

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

YIANNOS
KATSURIDES

KIBRIS KOMÜNİST PARTİSİ TARİHİ

KALKEDON

KIBRIS KOMÜNİST PARTİSİ TARİHİ

Sömürgecilik, Sınıf ve Kıbrıs Solu

YIANNOS KATSURIDES

KALKEDON

khora

KIBRIS KOMÜNİST PARTİSİ TARİHİ

Sömürgecilik, Sınıf ve Kıbrıs Solu

KIBRIS KOMÜNİST PARTİSİ TARİHİ

Sömürgecilik, Sınıf ve Kıbrıs Solu

Yiannos Katsurides

Orijinal Adı: *The History of the Communist Party in Cyprus: Colonialism, Class and the Cypriot Left*

Kalkedon Yayıncılık: 292

Khora Kitaplığı

Bali Paşa Caddesi, No 155A, Fatih-İstanbul

Telefon ve Fax: 0212 512 43 56 - Sertifika No: 13931

Web: www.kalkedonyayinlari.com.tr

e-mail: kalkedonyayinlari@gmail.com

Yayına Hazırlayan: Münür Rahvancıoğlu - Hakan Tanıttıran

Kapak Tasarım: Şahan Yatarkalkmaz

Düzeltili: Onur Gayretli

Kitapta kullandığımız görseller için Devrimci İşçi Sendikaları Federasyonu (Dev-İş) Genel Başkanı Mehmet Seyis'e teşekkür ederiz.

Bu kitap Ceylan Matbaası'nda (Ahmet Uçar) basılmıştır

Davutpaşa Cad. Güven Sanayi Sitesi 83/ 317-318-319

Zeytinburnu - İstanbul - Sertifika No: 23352

Tel: 0212 613 10 79 Fax: 0212 613 10 79

İngilizce Baskı: I.B. Tauris & Co Ltd

6 Salem Road, London W2 4BU

175 Fifth Avenue, New York NY 10010, www.ibtauris.com

Türkçe Birinci Basım: Kalkedon Yayınları, Kasım 2014

Copyright© Kalkedon Yayınları 2014

ISBN 978-605-4979-23-3

KIBRIS KOMÜNİST PARTİSİ TARİHİ

Sömürgecilik, Sınıf ve Kıbrıs Solu

Yiannos Katsurides

Türkçesi: Kıyal Eresen

KALKEDON

Yiannos Katsurides

Doktora eğitimini Siyasal Bilimler alanında Kıbrıs Üniversitesi'nde tamamlamıştır ve şu anda Londra Üniversitesi İngiliz Milletler Topluluğu Çalışmaları Enstitüsü'nde Konuk Araştırmacı olarak görev yapmaktadır. Aynı zamanda Kıbrıs Üniversitesi Sosyal ve Siyasal Bilimler Departmanı'nda yarı zamanlı öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır. Katsurides Kıbrıs, Lefkoşa'da yaşamakta ve çalışmaktadır.

Özüm olan ailem,
Nikos, Andrulla ve Aleksandros'a
(kişinin kökleri)

Yarattığım ailem,
Yiota, Nikos ve Stelyos'a
(kişinin kanatları)

Kısaltmalar

Ziraat Partisi (ZP)

Modern Toplumsal Tarih Arşivi (MTTA)

Britanya İşçi Partisi (BLP)

Komünist Enternasyonal (Komintern)

Kıbrıs Komünist Partisi (KKP)

Yunanistan Komünist Partisi (YKP)

Britanya Komünist Partisi (BKP)

Kıbrıs Komünist Gençlik (KKG)

Kıbrıs Çiftçiler Sendikası (EAK)

Kıbrıs Çiftçiler Sendikası (EKA)

Kıbrıs İşçi Partisi (KİP)

Kıbrıs İşçileri Konfederasyonu (SEK)

İşçi-Çiftçi Partisi (İÇP)

İşçi Federasyonu (İF)

Limasol İşçi Merkezi (LİM)

Kıbrıs İşçi Federasyonu (PEO)

Kıbrıslı Kadın Kuruluşları Federasyonu (POGO)

Kıbrıslı Demokratik Kadınlar Örgütü (PODG)

Kıbrıs Sendika Komitesi (KSK)

Halkçı Parti (HP)

Emekçi Halkın İlerici Partisi (AKEL)

İlerici Gençlik Örgütü (AON)

Birleşik Demokratik Gençlik Örgütü (EDON)

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği (SSCB)

Emekçi-Köylü Partisi (EKP)

Emekçi Komünist Genç Cemiyeti (EKGC)

İçindekiler

Türkçe Baskıya Önsöz	9
Teşekkür	19
Önsöz	23
Giriş	25
1. Kıbrıs'a Özel Hususlar: Geç Ekonomik Kalkınma ve Gecikmiş Ulus Kurma Süreci	45
Kırsal, Modern Öncesi Bir Toplum	46
İngiliz Sömürgeciliği	48
Köylü Sorunu	54
Yeni Toplumsal Düzen: Yeni Sınıflar Mercek Altında	61
Gecikmiş Ulus Kurma Süreci	69
Sömürge Kıbrıs'ındaki Bloklaşma Çizgileri	73
2. Siyasi Kurumlar ve Siyasi Katılım	83
Temsilci Kurumlar	84
Oy Hakkı ve Kitlese Katılım	90
Kıbrıs'taki Siyasetin Belirleyici Bir Unsuru Olarak Kayırmacılık	102
Tamamlanmamış Siyasi Bütünleşme	106
Sömürgeciliğin Kısıtlamaları	107
3. Siyasi Kökenler	115
Alt Tabaka Seferberlik Projeleri	117
Çiftçi Partisi	124
Halkçı Parti	134
Sosyalist Çevreler	135
Kıbrıs İşçi Partisi	139
4. Kıbrıs Komünist Partisi	147
Kurucu Kongre	148

İdeolojik Oryantasyon ve Radikalizm	150
Strateji	153
Siyasi Program	158
 5. Örgütsel Yapılanma: Paralel Bir Toplum	 175
Topluma Nüfuz Etmek: “Paralel Bir Toplum”	177
Parti Basını	186
İç Yapı	193
Yönetilenler ve Yönetenler	203
KKP’nin Uluslararasılaştırılması: Yurt Dışındaki	
Komünist Merkezlerle İlişkiler	216
İşçi Sınıfı Arasındaki Komünist Aktivizm:	
Kıbrıs Sendika Hareketi Örgütlenmesinde KKP	221
 6. Siyasi Bütünleşme	 231
Devlet Baskısı	232
Komünizmin “Homurdanmaları”: Fikirler Savaşı	238
Seçimle İlgili Gelişim ve Rekabet	251
Komünist Oyu Yorumlamak	258
 7. Yıllar Boyu Süren Yasadışı ve	
Nihai Sıçrayış	263
Ekim 1931 Ayaklanmaları ve KKP’nin Tepkisi	264
Kriz ve Yeniden Örgütlenme	266
Genişleme ve Bütünleşme Aracı Olarak	
Sendika Himayesi	273
İspanyol İç Savaşı’nda KKP	278
KKP’den AKEL’e: Topluma Açılma	280
 Sonuç: Toplumsal Değişimin ve	
Radikalleşmenin Temsilcisi	295
 Kaynakça	 307

Türkçe Baskıya Önsöz

KKP Tarihi Bağlamında Bazı Tartışma Başlıkları

Yiannos Katsurides'in "*Kıbrıs Komünist Partisi Tarihi*" isimli çalışması ile birlikte, Türkçede ilk kez KKP'ye dair bütünlüklü bir akademik çalışma yayınlanmış oluyor.

KKP sadece 1920'li yılların başından 1940'lı yılların ortasına kadar varlığını devam ettirerek yok olmuş bir siyasal partiden ibaret değildir; kendinden önce başlayan süreçlerin bir ürünü olduğu kadar, günümüzde halen süremekte olan sol siyasal çabalarda önemli de bir referans kaynağıdır. Bunun yanında, KKP Kıbrıslı Elen solu içerisinde halen muazzam bir yer kaplayan AKEL gibi bir öznenin tarihsel öncülü olarak da günceldir.

Günümüz siyasetine etkide bulunan böylesine önemli bir tarihsel kökenin, Türkçe kaynaklarda yeterince bütünlüklü olarak tartışılmıyor olması ise Türkçe düşünen sol için, bugüne kadar inkâr edilemez bir eksiklik teşkil etmekteydi. Elbette Yiannos Katsurides'in kitabı ile bu eksikliğin tamamen giderildiğini iddia etmemiz abartılı olacaktır. KKP üzerine ya-

pılmış daha onlarca tarihsel analiz ve yayınlanmış belge mevcuttur. Bu belgelerin arasında KKP'yi olumlayanlar olduğu gibi; olumsuzlayanlar da vardır. Olumlayan yaklaşımlar da olumsuzlayan yaklaşımlar da kendi içlerinde KKP'ye anlam yüklemek konusunda farklılaşabilmektedirler. Tarihinin neredeyse yarısını yasa dışılık koşullarında geçiren, farklı zamanlarda çeşitli dokümanları imha edilen bir yapı olması, KKP ile ilgili bu tartışmaların çözümü zor bir boyut kazanmasına etkide bulunmaktadır. Bu yüzden KKP tarihine ilişkin bu çalışmayı “son” değil ama “ilk” kabul ederek okumak gerekiyor. Yiannos Katsourides'in tarihsel bilgileri aktarırken, nesnellik kriterine saygı gösteren, akademik prensiplerden taviz vermezken, kendi düşünsel çizgisinin yorumlarını paylaşmaktan da imtina etmeyen çalışması, Türkçe düşünen okur için KKP'ye dair verimli bir başlangıç zemini sunacaktır.

KKP ve Kıbrıslı Türkler

Kıbrıs Komünist Partisinin kuruluşundan kendini fesh ederek AKEL'e katılışına kadar, üyeleri arasında Kıbrıslı Türklerin de bulunduğu bugüne dek herhangi bir belge mevcut değildi. KKP'nin gerek “Birleşik Cephe” siyaseti, gerek Kilise ve Enosis'e mesafeli duruşu, gerekse de köylü kitlelerinin sorunlarına yönelik samimi çabaları, Kıbrıslı Türkler açısından örgütlenme ilişkisine engel teşkil edebilecek potansiyel sıkıntıları giderici nitelikteydi. Ancak Kıbrıslı Türklerin o yıllarda içerisinden geçmekte olduğu tarihsel bağlam, ideolojik temelde bir örgütlenme ilişkisinin kurulmasına hizmet edecek olgunluğa imkân vermiyordu. Gene de Kıbrıslı Türklere yönelik çeşitli siyasal açılımlar geliştirmeye çalışan, “Birleşik Cephe” siyasetinde Kıbrıslı Türklerin önemli bir yeri olduğu düşüncesiyle hareket eden bir siyasal gelenekten söz ettiğimiz de unutulmamalıdır. Bu bağlamda KKP ile Kıbrıslı Türk ilericileri arasında sendikal, siyasal, demokratik zeminler üzerinden

çeşitli ilişkiler kurulduğunu, bu ilişkilerin AKEL ile birlikte hem nitelik hem de nicelik bakımından sıçrama yaşayarak, bugünkü siyasal kültürümüzün oluşumunda önemli bir yer teşkil ettiğini biliyoruz.

KKP tarihsel olarak aktif olduğu dönemlerde, sendikal mücadelelerin örgütlenmesi, köylü kitlelerinin sıkıntılarının çözülmesi, evrensel oy hakkının sağlanması, basın özgürlüğünün tesis edilmesi, sömürgeciliğin son erdirilip Kıbrıs'ın bağımsız olması gibi talepler vesilesiyle Kıbrıslı Türk ilericiyle tohum niteliğinde ilişkiler geliştirmiştir. Bu ilişkiler daha sonra AKEL ve sendikal hareket aracılığı ile daha kalıcı meyveler vermiş ve günümüz siyasal, sendikal hareketinin oluşumunda kalıcı izler bırakmıştır. Bu nedenle KKP tarihinin eleştirel bir gözle değerlendirilmesi, yorumlanması ve tartışılması; salt bir akademik ilginin ötesinde güncele dair anlamlar da barındırmaktadır. Kıbrıslı Türk devrimci, ilerici hareketi, kendi tarihi ile yüzleşmek istiyorsa KKP'nin mirasını inkâr ederek bunu yapamaz.

İşgal Koşullarında Seçim Mücadelesi

Kıbrıs Komünist Partisinin ülke gündemini tahlil ederken, İngiliz işgalini önemli bir gündem maddesi yaptığını, demokratik devrimi hedeflediğini ve bu bağlamda işgalin sona erdirilerek bağımsız Kıbrıs'ın kurulmasını önerdiğini biliyoruz. KKP açısından 1920'li ve 30'lu yılların Kıbrıs'ı işgal altında, sömürüye maruz kalan, en temel demokratik haklardan yoksun kitlelerin baskı altında tutulduğu bir ülkedir. Nüfusun çok büyük bir kesimi oy hakkından mahrumdur, kadınlar oy kullanamamakta, erkeklerin de oy kullanması mülkiyete bağlı kriterlerle sınırlandırılmaktadır. Basın amansız bir baskı altındadır. Yayın çıkarmak sömürge idaresinin lütfu ile mümkün olabilen bir "ayrıcalık" niteliğindedir. Üstelik sömürgeci-ler tarafından kurulan göstermelik meclisin neredeyse hiçbir

yetkisi yoktur. Bu sözde meclis bir “fikir kulübü”nden öte varlık gösteremediği, hiçbir siyasal erk icra edemediği gibi, bileşimi açısından sömürgeciler tarafından atanan (seçimle görevle gelmeyen) üyelerin de azımsanamayacak sayısı ile engellenmektedir.

1920’li yıllarda böylesi koşullarda parlamenter mücadele verilmesini reddeden “sol komünistler”in varlığı; parlamentoyu, seçimleri, kitle siyasetini inkâr yolu ile demokratik engelleri bertaraf edeceğini sanan ve dahası buna yanlış bir şekilde “bolşevizm” adını veren bir “çocukluk hastalığının” dünya komünist hareketinde taraftar bulduğu biliniyor. Ancak ülkemize bakıldığında, böylesi yanlış bir siyaset için tüm koşullar müsait olduğu halde, KKP tarafından takip edilen siyasal çizginin Marksizmin-Leninizmin çözümlemeleri ile ciddi paralellikler içerdiğini söyleyebiliyoruz.

KKP işgal altında, en temel demokratik haklardan yoksun bir ülkede evrensel oy hakkının ilk savunucusu olmuştur. Burjuva demokrasisinin bu en temel unsurunu Kıbrıs’ta ilk kez komünistler talep etmiştir. Kadın veya erkek tüm Kıbrıslılara oy hakkının verilmesi, meclisin idari yetkilerle donatılması, basın özgürlüğünün ve sendikal örgütlülüğün önündeki engellerin kaldırılması, sekiz saatlik iş günü gibi mücadelelerin öncüsü KKP’dir. KKP için bunlar bağımsızlık mücadelesi ile çelişmek bir yana siyasal bir partinin temel görevlerindendir.

Bu sebeplerle de KKP, tarihi boyunca İngiliz Sömürge İdaresi tarafından yasaklanmadığı, yasaklı olduğu için yeraltına çekilmek zorunda kalmadığı her dönemde; seçimlere girmiş, aday göstermiş, zaman zaman taktiksel sebeplerle “komünist olmayan” adayları desteklemiştir. Kıbrıs’ın devrimcileri olarak, kendi geçmişimizde zaten var olan bu siyasal olgunluğun, kendine güvenin ve cesaretin yeniden bilince çıkarılması için de KKP tarihinden öğreneceklerimiz vardır.

Sendikal Mücadele

Günümüzde, hiç değilse Kıbrıslı Türkler açısından sendikalar ve siyasal partiler arasındaki ilişkilerin kurgulanışında ciddi açmazlar mevcuttur. Mücadelenin bu iki önemli aracı çeşitli vesilelerle ve çeşitli biçimlerde karşılıklı sorunlar yaşamakta, koordine olmak, ortak hedefe doğru ilerlemek bakımlarından sıkıntılar yaşamaktadırlar. Çoğu durumda sendikalar, siyasal partiler tarafından bir tür “partinin yan örgütü”, “kol” muamelesi görmekte, tam denetime, kontrol altında işlev göstermeye maruz bırakılmaktadırlar. Bazı durumlarda da bu ilişki biçiminin ekonomik-demokratik mücadeleye zarar verdiğini gören kimi sendikalar; siyasal partilere topyekün mesafe alabilmekte, siyasal mücadele araçlarının gerekliliğini inkâr yoluna sapabilmektedirler.

Dünyada işçi sınıfının tarih sahnesine çıkışı, ardından sendikal mücadelenin gelişmesi ve siyasal bir aracın oluşturulması ihtiyacı ile birlikte komünist partilerin kuruluşu belirli bir sürecin ürünü olmuştur. Emekçiler önce ayrı bir sınıf olarak kendilerinin farkına varmış, ekonomik-demokratik sorunlarını çözmek amacıyla sendikalarda birleşmişler ancak bunun yetersizliğini ve siyasal bir mücadelenin gerekliliğini anladıkları oranda kendi sınıf partilerinin oluşumuna gitmişlerdir. Oysa elinizdeki kitapta da tartışıldığı gibi bu durum ülkemizde tam tersi biçimde yaşanmıştır.

Sömürge durumundaki ülkemizde işçi sınıfı henüz dünyaya yeni yeni gözlerini açarken kurulmak durumunda kalan Kıbrıs Komünist Partisi, ekonomik demokratik mücadelenin geldiği aşamada ortaya çıkan bir ihtiyacın ürünü değildir. Aksine sendikal örgütlenme Parti’nin tespit ettiği ihtiyaçların ürünü olarak örgütlenmiştir. Burada sınıftan sendikalara ve partiye değil, partiden sendikalara ve sınıfa doğru bir ilişki söz konusudur. Elbette bu “tersliğin” tarihsel, sosyal, ekonomik, politik nedenleri vardır. Ve tarihsel olguları yargılamak Marksist-

lerin işi değildir.

Bize düşen; tarihimizde ortaya çıkan bu anomalinin nedenlerini anlamak, günümüze yansımalarını tahlil etmek, bize sunduğu avantajları değerlendirip yaşamamıza neden olduğu sıkıntıları aşmanın yollarını aramaktır. İnkâr yoluna saptığımız anda, tüm bunları yapamayacağımız ise söylenmesine bile gerek olmayan bir olgudur.

Bugün sendikal mücadele başta olmak üzere tüm alan mücadelelerinin (LGBT, kadın özgürleşmesi, ekoloji, gençlik vb.) bağımsızlığı için, siyasal mücadelenin aracı olan parti ile ilişkilerinin halktan yana olumlu sonuçlar vermesi için; yakalanması gereken bir dengeye ihtiyacımız varsa, ki vardır, bu dengenin kaçtığı yeri de doğru tespit etmemiz şarttır. KKP tarihinin araştırılması bize bu imkânı sunmaktadır.

Bağımsız ve Enternasyonalist

Kıbrıs Komünist Partisinin Komünist Enternasyonal (Komintern), Yunan Komünist Partisi (YKP) ve Britanya Komünist Partisi (BKP) ile ilişkilerine kitapta özel bir yer ayrılmıştır. Söz konusu tartışma okunduğunda, farklı iddialar da olmakla birlikte, KKP'nin bağımsız ama enternasyonalist bir parti olduğu görülebilecektir. Bu ne demektir?

KKP'nin YKP, BKP ve Komintern ile ilişkileri vardır. Ancak kendi kararlarını büyük oranda kendisi alan, örgütsel olarak kendi dinamiklerinden, kendi tartışma süreçlerinden ve kendi ihtiyaçlarından hareket ederek açılımlar geliştiren bir partiden söz ediyoruz. Bu durumun AKEL'in kurulması ile değiştiğini ve “büyük” partilerin, “sosyalist anavatan”ın AKEL siyasetine şekil veren bir konuma yerleştiğini düşündüğümüzde, KKP'nin bu bağımsız çizgisinin önemli bir tartışma zemini sunduğunu söyleyebiliriz.

Çünkü özellikle dünya komünist hareketinin partiler arası ilişkilerle şekillendiği söz konusu tarihsel dönemde, böylesi

bir dengenin yakalanabilmiş olması anlamlıdır. Hem ideolojik, politik, örgütsel diyalogun sürdürülüp hem de karar almadaki bağımsızlığın uygulanabilmesi; hem ülkesel bağlamda ayrı hareket edilip hem de enternasyonal ilişkinin ilerletilebilmesi bugün bile birçok “komünist” örgüt için “yeni” iddialardır.

Ve kendi siyasal hareketinin bağımsızlığını savunmakla başka ülkelerde gerçekleşecek devrimler için kanını dökmek arasında herhangi bir çelişki yaşamayan bir geleneğe sahip olmak da Kıbrıslı komünistler için bir gurur vesilesidir. İspanya İç Savaşı'nda Uluslararası Tugaylar'da çarpışan Kıbrıslılar vardır. Tarihimiz küçücük bir adada bile faşizmin karşına dikilecek özgüvene sahip insanların yaşayabileceğini öğretmektedir bizlere. Bu insanlar geçmişimizde vardı, bugünümüzde var ve gelecekte de var olacaklardır. Yapmamız gereken, bu özgüvenin gelişip serpilmesine uygun bağımsız bir partinin inşasıdır.

“Enosis Tumba, Bağımsız Kıbrıs Çok Yaşa”

KKP tarihinin en tartışmalı iki başlığı; Parti'nin Kilise ile ilişkileri ve Enosis sloganı karşısındaki tavrıdır. KKP varlığı süresince her iki konuda da, uzlaşmaz bir siyaset izlemiştir.

Bir yandan çok geniş topraklara sahip Kilise'nin mallarına el konulmasını ve bu toprakların yoksul köylülere dağıtılmasını savunmuş, diğer yandan da Yunanistan ile birleşmeye karşı olmuştur.

Okuma-yazma oranının düşüklüğü ve Kıbrıs'taki sanayi burjuvazisinin zayıflığı (bağımlılığı) düşünüldüğünde; dinsel ayinler vasıtasıyla “eğitilmekte” olan geniş kitlelerin Kilise'yi, sadece uhrevi değil dünyevi anlamda da otorite kabul ettiği bir tarihsel dönemde bu siyasal tavrın çok da kolay olmadığını kabul etmek gerekir.

KKP için bağımsızlık, hem İngiliz hem de Yunanistan otoritesinden bağımsız, birleşik bir Kıbrıs'ta, Kıbrıslıların tamamının ortak iradesi ile yürütülecek bir emekçi cumhuriyeti ide-

aliydi. Ulusal bayraklara, en başta da Yunan bayrağına bulunduğu hiçbir alanda taviz vermeyen, enosis sloganını her fırsatta emperyalizm ile eşdeğer tutan, Kilise'nin elinde tuttuğu toprakları yoksul köylüler yararına kamulaştırmak isteyen KKP siyasetinin ve KKP'li komünistlerin kendilerine düşman bulmakta zorluk çekmediği tahmin edilebilir. Tutuklamalar, sürgünler, Kilise afarozları, esnaf tarafından mahallelerde maruz bırakılan aşağılamalar bu düşmanlığın gösterilme biçimleridir. Ancak siyasal mücadele de çiçekli bir bahçede yapılan akşam gezintisi değildir. En çok komünistler bilir ki; hakikat için mücadele, belli bedellerin ödenmesini gerektirir. Parti ve partili komünistler, karşılarında çıkan zorluklara yirmi yıla yakın bir süre göğüs germişler bunun yarıya yakın bir zamanını yasadışılık koşullarında sürdürmüşlerdir.

KKP bir araçtı. KKP'yi var eden komünistlerin esas amacı; emekçilerin kurtuluşu, Kıbrıslıların özgürlüğü ve sınıfsız toplumun yaratılmasıydı. KKP'nin kitleselleşmesi, bu hedefler sabit tutulduğu oranda anlamlıydı ve bu hedeflerden vazgeçildiği zaman KKP'nin dahi bir anlamı yoktu. Bu sebeple, Kilise karşısında taviz vermeyi veya enosis siyaseti gütmeyi önererek, kitleselleşmenin önünün açılacağına savunulması KKP'yi de var eden ilkelerden vazgeçilmesinin savunulmasıdır. Elinizdeki kitapta da görülebileceği gibi, işçi sınıfı partisinin kitleselleşebilmesi için "bazı tavizler" verilmesini savunanlar oldu. Kitabın yazarı da bu "tavizlere" sempati ile bakar görünmektedir. KKP'den AKEL'e geçildiği esnada bu "sorunlar" da "çözümlenmiştir." Ancak önemli olan KKP'nin pratiği içerisinde enosis'e göz kırpan veya Kilise karşısında geri adım atan tek bir yaklaşımın dahi bulunmuyor oluşudur. Belki de sadece bu noktadan geliştirilecek bir yorumla, KKP'nin mirasının en fazla Kıbrıslı Türk komünistlere hitap ettiğini bile söyleyebiliriz.

Bir araç olarak KKP ve bu aracın "iyiliği" için bağımsızlık

amacından taviz verilmesi önerisi; tarihimizde araç-amaç ilişkisine dair bir tartışmanın varlığını da göstermektedir. Komünist hareketimizin tarihinin ne kadar zengin bir tartışma zemini sunduğunu görmek bazı okurlar için şaşırtıcı olabilir. Ne yazık ki, “büyüklerin” sözünü teori, talimatını pratik kabul eden kuşaklar yetiştirmeyi “disiplin”den sayan örgütler; sadece kendilerine değil, yeni kuşakların düşünme kapasitesine de zarar vermişlerdir.

Bu durum zaman zaman öyle noktalara varabilmiştir ki, tarihsel gerçekler bile “büyüklerin” tek bir sözü ile inkâr edilebilmiştir.

AKEL’in daha kurulduğu günden itibaren enosis sloganına hayırhah bir tutum takınması ve çok kısa bir zaman dilimi haricinde bu sloganın savunuculuğu için Kilise ile yarışmasından bahsedenler; “emperyalizmin ajanı” diye etiketlenirken, bu ülkede komünizm adına olguları inkâr etmek marifet sayılmıştır. Gerçeğin gün ışığına çıkması engellenememiştir engellenmesine ama “yalan” ile “inkâr” ile malul “büyükler” özeleştirisi vermek bir yana hala “büyüklenererek” dolaşmaktadırlar siyaset arenasında. Hem de “siyasette kirlenme”den, “halkın siyasetçilere güveninin kalmadığı”ndan şikâyet etmek konusunda da kimse onlarla yarışmamaktadır.

Lenin bir yerde şöyle der; *“Her duruma uyan bir reçete, bir genel kural bulmaya çalışmak saçmadır. Her özel durumda doğru yolu bulmak için kafayı işletmek gerekir.”* Bugün ister Parti’nin isterse de halkın çıkarları adına olsun, olguları çarpıtan, gerçekleri inkâr eden, düşüncüyü dumura uğratan siyasetlerin komünizm adına komünizme verdiği zararlarla hesaplaşmak zorundayız. Bunun için de özgürce düşünmemizin önündeki engellerle korkusuzca yüzleşmeli, sorgulamaktan, tartışmaktan, hakikat arayışından ürkmemeliyiz. Kendi tarihimiz ile buluşmamız, bu tarihin bize sunduğu zeminden hareket ederek güncel açmazlarımıza çözümler üretmemiz ancak böyle

18 Yiannos Katsourides

mümkün olacaktır. Gerçeklerden çekinerek devrimci bir siyaset, özgün bir düşünsel açılım veya kalıcı bir pratik faaliyet kurmamız olası değildir.

Yiannos Katsurides'in "*Kıbrıs Komünist Partisinin Tarihi*" çalışması bize bu tartışmanın imkânlarını sunmaktadır. Gerisi bizim çabamıza bağlıdır.

Münür Rahvancıoğlu

Eylül 2014 - Lefkoşa

Teşekkür

Geçmiş, sadece Ortodoks Kilisesi'nden daha yeni olan Kıbrıs'taki sol hareketin adadaki varlığı uzun yıllara dayanmaktadır. 1920'lerin başı gibi erken bir tarihte sol, Kıbrıs'ın ilk siyasi partisini kurarak varlığını kurumsallaştırdı. Bu tarihten itibaren sol, Kıbrıs'ta seçimlerde ve toplumsal boyutta güçlü bir varlık olarak kendini gösterdi.

Fakat, kayda değer varlığına rağmen, Kıbrıs'taki komünist sol hiçbir zaman tarihi veya akademik araştırmalara konu olmamış ve bu modern Kıbrıs tarihinde önemli bir boşluk yaratmıştır. Böylesi bir çalışmayı ele almama neden olan da Kıbrıs Komünist Partisi (KKP) ile ilgili ciddi ve kapsamlı bir araştırmanın eksikliği idi. Böylece KKP'nin, Kıbrıs'taki ilk ada çapındaki siyasi partinin başlangıç noktasını, kuruluşunu ve siyasi söylemini araştırmaya başladım.

Bu kitabın kökleri ailemin geleneklerinde saklıdır. Büyük babam KKP'nin ve AKEL'in (çekirdek kadro) üyesiydi; babam da AKEL'in önde gelen kişilerinden biriydi. Esas olarak dok-

tora tezimin büyük bir kısmı olan bu kitap, KKP yanında İngiliz sömürge döneminde Kıbrıs'ta demokrasi üzerine de bir çalışmadır. Mevcut kitapta bu konuların bir çoğunu daha derin bir biçimde ele aldım. Ortaya çıkan sonuç güncellenmiş ve çok daha zengin bir çalışma ve analizdir.

Her zaman olduğu gibi, bu kitabın tamamlanması ilk olarak beklediğimden oldukça daha uzun bir zaman aldı. Söz konusu uzun oluşum süreci göz önünde bulundurulduğunda, hem kişisel hem fikirsel olarak birçok alanda borçlandım. Birçok kişi bu metinde bu veya başka şekilde yerini alan fikir ve tezler üzerine kitabın farklı aşamalarında yorum katmışlardır. Aşağıdaki kişilere (alfabetik olarak) katkılarından dolayı teşekkürü borç bilirim: Aleksis Aleku, Andreas Panayiotu, Caesar Mavratsas, Hristoforos Tzionis, Hristos Kurtellaris (büyük), merhum Yorgos Hristodulides, Kostas Gulyamos, Maria Hadjipavlu, Mihalis Spurdalakis, Nikos Katsurides, Petros Pappolivy, Robert Holland, Rolandos Katsiaunis, Yiannakis Kolokasides.

Orijinal doktora tezimin danışmanı, daha sonraki taslaklara çok değerli geribildirim sağlayan ve detaylı yorumlarda bulunan Profesör Kyriakos Demetriu'ya çok büyük bir teşekkürü borç bilirim. Yıllar boyunca yaptığımız uzun tartışmalar akademik araştırmaların nasıl planlanması, yapılması ve sunulması gerektiğini anlamama yardımcı olmuştur.

Bu araştırma teşekkürü borç bildiğim birtakım insanın desteği olmadan mümkün olmazdı. Doktora tezim süresince yaptıkları yardımlar için Kıbrıs Üniversitesi Sosyal ve Siyasal Bilimler Departmanı idari kadrosu Elena Petridou-Halluma ve Stavroulla Sofroniou'ya; basın arşiviyle ilgili çalışmalarımı kolaylaştırdıkları için Kıbrıs Cumhuriyeti Basın ve Bilgi Ofisi çalışanları Hristos Spiru ve Vasilis Konstantinu'ya; zaman aşımı nedeniyle bozularak kamuya açık erişimden kaldırılan KKP gazetelerine erişimi sağladığı için Kıbrıs Arkeoloji Müzesi kü-

Kıbrıs Komünist Partisi Tarihi 21

tüpanesinden sorumlu Maria Ekonomidu'ya; KKP gazetelerini fotoğraflayıp dijitalleştirdiği için fotoğrafçı Andreas Manolis'e; doktora tezimin Yunanca metnini İngilizce'ye çevirmek gibi zorlu bir görevi üstlendiği için Susannah Verney'e; kitabın düzenlemesini üstlendiği için Kathy Stefanides'e; örnek teşkil eden ve sabırlı bir editör olduğu için I.B. Tauris'teki Tomasz Hoskins'e; ve kitabın tamamlanma sürecindeki yardımları için Allison Walker'e çok teşekkür ederim.

Araştırmanın bir kısmı için gerekli mali yardım, ayrıca minnetlerimi sunduğum Atina İngiliz Okulu ve A.G. Leventis Vakfı tarafından yapılmıştır. Bana, Londra Milli Arşiv'deki araştırmama yardımcı olan Londra Üniversitesi İngiliz Milletler Topluluğu Çalışmaları Enstitüsü'nde Konuk Araştırmacılık pozisyonu veren Enstitü Direktörü Philip Murphy'ye olan teşekkürlerimi özellikle belirtmek isterim.

Başlangıçta belirttiğim gibi, kitabımın esas ilham kaynağını aileme; babam Nikos'a, merhum annem Andrulla'ya ve kardeşim Aleksandros'a borçluyum. Her biri bana çabalarımda kendilerince yardım ettiler ve beni desteklediler. Onlara olan minnetim ölçülemez.

Son olarak, bu kitabı onsuz tamamlayamayacağım eşim Yiota'ya teşekkür etmeliyim. Bu nedenle, bütün sevgimle bu kitabı ona ithaf ediyorum.

Yiannos Katsurides

Önsöz

Kıbrıs'taki siyasi partilerin tarihleri, sürekli bir değişim, anlaşmazlık ve karışıklığın hakim olduğu olgu bağlamı çerçevesindeki temel ve rolleri uzun yıllar boyunca akademik araştırmanın keşfedilmemiş bölgelerinden olmuştur. Dr. Yiannos Katsurides'in mevcut Emekçi Halkın İlerici Partisinin (AKEL) resmi selefi Kıbrıs Komünist Partisi (KKP) tarihi ile ilgili ortaya koyduğu şeffaf çalışma, kabul gören bir başlangıç olarak ortaya çıkmakta ve çok parçalı bir "parti haritası"nın parçalarını birleştirmek yanında adadaki Kıbrıs solunun ortaya çıkışı ve dayanıklılığına ilişkin dağınık materyalleri mercek altına almayı garantilemektedir. 1920'lerin ortalarında Kıbrıs solunun güçlenip bütünleşmesine yol açan uluslararası norm ve uygulamalarla sıklıkla değişkenlik içinde olan çeşitli faktörler ve onları takip eden dinamikleri inceleyen bu çalışma, özünde tartışmasız Kıbrıs siyasi tarihine büyük bir katkı olmuştur.

KKP'nin İngiliz sömürge yönetimi mücadelesi sırasında ortaya çıkması, sıra dışı özelliklerinden biriydi ve böylelikle ge-

24 Yiannos Katsourides

leneksel ve parti odaklı aktivizm, kurumsal yapı ve siyasi söylem çeşitleri yelpazesi içinde ne işlev görebilmiş ne de bunları benimseyebilmişti. KKP'nin başlangıç noktası ve akibeti çeşitli dış etkilerle, özellikle de Yunanistan ve Türkiye'nin etkileriyle ayrılmaz biçimde bağlıdır. Bu oldukça alışılmamış özellikler ve bağlamsal parametrelere rağmen, ya da bunlar yüzünden, KKP ilginç bir biçimde Kıbrıs toplumunun içine işlemiş ve o zamanlar toplumsal çatışma, eşitsizlik, fakirlik ve en önemlisi şişirilmiş ideolojik bölünmeden muzdarip bir toplumla kaynaşmayı başarmıştır.

Çalışmasını yaparken, Katsurides hem herhangi bir okuyucunun 20. yüzyılın ilk yarısındaki pragmatik siyasetle tanışmasına hem de *inter alia* sınıf dinamiklerini, anayasal tertibatları, sömürgecilik karşıtlığının ideolojik mekanizmalarını, Kilise'nin rolünü ve etnik bilinç ve bölünmenin doğuşunu anlayıp yorumlamasına yardımcı olacak kendi seçtiği analitik çerçevede içerisinde detaylı ve açıklayıcı gözlem ve yorumlar halinde sadeleştirilmiş inanılmaz derecede zengin arşiv ve ikincil kaynaklar kullanmaktadır.

Katsurides'in çalışması Kıbrıs'a ilişkin siyasi ve tarihi araştırmalarda çığır açmıştır. Emsalsiz akademik başarısıyla, küçük detayları gözetmesiyle, gözlemsel kesinliğiyle ve araştırma konusuna duyduğu duyarlılığıyla profesyonel tarihçi ve siyasi bilimciye esaslı bir kaynak sağlayacak ve bütün seviyelerden tarih ve siyaset öğrencileri için çok kullanışlı bir kaynak kitap görevi görecek bir çalışma üretmiştir.

Kiriakos Demetriu
Siyasal Bilimler Profesörü
Kıbrıs Üniversitesi

Giriş

Lefkoşa Gara j işçileri Türk-Elen ortak grevi.
İsmail Seyis'in kişisel arşivinden izin alınarak yayımlanmıştır

Kıbrıs siyaseti belirleyici bir paradoks ile öne çıkar. Avrupa'daki diğer komünist partilerden farklı olarak Kıbrıs'taki komünist parti (AKEL–Emekçi Halkın İlerici Partisi) “reel sosyalizm”in çöküşünü izleyen yıllarda benzersiz bir yükseliş göstermiş ve buna uygun olarak “Avrupa'nın en sıra dışı ve ilginç partilerinden biri” olarak tarif edilmiştir.¹ Daha ilginç olan ise, AKEL 2008-13 yılları arasında lideri Dimitris Hristofyas başkan olarak seçildiğinde Kıbrıs'ı yönetmiş, böylelikle Kıbrıs'ı komünist başkanı olan tek Avrupa Birliği üyesi yapmıştır.

Parti resmi olarak 1926'da Kıbrıs Komünist Partisi (KKP) olarak kuruldu. 1941'de sömürgecilik yasaklarından kaçmak için AKEL olarak yeniden isimlendirildi; bu süreç boyunca KKP toplumla bütünleşebilmek adına kitlesel parti kuruluşu yaratmak için bilinçli kararlar alıyordu. 1941'den beri Parti

1) Dunphy, Richard and Bale, Tim (2007), “Red flag still flying?”, *Party Politics*, 13 (3), s. 129-46.

barışçıl ve seçmen kitlelerine hitap eden bir “iktidar yolu” politikasını desteklemiş ve genel olarak etkisini artırmak için çeşitli yollara başvurmuştur. Bu strateji 20. yüzyılın ikinci yarısı boyunca ve bugün bile AKEL’in adanın siyasi tablosunda öne çıkan bir yer edinmesini sağlamıştır.

Parti’nin dayanıklılığı ve seçimlerdeki başarısına (oldukça ilginç bir araştırma konusu) rağmen, Kıbrıs üzerine yapılan çalışmaların çoğu tek boyutludur. Öyle ki, çalışmanın konusu veya dönemi gözetilmeksizin, odak her zaman için Kıbrıs sorununa kaymaktadır. Yapılan çalışmaların çok azı ana odak olarak partileri seçmiş, daha da azı AKEL üzerine yoğunlaşmıştır: Lefkis², Adams³, Hristoforu⁴, Yallurides⁵, Attalides⁶, Papayorgiu⁷, Panayotu⁸, Dunphy ve Bale⁹, Leventis¹⁰, Ioannou¹¹,

2) Lefkis, Yiannis (1984), *The Roots*, Limassol [Yunanca]. Yazar Parti’nin kurucu üyelerinden biriydi.

3) Adams, W. Thomas (1971), *AKEL: The Communist Party of Cyprus*, California: Hoover Institution Press.

4) Christophorou, Christophoros (2006), “Party change and development in Cyprus (1995-2005)”, *South European Society and Politics*, 11 (3-4), s. 513-5. Christophorou, Christophoros (2008), “A new communist surprise – where next? Presidential elections and in the Republic of Cyprus, February 2008”, *South European Society and Politics*, 13 (2), s. 217-35.

5) Yiallourides, Christodoulos (1993), “The Cyprus party system”, içinde Rascke, J. and Katsoulis, E. (ed), *The Political Parties of Western Europe*, Salonika: Paratiritis Publications [Yunanca].

6) Attalides, Michalis (1986), “Parties in Cyprus (1878-1955)”. Nicosia Municipality Publications, s. 123-53 [Yunanca].

7) Papageorgiou, Spyros (1984), *AKEL: the Duplicate of KKE*, Athens: Ladias Publications [Yunanca].

8) Panayiotou, Andreas (2006), “Lenin in the coffee-shop: the communist alternative and forms of non-western modernity”, *Postcolonial Studies*, 9 (3), s. 267-80.

9) Dunphy ve Bale, “Red flag still flying?”.

10) Leventis, Giorgos (2001), “Self-government – enosis or immediate enosis: the influence of Zakhariadis on the shift in AKEL’s strategy (Kasım 1948-Ocak 1949)”, *The Cyprus Review*, 13 (1), s. 75-87.

11) Ioannou, Fifis (2004), *The Left and the Cyprus problem*, Nicosia: Intercollege Press.

Digklis¹², Haralambus¹³ ve Katsurides¹⁴ örnek olarak gösterilebilir. Bazı dağınık referanslar diğer yazılarda da bulunur: Katşaunis¹⁵, Servas¹⁶, Fantis¹⁷ ve Varnavas¹⁸. Gerçi bunların birkaçı tarafsız akademik araştırmadan ziyade kişisel biyografiler ve yazarların birikimleridir. Kıbrıs'taki toplumsal ve siyasi çalışmalar, kitabın da odak noktası olan KKP ile ilgili araştırma azlığı ile nitelendirilir. KKP üzerine araştırmalar partiyle ilgili kaynak yetersizliği nedeniyle önemli boşluklarla sınırlandırılmıştır. Fakat, araştırmayı zor kılan başka önemli bir etken vardır: Parti arşivinin büyük bir kısmı 1974 Türkiye işgali sırasında yok olmuş ve bundan önce de Parti kayıtları partinin iki kez 1931 ve 1955'te yasa dışı ilan edilmesiyle İngilizler tarafından ele geçirilmiştir.

Bu kitap gereğinden fazla incelenmiş olan Kıbrıs sorunundan uzaklaşmayı hedefler, ancak konuya gerekli olduğu yer ve zamanlarda değinilecektir. Kitap Kıbrıs'taki siyasal partiler ve özellikle komünist sol parti üzerine olan yetersiz kaynaklara önemli bir katkı koymayı amaçlar. AKEL üzerine olan bugü-

12) Digklis, Pavlos (2010), *AKEL: Speaking Boldly and Frankly*, Nicosia [Yunanca].

13) Charalambous, Giorgos (2007), "The strongest communists in Europe: accounting for AKEL's electoral success", *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 23 (3), s. 425-56.

14) Katsourides, Yiannos (2012), "Travelling against the tide: The Cypriot communist left in the post-1990s era", *Perspectives on European Politics and Society*, 13 (2), s. 187-209.

15) Katsiaounis, Rolandos (2000), *The Constitutional Treaty of 1946-48*, Nicosia: Cyprus Research Centre [Yunanca]. Katsiaounis, Rolandos (2007), "Cyprus 1931 - 1959: The Politics of the Anti-Colonial Movement", *Cyprus Research Centre Yearbook*, XXXIII, Nicosia, s. 441-69.

16) Servas, Ploutis (1985), *The Cyprus Problem: Responsibilities*, 2. baskı, Athens: Grammi Publications [Yunanca].

17) Phantis, Andreas (2005), *The Cypriot Trade Union Movement during British Colonialism, 1878-1960*, Cilt I ve II, Nicosia [Yunanca].

18) Varnavas, Pantelis (1997), *Joint Greek and Turkish Cypriots Labour Struggles*, Nicosia: PEO Publications [Yunanca].

ne kadarki birçok çalışma adadaki komünist hareketinin ilk yıllarını göz ardı ederek Soyvet bloğunun çözülmesini takip eden yıllara odaklanmıştır.

Bu kitap KKP'nin (AKEL'in selefi) 1920'lerdeki çıkışına odaklanacak. Buna bağlı olarak, Kıbrıs'ta yeni siyasi bir hareketin oluşumu ve kuruluşunu incelerken, 20. yüzyılın ilk yıllarında Kıbrıs'ta komünist solun yükselişine neden olan toplumsal ve siyasal bölünmeleri ve çatışmaları da incelemelidir. Kitap, Kıbrıs sol hareketine özgü özelliklerin altını çizmek amacıyla Kıbrıs'taki durumun sol hareketler ve partilere sahip olan diğer Avrupa ülkelerinden hangi açılardan farklı veya benzer olduğunu inceleyecek. Toplumsal, dini, ekonomik ve siyasi ortam komünist ve işçi sınıfı siyasetlerini anlamakta anahtar niteliği taşımaktadır ve Kıbrıs'ta bu etkenler ayrılmaz biçimde Yunanistan, Türkiye ve Büyük Britanya ile ilişkilidir. Sonuç olarak, İngiliz sömürge yönetiminin Kıbrıs parti siyaseti üzerindeki etkisi yeri geldiğinde ele alınmaktadır.

Kitap Kıbrıs komünist hareketinin başlangıç noktaları ve karakterini aydınlatmayı ve Parti'nin Kıbrıs toplumu üzerindeki emir verici varlığı altındaki nedenleri açıklamayı amaçlar. Bu noktada, birkaç önemli tema incelenmektedir:

- Adada sosyal demokrat bir partinin tarihsel eksikliği. Bu, Kıbrıs'taki işçi sınıfının Rus Devrimi'nden sonra Kıbrıs'ta KKP'nin kurulmasıyla aynı tarihe denk gelen geç oluşumundan ötürüdür.

- Parti'nin işçi sınıfıyla ve sendikalarla kurduğu ilişkiler ve onların oluşumu ve işleyişi üzerinde oluşturduğu genel kontrol.

- Parti'nin hem içsel hem dışsal (topluma karşı) kurumsal altyapısı,

- Parti'nin Kıbrıslı Türk toplumu üzerinde olan çekim gücü ve bunu Parti'nin siyasi söylemine nasıl kattığı,

- Parti'nin sömürge rejimi ve Kıbrıslı Elen yönetici sınıf tarafından nasıl karşılandığı,

- İlk yıllarda komünist çizginin daha ılımlı işçi çizgisi üzerindeki başarısına yol açan Parti içi oluşumlar,
- Siyasi seferberliğin etrafında oluşturulduğu sorunlar ve komünist aktivizmin çeşitli formları,
- Parti'nin seçimlerde yarattığı etki,
- Parti'nin uluslararası boyuta ulaşması, yani diğer komünist partiler ve Komünist Enternasyonal'le (Komintern) geliştirdiği ilişkiler.

Önceden belirtildiği gibi bu kitabın odak noktası, 1922 ile 1941 arasındaki dönemdir. Bu dönem Parti'nin ideolojisini, siyasi söylemini ve kurumsal yapısını şekillendirmesinde kesinleştirici bir dönem olarak benimsenmiştir. Kesinleştiriciden kasıt KKP'yi ilk yıllarında kitlelerden ayıran sekter politikalarından kaçınmasıdır. Bununla birlikte, 20. yüzyılın başlarındaki dönem, Kıbrıs'ın şimdiye kadarki siyasi tarihinde izlediği yolu şekillendirip anlamak için çok önemlidir. Bu ilk ve çalkantılı yılların sorunları ve olayları Kıbrıs'taki siyasi ve parti sistemlerinin biçimlenme ve sağlamlaşma sürecini etkilemiştir ve ortaya çıkan sonuç adanın 1960'taki bağımsızlığını izleyen yıllarda kendini göstermiştir. Bu tarihi dönem ile ilgili çalışma aynı zamanda AKEL'in Kıbrıs siyaseti ve toplumu içerisindeki göreviyle ilgili daha bütünlüklü bir görüş sağlayacaktır. Bunun nezdinde KKP'nin 1941'de AKEL'e geçişinin kısa bir özeti ve KKP'nin AKEL bünyesinde bütünleştiği 1941'e kadar yaşanan ilk çalkantılı yıllara da değinilmiştir. Bu açıklamalar okuyucunun adanın daha fazla kalkınmasını simgeleyen AKEL'in ani ve büyük çaplı genişlemesini daha iyi kavramasına yardımcı olacaktır.

Kitabın analizi aşağıdaki şekilde birinci ve ikinci kaynaklardan ulaşılan materyallere dayanmaktadır:

- İkincil kaynaklar ilgili çalışma alanı için gerekli olan ilgili bilgilerin haritasını çıkarmakta kullanılmıştır,

- Kıbrıs, Yunanistan ve İngiltere’de yapılan arşiv araştırmaları; bu genel olarak AKEL, sol sendika PEO (Kıbrıs İşçi Federasyonu), Londra Milli Arşivi ve Atina’daki Modern Toplumsal Tarih Arşivi (MTTA) ile bağlantılıdır,

- Dönemin ilgili gazetelerinin dizinlenmesi. Parti’nin bu ilk günlerdeki basınına özellikle odaklanılmıştır. İlk sosyalist gazeteler, *Pirsos* (*Meşale - Πυρσός*) ve *Neos Anthropos* (*Yeni Adam - Νέος Άνθρωπος*) belirleyici sayıda milliyetçi gazeteyle beraber oldukça kapsamlı biçimde incelenmiştir,

- Parti büyükleriyle yapılan yayınlanmamış röportajlar ve yayımlanmamış belgelerin kayıtları.

Analiz Çerçevesi

Analitik çerçeve iki ana olguya dayanır. (a) Rokkan ve Lipset’in bloklaşma teorisi¹⁹ ve en önemlisi, sosyalist ve komünist partilerin yükselişine yol açan sınıf bloklaşması; (b) sınıfsal hareketler ve partiler üzerine olan Marksist literatür.

Sınıf Bloklaşması ve Halk Tabakasının Seferberliği

Rokkan ve Lipset’in bloklaşma teorisine göre, siyasi partiler toplumsal bloklaşmalar ve partilerin siyasi-seçimsel çekişmeler açısından siyasi seviyede temsil ettiği anlaşmazlıklar sonucu ortaya çıkar. Toplumsal bloklaşmalar toplumsal sınıf, bölge, din, etnik köken vs. gibi önemli toplumsal-yapısal karakteristikleri temel alarak insan grupları arasında ayrım yapan toplumsal bölünmeleri içerir. Bunlar kalıcı temeli olan derin ve yapısal bölünmelerdir. Toplumsal bloklaşmalar ülkeler ve hükümet biçimleri arasında değişkenlik gösterebilir ve öncelikleri her ülkenin kendine özgü koşullarına ve değişen zama-

19) Lipset, Seymour Martin ve Rokkan, Stein (1967), “Cleavage structures, party systems and voter alignments: an introduction”, içinde Lipset ve Rokkan (ed), *Party Systems and Voter Alignments*, s. 1-64, New York: Free Press.

na göre değişir.²⁰ Lipset ve Rokkan ulus kurma (Fransız Devrimi) ve Sanayi Devrimi'nin modern toplumları köklü biçimde tekrardan şekillendirip böldüğünü ve bu toplumsal bloklaşmaların siyasi partiler tarafından modern demokrasinin ilerleyişiyle politize edildiğini öne sürer. Bu bakış açısından hareketle, "partiler toplumsal kimlikleri politik kimliklere dönüştüren girişimcilerdir".²¹ Bu model seçmenin menfaatlerini sosyolojik geçmişe göre belirlediğini ve onu en iyi şekilde ifade edebilen partiyi seçtiğini varsayar.

Bu iki devrim Batı Avrupa'nın demokrasiye giden uzun yolunda Avrupa parti sistemlerinin gelişimini şekillendiren dört ana bloklaşma çizgisini meydana getirdi: (i) linguistik, ulusal veya dinsel azınlık partilerinin (ör. Bask ülkesi) ortaya çıkmasına neden olan merkez-çevre bloklaşması, (ii) dinsel savunma partilerini (ör. Hristiyan demokratik partiler) meydana getiren devlet-kilise bloklaşması, (iii) içinden muhafazakar ve liberal partilerin çıktığı toprak-sanayi bloklaşması, (iv) işçi sınıfının partilerine -yani sosyalist ve komünist partilere- şekil veren işveren-işçi bloklaşması.

Bloklaşma teorisi esas olarak anlaşmazlık sorunu ile ve bu sorunun modern toplumlar içinde nasıl barındırıldığı (anlaşmazlık-entegrasyon diyalektiği) ile ilgilenir.²² Teoriye göre, anlaşmazlık toplumsal eşitsizliklerin neden olduğu baskıları azaltmak için kullanılan en etkili kurumsallaştırılmış mekanizmadır. Eşitsizlikleri düzenleyip azaltma gayesi olan yegane gruplar ayrıcalıkları az olanlardır, böylelikle siyasi partiler bu sınıfların mücadelelerini yapılandıracak ve menfaatlerini talep

20) Mair, Peter (2006), "Cleavages", içinde Katz, R. ve Crotty, W. (ed) *Party Politics*, London: Sage Publications, s. 372-3.

21) Scarrow, Susan (2006), "The 19th century origins of modern political parties: the unwanted emergence of party-based politics", içinde Katz ve Crotty (ed), *Party Politics*, s. 20.

22) Lipset ve Rokkan, "Cleavage structures", s. 5.

edecek bir araç olarak ortaya çıkmıştır. “Egemen sınıfın gücü üzerindeki tek etkili baskı alt tabakaların karşıt gücüdür ve sömürülmüş sınıfların birincil silahları organize olabilme, saldırabilme, protesto edebilme ve yöneticileri seçimle görevlerinden alabilmektir.”²³ Ancak, yönetilen sınıflar taleplerini sadece onların sendika, parti veya benzeri oluşumlar içinde organize olmalarına izin veren hükümet sistemleri çerçevesinde ortaya koyabilirler. Bu yüzden, herhangi bir ülkedeki anayasal ve kurumsal ortam, parti politikalarının herhangi bir boyutunu araştırırken incelenmelidir.

Bloklaşma teorisi genel olarak kabul görmesine rağmen, özellikle teorinin farklı -en önemlisi de Batı odağı olan- durumlara uygulanabilmesi konusunda bazı dikkat edilmesi gereken noktalar vardır (bkz. Bölüm 1, kısım 1.5). Ek olarak, Avrupa ülkeleri bloklaşma çizgilerinin tipi ve yoğunluğu açısından kayda değer çeşitlilik göstermektedir. Din ve sınıf gibi etkenler bazı siyasi sistemlerde çok daha fazla sömürülmüştür. Bazı toplumsal bloklaşmalar kimi ülkelerde varken diğerlerinde olmadığından (ör. etnik çeşitlilik), bu farklılıklar kısmen toplumsal yapıdaki objektif farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Bazı sorunlar geçici önem taşıırken diğerleri ilk hızları unutulduktan uzun zaman sonra dahi önemli bölücü çizgiler olarak kaldıklarından parti sistemindeki bloklaşma çizgilerinin kalıcılığı da önemli değişkenlikler gösterir.²⁴

Böylelikle parti sistemleri içindeki değişkenlikler bloklaşmaların geçmişte veya mevcut zamanda etkili bir biçimde siyasallaştırılıp siyasallaştırılmadıklarına bağlıdır. Bütün toplumsal bloklaşmalar siyasi bloklaşmalara dönüştürülmez, çok

23) Lipset, Seymour Martin (1963), *Political Man*, New York: Anchor Books, s. xxii - xxiii.

24) Daalder, Hans (1990), “The reach of the party system”, içinde, Peter Mair (ed), *The West European Party System*, Oxford: Oxford University Press, s. 87.

daha azı ise ancak siyasi partilere dönüştürülür.²⁵ Cinsiyet ayrımı, toplum seviyesinde her ne kadar önemli olsa da, nadiren siyasi partilere dönüştürülmüştür. Basit terimlerle bloklaşma analizi, aktiviteleri toplumu aynı zamanda şekillendirmiş olmasına rağmen partileri bağımsız değişkenler olarak tamamen göz ardı etmiştir.²⁶ Son zamanlardaki araştırmalar bloklaşmaların otomatik olarak partilere dönüştürülmesi vasıtasıyla basit, mekanik bir modeli reddeder ve onun yerine siyasi partilerin bu bloklaşmaları seferber etmesi ve yeni siyasi kimlikler yaratması sürecine odaklanır.²⁷ Siyasi özne tarafından üstlenilen rol, yani siyasi parti, elzem görülür. Bir başka deyişle, bu çeşitliliği açıklayan “dönüştürücü”, yani siyasi partidir.²⁸ Bu kitabın ilgi alanı işçi sınıfının partileridir. İşçi sınıfı partileri sanayileşmenin ilk dalgaları sonucunda Avrupa’nın her ülkesinde ortaya çıkmıştır.

İşçi Sınıfının Örgütlenmesi:

Sol Partiler ve Avrupa’daki Sınıf Örgütleri

İşçi sınıfı partileri iki belirgin tarihi aşamada gelişmiştir. Birinci aşamada çeşitli emek dernekleri genel olarak savunmacı tabiatlıydılar ve siyasi seviyede burjuvazi siyasi kuruluşlar ve partilerle ifade edilmekteydiler. Çeşitli ulusal siyasi rejimlerin özgürleştirilmesine ve siyasi hakların başlamasına dolaylı biçimde olsa da kararlı şekilde katkı koymuşlardır. İkinci aşamada, bu demokratik başarıları -genellikle oy kullanma hak-

25) Vassalo, Francesca ve Clyde, Wilcox (2006), “Party as a carrier of ideas”, içinde Katz ve Crotty (ed), *Party Politics*, s. 415; Mozaffar, Shaheen (2006), “Party, ethnicity and democratization in Africa”, içinde Katz ve Crotty (ed), *Party Politics*, s. 242.

26) Siavelis, Peter (2006), “Party and social structure”, içinde Katz ve Crotty (ed) *Party Politics*, s. 361.

27) Scarrow, “Origins”, s. 21.

28) Sartori, Giovanni (1990), “The sociology of parties: a critical review”, içinde, Peter Mair (ed), *The West European Party System*, s. 150-84.

kı- kullanarak emek hareketi, bağımsız şekilde güç mücadelesine katılabilecek yetisi olan işçi partileri kurmaya başladı.²⁹

Batı genelinde, 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başı bütünleşmenin, artan bilincin ve işçi sınıfının organize hale gelmesinin dönemi olmuştur ve bu *ancien regime* sınıflarını ve yeni yaratılmış burjuvaziye toplumları içindeki yeni güç dengelerini dikkate almaya zorlamıştır.³⁰ 18. yüzyıl ve 19. yüzyılın başları süresince, toplumsal ve siyasi eleştiri ideolojilerinde -ruhban sınıfı karşıtı, cumhuriyetçi, sosyalist, komünist ve anarşist- bu zamana kadar Avrupa'daki temel halkçı düşünce yapısını oluşturan dinsel ideolojilere meydan okuyan hızlı bir büyüme olmuştur. Bu yeni ideolojiler ortaya çıkan işçi sınıfına çalışma ve yaşam koşullarını geliştirmeleri için yol haritası ve fikirler kazandırdı.³¹

İşçi sınıfının büyümesi, özellikle de eğitilmiş mensupların sayısındaki artış, emekçi taraftarı birçok yeni gazete ve sendikaların oluşumu, kurumsal seferberliğin emareleriydi.³² Örgütlenme, gücü sayı çokluğuna dayanan işçi sınıfının en hayati prensipi haline geldi. Michels'in de dediği gibi, "işçiler güçlerini birleştirmeselerdi ve birliklerini kolektif bir kümeleşme ile yapılandırmasalardı direnişin siyasi gücünü ve toplumsal saygısını asla kazanamazlardı".³³ Artan sayıda işçi kitleleri kötü çalışma koşullarına ve güvenlik eksikliğine karşı kızgınlık

29) Spourdalakis, Michalis (1990), *On the Theory and Study of Political Parties*, Athens: Exantas Publications, s. 46 [Yunanca]. Yine bkz. Ostrogorski, Moisei (1982), *Democracy and the Organisation of Political Parties*, Cilt 1, England: Transaction Books, s. 154.

30) Beaud, Michel (2008), *History of Capitalism*, Athens: Electra Publications, s. 211, 216 [Yunanca].

31) Hobsbawm, J. Eric (2001), *Special People*, Athens: Themelio Publications, s. 68.

32) McPherson, Crawford Brough (1986), *Democratic Theory: Essays in Retrieval*, Athens: Gnoseis Publication, s. 72-4 [Yunanca].

33) Michels, Robert (1997), *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*, New York: The Free Press, s. 61.

duyuyor, kültürel ve sosyal olarak yabancılaşmış hissediyorlardı. Bu kızgınlık bir çıkış yolu bulma arayışı içinde sendikaların ve sosyalist partilerin oluşumuna yol açtı. Böylelikle, bütün Avrupa ülkelerinde, halk tabakalarını temsil eden kitlesel partiler -tek bir işçi partisi kurmak için nadiren birleşmelerine rağmen- Birinci Dünya Savaşı'ndan önce ya da sonra oluşturulmuş oldu. Aynı zamanda, Rus Devrimi Avrupa'nın dört bir yanındaki işçi partilerini komünist, sosyalist ve sosyal demokratik gruplaşmalar halinde böldü.³⁴

19. yüzyılda ortaya çıkan işçi sınıfı partileri ve kurumları siyasal hakların ve demokrasinin popülasyonun genellikle siyasi süreçten dışlanan kısımlarını kapsamaları için gösterilen temel gücü oluşturdu.³⁵ Bu hareketlerin başarısı paternalist geleneklerin gücü, iş gücünün büyüklüğü, refah seviyesi, iş güvenliği derecesi, profesyonel alanda ilerleme olasılıkları vs. gibi birtakım etkenlere bağlıydı. Rokkan yükselen herhangi bir siyasi hareketin siyasal sisteme dahil olabilmesi için aşması gereken dört kurumsal eşiği açıklar: Meşrulaştırma (ulusal otoriteler tarafından gördükleri muammele), birleştirme (siyasal hakların parti taraftarlarını da kapsamaları), temsiliyet (parlamentodaki koltuk sayısı) ve son olarak idari güç (karar alma mercilerine giriş).³⁶ Bazı ülkelerde sol kanat partilerin toplumun geri kalanından izole olmasına ve ayrı bir kültürün gelişmesine neden olan parti bastırma girişimleri olmuştur.³⁷ Avrupalı işçi sınıfının büyük bir kısmının bu şekilde sistem

34) Rokkan, Stein (1970), *Citizen, Elections, Parties*, New York: McKay Co, s. 109, 112.

35) Lipset, *Political Man*, s. 89.

36) Rokkan, Stein (1968), "The structuring of mass politics in the smaller European democracies: a developmental typology", *Comparative Studies in Society and History*, 10 (2) s. 173-210.

37) Rokkan, *Parties*, s. 110. En tipik örnek 19. yüzyılın sonu ve 20. yüzyılın başında ki Alman Sosyal Demokrat Partiydi.

karşısı yönlendirilmesi sınıfın mevcut toplumsal sisteme karşı yabancılaşmasına ve nefret beslemesine neden oldu. Bu durum Rus Devrimi'nden sonra artmış, birçok ülkeyi iç savaşın eşiğine getirmiştir.

Bu partiler örgütlenme ve köken açısından ortak özelliklere sahiptiler. Hepsi, burjuvazi ve mal sahiplerinin egemen olduğu var olan kurumlar haricinde oluşturuldu. Bu tip partilerin en karakteristik örnekleri 19. yüzyıl sonlarının Avrupası'ndaki çeşitli sosyalist partilerdi, özellikle de ortaya çıkışı 1899'daki Sendika Kongresi tarafından alınan bir karar sonucu olan İngiliz İşçi Partisi (BLP) bu partilerden biriydi.³⁸ Bu partilerin oluşumları egemen gruplara meydan okuyup siyasi temsiliyet için talep meydana getirdi. Bu sol partilerinin çoğunluğu kitlesel karakterdeydi, oy hakkı ve laik ideolojilerin genişletilmesini savunuyorlardı ve en gelişmiş bölgelerde ulusal ve sömürge karşıtı hareketler için savaşıyorlardı.³⁹ Bu partiler seferber hale geldikçe ve önceleri siyasi süreçten dışlanan siyasi grupların bünyesinde toplandıkça, "toplumsal bütünleşme partileri" olarak tarif edildiler.⁴⁰ İşçi sınıfı partileri üzerine olan teorik tartışmaların önemli bir unsuru sınıf ve parti arasındaki ilişki ile alakalıdır.

Toplumsal Sınıf ve Siyasi Parti

Siyasi partiler, özellikle de işçi sınıfı partileri üzerine olan herhangi bir tartışmada, çok tartışılan bir konu olan sosyal sınıf ve siyasal parti arasındaki ilişkinin gündeme gelmesi kaçınılmazdır.

38) Duverger, Maurice (1954), *Political Parties*, London: Methuen & Co. Ltd, s. xxx-xxxiv. LaPalombara, Joseph ve Weiner, Myron (1966), "The origin and development of political parties", içinde LaPalombara ve Weiner (ed), *Political Parties and Political Development*, New Jersey: Princeton University Press, s. 9-10.

39) La Palombara ve Weiner, "The Origin of Parties", s. 404-5.

40) Krouwel, Andre (2006), "Party models" içinde Katz ve Crotty (ed), *Party Politics*, s. 254.

nılmazdır. Bu tartışma tamamen zıtlaşan iki görüş arasında şekil alır. Bir taraf iki olgu arasındaki ilişkiyi yok sayarken - Marksistlerden oluşan- diğer taraf ilişkiyi partinin sınıfı temsil etmesine indirger. Sınıf oylama modeli, Mayer'a göre, toplumun ihtilafli olduğu görüşüne dayanır. Mayer, sınıf mücadelesini tarih yazan önemli bir güç olarak algılar ve sosyal sınıfı kolektif sınıf bilinciyle ve kendine özgü parti temsilcileriyle bütün bir kolektif özne olarak ele alır. Sınıf oylaması basit olarak soldaki partiler lehine işçi sınıfına oy verilmesi olarak açıklanır.⁴¹

Fakat, Molyneux'nün bunun saf bir öngörüm olduğunu iddia etmesiyle birlikte, bütün Marksistler bu açıklamaya katılmaz. Molyneux'ya göre, siyasi partilerin sınıf çıkarlarını temsil etmesi tezi bunun direkt ve karşılıklı bire bir ilişki içinde gerçekleştiği anlamına gelmez. Bu tez, bir partinin her zaman bir sınıfın çıkarlarını temsil ettiği ya da her partinin hareketlerinin sadece yöneltildiği sınıfa atfedilerek açıklandığı anlamına da gelmez.⁴² Bizzat Lenin bu ayrımı yapmıştır:

İşçi sınıfının öncüsü olan parti, sonuç olarak, bütün sınıfla karıştırılmamalıdır [...] bilinç seviyesinde ve faaliyet seviyesinde farklılık olması nedeniyle, partiye yakınlık derecesinde bir ayırım yapılmalıdır [...] bütün sınıfın, ya da neredeyse bütün sınıfın kapitalizm altında öncüsünün, sosyal-demokratik partisinin bilinç ve faaliyet seviyesine ulaşabileceğini düşünmek kuyrukçuluk olurdu.⁴³

41) Mayer, Nonna (2005), *Electoral Behaviour*, Athens: Savvallas Publications, s. 158 [Yunanca].

42) Molyneux, John (1986), *Marxism and the Party*, 3. Baskı, Great Britain: Bookmarks Publications, s. 11.

43) Lenin (1976), *One Step Forward, Two Steps Back*, Athens: Sygchroni Epoxi Publications, s. 68-9 [Yunanca].

Birçok akademisyen sınıf ve parti arasında bir ilişki olduğunu kabul eder, fakat bütün bir sosyal sınıfın belli partiler tarafından temsil edildiği iddiasını reddeder. Bu belirleyici sosyoloji siyasetine yol açar.⁴⁴ Sartori bütün bir sınıfın bir siyasi parti tarafından temsil edilebileceğini iddia etmenin saf ve “fantastik bir gerçeklik” olduğunu düşünmektedir.⁴⁵ Toplumsal anlaşmazlıkların siyasi parti alternatiflerine dönüştürülmesi sürecinin basit, otomatik ve direkt bir tarafı yoktur. Bunun en belirgin örneği burjuvazi partilerine oy veren işçilerdir.⁴⁶ Dahası dil, din ve ahlak önemli etkenlerdir ve popülasyonun hem daha fakir hem daha zengin tabakalarını etkileyen sorunların ötesine geçer. Bu düz sınıf oylamasındaki sapmalar geleneklerin ve deneyimlerin oylama/sınıf bağlılığındaki ekonomik durum kadar önemli olduğuna işaret eder.⁴⁷ Bölgesel bölünmeler de, çeşitli hükümet sistemleri içinde parti desteğini etkileyen ve homojen etnik ve sınıfsal siyasi davranışı (ör. Katalonya, Quebec vs.) baltalayan önemli bir etken olmuştur. Sırada açıklayacağımız, bu sosyal sınıf tartışmasındaki tamamlayıcı bir tema işçi sınıfının siyasi ve sınıfsal bilinci elde ettiği mekanizma ile ilgilidir.

Sınıf Bilinci, Kolektif Faaliyet ve Siyasi Özne

İşçi ve köylü kitlelerin sınıf bilinci durumuna geçişi işçi hareketinin oluşum yıllarında ve daha sonrasında şekillenen yeni ortamda örgütsel bir kültürün edinilmesini gerektirdi. Mısırın (hammadde) yüksek fiyatı ile ekmek fiyatı gibi nispeten basit ilişkiler arasındaki bağ kolayca anlaşılabilir. Buna karşın, mülk kaybı ya da daha geniş bir siyasi değişim programı çerçevesindeki işsizlik arasındaki ilişki, doğal olarak daha zor an-

44) Mair (2006), “Cleavages”, s. 372.

45) Sartori, “Sociology”, s. 154.

46) Mayer, *Electoral Behaviour*, s. 102.

47) Rokkan, *Parties*, s. 100, 421.

laşılır. Bu bağ -ya da gücün toplum içinde nasıl yapılandırıldığı- var olan ekonomik ve siyasi sistemin doğasını anlamayı gerektirdi. Bir başka deyişle ekonomik şikayetlerin siyasi cevaba dönüşümü siyasi bilgi ve yol göstermeden ileri gelen bilinci gerektirdi. Michels'e göre bu süreç, bir dereceye kadar yokluğunda hiçbir hareketin ortaya çıkamayacağı sosyoekonomik gelişim gerektirir.⁴⁸

Sınıf bilinci, ilk olarak ve en önemlisi, fakir tabakaları saygınlıklarından ve bazen ise mevcudiyetlerinden bile yoksun bırakan zor çalışma ve yaşam koşulları tarafından teşvik edilmiştir. Düşük sınıf olarak görülenlere elverişli toplumsal ilerleme için fırsatların eksikliği (bu sınıfları tamamen dışlayan Avrupa'daki kapalı-sınıf toplumlarının sonucu) aynı zamanda kolektif faaliyet ve toplumsal değişim isteğinin oluşmasına yol açtı. Egemen Avrupa sınıf yapısı aslında bütün işçileri ortak bir sınıfa yerleştirdi ve böylece sosyalistlere farklı bir sosyal sınıfa tabi oldukları öğretilmek zorunda kalmadı. Sonuç olarak, emekle ilgili siyasi hareketler işçi sınıfını az bir çaba ile örgütleyebildi.⁴⁹ Bu, çeşitli ekonomik sınıflar arasında daha fazla toplumsal etkileşimin olduğu büyük kentlerde daha kolay başarıldı. İşin aslı, aristokrasiye karşı olan kendi mücadelesinde işçi sınıfının yardımını istemeye zorlandığı için orta sınıf, işçi sınıfı arasındaki bilinç anlayışını geliştirdi.⁵⁰ İşçiler bilinci sadece sınıf kutuplaşmasıyla değil tavernanın (işçilerin 'kilise'si) merkezi bir rol oynadığı ortak yaşam ögesiyle elde etti.⁵¹

Fakat sadece nesnel koşullar sınıf bilinci yaratmaz. Önemli

48) Michels, *Political Parties*, s. 330.

49) Lipset, *Political Man*, s. 199, 263, 267. Yine bkz. Lipset, Seymour (1970), "Political cleavages in developed and emerging polities", içinde Allardt, Erik ve Rokkan, Stein (ed), *Mass Politics*, New York: Free Press, s. 26.

50) Michels, *Political Parties*, s. 331.

51) Hobsbawm, J. Eric (2000), *Age of Capital 1848-1875*, Athens: Cultural Foundation of the National Bank of Greece, s. 337 [Yunanca].

bir ön koşul siyasi partiye ve sendikaya dönüşen örgütsel değişkendir.⁵² “İşçiler örgütlendikçe, sınıf bilinçleri bir o kadar güçlenir.”⁵³ Burada bahsettiğimiz işçi sınıfının komünist parti örgütlenmesidir, o yüzden altını çizmek istediğimiz örgütlemeye olan Marksist yaklaşım ve partilerle sendikalar arasındaki farktır. Partiye Marksist yaklaşımı sınıf mücadelesi teorisi ve toplumun sınıf yapısı tarafından desteklenmiştir. Bu teoriye göre, siyasi partiler meydana gelir, destek kazanır ve esasen sınıf çıkarlarının temsilcileri olarak görev görür. 1871 yılında Londra’daki ilk Komünist Enternasyonal Kongresi’nde açıklanmıştır ki;

Proleteryanın yöneten sınıfın kolektif gücüne karşı verdiği mücadelede burjuvazi partilerine karşı sadece kendi bağımsız siyasi partisini yaratarak hareket edebilir [...]. İşçi sınıfının siyasi hareketinin nihai hedefi işçi sınıfı için siyasi güç elde etmektir ve bu ilk olarak ekonomik zorluklar içinden gelişen işçi sınıfı kuruluşunun varlığını varsayar [...]. Buradan hareketle, ayrı ekonomik zorluklardan kendi çıkarlarının zorunlu şiddetin kolektif hallerinin zapt edilmesi yoluyla uygulanmasını hedefleyen bir işçi sınıfı hareketi, siyasi bir hareket gelişir.⁵⁴

Spurdalakis’in de belirttiği gibi “sınıflar ve toplumsal tabakalar siyasi kurumlar ve esas olarak siyasi partiler halinde örgütlenir örgütlenmez toplumsal oluşumda aktif aktörler olurlar”.⁵⁵ Böylece, partiler çeşitli sınıfların yaratımı olurlar. Bu şekilde, bir taraftan onları yaratan sınıfların çıkarlarını savunup

52) Sartori, “The sociology of parties”, s. 169.

53) Allardt, Erik (1970), “Types of protest and alienation”, içinde Allardt, Erik ve Rokkan, Stein (ed), *Mass Politics*, s. 108.

54) Molyneux, *Marxism and the Party*’den alıntılandı, s. 11.

55) Spurdalakis, *Theory of Political Parties*, s. 91.

öne çıkarma ve diğer taraftansa diğer sınıfların karşıt çıkarlarını engelleme görevini üstlenirler.

Marx ve Engels proleteryanın sadece bir sınıf oluşturduğunun farkında olup siyasi parti meydana getirdiğinde terimin tam anlamıyla sınıf oluşturduğunu belirtmiştir. Lenin işçi sınıfının kendi haline bırakılması halinde devrim bilinci yerine sendika bilinci geliştireceğini iddia etmiştir. İşçiler egemen ideolojik çerçeveye bütünleşmiş olarak kaldıkları için bütünlüklü bir Marksist teori anlayışı içeren öncü bir parti onlara devrimci sosyalizm farkındalığını kazandırmak için gerekliydi.⁵⁶ Bir başka deyişle Lenin işçi sınıfı bilincinin ekonomik mücadelenin birikimiyle yavaşça gelişeceği iddiasını reddetti. Bunun yerine, sınıf bilincinin sadece siyasi parti yoluyla, yani ekonomik mücadele ve işçi-işveren ilişkileri atmosferi dışında ortaya çıkabileceğini iddia etti.

İşçi sınıfının parçalanmayla yüzleşmek ve sınıf bağımsızlığını güvence altına almak istemesi halinde siyasi parti kurması elzemdi. Fakat, önemli sayıda işçi ne sınıf çağrısına cevap verdi ne de sol partilere oy verdi.⁵⁷ Bu hedefin başarısı işçilerin mücadelelerinin liderliği ve rehberliği yoluyla parti ve işçi kitlesi arasındaki muhtemel en yakın ilişkiye bağlıydı. İşçi sınıfı ve işçilerin liderliği arasında bilinç -ve bu yüzden hareket ve davranış (ör. seçim sırasındaki davranışlar)- ayrılığı oluşu ortalama işçinin bilincinin çelişen öğelerin (ör. farklı maddi ihtiyaçlar ve siyasi durumdaki değişiklikler) karışımıyla şekillendiği gerçeğine bağlıdır ve bu nedenle bilincinin çok hızlı biçimde değişmesi mümkündür. Fakat liderin bilinci daha berrak bir biçimde şekillenmiş, tutarlı ve bu yüzden, değişmesi daha zordur.⁵⁸

56) Newman, Michael (2006), *Socialism. A Short Introduction*, Athens: Greek Letters Publications, s. 39, 53 [Yunanca].

57) Sartori, "The sociology of parties", s. 160.

58) Molyneux, *Marxism and the Party*, s. 16-17, 33-5, 45.

Ekonomik, toplumsal ve örgütsel sorunlara ek olarak, sınıf bilinci devletin ve işverenin onunla başa çıkış şekliyle de önemli derecede şekillenir. Birçok durumda, siyasi partilerin ortaya çıkışı sendika kurma ihtimaliyle bağlantılıydı. Devletin sendika faaliyetlerini şiddet kullanarak bastırdığı durumlarda, bu faaliyetler, genellikle radikal siyasi faaliyetlere yönlendirilmiştir. İşçi sınıfının seçim haklarını nispeten erken kazandığı ülkelerde, bu faaliyetler siyasi olarak liberal ve muhafazakar partiler yoluyla daha büyük ölçüde ifade edilmiştir.⁵⁹

Yukarıda kısaca bahsedilen sorunların hepsi bilahare Kıbrıs'ının komünist örgütlenme deneyimine bağlanacaktır. Aşağıda açıklandığı gibi, her sorun kendi bölümü içinde ayrı olarak analiz edilecektir.

Kitap Taslağı

Parti siyasetinin ortaya çıkması için gerekli olan belirli toplumsal ve siyasi ön koşullar olduğu için, Bölüm 1 ve 2 KKP'nin ortaya çıktığı sıradaki tarihi ortama genel bir bakış sunacaktır. Burada odak, Kıbrıs'a özel olan hususlardır, yani adanın geç ekonomik kalkınması ve gecikmiş ulus kurma sürecidir. Bu bağlamda, birinci bölümde Osmanlı'dan İngiliz yönetimine geçiş döneminde ve İngiliz yönetiminin ilk yıllarında hakim olan toplumsal koşulları tartışılacak, toplumun sınıf yapısı ve burjuvaziyle işçi sınıfının ortaya çıkışı vurgulanacak, ulusalcılığın temel dayanağı olan Yunanistan'la bütünleşme (*enosis*) adadaki siyasi faaliyetin çoğu için gerekli olan ortamı sağladığı ve KKP'yle olan siyasi yarışı etkilediği için ulusalcı ideolojinin burjuvazi siyaseti üzerindeki etkisine de değinilecektir.

Bölüm 2, herhangi bir ülkedeki parti politikasının ortaya çıkışı için gerekli olan siyasi ön koşulları, Kıbrıs'la ilişkili olan-

59) Bu ilişkiyle ilgili daha fazla bilgi için bkz. Geary, Dick (1988), *European Labour Movement (1848-1939)*, Salonika: Paratiritis Publications, s. 72-4 [Yunanca].

lara (siyasi kurumlar ve oy hakkı) odaklanarak inceleyecek. Siyasi kurumlar ve seçim sistemleri parti yapısını ve yarışı etkileyen önemli kurumsal mühendislik araçları olarak kabul edilir. Ancak, bunlar toplumsal ve siyasi boşluklarda işlev görmezler, Kıbrıs'ın durumunda bu İngiliz yönetimini de içermekteydi. Siyasi aktörlerin aldıkları kararlar çok önemlidir. Bölüm Kıbrıs'ta o dönemki parti politikasının baskın bir özelliği olan kayırmacılık ilişkilerine değinerek sonuçlanacak.

Bölüm 3, seferberliğin Kıbrıs'taki düşük sınıflar arasındaki erken biçimlerini, yani bir başka deyişle KKP'nin siyasi kökenlerini inceleyecek. Bunlar köylü gösterileri, toplumsal eşkiyalık ve çeşitli sınıfsız sendikalardan oluşmaktaydı. KKP'nin ortaya çıkışı Rus Devrimi sonucunda ortaya çıkan komünist ideolojiden ve Kıbrıs İşçi Partisinin (KİP) 1922'de ortaya çıkmasına yol açan dil sorunu çerçevesi içindeki (saf Yunanca yerine halk Yunancasının kullanımı) ilk sosyalist çevrelerden ilham almıştır.

Bölüm 4, Komünist Partinin resmi kuruluş sürecini -Kıbrıs bağlamındaki stratejisi ve siyasi programının ana ilkelerini ele alacaktır. Bölüm Parti'nin siyasi kimliğini ve adanın Kıbrıslı Türk toplumu yanında diğer siyasi güçlerle olan toplumsal ve siyasi ittifak algısını şekillendiren belirli temel konular çerçevesinde Parti söylemine odaklanacaktır.

Bölüm 5, Parti örgütlenmesinin topluma yönelik ve kendi içinde yöntemleri ve yapısını analiz edecek. Bunun nezdinde, "paralel toplum" kavramı geliştirilecek ve parti basını, iç yapı, üyeler ve liderlik, sendikalarla ve yurt dışındaki diğer komünist merkezlerle olan ilişkiler gibi çeşitli konular incelenecek. Esasen, bölüm komünistlerin uyguladığı çeşitli "işçi sınıfı seferberlik repertuarları"nı tartışacak. Burada Parti'nin işçi ve çiftçi sınıfları örgütlemek için kullandığı yolları ve taktikleri (çalışma merkezleri ve sendikaların kurulması, grevler, 1 Mayıs kutlamaları vs.) inceleyeceğiz.

44 Yiannos Katsourides

Bölüm 6, Komünist Partinin siyasi sistemin şeffaflığı/kapalılığı ile ilgili tartışmaya siyasi olarak entegre olmasına ve Kıbrıs'taki ilk parti sistemleri çerçevesinde KKP'ye sunulan siyasi ittifak fırsatlarına odaklanacaktır. Bu bölümde iki önemli konu incelenecektir: İlk olarak, Parti'nin sömürge yönetimi tarafından kabul edilmiş biçimi ve ikinci olarak, zamanında her iki si de sağ kanat siyaseti temsil eden ulusalcı siyasiler ve Kilise tarafından gördüğü muammele. Bütün bu gruplar Parti'nin seçimlerdeki kaderi üzerinde rol oynamıştır.

Bölüm 7, Parti'nin yasa dışı dönemlerine (1931-41) ışık tutmakta ve KKP'nin sömürge yönetimi tarafından cezalandırılması ve sendika hareketine müdahale etme yöntemleri olmak üzere iki tema üzerine odaklanmaktadır. Sendika hareketi, KKP'nin faaliyetlerini sürdürmesine yardımcı olan araçtan oluşmaktaydı ve Parti'nin büyümesi ile 1941'deki yasallaşma aşamasını takip eden yıllardaki siyasi bütünleşmesi için oldukça yararlıydı. Bölüm, sömürge sürgününden kaçmak için KKP halefi olarak AKEL'i kurma kararı üzerine bir tartışma ile sonlanacaktır. Bu karar takip eden yıllarda Kıbrıs siyasi sisteminin ortamını değiştirmiştir.

Son olarak, sonuç bölümü önceki bölümlerdeki tartışma noktalarını ele alacak ve argümanın farklı kollarını birleştirerek Kıbrıs komünist hareketinin ortaya çıkışının ana sebeplerini belli başlı ön koşullar, tarihi dizilimler ve çok önemli birleşme noktalarının sonucu olarak tanımlayacaktır. En önemlisi, sonuç bölümü Kıbrıs Komünist Partisini diğer kardeş partiler ve hareketlerden ayıran özelliklere odaklanarak partinin tabiatı ile ilgili bazı sonuçlara varmaya çalışacaktır.

Bölüm 1

Kıbrıs'a Özel Hususlar Geç Ekonomik Kalkınma ve Gecikmiş Ulus Kurma Süreci

Kıbrıs'a özel hususlar çoğunlukla geç ekonomik kalkınma ve ulus devlet kurma süreci tarafından etkilenmiştir. Bu iki etken ana olarak adanın mutlakiyetçi Osmanlı geçmişiyle (1589-1878) ve İngiliz sömürgeciliğiyle (1878-1960) bağlantılıdır. Bu iki etken Kıbrıs ekonomisinin sorunsuz kalkınmasını engellemiş, böylelikle işçi sınıfının gelişmesini geciktirmiştir. Bu bölüm burjuvazinin ve orta sınıfla birlikte işçi sınıfının da geç yükselişine doğrudan bağlantılı olan Kıbrıs'taki ekonomik ve toplumsal (yetersiz) kalkınmasının özelliklerini inceleyecek. Kıbrıs ekonomisi ve toplumu içindeki boyutları düşünüldüğünde ve işçi sınıfına hammadde sağladıkları için, çiftçi kitlelerin yaşam ve çalışma koşulları bu çerçevede hayati önem taşır. Kıbrıs'taki Komünist Partisinin oluşumuna ön ayak olan işçi sınıfının oluşumu çiftçilerin proleterleşme sürecine dayandırılır. Bu nedenle yeni bir sınıf yapısının ve bu yeni sınıflara özgü ideolojilerin ortaya çıkmasına yol açan ana gelişmeler ve mekanizmaları incelememiz gerekir. Burjuvazi ve işçi sınıfları seferberlik çabalarının yapı taşlarını oluşturmuşlardır.

Kırsal, Modern Öncesi Bir Toplum

Geleneksel, modern öncesi toplumlar sanayi sektörüne kıyasla ağır basan büyük bir tarım sektörü ile tanımlanırlar.¹ Osmanlı'dan İngiliz yönetimine geçiş döneminde ve aynı zamanda İngiliz sömürgeciliği döneminde, İngiliz nüfus sayımları ve dönemin ekonomik raporlarına göre Kıbrıs toplumunun durumu böyleydi. Kıbrıs'ta tarım küçük ahırlara sahip köylülerle tanımlanmaktaydı ve bu durum adayı bir toprak sahipleri ulusuna dönüştürmüştür.² Ancak, küçük ölçekte ama geniş çaplı mülkiyete rağmen, 1840'lı yılların ortasında büyük arazilerin (Kilise, Evkaf³, çiftlik⁴ arazisi) 180.000 İngiliz dönümü işlenmiş arazinin yüzde 23,3'ünü oluşturduğu hesaplandı.⁵ Aynı zamanda Kıbrıs toplumunun geleneksel özelliğinin bir göstergesi olan küçük boyutlarda kentleşme de mevcuttu. 1881'de 37'si 10 kişiden az nüfus barındıran köyler olmak üzere ortalama nüfusu 281 kişi olan toplamda 699 yerleşim yeri bulunmaktaydı.⁶

İdari açıdan Osmanlı İmparatorluğu'na tabi bütün bölgeler

1) Brown, Vivienne (2003), "The development of the economy", içinde Hall, Stewart ve Gieben, Bram (2003), *The Emergence of Modernity. Economy, Society, Politics, Culture*, Athens: Savvallas Publications, s. 208, 211 [Yunanca].

2) Katsiaounis, Rolandos (1996), *Labour, Society and Politics in Cyprus During the Second Half of the Nineteenth Century, Texts and Studies of the History of Cyprus, XXIV*, Nicosia: Cyprus Research Center, s. 29. Yine bkz. *Census of Cyprus of 1921*, London, 1922, s. 12-13 Aynı nokta belirtilmiştir: "Kıbrıs, büyük ölçüde, köylü mal sahiplerinin olduğu bir ülkedir. 46.321 kişinin toprak sahibi olduğu görülmüştür. Bir başka deyişle, dönemin toplam nüfusunda yüzde 14,9'lık bir oranla her 6,7 kişiden biri toprak sahibi olduğunu belirtmiştir. Ada arazilerinin yaklaşık yüzde 30'u özel mülktü."

3) EVKAF, Kıbrıs'taki Müslüman topraklarını genellikle kamu hizmeti amacıyla idare eden bir vakıftı.

4) *Çiftlik* (Türkçe kelime) büyük özel arsa anlamına gelir.

5) Sant Cassia, Paul (1986), "Religion, politics and ethnicity in Cyprus during the Turkocratia (1571-1878)", *European Journal of Sociology*, 27 (1), s. 10.

6) *Census of Cyprus of 1881*, London, 1884, s. 6.

gibi Kıbrıs da *millet* sistemine göre yönetilmektedir.⁷ Millet sistemi kapsamında, siyasi güç imparatorluk içinde hatırı sayılır özekliğe sahip dini gruplar tarafından idare ediliyordu. Osmanlı devleti Hristiyanların kendi iç işlerini yönetmelerine izin vermiş ve Ortodoks Kilisesini Hristiyan toplumu içinde aynı zamanda laik ve manevi otorite üstlenmeye teşvik etmiştir. Bu dini kurumların öncü siyasi görev ve büyük ölçüde zenginlik elde etmelerine neden olmuştur.⁸ Başpiskopos, kişiye manevi, laik ve siyasi liderlik kazandıran bir unvan olan *Et-nark* (tam anlamı ile, ulus lideri) olarak isimlendirilmişti. Bu ayrıcalıklar Başpiskoposun pozisyonunu oldukça cezbedici kılmış, sonuç olarak seçimlere Kıbrıs Hristiyanları arasında ciddi bir iç mücadele damgasını vurmuştur. 1821'deki Yunanistanın bağımsızlığını takiben, Kıbrıs'ın Osmanlı yöneticileri vergi toplama yetkilerini Hristiyan toplumunun nüfuzlu kurul üyelerine devrederek Kilise'yi güçsüzleştirmeye karar verdi. Bu karar yeni bir Hristiyan elit kesiminin yükselmesine yol açtı. Bu kesim, vergi çiftçisi⁹, hükümetin belirlenmiş bir vergi miktarı talep ettiği fakat nüfusun geri kalanından vergi toplamakla görevlendirilmiş ve hasılatı kendi için toplamasına izin verilmiş zengin Hristiyanlardı. Bu uygulama ekonomik olarak aktif olan kişilerin üretim faaliyetlerini denetleyen ve kayırmacı ilişkiler yaratan aracı ağlarının -tüccarlar ve tefeciler- oluşmasına neden oldu.¹⁰ Kıbrıs toplumunun, birçok küçük

7) Millet Osmanlı İmparatorluğu'ndaki dini toplumlar için kullanılan terimdir. Dini toplumların kendi işlerini idare etmeleri için oluşturulmuş idari sistemdir.

8) Englezakis, Venediktos (1984), *The Church of Cyprus during the 18th and 19th Centuries*, Nicosia Municipality Publications, 309 [Yunanca]. Persianis, Panayiotis (1978), *Church and State in Cyprus Education*, Nicosia, s. 9-12; Sant Cassia, "Religion, politics and ethnicity in Cyprus" s. 5-15.

9) Katsiaounis, *Labour*, s. 13.

10) Kyrris, Costas (1984), "An anatomy of the Ottoman regime in Cyprus 1570-1878", s. 65-82, Nicosia Municipality Publications [Yunanca]. Katsiaounis, Rolandos (2004), "Social, national and political antitheses in Cyprus during British colonialism 1878-1950", Nicosia Municipality Publications, s. 19 [Yunanca].

köyüyle, küçük oluşu hami-müşteri ilişkilerinin gelişmesini teşvik edip kolaylaştırdı (kayırmacılık için bkz. Bölüm 2).

Birçok Kıbrıslı arasında yaygın olan maddi zorluklar ve feodal bir rejim altında herhangi bir toplumsal idari desteğin eksikliği düşünüldüğünde devletin himaye politikası bütün toplumsal faaliyetlerde çok önemli bir rol oynamıştır. Zengin kesimler ve onların topluma olan çeşitli maddi ve maddi olmayan desteği siyasi ve toplumsal statükonun sürdürülmesine yardımcı oldu. Bu karşılığı verilemeyen hediyeler bağışçılara bireysel itaat ve bağlılığı getirdi.¹¹ Toplumsal eşitsizlik toplum yapısı içine yerleşti ve hayır işi hayır yapılan kişiye efendisinin isteğine göre hareket etme zorunluluğunu empoze ederek etkili bir toplumsal kontrol yöntemi haline geldi. Bu toplumsal bağlamda, siyaset uygulanabilecek bir işlev yerine satın alınabilecek bir meta haline geldi.

İngiliz sömürgeciliği arifesinde, Kıbrıs toplumunu esas olarak baskın olan tarım ekonomisi yüzünden meydana gelen yapısal yetersizlikler etkiledi.¹² Ek olarak, akraba kayırmacılığı, rüşvet ve yolsuzluk endemik hale geldi.¹³ 30 yıllık İngiliz işgalinden sonra bile oldukça düşük kalan yüzde 26,8'lik okuma yazma oranı ülkenin az gelişmişliğinin göstergesiydi.¹⁴

İngiliz Sömürgeciliği

1878 yılı Kıbrıs'ın siyasi tarihinde dönüm noktası olarak görülür. Adanın yönetimi durumu kötüye giden Osmanlı İmparatorluğu'ndan Britanya Krallığı'na devredildi. Bu olay Kıbrıs

11) Katsiaounis, *Labour*, s. 60.

12) Tzermias, Pavlos (2001), *History of the Republic of Cyprus*, Cilt. 1, Athens: Libro Publications, s. 71 [Yunanca].

13) Sophocleous, Andreas (1995), *Contribution to the History of the Cypriot Press*, Cilt. A, 1878-1890, Nicosia: Intercollege Press, s. 21 [Yunanca].

14) *Census of Cyprus of 1911*, London, 1912, s. 15. Önceki sayımlarda okuma yazma seviyeleri ile ilgili rakamlar verilmemiştir.

toplumsal ve siyasi çevrelerinde önemli değişikliklerin habercisi oldu. Lider kapitalist ekonomilerin piyasa fırsatlarını genişletmeyi ve yeni hammadde bulmayı amaçladıkları bir dönemdi.¹⁵ Bu bağlamda Britanya'nın Kıbrıs'ı alışı mantıklı bir çerçeveye oturtulabilir. Bir yanda, Kıbrıs İngiliz ürünleri için yeni bir piyasa sağlarken, diğer yandan İmparatorluğun Orta Doğu'daki askeri ve ticari çıkarlarını teşvik etmek için stratejik bir alımdı. İkincisi muhtemel suretle ana sebepti, çünkü Kıbrıs'ın küçüklüğü ve herhangi bir sanayi üssün eksikliği İmparatorluğa bir katkı sağlamıyordu.¹⁶

Müslümanlar kayıtsız kalırken, Hristiyanlar İngiliz işgalinden memnundu, çünkü Eptanisa Adaları'nda olduğu gibi¹⁷ İngilizlerin yakında Kıbrıs'ı Yunanistan'a devredeceğine inanmışlardı.¹⁸ Ancak, işgalin ilk yıllarında İngilizler adanın gündelik yönetimine dahil olmadılar.¹⁹ Aslında, önemli reformlar uygulamaktan iki sebep yüzünden bilerek kaçtılar. Bunların birincisi, 1882'de Mısır'ı işgal etmeleriyle Süveyş Kanalı'nı kontrol altına alarak önemli bir askeri ve deniz üssü elde etmeleiydi. İkinci olarak, Kıbrıs'taki yönetimlerinin kalıcı olup ol-

15) Held, David (2003), "The evolution of the modern state", içinde Hall and Gieben (ed), *Modernity*, s. 156 [Yunanca].

16) Georghallides, George (1979), *A Political and Administrative History of Cyprus 1918-1926 with a Survey of the Foundations of British Rule*, Nicosia: Cyprus Research Centre, s. 5-6. Yine bkz. Ioannou, Yiannis (2007), "Socioeconomic development and nationalism: nationalism and advertising in the Cypriot press, 1900-1931", s. 383-413, *Yearbook of the Cyprus Research Centre*, XXXIII, Nicosia, s. 396-7 [Yunanca].

17) Eptanisa İyonya Denizi'nde ada topluluğudur. "The Eptanisiakon problem and the Cyprus problem", *Eleftheria* (Özgürlük), 30 Mart 1929, s. 1. Demetriou, Kyriakos (1999), *Victorian Texts on Cyprus 1878-1891*, Nicosia: Kykkos Monastery Research Centre, s. 4. Sophocleous, Contribution, s. 261.

18) Hill, George (1952), *A History of Cyprus*, Cilt. IV, Cambridge: Cambridge University Press, s. 286-7.

19) Georghallides, George (1994), "British colonialism 1878-1960. A brief reappraisal", Nicosia Municipality Publications, s. 81 [Yunanca].

madığı hala belirsizdi.²⁰ Bu sebepler İngilizlerin adanın gelecekteki refahıyla ilgilenmediklerini yansıtıyordu.²¹ Ancak İngilizler idarenin çeşitli kısımlarını rasyonelleştirecek yönde yönetmelikleri değiştirerek ve başta madencilik olmak üzere bazı sanayi sektörlerinin gelişmesini teşvik ederek Kıbrıs'ı ürünlerini satabileceği bir piyasa haline getirmeye çalıştı. Sömürge yayılcılığı, sıklıkla sömürgeleştirilmiş ülkelerin en azından bazı ekonomik sektörlerinin ticari hale gelmesine yol açtığı için, bu durum sıra dışı değildi.²² Bu şekilde, kapitalist temelde işleyen küçük bir proto-sanayi sektörü Kıbrıs'ta ortaya çıktı.

İlk başta yaşanan aksaklıklara rağmen, ada yönetimi 1878'den sonra kayda değer şekilde gelişti. Bu kısmen geleneksel olarak liberal olan İngiliz yönetimi'nden ötürüydü²³, ama esasen İngiliz politikalarının uygulanmasını kolaylaştırmak amaçlı ele alınmasına rağmen daha önemli olan belli gelişmeler vardı. İngilizler adanın ekonomik gelişimine engel olan ilkel durumdaki yollarının onarımına ayrıca önem gösterdi. Geliştirilmiş ulaşım sistemi ekonomik faaliyetlerin genişlemesini ve kentlerdeki insanlarla ticari malların ulaşımını kolaylaştırmış, aynı zamanda orta ve işçi sınıflarının gelişmesine katkı koymuştur.²⁴

İngilizlerin Kıbrıs'taki *laissez-faire* yönetimi²⁵, yeni ekonomik ilişkiler ve geliştirilmiş yaşam standartları kısa zamanda adanın nüfus yapısına da yansdı. Nüfus 1881'de²⁶ 186 bin

20) Kıbrıs'ın ilhaki ile ilgili İngiliz hükümeti içinde yer alan tartışmaların daha kapsamlı anlatımı için bkz. Hill, *History of Cyprus*, s. 269-92. Yine bkz. Storrs, Ronald (1945), *Orientalisms*, London: Nicholson ve Watson, s. 463-4.

21) Georghallides, *History of Cyprus*, s. 24.

22) Mouzelis, Nicos (1987), *Parliamentarism and Industrialisation in the Semiperiphery*, Athens: Themelio Publications, s. 37 [Yunanca].

23) Georghallides, "British colonialism", s. 81. Liberal model için bkz. McPherson, *Democracy*, s. 19.

24) Georghallides, "British colonialism", s. 84.

25) Georghallides, *History of Cyprus*, s. 24.

26) *Census of 1881*, s. 6.

173'ten 1931'de²⁷ 347 bin 959'a (yüzde 186) çıktı ve bu toplam nüfusun yaklaşık yüzde 80'ini Hristiyanlar oluşturunuyordu. Aynı dönem boyunca, iç göç kentsel merkezlerde nüfus artışına yol açtı.²⁸ Bu, kapitalizmin ortaya çıkışıyla birlikte kentleşmeye doğru giden dünya çapındaki trendin bir işaretiydi.

Vergi Sistemi

İngilizlerin miras aldığı ve ilk başta neredeyse dokunulmaksızın koruduğu Osmanlı vergi sistemi nüfusun çoğunluğu için karışık ve antipatik bir sistemdi. Üretimin, tüketimin ve takasın bütün kısımlarını kapsayan kapsamlı bir gelir sistemiydi.²⁹ Siyasi sebepler açısından en önemli gelir çeşidi vergiydi, çünkü seçim yasalarının dayanağı olan temel haline gelmişti (bkz. Bölüm 2). Vergi ulus veya dinine bakılmaksızın herkese uygulanmaktaydı ve üç sınıfa bölünmüştü: Kayıt altına alınmış arazi, ev ve diğer taşınmaz mallar için binde 4'lük vergi; sahibi tarafından kullanılmayan mülkün kirası üzerinde yüzde 4'lük vergi ve ticari kar ve maaşlar üzerinde yüzde 3'lük vergi.³⁰ Vergi miktarı İngiliz bölge komiseri tarafından işgalin ilk yıllarında toplumsal bazda belirlenmekteydi. Vergilerin toplanması görevi böylelikle serbestçe kayırmacılık uygulayabilecek köy muhtarlarına³¹ verilmişti.

İngilizlerin en önemli mali reformu 1880'lerin ortasında vergi ödemeleri için toplumsal sorumlulukların kaldırılması-

27) Census of 1931, s. 1.

28) 1881 nüfus sayımında, Kıbrıs'ın beş büyük kentinin sakinleri (belediye sınırları içinde) aşağıdaki gibidir: Lefkoşa 11.536, Larnaka 7.833, Mağusa 2.564 ve Baf 2.204. 1931 sayımındaki ilgili rakamlar şöyledi: Lefkoşa 23.507, Larnaka 11.725, Limasol 15.066, Mağusa 8.771 ve Baf 4.467.

29) Vergi sistemi, diğerleri yanında, mülk vergilerini, baş vergisini, takdir vergisini, öşür vergisini (bütün tarım ürünleri üzerinde 1/10'luk vergi), gayrimüslimler ve müslimler için askeri vergiyi, tuz, gemi, ipek vergilerini, gümrük vergisini vs. içermekteydi.

30) Cyprus Blue Book 1883-84, s. 4. Yine bkz. Cyprus Blue Book 1901-02, s. 7.

31) Köy konseyinin başkanı için kullanılan Türkçe kelime.

dı, böylece vergi ödeme bireysel zorunluluk haline geliyordu. Bu değişim o denli etkili biçimde bireysel mülkiyeti getirdi ki, mal sahipleri bununla birlikte mülklerini nakil ve ipotek açısından yönetebilmeye başladılar. Bu değişim aynı zamanda en fakir ve en az girişimde bulunan şahısların borca girme ve mal kaybı riskine girmeleri anlamına gelmekteydi.³² 1885'te İngilizler arazinin zorunlu satışıyla ilgili yasa getirdiler ve tefecilerin köylülerin mülklerini satmasını yasaklayan Osmanlı uygulamasını köklü biçimde değiştirdiler.³³ O dönemler Kıbrıs'ta mülkiyet oldukça yaygındı, o yüzden sistemin koşullarının herhangi biçimde ihlali kitleler için önemli toplumsal sorunlar yaratabilirdi.

Yeni sistem vergi yükümlülüğünün daha adil şekilde dağıtılmasına neden olurken, vergi toplama yöntemleri İngilizler ve nüfus arasında olumsuz ilişkilere yol açtı. Daha etkili yeni sistem altında, İngilizler bunları toplamaya niyetli olduğundan halk aynı vergiler için daha fazla para ödedi. İngilizlerin vergi verenin ekonomik durumuna bakmaksızın vergi toplamada gösterdiği kararlılık Kıbrıslılar arasında yoğun kızgınlığa sebep oldu.³⁴ Sonuç olarak, İngiliz karşıtı duygular Osmanlı dönemini bile nostaljiyle anmaya başlayan nüfus içinde düzenli olarak büyüdü.³⁵ "Kıbrıslılar için daha rahatsız olan ise kamusal gelirdeki artışın kamusal harcamadaki eş artış tarafından tazmin edilmemesiydi."³⁶ Vergileme ile elde edilen gelirin yıl-

32) Katsiaounis, *Labour*, s. 99-100.

33) Noussis, Christophoros (1951), "Credit capital in Cyprus countryside", *Democrat*, 4 (12), s. 228 [Yunanca]. Noussis ekonomist Hristofis Oikonomides'in takma adıydı.

34. "The victory of 27 September", *Evagoras*, 4 Ekim 1901, s. 1.

35) Holland, Robert (1999), *Britain and the Cyprus Revolt*, Athens: Potamos Publications, s. 27 [Yunanca]. Sophocleous, Contribution, s. 20.

36) Katsiaounis, *Labour*, s. 72. Georghallides, Giorgos (1984), *Last Years of Turkoctratia in Cyprus, the Transfer of Cyprus to the British and the Consequences*, Nicosia Municipality Publications, s. 25 [Yunanca]. Hill, *History of Cyprus*, s. 444, 457.

lık miktarı 160 bin-180 bin İngiliz paunduna ulaşmaktaydı, ancak bu miktarın sadece yüzde 3'ü altyapıya ve eğitim sistemine ayrılmıyordu.³⁷ Nihayet 1937'de kaldırılana kadar Kıbrıs'ın zenginliğini çalan Takdir Vergisi³⁸ yüzünden kamusal harcamaya çok kısıtlıydı.³⁹ Kıbrıslıların sürekli ve yoğun şikayetleri üzerine, İngilizler 1920'lerin sonunda vergi sistemini incelemek ve gelişmeler önermek üzere özel bir komite kurdular. Komite Kıbrıslıların gelirlerinin yaklaşık yüzde 17,5'i kadar vergilendirildikleri sonucuna varırken, Hristiyan temsilciler bu verginin aslında yüzde 25 olduğunu iddia ettiler.⁴⁰

Vergi sistemi özünde vergi değerlendirme yöntemine bağlı olarak sınıflar açısından yanlı bir sistemdi. O zamanki Yüksek Komiser Haynes-Smith'in de kabul ettiği gibi: "Bütün zorluk büyük mülklerin gereğinden az vergilendirilirken küçük çiftliklerin gereğinden fazla vergilendirilmesinde yatar."⁴¹ İngilizler vergilendirmede daha adil olmak adına yasa uygulamak konusunda istekli değildi. Hatta Takdir Vergisi zorunluluğu karşılandığı sürece yaşanabilecek aksaklıklara katlanmaya hazırdı.⁴² Vergi sistemindeki sınıf eşitsizliği bütün ekonomik fa-

37) Richter, Heinz (2003), "The Cypriot Communist Party and the Comintern", *The Cyprus Review*, 15, s. 101; Katsiaounis, Rolandos (1994), "Vote and stand in the first parliamentary elections of British colonialism in 1883", s. 309-45, *Yearbook of the Cyprus Research Centre*, XX, Nicosia, s. 312 [Yunanca].

38) Takdir Vergisi, Britanya'nın Kıbrıs'ı kiralaması karşılığında Sultan'a ödemekle yükümlü olduğu 92,800 paund sterlindir. Bkz. CO 67/219/13, No. X7955, 19 Kasım 1926.

39) *Eleftheria*, 12 Ekim 1927, s. 2. "Acknowledging what is fair", *Eleftheria*, 3 Eylül 1927, s. 1.

40) "The report of the tax committee", *Eleftheria*, 10 Mayıs 1930, s. 2. "Joint memorial of the Holy Synod and the deputies to the Minister of Colonies", *Eleftheria*, 22 Ekim 1930, s. 1-2.

41) CO 67/113, *Confidential*, W. F. Haynes-Smith, High Commissioner to J. Chamberlain, Secretary of State for the Colonies, 29 Ekim, 1898.

42) Katsiaounis, Labour, s. 193-4.

aliyetler (ör. banka mevduatları) vergilenmeden muaf tutulduğu sırada toplam gelirin yüzde 67'sinin dolaylı vergilendirmeyle toplanırken sadece yüzde 12'lik miktarın doğrudan vergilendirmeyle toplanmasında da yansıtılıyordu. Ne iş adamları ne de yüksek mevkideki devlet görevlileri vergilendiriliyordu. Buna karşın, köylüler hayvan barındırdıkları için vergilendiriliyor, birçok tüketici ürünleri dolaylı olarak vergiye tabi tutuluyordu.⁴³ Bu uygulama toplumun en zengin üyelerini vergi zorunluluklarından muaf tutuyor, vergi yükünü çiftçi ve işçi sınıflarına yüklüyordu.⁴⁴

Köylü Sorunu

Kıbrıs halkı çoğunlukla çiftçiydi (yüzde 80'den fazlası). Sonuç olarak, köylü sorunu çok büyük önem taşımakta ve sıklıkla siyasi gündemde yerini almaktaydı. Kıbrıs'ta çiftçi sınıfı bir yanda tarım işçileri, diğer yanda küçük çiftlik sahibi köylüler olmak üzere iki büyük kısımdan oluşmaktaydı. Tarım işçileri Kilise'nin ya da diğer toprak ağalarının sahip olduğu büyük arazilerde çalışıyorlardı. Bu araziler, arazinin küçük bir kısmını kiralayıp birkaç iş günü karşılığı toprağın kirasını ödeyen kiracı çiftçileri de içeriyordu. İş güvenlikleri her an topraklarından edilebilecekleri için büyük derecede tehlike içindeydi. Sayıları 1891'de 8.476 iken⁴⁵, 1929'da 31.422'ye⁴⁶ çıktı.

İngiliz sömürgesini takiben nüfustaki büyük artış ve kısa sürede empoze edilen yeni (proto)kapitalist ilişkiler tarımsal sistemi ve köylü sınıfını çok büyük baskı altına aldı. Sistemin katı koşulları çoğu toprağını kaybeden ve/veya göçe zorlanan köylü sınıfının birçoğunu fakirleştirdi. Bazı göçler doğaları ge-

43) "Tax system", *Eleftheria*, 8 Ocak 1927, s. 1.

44) Hill, *History of Cyprus*, s. 461.

45) *Census 1891*, s. 50.

46) *Cyprus Blue Book 1929*, s. 388.

reği kısa süreli ve sezonluk iken, kırsal alandan kentlere doğru kalıcı hareket de mevcuttu. Kentlere göç edenler iş gücünü standartların altında değerlerde sunarak iş gücü değerini düşürdüler. Yurt dışına göç, değişen toplumsal ve ekonomik koşullardan ötürü topraklarını kaybedenler için de popüler bir seçenektir.⁴⁷

Sosyal yardım sisteminin ve herhangi bir yasal korumanın eksikliği içinde, kırsal kesimdeki küçük çiftlik sahipleri değişikliklerden en fazla etkilenen gruptu. Adaletsiz vergi sisteminin yankıları köylü nüfusu için daha büyük boyutlara ulaşmıştı. Ağır iş, murabaha ve ekonomik gerilemeler küçük çiftlik sahibi çiftçi sınıfının büyük bir kısmını topraksız çiftçilere ve gündelik işçilere dönüştürdü. İngiliz vergi sisteminin verimliliği ve zamanı geçmiş vergileri toplama kararlılığı, köylü nüfusun diğer sorunlarına eklenince, ada genelinde kitlesel mitingler halinde öfke ve çaresizlik patlamalarına yol açtı.⁴⁸ Yerli basın İngiliz idaresini ve Kıbrıslı tefecilerin aşırı miktarda faiz uygulamalarını suçladı.⁴⁹ Sömürge hükümeti köylüleri hami-müvekkil bağlantılarından kurtaracak kamusal refah sistemi kurmakta gösterdiği umursamazlık ve isteksizlikten dolayı, çiftçilere uyguladığı çok yüksek faiz oranından (yüzde 25), Kıbrıs'ın tarım ürünlerini yabancı piyasalara sokmamasından ve bir tarım bankası kurmamasından dolayı kınandı.⁵⁰ Aşırı faiz uygulamaları tarım nüfusuna ciddi bir tehdit oluştuyordu. Bu uygulamalar siyasi yarışın temelini oluşturdukları için daha ayrıntılı incelemeyi hakeder.

Tefecilik

Tefecilik nüfusu ezici çoğunlukta köylülerden ve küçük

47) "The migration of Cypriots", *Eleftheria*, 4 Mart 1916, s. 2.

48) Örneğin, *Alitheia*, 10 Aralık 1887, s. 1.

49) "Expatriation", *Eleftheria*, 13 Temmuz 1913, s. 1.

50) "The reasons for the misfortune of peasants", *Eleftheria*, 1 Haziran 1918, s. 1.

çiftlik sahiplerinden oluşan Kıbrıs toplumunun sınıf yapısının bir ürünüydü.⁵¹ Küçük ölçekli üreticiler olan köylüler, temel gereksinimlerini ve faaliyetlerini finanse etmek için sermayeye gerek duyuyordu. Bu gereksinimler hayvan ve gıda satın almak, aileleri ve hayvanları için besin satın almak, evlerini inşa etmek, topraklarına gerekli yenilikleri sağlamak ve sıklıkla eski borçlarını kapamaktan ibaretti. Güvenilir ve kapsamlı bir banka sisteminin eksikliği köylüleri kredi ihtiyaçları için çeşitli tefecilere başvurmaya zorladı. Tefeciler köylülere kredileri çok katı koşullar üzerine sağlıyordu. O dönemde tek mevcut banka olan Osmanlı Bankası, sadece tüccarlara kredi veriyordu çünkü çiftçiler kredi vermeye değer bulunmuyordu. Çeşitli olaylarda bu krediler çiftçilere daha yüksek faiz oranıyla alt kredi olarak veriliyordu. Bu durum, 1882'de geçen yasa anlaşılan taraflar arasında açıkça belirtilmiş farklı bir anlaşma olmadığı sürece azami yüzde 9 faiz oranı sağladığı için yasayla mümkün kılınıyordu. Fakat, bu istisna kurala dönüştü.⁵² Faiz oranı bazı durumlarda borçların babadan oğula geçmesiyle yüzde 30 gibi inanılmaz rakamlara ulaştı.⁵³ Taksitlerin gününde ödenememesi köylünün/borçlunun toprağını kaybetmesine neden oldu. Sonuç olarak, tefeci bu durumdan hem çiftçilerden para alarak hem de/ya da topraklarını ellerinden alarak kar etti.⁵⁴ Tefecilerin çoğunluğu yavaşça köylü sınıfını sömüren nüfuzlu ve saygın tüccarlara dönüştü.⁵⁵

Birinci Dünya Savaşı sırasında Kıbrıs, savaşın ana sahnele-

51) Tornaritis Kriton, içinde *Eleftheria*, 13 Kasım 1926, s. 1.

52) Katalanos, Nicolaos (2003, ilk baskı 1914), *Cyprus Album Zenon*, Nicosia, s. 58 [Yunanca]. Noussis, "Credit capital", s. 227-8.

53) "Usury", *Foni tis Kiprou* (Kıbrıs'ın Sesi), 23 Kasım 1901, s. 1.

54) N. Lanitis, alıntılıandığı yer Richter, Heinz (2007), *History of Cyprus*, Cilt A' (1878-1949), Estia Publications, Athens, s. 261-2 [Yunanca].

55) "Usury", *Foni tis Kiprou*, 23 Kasım 1901, s. 1; N. K. Lanitis, içinde *Eleftheria*, 16 Ekim 1926, s. 1.

rinden nispeten uzakta olduğu için askeri çatışmaların kıyısında kaldı, böylece adadaki tarım ekonomisi etkilenmemiş olarak kaldı. Aslında, savaştan ülkeler ciddi eksiklik yaşadığı için Kıbrıs tarım ürünleri kolayca pazarlanıp ihraç ediliyordu. Artan talebi karşılamak için Kıbrıslı çiftçiler toprak alıp üretim kapasitelerini ve buna uygun olarak karlarını artırmak için büyük krediler almalarına rağmen bu durum köylü sınıfı için karlı iş demekti. Çeşitli tefeciler köylü sınıfının deneyimsizliğinden ve ödünç almak için duydukları acil ihtiyaçtan çok yüksek faiz oranları uygulayarak ya da şişirilmiş fiyatlarda satış yaparak kar ettiler.⁵⁶ Savaşın sonucunda izleyen ekonomik gerileme çeşitli tarım ürünlerinin fiyatlarında hızlı bir düşüşü getirdi ve borçlarını ödeyemeyen birçok köylüyü iflasa sürükledi. Topraklarının değeri öyle çok değer kaybetti ki, diğer zorunluluklarını karşılamak için diğer mallarını ipotek etmek zorunda kaldılar. Günün sonunda, topraklarını alacaklılarına devredilmek üzere kaybettiler.⁵⁷

1920'ler köylü mülkiyetine el konulmasının getirdiği yoğun ekonomik ve siyasi (yapısal) krizlerin yaşandığı bir dönemdi. Kriz esasen tarımsal olmasına rağmen, tarım sektörünün Kıbrıs'ta genel ekonomik faaliyetler içindeki önemi bütün ekonomiyi silip süpürdü. Bir İngiliz genelgesine göre, 1929'da köylülerin yüzde 80'i gibi bir rakam tefecilere borçluydu.⁵⁸ Bu dönem aynı zamanda zenginliğin yeni ortaya çıkan Kıbrıs burjuvazisinin ellerinde toplanmaya başladığı dönemdi. 1924'te kriz hat safhaya ulaştı. Zorunlu satışların sayısı 1923'teki 36.752'ye kıyasla 56.862 dönüm araziye ve 158.030 İngiliz pa-

56) "The peasant issue of Cyprus", *Neos Anthropos* (Yeni İnsan), 18 Şubat 1925, s. 1.

57) "A worrying situation", *Eleftheria*, 16 Eylül 1922, s. 1. "The farmers seek a way out", *Eleftheria*, 7 Ekim 1922, s. 1. "The impoverishment of the Cypriot people", *Eleftheria*, 4 Eylül 1926, s. 1. Tornaritis, Kriton in *Eleftheria*, 13 Kasım 1926, s. 1.

58) CO 67/22714, No. 143227, Vali Stevenson'dan Sömürgeler Bakanı Amery'ye, 30 Ocak 1929.

und'una satılan (1923'te 106.688 paunda karşın) kayıt değeri 170.323 paund olan 665 ev ve bina da içeren 3.304'e ulaştı.⁵⁹ Aynı gidişat iki yıl daha sürdü ve 6.024 zorunlu satış 274.793 paund kayıt değeri ile 249.747 paunda satıldı.

Adil olmayan fiyatlarda birçok zorunlu satış örnekleri vardır. Mağusa bölgesindeki Ahna köyünde 100.000m²'lik işlenebilir alan sadece 5 İngiliz paunduna satılmıştır.⁶⁰ Bir başka örnek ise yine Mağusa bölgesindeki Triкомо köyünde yaşanmış, çiftçi 1.200 paund değerindeki araziyi 214 paundluk borcunu kapayabilmek için sadece 250 paunda satmıştır.⁶¹ Günün sonunda zorunluluklarını karşılayamadığı için kaybettiği, değeri 8.000 paund olan mülkünü 400 paundluk krediyi alabilmek için ipotekleyen bir köylünün durumu KKP basınının notları arasında yer alır.⁶²

Bu zamana kadar, büyük arazi mülkiyeti Kıbrıs'ta istisnaydı. Fakat ekonomik krize bağlı olarak, mülkiyet yapısı köklü biçimde bozuldu. Küçük arazi sahiplerinin çoğu tefecilerin ve murabahacıların eline geçen topraklarını kaybetti.

Bu vahim duruma değinmek için Yürütme Konseyi'ndeki Kıbrıslı siyasi temsilciler bir Tarım Bankası'nın kurulması için karar aldı. Bu banka nihayet 1925'te kuruldu fakat sorunu kontrol altına almak için yeterince donanımlı değildi.⁶³ Osmanlı Bankası tarafından sadece 50.000 paundluk başlangıç sermayesi ile yetki verildi. Bu miktar nüfusun inanılmaz büyüklükteki ihtiyaçlarını karşılamak için çok küçük bir miktardı. Sömürge hükümetine göre, kırsal borçlar 2 milyon paund gibi yüksek bir miktar oluşturunuyordu. Tarım Bankası ipoteklerle desteklenen kredilere yüzde 8, diğer kredilere yüzde 9 faiz uyguluyor-

59) Georghallides, *History of Cyprus*, s. 429.

60) "Humiliation of peasants ownership", *Eleftheria*, 18 Temmuz 1923, s. 3.

61) "The selling prices of the farmers estates", *Eleftheria*, 11 Ağustos 1923, s. 2.

62) "Usury revels", *Neos Anthropos*, 23 Haziran 1928, s. 3.

63) Georghallides, *History of Cyprus*, s. 332-4.

du. Tarım Bankası'ndan borç alan kooperatif kredi grupları üyelerine verilen krediler üzerinden ek ücret alıyordu.

Yüzeysel olarak bakıldığında, Tarım Bankası'nın kuruluşu Kıbrıslı çiftçilerin taleplerini ve beklentilerini karşıladı. Fakat daha derinden bakıldığında, sistemin aksaklıkları açığa çıkmaktadır. Başlangıç sermayesi oldukça yetersizdi, faiz oranları köylü sınıfının ekonomik durumuna bakıldığında çok yüksekti ve kredilere uygulanan beş yıllık dönem çok kısaydı.⁶⁴ Dahası, banka kurulduğunda, birçok köylü halihazırda mallarını kaybetmişlerdi.⁶⁵ Sonra, çiftçiler banka tarafından müflis görüldükleri için kendilerini Kıbrıslı çiftçiye yabancı ve karmaşık bir uygulama olan kooperatif gruplar halinde örgütlemek zorunda kaldı. 1926'nın sonuna gelindiğinde sadece 49 kooperatif kredi ve 13 kooperatif grubun kurulmuş olması gerçeği bunun göstergesiydi.⁶⁶ Bu kooperatifler tarımsal sömürüyle ve tefecilikle savaşmanın bir aracı olmalarına rağmen, köylülerin bu yeni yapılara alışıp kabullenmeleri uzun yıllar aldı. Nihayet 1920'lerin sonunda kooperatif harekette öyle kayda değer bir büyüme oldu ki 1930'lara gelindiğinde ada çapında 402 köyde işlev gören kooperatifler vardı.⁶⁷

1920'ler boyunca, kırsal ekonomik durum sürekli kamu gündeminde olan bir konuydu. 1927 baharında, Kıbrıs Valisi Ronald Storrs, Limasol'daki İngiliz Komiser Surridge'in talimatları altında yapılacak raporu 1930'da yayınlanan kırsal ekonomik ve toplumsal yaşam üzerine bir anket yapılması emrini verdi. Kısaca, anket köylülerin acınası koşullar altında yaşadığı sonucuna vardı. Gelirleri hava koşullarına ve tefecilerin sömürüsüne göre değişkenlik gösteriyordu. Kadınların ve birçok durumda çocukların çalışma katkısı olmadan köylü ai-

64) Age.

65) "Agricultural bank", *Pyrssos* (Meşale), 24 Aralık 1923, s. 1.

66) Georghallides, *History of Cyprus*, s. 334.

67) "The cooperative credit societies", *Eleftheria*, 6 Kasım 1930, s. 3.

leler fakirlik durumuna düşüyordu. Köylülerin mali durumlarına bakarak, anket kırsal nüfusu birkaç kategoriye ayırdı. Toprak sahibi olmayan tarım işçileri toplam kırsal nüfusun yaklaşık olarak yüzde 16'sını oluşturuyordu. Mal sahibi köylülerin yaklaşık bir çeyreği neredeyse haftalığı beş kişilik aile başına 16 şilin olan işçiler kadar fakir koşullarda yaşarken, yüzde 50'si haftalığı aile başına yaklaşık 1 paund ile biraz daha iyi koşullarda yaşıyordu, geri kalan bir çeyrek ise refah içindeydi.⁶⁸

Kırsal borçlar anketin ayrı bir kısmında gözden geçirildi. Borç vakaları yaygındı ve bütün çiftçilerin yüzde 82'sini etkiliyordu. Kırsal borçların toplam değeri yaklaşık 1.800.000 paund olarak hesaplanmıştı. Anketin bulgularına göre, tarımsal makinelere ya da diğer altyapıya yapılan yatırım bu miktarın en küçük kısmını temsil ediyordu. Borçların üçte biri hasat yapılamaması ve anne-babanın yükümlülüklerinin miras alınmasından dolayındı. Diğer sebeplere tefeciler tarafından sömürülme, çiftçiler tarafından yetersiz ve dikkatsiz mali yönetim de dahilken, bazı çiftçiler başlık parası nedeniyle ya da çocuklarını okutma masraflarını karşılamak için kredi aldılar.⁶⁹

Surridge'in raporu aşikar bir gerçekliği doğruluyordu: Kıbrıs'taki kırsal nüfusun çoğunluğu, İngiliz işgali dönemi boyunca, hayatlarını kazanmak için çok güçlükler çekiyordu. Köylü sorunu Kıbrıs toplumundaki en önemli toplumsal sorun olarak kaldı. Büyük uluslararası finansal kriz (1929-33), Kıbrıs ekonomisindeki yapısal eksiklikler ve adanın altyapısına İngilizlerin yetersiz yatırımlarıyla birlikte, 1930'lu yıllar sırasında sorunu daha da kötü hale getirdi. Büyük altyapı projelerini finanse etmeye isteksiz kalmalarına rağmen, İngilizler köylü sınıfının yaşam ve çalışma koşullarını iyileştirmek konusunda istekliydiler. Ancak, sömürgeci güç olarak niyetleri,

68) Surridge, B. J. (1930), *A Survey of Rural Life in Cyprus*, Nicosia.

69) Age.

çıkarlarına karşı incelenmelidir. Bu çerçevede, iki nokta dikkate alınmalıdır. Birincisi, ana ilgilerinin, kendilerinin de kar güdeceği zenginlik getirecek adanın üretim kapasitesini artırmak olduğudur. İkinci hedefleri ise köylü sınıfının hami-müvekkil ilişkilerini ve sonucunda da siyasi temsiliyeti kontrol eden ulusalcı elitlere ve din yetkililerine olan siyasi ve ekonomik bağılıklarını zayıflatmaktı. Bu çabalar ani sonuçlar üretmedi, fakat tefecilerin ve simsarların tarım piyasasındaki egemenlikleri yavaş yavaş sarsılmaya başladı.⁷⁰

Yeni Toplumsal Düzen: Yeni Sınıflar Mercek Altında

Kıbrıs tarım ekonomisindeki değişiklikler yeni toplumsal grupların ortaya çıkmasına neden oldu. Kıbrıs inanılmaz ekonomik ve sosyal değişikliklere maruz kaldı, böylece 1920'li yılların sonuna gelindiğinde yeni bir sınıf yapısı yürürlükteydi. Ekonominin kalkınması toplum içindeki çeşitli menfaatleri çeşitlendirdi ve dünyanın başka yerlerinde olduğu gibi bu yeni menfaatler siyasi temsiliyet yoluyla korunma ve kendini koruma arayışı içine girdi.⁷¹

Kıbrıslı Elen burjuvazisi ve orta sınıflar Osmanlı rejimi sırasında halihazırda oluşmaya başladıkları için İngiliz işgaliyle hız kazanarak ortaya çıkan ilk gruplardı. Bu sınıflar yabancı konsoloslukların, onların koruma altına aldıkları şahısların, işleyenlerin ve yabancı tüccarların sayesinde ilk olarak Kıbrıs'ın iki liman kentinde, Limasol ve Larnaka'da ortaya çıktılar.⁷² Kıbrıslı Elen burjuvazisinin geç ortaya çıkışı kapitaliz-

70) Faustmann, Hubert (1998), "Clientelism in the Greek Cypriot community of Cyprus under British rule", *The Cyprus Review*, 10 (2), s. 55. Katsiaounis, *Labour*, s. 139-58.

71) Seligman, Lester (1964), "Elite recruitment and political development", *The Journal of Politics*, 26 (3), s. 618.

72) Hill, *History of Cyprus*, s. 306. Tzermias, *History*, s. 70. Sophocleous, Andreas (1997), *The First Greek Newspapers of Nicosia: From the early Years of British Colonialism until the Annexation of Cyprus in 1914*, Nicosia: Intercollege Press, s. 7. Ioannou, "Development", s. 384.

min gecikmiş kalkınmasına ve bu da Osmanlı hükümetinin adanın altyapısını geliştirmeye olan mutlak umursamazlığına atfedilebilir. Toplumsal ve kültürel kalkınma, küçük kentler, düşük seviyede kentleşme, kentlerle kırsal kesimler arasında ticari iletişim ve ulaşım eksikliği ve nüfus içindeki okuma yazma eksikliği gibi birtakım yetersizlikler tarafından engellenmiştir (bkz. Kısım 1.1).

İngilizler tarafından adaya getirilmiş iyileştirilmiş ulaşım ve iletişim sistemleri büyük ölçüde özel girişimler tarafından yönlendirilen iç ekonomik faaliyetlerin genişlemesini kolaylaştırmıştır. Büyüyen ve yavaşça siyasi ve ekonomik güç kazanan yeni burjuva sınıfının coğrafi erişimini de genişletmiştir. Bu sınıfın üyeleri esas olarak ticaret, tefecilik ve küçük ölçekte üretim faaliyetleri ile meşguldüler. Yerleşmiş tüccarlar ve ana atölyelerle üretim firmalarının sahipleri bir yana, sayıları gittikçe artan küçük esnaf ve ithal ve yerli üretilen malların satıcıları hatırı sayılır ekonomik yarar görmüşlerdir.⁷³ Şarap ve tütün üretiminde kentsel sanayilerle yarış halinde olduğu düşünülmeyen küçük sanayi birimleri de kurulmuştur.

Ortaya çıkan burjuvazi içinde zenginliğin toplanmasını başlatan özellikle Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki kriz olmak üzere çeşitli tarımsal krizlerdi (bkz. Kısım 1.3.1). Bu krizler tüccarların ve tefecilerin, çiftçilerin savaş sırasında çok yüksek faiz oranlarıyla ipotek ettiği arazilere el koymalarını olanaklı kıldı. Ek olarak ekonomik büyüme dönemleri sırasında, tüccarlar tarım ürünlerini çok yüksek fiyatlara sattılar.⁷⁴ Kıbrıslı Elen sermayesi enazından Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar neredeyse tamamıyla ticari ve faizli tabiata sahipti.⁷⁵ Adanın ağır sanayi sektörleri (madenler) Kıbrıslı Elen politi-

73) Katsiaounis, *Labour*, s. 176.

74) "The peasant issue of Cyprus", *Neos Anthropos*, 18 Şubat 1925, s. 1. Yine bkz. Kısım 1.3.1.

75) N. K. Lanitis, içinde *Eleftheria*, 16 Ekim 1926, s. 1.

kacıları ara sıra kızdırır⁷⁶ yabancı şirketlerin elindeydi.⁷⁷ Politikacıların kızması sebepsiz yere değildi: maden şirketleri İngiliz idaresi kendilerine ülke yasaları dışında olan haklar verdiği için işçilerini rastgele sömürebilmek için Kıbrıs'ta ideal koşullar buldular.⁷⁸ Genellikle 1899'da Lefkoşa Tasarruf Bankası'yla (1913'te Kıbrıs Bankası olarak isim değiştirdi⁷⁹) alakalı olan birkaç büyük sermaye yatırım vakası olmasına rağmen, yerli Kıbrıslı Elen sermayesinin büyümesi Birinci Dünya Savaşı'nın sonrasında gerçekleşti.⁸⁰

1920'li yılların başlarına gelindiğinde, ticari faaliyetlerle meşgul kişilerin sayısı 1891'de 405'ten⁸¹ 1921'de 3220'ye yükselirken⁸², 1923'e ait bir Kıbrıs Rum temsilci notlarında 107 avukat, 117 tıp doktoru, 1.178 öğretmen, 5.929 tüccar ve binlerce ticari çalışan kayıtlı olarak görülür.⁸³ Bu dönemde hükümet çalışanları sayısı da, sanayileşmiş Batılı bir ulusun sömürgelerinin meselelerini ele almakta gösterdiği farklı mentaliteyi yansıtarak kayda değer miktarda yükseldi. 1891'de nüfus sayımı 500 kamu görevlisi⁸⁴ kayıtlı gösterirken 1931 nüfus sayımında bu rakam 2.204'tü.⁸⁵ Aynı anda, esnaf ve zanaatkarlar-

76) Örnek olarak bkz. "The memorial of Cypriot parliamentarians to the Minister of Colonies", *Eleftheria*, 11 Eylül 1929, s. 1-2, 14 Eylül 1929, s. 4.

77) "A survey of Cypriot mines", *Nea Laiki* (Yeni Halk), 13 Mayıs 1927, s. 1. Makale Kıbrıs madenlerinden sorumlu İngiliz müfettişi tarafından yapılan araştırmayı yayınlar.

78) Richter, "The Cypriot Communist Party", s. 101. İnanılmaz derecede şaşırtıcıdır ki, 1928'de altı günlük çalışma haftası oylanıp pazar günü zorunlu tatil günü olarak ilan edildiğinde, maden şirketleri bu uygulamanın dışında bırakılmıştı.

79) Noussis, "Credit capital", s. 229.

80) Servas, Ploutis (1951), "Data on the study of the history of the Communist Party of Cyprus at its early stages of development", *Democrat*, 4 (6), s. 129 [Yunanca].

81) Census of 1891, s. 13.

82) Census of Cyprus of 1921, London, 1922, s. 12.

83) Anılar *Eleftheria*'da yayımlandı, 25 Ağustos 1923, s. 2.

84) Census of 1891, s. 50.

85) Census of 1931, s. 60.

dan (kunduracı, marangoz, terzi, nalbant vs.) oluşan orta sınıf da önemli rakamlarla büyüdü.⁸⁶ Bu tabakalar kısa zamanda Kıbrıs'taki modern parti siyasetinin temelini oluşturdu (bkz. Kısım 1.6.1). Kıbrıs toplumu değişmekteydi. Burjuvazinin ve orta sınıfın ortaya çıkışını kısa zamanda işçi sınıfında da benzer bir büyüme takip etti.

İşçi Sınıfının Ortaya Çıkışı ve Oluşumu

Orta sınıf gibi işçi sınıfı da toplumsal ve siyasi çevrelerdeki değişikliklerin sonucu olarak ortaya çıktı. Değişim tohumları halihazırda Osmanlı yönetiminin son yıllarında sabırla atılmıştı, fakat İngilizlerin adaya gelişinden sonra gerçek bir hız kazandı.⁸⁷ Bu süreçler köylü sınıfının büyük bir bölümünün işçi sınıfı olarak yeniden düzenlenmesi için ön koşulları yarattı ve yasadaki, ekonomik ve vergi reformlarındaki ve tefeci uygulamalar çerçevesinde köylülerin arazilerinin zorunlu satışlarındaki değişiklikleri yansıttı.

Batı karşısında birçok Güney Avrupa ve Balkan devletlerinde olduğu gibi Kıbrıs'ta işçi sınıfının gelişmesi geç oldu. Kıbrıs'ta işçi sınıfının gelişmesi neredeyse tamamen birçok çiftçinin faizci tefeciler tarafından zorunlu satışıyla topraklarını kaybetmeleri yüzünden çiftçi sınıfının yavaş yavaş bozulması nedeniyle oldu. Bu çiftçiler yeni sınıf için gerekli olan "hammadde"yi sağladılar. Çiftçilikten küçük fabrikalarda, inşaatta, ticarette ve madenlerde çalışmaya geçtiler. Bu hamle, çiftçiler artık yeni bir toplumsal ilişki (işçi-işveren) çerçevesinde bütünleştikleri için önemli toplumsal ve siyasi sonuçlar getirdi. Kıbrıs'ın işçi sınıfı köylü sınıfının proleterleşmesi sonucu doğdu.

Murabahacılar ve tefeciler Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'nın çoğunu etkileyen ciddi ekonomik krizden kar sağladılar. Bu rantçılar kolaylıkla fazlalık sermayeyi kurdular ve

86) *History of PSE-PEO* (1991), Nicosia: PEO Publications, s. 11 [Yunanca].

87) Katsiaounis, *Labour*, s. 34.

bu sermayeyi küçük fabrikalar ve kentlerde ticari girişimler inşa etmeye yatırdılar. Bu yeni girişimler, yerleşmiş madencilik sanayisiyle birlikte, artık topraksız kalan köylülerin üstlenmekten mutlu olacağı beceri gerektirmeyen iş gücüne ihtiyaç duydular. Ancak, şehirlere göçen çiftçilerin sayısı işçi piyasasının kaldırabileceğinden çok daha fazlaydı. Sonuç olarak, Kıbrıs'ta yeni bir toplumsal olgu meydana geldi: İşsizlik. Bu yeni işsizlik yabancı ürünler arasındaki yarıştan dolayı daha kötü hale getirildi ve eğitilmişler de dahil nüfusun diğer tabakalarını da etkiledi.⁸⁸

Nüfus sayımları sınıf yapısındaki değişiklikleri yansıtıyordu. 1911 sayımı 16.080 tarım işçisi kaydederken 1931 sayımı toplamda 22.654 tarım işçisi kaydetti.⁸⁹ Gündelik işçiler kategorisi ilk olarak 1911 sayımında ortaya çıktı ve 2.078 kişi bu kategoriye girdi.⁹⁰ Sanayi işçileri kategorisi savaş sonuna kadar kendini göstermedi ve hatta 1920'lerin ortalarına kadar bu kategorinin sayısı nispeten küçük kaldı: Çoğunluğu çeşitli damıtma tesislerinde ve 697'si tütün fabrikalarında çalışan sadece 1.539 sanayi işçisi basında bildirildi.⁹¹ Çok az sanayi işçisi olması Kıbrıslı Elen sermaye yatırımının aldığı yönle açıklanabilir. Bu yatırımcılar paralarını ticari ve küçük ölçekte sanayi faaliyetlerine yatırmayı tercih etti ve bu büyük bir sanayi işçi sınıfının oluşmasını engelledi. İngiliz idaresinin ilk günlerinde işçi sınıfı çok küçük olduğu için, toplumsal sorun siyasi gündemin bir parçası değildi. Halbuki bu durum, savaştan sonra ve takip eden uzun süreli ekonomik gerileme yüzünden değişecekti.⁹²

88) "Unemployment", *Eleftheria*, 3 Ekim 1928, s. 1.

89) Census of 1911, s. 14 ve Census of 1931, s. 14.

90) Census of 1911, s. 14.

91) Bu rakam KKP gazetesi tarafından verilen rakamdır. Bkz. *Neos Anthropos*, 23 Kasım 1926, s. 4.

92) Katsiaounis, "Antitheses", s. 29.

İki dünya savaşı arasındaki yıllar boyunca, özel mülklerin yeniden dağılımı kısıtlama olmadan ve küçük ve orta ölçekte çiftlik sahibi çiftçilerin menfaatlerine karşı devam etti. Kıbrıs'ın işlenmiş topraklarının yüzde 40'ı bu yıllarda sahip değişti.⁹³ Kentlerdeki fakir işçilerle birlikte, işçi sınıfı olarak tanımlanabilecek hatırı sayılır ve hayati bir kitleyi oluşturan yeni bir topraksız köylü dalgası ortaya çıktı. Bu yeni sınıf meslekler arasında iş gücü bölümüne de yansdı. 1929'da işçi sınıfına ait 66.088 kişi birkaç ana kategoride sınıflandırıldı: Tarım işçileri 31.422 kişiye, 17.901 kişi üretim sektöründe istihdam edilmişti. 3.181 kişi inşaat sanayisinde taş ustası ya da işçi olarak çalıştı. 8.753 kişi madenlerde ve taş ocaklarında çalıştı. 5.011 kişi evlerde hizmetliydi ve bir diğer 3.249 kişi hükümetin çeşitli kanatlarında istihdam edilmişti.⁹⁴ İşçi sınıfının yapısı önemlidir çünkü madencilik ve taş ustası gibi bazı meslekler örgütlenmeye daha eğilimlidir. Buna rağmen, işçi sınıfı 1920'lerde halen Kıbrıs'ın bütün nüfusunun sadece yaklaşık yüzde 19'unu oluşturan küçük bir kesimdi ve yeterince örgütlü değildi.

Madencilik sanayi Kıbrıs'taki işçi sınıfının oluşumunda ve sınıf bilincinde belirleyici bir rol oynadı.⁹⁵ Madencilik sanayinin ortaya çıkması ve pekişmesinden önce, işçi sınıfı toplam nüfusun sadece yüzde 6'sını oluşturunuyordu.⁹⁶ Yabancı sermayenin içeri akışı ve temsilcilerine İngiliz idaresi tarafından verilen teşvikler madencilik sanayinin gelişmesi için gerekli olan ön koşulları oluşturdu. Madenciler adanın tek ağır sana-

93) Katsiaounis, *Constitutional Treaty*, s. 50.

94) *Cyprus Blue Book 1929*, s. 388.

95) Maden sanayinin Kıbrıs işçi sınıfının oluşumunda oynadığı rol ve madenlerdeki çalışma ve yaşam koşulları ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Phantis, *The Cypriot Trade Union Movement*, s. 44-51. Ayrıca bkz. Varnavas, Pantelis (1989), *Memoirs of a Mine Worker*, Nicosia: PEO Publications [Yunanca].

96) "The vocational issue, Theses of the CPC towards the 1st Pancyprian Conference", *Neos Anthropos*, 23 Kasım 1926, s. 4.

yi sektöründe istihdam edildiklerinden işçi sınıfı içinde belirlen ve özlü bir grup oluşturdular. Maden sanayi, Kıbrıs ekonomisi ve gayrisafi yurt içi hasıla bakımından, yüzdelik ve değer olarak diğer üretim faaliyetlerinin önüne geçmiştir. Böylelikle, aynı zamanda madencilerin sayısı 8.000 gibi yüksek bir rakama ulaşmıştır.⁹⁷ İşçilerin yanında, bütün aile beraber yaşayabilsin diye aileleri de maden bölgelerine taşınmış ve madenler yanında bu amaç için inşa edilen binalarda yaşamışlardır. Sonuç olarak, bu ekonomik sektöre bağımlı insan sayısı kayda değer şekilde artmıştır.⁹⁸

Madenciler ilkel koşullarda çalışıp yaşıyorlardı. Herhangi bir işçi yasası ve işçilerin hiçbir hakları (ör.belirlenmiş çalışma saatleri, sağlık hizmeti vs.) yoktu.⁹⁹ Sömürge idaresi işçileri koruyacak çalışma ilişkileri için herhangi bir yasal düzenleme getirme çabasına girmede. Buna ek olarak, konu Yasama Konseyi'ne getirildiği zaman, sömürge bakanı yasama fikrini gereksiz ve sakıncalı görerek reddetti.¹⁰⁰ Resmi yasamanın gerekli olmadığına, itirazlar yükseldikçe kararlar alınabileceğine inanıyordu. Dahası, Kıbrıs'ta başka sanayi birimler veya büyük fabrikalar olmadığından yasamanın uygun olmayacağını düşünüyordu. Bu mantık nüfusun önemli bir kısmının menfaatlerini korumadaki isteksizliğin ve yabancı şirketlere karşı olan kayırmacılığın göstergesiydi.

Toplumsal ortam işçi sınıfının birçoğu için kayıtsızlığa yardımcıydı. Siyasi deneyim eksikliği, menfaatlerini korumak ve teşvik etmek için kendi örgütlerini (ör. sendikalar, tarımsal birlikler vs.) kurmalarına engel oluyordu. İşçi sınıfının çoğu

97) Census of 1931, s. 54; *Cyprus Blue Book* 1929, s. 388.

98) Örneğin., "Terrible death of workers in the mine of Skouriotissa", *Eleftheria*, 6 Ekim 1928, s. 2.

99) Phantis, *The Cypriot Trade Union Movement*, s. 40-2. "Labour legislation", *Laiki* (Halk), 7 Ağustos 1925, s. 1.

100) "The labour issue. The Government's reply", *Nea Laiki*, 12 Ağustos 1927, s. 1.

kültürel olarak halis olduğundan ve çok az kurumsal eğitim gördüğünden siyasi ve toplumsal örgütlere katılımın ne gibi faydalar sağlayabileceğini anlamıyordu.¹⁰¹ Ek olarak, küçük sanayi birimleri ve diğer küçük fabrikalar artan işçi sayısının yükünü kaldıramıyor ve bu da işsizlik seviyesinin artmasına yol açıyordu. İşverenler bu durumu kendi menfaatlerine uygun buluyor ve maaş artışlarını kısıtlamak ve sendika hareketlenmesini engellemek için koz olarak görüyordu.¹⁰² Bu noktada işçi sınıfı halen siyasi seferberliğin erken safhalarındaydı. Başka bir deyişle, 20. yüzyılın başlarındaki Kıbrıslı işçi sınıfı sınıf bilincinden yoksundu.¹⁰³ Eğitim eksikliği ve kültürel hasasiyet yanında, işçi sınıfının heterojen oluşumu da kolektif sınıf bilincini engelliyordu. İşçi sınıfının çoğu, mesleklerinde belli bir bağımsızlığın avantajlarını yaşayan zanaatkar ve esnaftan, üretim sektöründeki işçilerden, madencilerden, tarım işçilerinden, çeşitli ticari merkezlerdeki memurlardan vs. oluşuyordu. İçsel çeşitlilik aralarında birlik kurulmasına ve siyasi temsiliyette tutarlılık göstermelerine engel oluyordu.¹⁰⁴

İşçilerin siyasi farkındalığı peyderpey oluşuyor, yaşam koşullarını etkileyen belirli olaylarla güçleniyordu (bkz. Kısım 1.6.2). Esas olarak Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki ekonomik gerileme dönemlerindeki hayat pahalılığındaki ciddi artış ve onu takiben yaşam standartlarındaki ani düşüş ve iş gücünün belirli iş bölgelerinde (ör. madenler) toplanması bu olayların başında geliyordu. Bu durum içsel çeşitliliğe bakılmaksızın işçi sınıfı arasındaki birlik duygusunu ve ortak kader olgusunu artırdı. Katsiaounis uzun vadede hükümetin vasıfsız işçi

101) Katsiaounis, "Antitheses", s. 23.

102) "Unemployment in Cyprus", *Neos Ergatis*, 28 Kasım 1929, s. 1.

103) Servas, *Responsibilities*, s. 113.

104) Bu çalışmayla bağlantılı zorluklarla birlikte analiz birimi olarak toplumsal sınıfların ve özellikle işçi sınıfının analizi için, bkz. Hobsbawm, J. Eric (1998), *On History*, Athens: Themelio Publications, s. 109-12 [Yunanca]. Ayrıca bkz. Geary, *European Labour Movement*, s. 272.

istihdam etme stratejisinin emekçi yoksulların bağımsızlığına önemli derecede katkı koyduğunu belirtir.¹⁰⁵ Çok sayıda topraksız köylü korkunç çalışma koşulları içinde ve çok düşük maaşlarla kamusal alanlarda istihdam edilmişti.¹⁰⁶ İşçiler arasında siyasi farkındalığın artmasına yardımcı başka bir etken, tartışmaların yer aldığı buluşma noktalarını temsil eden tavernalardı. KKP gazetesi, iş sonrası birçok işçinin tavernalarda toplanıp bir bardak şarap eşliğinde hayatlarında yaşadıkları mahrumiyetleri ve hayatta kalmak için verdikleri zor mücadeleyi tartıştıklarından bahseder.¹⁰⁷

Sınıf bilinci ve hareketi için nesnel koşullar mevcutken, hala bunları dile getirecek siyasi özne, işçi sınıfının siyasi partisi yoktu. Yeni ortaya çıkan sosyal tabakalaşma sistemi kısa zamanda kendini siyasi alanda gösterdi. Milliyetçilik ideolojisi-ni kullanarak ilk seferber olan burjuvazi oldu.

Gecikmiş Ulus Kurma Süreci

Bloklaşmaya dayalı parti oluşumu modeli gelişmiş Batı toplumlarıyla ilgili yapılan çalışmalar üzerine kurulmuştur. Gelişmekte olan ülkeler için geçerliliği sınırlıdır. Teorinin ana aksaklığı ezilen ulusların gelişen emperyal güç dünyasındaki oldukça önemli bloklaşmaların dahil edilmemesidir. Gelişen dünyadaki en büyük ve en güçlü partilerin çoğu ulusal kurtuluş hareketlerinden doğmuştur.¹⁰⁸ Eski sömürge ülkelerindeki siyasi partiler kendilerine özgü sorunlarla başa çıkabilmek için ortaya çıkmışlardır. Bu sorunlar ulusal kurtuluş ve kimlik, meşru hükümet

105) Katsiaounis, *Labour*, s. 136.

106) "Atrocious exploitation", *Neos Anthropos*, 1 Temmuz 1926, s. 3.

107) "The drink", *Neos Anthropos*, 2 Eylül 1925, s. 6.

108) Randall, Vicky (2006), "Political parties and social structure in the developing world", içinde Katz ve Crotty (ed), *Party Politics*, s. 389. Örnekler Güney Afrika'daki Afrika Ulusal Kongresi ve Hindistan Ulusal Kongresi'ni de içerir. Macridis, Roy (1967), "Introduction: the history, functions, and typology of parties", içinde Macridis R (ed) *Political Parties*, London: Harper and Row Publishers, s. 15-16.

kurumlarının yaratılması, anlaşmazlıkların yönetimi, çatışan ideolojilerin uyumlaştırılması gibi konuları içermekteydi. Bu sorunların çoğu büyük ölçüde bu ülkelerin temsilci hükümetle olan deneyimsizlikleri ve uzlaşım yerine anlaşmazlık eğilimi aşılayan sömürge yönetimi hatıraları yüzündendi.¹⁰⁹

Akademisyenler bu ülkelerde demokratik kurumların sorsuz gelişmesini beklemenin yanlış olacağını baştan farkettiler, çünkü ekonomileri ve kültürleri parti anlaşmazlıkları gerilimini sürdürebilecek durumda değildi. Aslına bakılırsa, bir ülkenin ekonomik gelişim ve okuma-yazma seviyesi ile istikrarlı demokratik hükümet sistemi arasındaki bağlantıya işaret eden pek çok araştırma vardır.¹¹⁰ Rekabetçi parti sistemlerinin gelişimini engelleyen başka bir etken de diğer gelişmemiş ve sömürge ülkelerinin büyük kültürel ve tarihi çeşitliliği idi. Bu sav zamanında hem koloni hem de gelişmemiş ülke olan Kıbrıs için özellikle yerindedir. Gelişmemiş ülkelerin tipik özelliği olarak, Kıbrıs ve diğer birçok koloni çağdaş sanayi ve buna bağlı olarak onu yansıtan sınıf yapısından yoksundu. Kabileye ait, ulusal, dini, bölgesel ve kültürel bölünmeler böylelikle sınıf bölünmelerinden daha önemliydi.

Devlet ve ulus kurma süreçleri Kıbrıs'ta Osmanlı mutlakiyetçi geçmişi ve sömürge statüsü nedeniyle ciddi anlamda gecikti. Yunan milliyetçiliği 1821 gibi erken bir tarihte ulus devlet kurma devrimine yol açmışken, aynı dürtü Kıbrıslı Elenleri 19. yüzyılın sonuna kadar harekete geçirmemiştir. Kıbrıslı Elen milliyetçiliği büyük ölçüde *Megali Idea'nın* (Büyük Fikir) parçası olarak Yunanistan'dan ithal edilmiş, ama kısa zamanda gerçek bir yerli güç olacak şekilde tekrardan şekillendirilmiştir.¹¹¹ Yunanistan'la birleşme (*enosis*) milliyetçiliğin ana il-

109) Lipset, *Political Man*, s. 454.

110) Lipset, "Political cleavages", s. 35-6.

111) Georghallides, George (1985), *Cyprus and the Governorship of Sir Ronald Storrs*, Nicosia: Cyprus Research Centre, s. 169.

kesi ve bunun iki ana destekçisi ruhban sınıfı ve burjuvaziydi. Ruhban sınıfı ülkenin ulusal geleneklerini sürdürmekte önemli bir rol üstlendi ve *enosis* mücadelesini şekillendirdi, çünkü zamanında ve şimdi dahi, Kilise Kıbrıs hayatı ve toplumunun çok önemli bir kısmını oluşturunuyordu.¹¹² Nüfusun iyileştirilmiş eğitim seviyesi, Kilisenin aktif ve örgütlü şekilde olaya dahil oluşu, eğitim sistemiyle birliktelik basın ve diğer kurumların (ör. İzciler) doktrinlerini yayması sayesinde milliyetçilik geniş kitleleri cezbedi.¹¹³ Başpiskoposluk Sorunu (1900-9) ve Balkan Savaşları (1912-13) milliyetçi retorikten bir halk hareketine dönüşmesinde dönüm noktası olmuştur.¹¹⁴ Köylü sınıfı ve işçi sınıfının maddi yoklukları kitleleri *enosis*e çekti.

20. yüzyılın başı ile Ön Asya felaketi (1922) arasındaki dönemi Kıbrıs'taki Elen milliyetçiliğinin "altın çağı" olarak tanımlayabiliriz. Siyasi bir talep olarak, *enosis* açıkça Kıbrıs'taki mevcut sömürge statüsünün sonlanması için çağrı yaptı. Ancak, Kıbrıs Elen milliyetçiliği İngilizlere karşı ılımlı tutumundan ötürü ayırt edilir. Britanya İmparatorluğu'ndan özgürlüklerini talep ederken, Kıbrıslı Elenler İngiliz karşıtı değildiler: "Britanya ulusuna, geleneklerine, ilkelerine ve adil duygularına körlemesine inancımız vardır."¹¹⁵ İngilizler bunun farkındaydılar ve "Kıbrıs'taki nispeten zararsız Elen milliyetçiliği gösterilerine müsamaha göstermeye devam edilmesine" inanmaktaydılar.¹¹⁶ Elen milliyetçiliğine müsamaha göstermenin başka bir sebebi ise kendi devleti olmak yerine başka bir devletle birleşmek istemesiydi.

112) Holland, *Britain and the Cyprus Revolt*, s. 25-6.

113) CO 883/6/5 Enclosure 5 in No. 276, F. D. Newham to Haynes Smith, 4 Ağustos 1902.

114) Papapolyviou, Petros (1997), *Cyprus and the Balkan Wars. Contribution to the History of Cypriot Volunteerism*, Nicosia: Cyprus Research Centre [Yunanca].

115) 115. Kıbrıslı Elen temsilciler heyetinin Sömürgeler Bakanlığı'na atanmasıyla ilgili bildiri, *Eleftheria*, 15 Mart 1919.

116) CO 67/223/39093 No. 170, Loraine to Chamberlain, 25 Nisan 1928.

Elen milliyetçiliğinin kendine has durumu üzerine iki düşünce okulu vardır. Birincisi, Kıbrıslı Elen siyasi liderler İngilizleri, statülerini ve liberal ideallerini idolleştirmiş, İngiliz yetkililer ve baylarıyla olan sosyal ilişkileri önemli toplumsal ve siyasi bir malvarlığı olarak görmüşlerdir.¹¹⁷ Sonuç olarak, Kıbrıslı Elen yönetici sınıfı, çoğunlukla siyasal protestoları yasalara uyan bir bağlamda kavramsallaştırmıştır. 1929'ta Lord Passfield'a atanan Kıbrıslı Elen temsilciler heyeti "küçük bir halk olduklarını bildiklerini ve bu yüzden isteklerini sadece Büyük Britanya'nın cömertliğiyle başarabilmeyi umduklarını" belirtmişlerdir.¹¹⁸ Bu İngiliz karşıtı faaliyetin ılımlaştırılmış şekli aynı zamanda İngilizlerin tartışmaların çekişmelerin çözümlenmesinin ana ortamı haline gelen Yasama Konseyi'ni (bkz. Bölüm 2) adaya getirmelerinden etkilenmiştir. İngilizler zekice Kıbrıslıları anlaşmazlık çözümlenmesinin bu anayasal şekli içine hapsedip, sadece siyasi yaşamdaki gerilimleri elemekle kalmayarak aynı zamanda herhangi bir devrimsel hareketin olmamasını güvence altına aldı. Bunlara ek olarak, Yunanistan fazlaca Britanya'ya bağımlıydı ve bu yüzden Kıbrıslı Elenlerin uyumlu olmalarını etkin biçimde teşvik etmekteydi.¹¹⁹ İkinci olarak, yerel kapitalizmin gecikmiş kalkınması yükselen Kıbrıslı Elen burjuvazisinin bir kısmını Yunanistan'a olan siyasi yakınlığına rağmen İngiliz sermayesine bağlamıştı. Bu politika, bu sadakati pekiştirmek için 1920'lerin ortalarında Londra'da ticaret komiserliği kuran İngilizler tarafından bilinçli olarak güdülmüştür.¹²⁰ Aslına bakılırsa, Kıbrıs'taki tek önemli sanayi sektörü olan madencilik sanayi, tamamen ya-

117) *Eleftheria*, 11 Mart 1931.

118) CO 67/227/39518 (Part 3) Minute, A. J. Dawe, 28 Ekim 1929.

119) Markides, Diana (2008), "British friendship with Venizelos and Venizelos friendship with Britain in the case of Cyprus, 1906-1931", içinde Papapolyviou, Petros ve Kazamias, George (ed), *Proceedings of Conference, Eleftherios Venizelos and Cyprus*, Athens: Kastaniotis Publications, s. 69 [Yunanca].

120) Georghallides, *Cyprus and the Governorship of Sir Ronald Storrs*, s. 121-3.

bancı tasarruf altındaydı. Dahası, 1920'ler sırasında Kıbrıs esas olarak Britanya, Mısır ve diğer Britanya bölgeleri ve sömürgeleriyle ticaret (ihracat yüzde 63, ithalat yüzde 78) yapıyordu ve Yunanistan'a olan ihracatı yaklaşık olarak sadece yüzde 10,5'ti.¹²¹ Bu Kıbrıs'a has durumlar siyasi anlaşmazlıklara yol açan bloklaşma çizgilerinin gelişmesini etkiledi.

Sömürge Kıbrıs'ındaki Bloklaşma Çizgileri

Yukarıdaki tartışma Kıbrıs'taki siyasi yarışın büyük ölçüde üç bloklaşma çizgisi üzerinde yapılandırılış şekliyle ilgili bir çerçeve sunar. Birinci ve en önemli bölücü unsur etnik unsurdur. Kıbrıslı Elenlerle Kıbrıslı Türkler arasındaki bloklaşma kurumsal olarak İngiliz yönetimi tarafından düzenlenmiş (bkz. Bölüm 2), yönetim iki etnik toplumun kendi talep ve menfaatlerini desteklemelerini teşvik etmiştir. İngilizler etnik bölünmeyi seçim hukuğu, ayrı seçimler ve seçim yerleri ve sonuç olarak farklı siyasi temsiliyet dahil olmak üzere farklı yollarla aşıladılar. İngilizlerin iki toplumu birleştirip bütünleştirecek kurumsal mekanizmaları kurmamaları kastiydi. Bu gibi ayarlamalar toplum içinde anlaşmazlık kaynağı olarak etnik kökenin önemini ve aynı zamanda partilerin etnik kökene seferberlik aracı olarak duydukları örgütsel ve sistematik bağımlılığı artırır. Yine de, Kıbrıslı Türk toplumu arasında etnik kökenin geç siyasallaştırılması nedeniyle bu bloklaşma mevcut araştırma kapsamı dışında kalır ve 1940'lara kadar olan parti siyasetini genel olarak etnik grup içi bir mesele kılar.¹²²

121) CO 67/225/6 Despatch No. 145, Enclosure No. 4, Principle Forrest Officer to the Governor 1 Eylül 1927.

122) Kıbrıslı Türk milliyetçiliği için bkz. Apeyitu Altay, Nevzat (2005), *Nationalist Amongst the Turks of Cyprus: The First Wave*, University of Oulu, Doktora tezi. Ayrıca bkz. Apeyitou, Eleni (2003), "Turkish Cypriot nationalism: its history and development (1571-1960)", *The Cyprus Review*, 15 (1), s. 67-98.

Enosis Arayışı ve Siyasi Rekabetler

İkinci bloklaşma sömürge karşıtıydı. Kıbrıslı Elen toplumu içinde bu durum *enosis* için siyasi talebe dönüştürüldü ve seferberlik çabalarının köşe taşlarını oluşturdu. Bireylerin ve/veya grupların sömürgecilik sorununa yaklaşım biçimleri daha belirgin ve bölücü sorun olan siyasi örgütlenmeyi oluşturdu. İngiliz sömürgeciliğine karşı en uygun taktiğe yönelik çatışan yaklaşımları barındıran çok sayıda kuruluş kuruldu. Ancak, iki karşıt kamplaşma sözkonusu oldu: Kökten milliyetçiler (*adiallahti*) ve “ılımlılar” (*diallahtiki*).

Yükselen orta sınıf mensupları avukatlar, tüccarlar, tıp doktorları vs. bir süre geleneksel arazi sahibi seçkinler ve ruhban sınıfı ile var oldular. Ancak, sıkça olan şudur ki, burjuvazi ve orta sınıf sayıca arttığı zaman birleşmiş elit kesim yok edilme-se bile zayıflatılır.¹²³ Yeni sınıfların artan ekonomik gücü ve etkisi siyasi güce erişimlerini sağlamıştır, bu bütün Avrupa toplumlarında yaşanan ortak bir süreçtir. Kıbrıs'ta bu süreç o zamanki milliyetçi (sağ kanat) siyaseti temsil eden yönetici Kıbrıslı Rum sınıfı içinde uzun süreli birçok çeşitlilik yarattı. Bileşimi, özellikle de içsel homojenlik eksikliği yüzünden ve aynı zamanda kitle siyaseti yerine kişilere odaklanması nedeniyle sağ bu ilk parti siyaseti safhasında istikrarlı ve kapsayıcı bir parti oluşturmada başarılı olmadı. Bu durum, tam ve en bürokratik örgütlenme biçimlerini benimseyenin ilk sol olduğu, sağın bunları kopyalayarak cevap verdiği konusunda Duverger'in teorisini doğruladı.¹²⁴

Kıbrıs Rum sağının çeşitliliğini anlamak için bileşimi ve seferberliği ile ilgili etkenlere bakmamız lazım. Bu dönemdeki yönetici sınıf homojenlikten uzak, bir yandan yeni ortaya çıkan burjuvaziden ve üst orta sınıftan ileri gelen ailelerden, di-

123) Guttman, W. L. (1960), "Social stratification and political elite", *The British Journal of Sociology*, 11 (2), s. 142-3.

124) "Contagion from the left". Bkz. Duverger, *Political Parties*, s. 25.

ğer yandan eski yönetici sınıftan kalan tüccarlar, toprak sahipleri, tefeciler ve ruhban sınıfından oluşuyordu. Bunlar çok ayrı iki gruptu ve iki farklı referans noktalarına bağlıydılar. Eski, daha köklü olan sınıf köklerini Osmanlı idare sistemine borçluyken, yükselen burjuvazi İngiliz işgalinden sonra oluştu ve daha liberal bir rejim içinde şekillendirildi. Mensuplarının çoğu Yunanistan'da eğitim görmüş ve milliyetçiliğin kaynaklarına maruz kalmışlardır. Bu nedenle, Kıbrıs'ın siyasi geleceği üzerinde daha radikal görüşler barındırmaya meyilliydiler.

Milliyetçilik Kıbrıs Rum burjuvazisinin daha büyük siyasi rol oynama çabalarında anahtar rol oynuyordu ve bu amaç doğrultusunda etnik kökene odaklanmıştı. 1881 gibi erken bir tarihte bir Rum komitesi yasama meclisi üyelerini zorluk ve istikrarsızlık yaratmak için istifa etmeye teşvik ediyordu.¹²⁵ İngiliz yönetiminin ilk on yılı geldiğinde, milliyetçiler masonluk ekolünü ve basın gücünü kullanarak yerel ve bölgesel bağlantıların üstüne geçen dirençli bir siyasi ve örgütsel ağ geliştirmişlerdi.¹²⁶ Ancak, bu seferberlik çabaları milliyetçi siyasi güç içinde iki ana etken tarafından canlandırılan uzun süreli bir bölünme yarattı. Bu iki etken İngiliz sömürgeciliğine olan yaklaşım ve Kıbrıs Rum toplumu içinde sonu gelmeyen kişisel yarışlara sebep olan içsel güç dengesi idi.

İngiliz sömürgeciliğine karşı her bireyin veya kitlenin duruşuna bağlı olmaksızın, kişisel güç güdüsü bu bölünmenin ana sebebiydi. Sonuç olarak, siyasi, dini ve diğer hatırı sayılır kurumlar (Kilise, Yasama ve Yürütme Konseyleri, çeşitli etnik kuruluşlar, okul kurulları, gazeteler, belediyeler vs.) bu devamlı yarışın ana odak noktalarıydı. Herhangi bir seçimi kazanmanın en önemli faydası Kıbrıs Rum toplumu içinde veya İngiliz idaresi içinde de olsa, güç mekanizmalarına erişimdi. Yasama Konseyi'ne seçilme köy konseylerini atama, öğret-

125) CO 883/2/4 No. 18915, *Biddulph to Kimberley*, 31 Ekim 1881.

126) Katsiaounis, *Labour*, s. 189-90.

menleri aday gösterme vs. gücüyle bağdaştırılıyordu. Bu yüzden, Kıbrıs'taki milliyetçi hareket geleneksel parti-etnisite ilişkileri kayıtlarına rağmen homojenlikten uzaktı.¹²⁷ Sonuç olarak, Kıbrıs'ta o zamanki siyasi anlaşmazlık esas olarak bir etnik grup içi meseleydi.

Orta sınıf ve burjuvazi 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyıl başlarında önem açısından büyüdükçe, Kilisenin, güçlü arazi sahibi seçkinlerin ve tüccar ailelerin adanın siyasi yaşamı üzerindeki çok kapsayıcı kontrolünü sorgulamaya başladılar. Sonuç olarak, sol kökten milliyetçiler (*adiallahti*) ve "ılımlılar" (*diallahtiki*) olmak üzere her iki eğilimi de barındırdı. İlimliler *enosis* başarılarına kadar siyasi ve ekonomik reformları kabul etmeye razıydılar ve İngiliz yönetimine karşı yasalara uyumlu bir politika üstlendiler. Buna karşın milliyetçiler, acil *enosis* çağrısı yapıp hedeflerine ulaşmak için daha radikal yöntemler teşvik ettiler.¹²⁸ İki grup arasındaki yoğun yarış bütün seferberlik çabaları içine işledi ve ilk olarak kendini Başpiskoposluk Sorunu üzerine yaşanan şiddetli kavgada gösterdi.¹²⁹ Bu noktadan itibaren, bu yarış parti siyasetinin kapsayıcı bağlamıydı.

Sınıf Bloklaşması

Tartışmamızda çok önemli yeri olan üçüncü bloklaşma, sınıf bloklaşmasıydı. Sınıf bloklaşması çeşitli alt tabaka seferberliği projelerine ve en önemlisi de KKP'nin ortaya çıkmasına sebep oldu. Toplumun ve siyasi sistemin yeni sosyal grupların siyasete girişiyle başa çıkmasının çeşitli yollarıyla da alakalıdır. Tarihsel olarak, Rokkan'a göre, herhangi bir ülkenin demokratikleşme sürecindeki hayati konulardan biri alt sınıfların sisteme hangi yollarla sokulduğudur.¹³⁰ Rokkan iki temel

127) Mozaffar, "Ethnicity", s. 239.

128) Bu iki eğilimin çıkış noktaları için bkz. Katalanos, *Zenon*, ss.155-70.

129) Frangoudes, Giorgos (1911, yeniden basım 2002), *History of the Archbishopric Question, 1900-10*, Alexandria: Aihmi Publications [Yunanca].

130) Rokkan, *Parties*, s. 282.

yol önermiştir. Birincisi ana olarak var olan partiler ve güç sahipleri tarafından düzenlenecek oy verme hakkının genişletilmesi, ikincisi de alt sınıfların kendi partilerini ve güç merkezlerini süregelen sisteme karşı örgütlemeleridir. Lipset bir grubun meşru siyasi kurumlara erişim seviyesinin sisteme olan sadakat seviyelerini etkilediğini iddia eder.¹³¹

Balkanlar gibi, Kıbrıs'taki emek hareketi alt sınıfların yoksulluklarına rağmen Batı Avrupa emsallerine göre geç gelişmiştir. Sendikacılık embriyonik aşamada kalmış ve işçilerin siyasi örgütleri genel olarak Rus Devrimi etkisi altında gelişerek komünist varyantın özellikle güçlü olmasıyla sonuçlanmıştır.¹³² Emek örgütlerinin geç gelişimi ortaya çıkışlarının Rus Devrimi'ne denk gelmesi anlamındaydı ve bunun Kıbrıs işçi sınıfı oluşumu ve doğası ile parçası oldukları siyasi yarışın türü üzerinde çok önemli etkisi oldu. Ek olarak Kıbrıs emek hareketi Avrupalı emsallerinden, Avrupa'da işçiler bağımsız devletler içinde ve karşısında protesto ederken İngiliz sömürgesi olan Kıbrıs'ta yüzleşmenin doğasının farklı olmasıyla ayrılmaktaydı. Kıbrıs'ta mevcut sisteme karşı toplumsal ve siyasi talepler (sadece işçiler tarafından değil) kaçınılmaz olarak *enosis* mücadelesiyle veya KKP'nin durumunda olduğu gibi, bağımsızlık ve siyasi haklardan taviz verilmesiyle bağlantılıydı. Böylelikle, Kıbrıslı işçi sınıfının sömürge gücüne karşı mücadelesi hem ulusal hem sınıfsal içeriğe sahipti.

Literatür halk tabakalarının kısımlarının neden komünist partilere ilgi duyduğunu açıklayan çeşitli sebepler sunar. Ekonomik olarak az gelişmiş bölgeler ve ülkelerde ve hızlı toplumsal değişiklik dönemlerinde, komünizm geleneksel toplum düzeninden koparılan fakat yeni toplumsal çevreyle bütünleşmeyen bireylere cazip gelmiştir. Ek olarak Kıbrıs gibi

131) Lipset, *Political Man*, s. 67.

132) Balkanlar'daki emek hareketi üzerine bkz. Önsöz Bölüm 2, Liakos, Antonis in Geary, *European Labour Movement*.

sosyalist geleneklerden yoksun ülkeler için komünist ideolojinin rağbet kazanması daha kolay olmuştur. Böyle bir açıklamadan yola çıkarak, komünist hareketin yükselişi güvensizlik, toplumsal değişim, göç ve din gibi geleneksel değerlerin zayıflaması ile bağdaştırılır.¹³³

Diğerleri çeşitli ülkelerin emek hareketlerindeki ana kronolojik ve siyasi farklılıklardan ve geleneksel zirai evlerden örgütlü kolektif harekete göç arasındaki zaman aşımından dikkate bahseder.¹³⁴ Bu farklılıklar sadece ekonomik değişikliklere atfedilemez. Bundan ötürü, diğer toplumsal sınıfların ve devletin örgütlü emek hareketine karşı algıları ve tepkileri gibi incelenmesi gereken başka etkenler vardır. Yaşam standartları, işçi protestoları ve siyasi radikalizm ile komünist partiler arasında doğrudan bağlantı olduğunu savunan teoriye tereddütle bakanlar, benzer koşulların başka yerde kitlesel komünist hareketine yol açmadığı gerçeğinden alıntı yaparlar. Başka bir sav ise kendilerini sendikalar ile örgütleyen ve sosyalist partilere katılan ilk işçi gruplarının çoğunlukla “iyi ödenekli” zanaatkar tabakasından geldiğidir. Bundan ötürü, her ülke kendine özgü özellikler gösterdiğinden, ideolojik, ekonomik ve toplumsal etkenlerin birleşimiyle birlikte diğer etkenler de dikkate alınmalıdır.

Komünist partilerin kuruluşu ve onu takiben yükselişi (her partide olduğu gibi) diğer partiler tarafından temsil edilmeyen çarpıcı konular üzerine siyasi bir pozisyon alımını varsayar. Bu senaryo, parti sistemi içinde yeni oyuncular için yer olduğu anlamına gelir.¹³⁵ Kıbrıs'ta böylesi konulardan biri çok sayıda Kıbrıslıyı içeren ana toplumsal sorundu. Yerli topluluklar arasında, özellikle de kentlerde, büyüyen etkileşim ve

133) Allardt, “Patterns of class conflict”, s. 119, 127, 131.

134) Geary, *European Labour Movement*, s. 11, 24-5, 236.

135) Kitschelt, Herbert (2006), “Movement parties”, içinde Katz ve Crotty (ed), *Party Politics*, s. 286.

iletişim, toplumsal seferberlik süreciyle birlikte halk tabakasının örgütlü temsiliyeti için uygun koşulları yarattı. Ancak bu koşullar tek başına yeterli değildi. İdeoloji ve örgütsel ağ arasındaki etkileşim herhangi bir hareketin toplum içinde kökleşmesi için elzemdir. Sartori'nin bahsettiği gibi, "hiçbir fikir arkasında bir örgüt olmadan hiçbir zaman pek bir ilerleme kaydetmemiştir. İdeolojilerin siyasette önemli olduğu durumlarda, sıkı bir örgütsel temelleri vardır."¹³⁶ Kıbrıs'ta komünist hareketi halk kitlelerinin dayanıklı çıkan ilk örgütlenme biçimiydi. Aynı zamanda, egemen siyasi güçlerden ve sömürge idaresinden özerk ve bağımsızdı.

Yine de, Kıbrıs Komünist Partisinin formülleşmesi ne dolambaçsızdı ne de kendiliğinden. İnceleme altındaki dönemin çoğunda, Kıbrıs işçi (ve çiftçi) sınıfı ideolojik ve siyasi toyluk ve liderlik eksikliğinden dolayı çok az örgütlenmeye sahipti. Dahası işçi sınıfı Birinci Dünya Savaşı sonuna kadar sayıca da yeterince güçlü değildi. Kıbrıs işçi hareketi köylü sınıfının proleterleşmesinden doğmuş, fakat Kıbrıs'ta yoğunlaşmış işçi gücüne sahip büyük ölçüde girişimlerin yokluğu örgütlenme ihtiyacının farkındalığını engellemişti. Aynı zamanda alt sınıf örgütlenmesi ihtiyacı farkındalığının engellenmesi, yönetici burjuvazinin ve ruhban sınıfının 1930'ların başına kadar tamamen egemen kalması yüzündendi. Kıbrıslı Elen toplumu içindeki örgütlü toplumsal yaşamı her açıdan (eğitim komiteleri, okul kurulları, öğretmenlerin ve hükümet işçilerinin atanması, gazeteler, Yasama Konseyi'ndeki ve yerel hükümetteki siyasi temsiliyet) kontrol ediyorlardı. Bu, işçilere ve köylülere sömürge gücüne ya da kendi sömürücülerine dahi karşı gelecek farklı bir politika şekillendirmeleri için yer bırakmadı.¹³⁷

136) Sartori, "Sociology", s. 170.

137) Katsiaounis, *Constitutional Treaty*, s. 21, 25.

İşçi sınıfının kendi siyasi temsiliyet ihtiyacının farkına varmasına yol açan çeşitli etkenler vardı. İlk olarak, işçi sınıfının kolektif deneyimini etkileyen önemli uluslararası olaylar (Rus Devrimi ve Birinci Dünya Savaşı) vardı. İlk sosyalist fikirlerin ortaya çıkışı siyasi özerkliğin gelişmesini cesaretlendirdi. Sosyalist ideoloji işçi sınıfına analiz yapması için bir araç görevi gördü ve siyasi bir program şekillendirerek siyasi farkındalığı artırdı. İkinci olarak, işçi sınıfı özerk bir siyasi güç olacak bir siyasi parti yaratacak kadar büyüktü. Maaşlı iş gücündeki büyüme ve büyük kentleşme süreci kolektif hareket için yeni bir ortam oluşturdu. Sendikalaşan işçi sayısı giderek arttı ve hem birliklerini hem de güçlerini arttırmaya başladılar. Ancak, oy hakkına bağlı mülkiyet şartları (bkz. Bölüm 2) alt tabakalardan hala sayıca önemli seçmenler yaratamamıştı. Uygulamada, işçilerin ve köylülerin çoğu oylamadan dışlanmışlardı. Üçüncü olarak, köylülerin mallarının ellerinden alınması kentlerde ve fabrikalar, madenler, büyük atölyeler ve hükümet işleri gibi büyük üretim birimlerinde işleyen kitlelerin yoğunlaşmasına yol açtı. Bu nispeten büyük üretim birimlerinde, birlik ve ortak duruş geliştirmeleri için işçiler yeterli sayıdaydı. Son olarak, işçilerin birliklerine ve alt sınıfların manevi ufuklarının genişlemesine yapılan oldukça belirleyici katkı, KKP'nin kuruluşu, yayınladığı materyaller ve Limasol İşçi Merkezi'ndeki (LİM) çekirdek kadro tarafından verilen konferanslar oldu. Kıbrıs solunun gazeteleri işçilere burjuvaziden tamamen farklı menfaatler taşıyan bir sınıf oluşturduklarının farkına varmaları için çağrı yaptı ve "çeşitli güvenilmez burjuva siyasetçilerinin seçimlerdeki ayaktakımı" olarak hareket etmekten vazgeçmeleri için cesaretlendirdi.¹³⁸ Komünist basının yayınları sadece işçi sınıfının zayıf sınıf bilincinin değil, aynı zamanda bu bilinci örgütlü siyasi eğitim yoluyla geliştirmenin

138) "Time to move", *Neos Anthropos*, 15 Ocak 1925, s. 1. "The publication of Pysros", *Pysros*, 19 Aralık 1922, s. 1.

de farkındaydı. Burjuvaziye karşı işçilerin ve köylülerin “sınıf bilinci edinmeleri, sınıf mücadelesini hissetmeleri ve ortak düşmanı tanımaları” ihtiyacına işaret ettiler.¹³⁹ Bütün bunlar takip eden bölümlerde incelenecektir.

Yeni bir sosyal tabakalaşma sistemi yeni siyasi yapılar yanında geliyordu. Siyasi yapılar parti oluşumu sürecinde temel bir koşul oluşturur. Bu iki etken özerk olarak gelişmesine rağmen, nihayetinde etkileşime girmiş ve siyasi yarışını yapılandırmıştır. Bu nedenle, İngilizlerin Kıbrıs’a getirdiği yeni siyasi yapıyı incelemek önemlidir.

139) “Entering our second year”, *Pyrssos*, 8 Ocak 1924, s. 1.

Bölüm 2

Siyasi Kurumlar ve Siyasi Katılım

Bu bölüm Kıbrıs'ta İngiliz sömürge yıllarının ilk dönemindeki parti siyasetinin ortaya çıkışı altında yatan siyasi gelişmeleri ortaya koyup analiz edecek. Bu bağlamda, iki önemli gelişme incelenir. Birincisi, siyasi partilerin temsilci ve belirli menfaatlerin (yönetici ve parlamento) düzenleyicisi olarak içinden çıktıkları siyasi kurumlardır. Buradaki vurgu, içinde seçim siyasetinin yer aldığı, sömürge yönetimi altındaki Kıbrıslılara sağlanan ana temsiliyet kurumu olan Yasama Konseyi (parlamento) üzerinedir. İkincisi, oy hakkı hükmüdür. Oy hakkının genişletilmesi her ülkede kitlesel siyasetin ortaya çıkışının habercisidir. Bu kısım oylama kriterlerini, seçimlerin resmi ve gayriresmi hükümlerini ve bunların rolünü ve kitlesel katılım seviyelerini analiz edecek ve aynı zamanda benzer gelişmişlik aşamalarında olan diğer devletlerle kıyaslamalar yapacak. 20. yüzyılın ilk yıllarındaki Kıbrıs siyasetinin analizi, siyasi kayırmacılık ve hami-müvekkil ilişkilerinin kaynaklarının gelişimine özel önem vermelidir, çünkü bunların geli-

şimi sadece siyasi temsiliyetin temelini oluşturmakla kalmamış aynı zamanda bu temeli bozmuştur. KKP'nin ortaya çıkışıyla doğrudan bağlantılı olmasa da, yukarıda bahsedilenler KKP'nin siyasetinin yer aldığı ortamı gözler önüne serer. Bu nedenle Parti'nin ortaya çıkışını konuya bağlamak ve işlev gördüğü ortamı anlamak için analiz edilmelidirler.

Temsilci Kurumlar

Siyasi kurumlar demokratik ve temsilci siyasetin herhangi bir şeklinin gelişmesi için hayati bir ön koşul olarak kabul görür.¹ Modern liberal demokrasi modeline göre hükümetler ve yasamalar doğrudan veya dolaylı olarak genel seçimlerde vatandaşlar arasında eşit oylama hakları ile seçilirler. Model, seçme hakkını garanti altına almak için belli bir seviyede medeni hak ve hukuk önünde resmi eşitlik olduğunu varsayar.² Ancak bu model, doğru bağlama oturtulmalıdır çünkü yaygın olan toplumsal norm ve koşullar tarafından her zaman kısıtlanacaktır ve bu koşullar ülkeye ve döneme göre değişkenlik gösterecektir. Bu nedenle temsilci kurumların durumunun ve 20. yüzyılın eşiğindeki sömürge Kıbrıs'ındaki oy hakkının kapsamının, devlet gelişiminin benzer dönemlerdeki uluslararası uygulamayla tutarlı sınırlı ve kısıtlı erişimle belirlenmesi beklenmektedir.³ Kurumsal ortamın İngilizler tarafından

1) Duverger, *Political Parties*, xxiv; LaPalombara and Weiner, "Origin of Parties", s. 9; Scarrow E. Susan (2002), *Perspectives on Political Parties*, USA: Palgrave, s. 6, 9.

2) McPherson, *Democratic Theory*, s. 19. Çeşitli temsiliyet modelleri ve teorileri üzerine daha kapsamlı bir tartışma için bkz. Heywood, Andrew (2006), *Introduction to Politics*, 2. Baskı, Athens: Polis Publications, s. 314-20 [Yunanca]. s. 314-20.

3) Evrensel oy hakkı kadınları kapsayacak şekilde farklı ülkelerde farklı dönemlerde genişletilmişti: İngiltere 1948, İrlanda 1923, İsveç 1920, Finlandiya 1906, Hollanda 1917, Lüksemburg 1919, Avusturya 1919, İzlanda 1920, Norveç 1915, Danimarka 1915 ve Fransa 1945. Rokkan, Stein (1968), "The structuring of mass politics in the smaller European democracies: a developmental typology", *Comparative Studies in Society and History*, 10 (2), s. 188.

kuruluşu ve kontrolü aynı derecede önemlidir, çünkü sömürge politikası adadaki siyasi düzenlemeleri şekillendirmede etkili unsur olup, demokratik ilkelerin ne kapsamda uygulanması niyetinde olduğunu açığa çıkarır.

30 Kasım 1882'de kanun hükmünde kararname ile anayasanın onaylanmasından sonra 1883'te Kıbrıs'ta yeni bir siyasi yapı kuruldu.⁴ Yeni anayasa büyük ölçüde yeni efendilerin ruhunu yansıtarak Osmanlı kurumlarını ve yönetim biçimi üzerine geçti. Bu aynı zamanda, ani şekilde bütün hükümet şekli hükümlerini değiştirmemesine rağmen modern Kıbrıs siyasetinin başlangıcını da belirledi.⁵ 1925'te Kıbrıs Britanya Krallığı'nın resmi sömürgesi ilan edildikten sonra vali olarak adlandırılan yüksek komiser, hükümet başına getirildi. Tek sorumlu olduğu İngiliz sömürge bakanı tarafından atandı. İngilizler, sadece danışma yetkileri bulunan ve 1897'de üyelikleri yüksek komiser tarafından seçilen üç Kıbrıslının (iki Hristiyan bir Müslüman) eklenmesine kadar sadece İngiliz yetkililerden oluşan Yürütme Konseyi de kurdu. Ancak, siyasi yapıdaki en önemli iki değişiklik, her ikisi de seçim gerektiren yerel ve Yasama Konseyi seviyesinde temsilci kurumların meydana gelmesiyle oldu. Yasama Konseyi 1882'de İngilizlerin Kıbrıslılara bahsettiği küçük bir parlamento olarak kuruldu.

Yasama Konseyi

Sömürgeler bakanı ve Kıbrıs'taki İngiliz yetkililer rejim şekli ve adalılara verilecek katılım kapsamı üzerinde anlaşmazlığa düştüler.⁶ En önemli kaygı resmi Britanya politikasının uygulanmasını kolaylaştıracak bir hükümetin kurulmasıydı. Bu

4) Kıbrıs Anayasası 30 Kasım 1882'de yürürlüğe girmiş ve Yasama Konseyi üyelerinin seçimine ilişkin yasa 14 Kasım 1883'te geçmiştir.

5) Loizos, Peter (1986), *Changes in the Structure of Society*, Nicosia Municipality Publications, s. 104. Yine bkz. Katalanos, Zenon, s. 57.

6) CO 883/2/4.

bağlamda iki konu önemliydi. Birincisi muhalefetlerini azaltacağı için Kıbrıslıları siyasi sürece sokarak aralarında katılımcı duygular geliştirilmesi elzem görülüyordu. Bu yaygın bir İngiliz uygulamasıydı çünkü bu yolla “yerli saygın kişiler [...] kendilerine sunulan toplumsal ve ekonomik projeleri benimsemeleri, yani hemşehrilerini vergilendirmeleri, halinde, kendi iç meselelerini idare etmek için daha fazla güç elde ediyorlardı.”⁷ İkincisi, yerli nüfusun ayrı oluşumundan (Kıbrıslı Elenler ve Kıbrıslı Türkler olmak üzere iki farklı etnik-dini grup) fayda sağlamak önemliydi. İngilizler bütün kurumları bu etnik-dini çizgilerde (bkz. ilerleyen bölümler) yapılandırmaya karar verdi; bu da Britanya’nın sömürge zamanlarında uyguladığı yaygın bir uygulamaydı. Konsey’in bu koşullar altında kurulması iki toplum arasında kalıcı gerilim ve yüzleşmeye sebep oldu ve adanın sonuçta siyasi gelişimini belirledi. Anlaşmazlık kurumsallaştı ve “sistem verimliliğini nüfusun iki kısmı arasındaki ırkçı düşmanlığın canlı tutulmasına bağladı”⁸, yani “böl ve yönet sistemi” oluştu.

Yasama Konseyi kısmen seçilip kısmen atanmaktaydı. Konsey 12 seçilmiş üyeden (dokuz Kıbrıslı Elen üç Kıbrıslı Türk) ve İngiliz hükümeti tarafından atanmış bir başka altı resmi üyeden (İngiliz) oluşuyordu. Yasama Konseyi koltukları bir yanda resmi üyelerle Kıbrıslı Türk üyelerin oylarıyla diğer yanda Kıbrıslı Elen parlamenterlerin oylarını dengeleyecek şekilde dağıtılmıştı. Dahası, Konsey’in İngiliz genel başkanı (yüksek komiser, 1925’ten sonra vali) oylarda eşitlik durumlarında oy verme hakkı taşıyordu. Görev süresi üç yıla sınırlanan birinci dönem hariç beş yıl olarak belirlenmişti. Seçim hükümleri iki toplum için ayrı olan seçim listelerine dayalıydı.

7) Darwin John, Ioannou, “Development”dan alıntılandı, s. 400.

8) CO883/8/3, X 39518/29, No. 31, A. J. Dawe, *Memorandum on Cyprus Constitutional Question*, 23 Nisan 1929.

Konsey'in oluşumu Kıbrıs'ın Krallık kolonisi ilan edildiği 1925'e kadar birkaç değişiklik getirilmesi haricinde aynı kaldı. Bu değişiklikler Kıbrıslı Elen toplumunun artışı başta olmak üzere nüfus değişikliklerine uyum sağlama ihtiyacını yansıtıyordu. Bu nedenle İngilizler Konsey'de Kıbrıslı Elenlere üç koltuk daha verdi, fakat bu artış resmi (İngiliz) üyelerin altıdan dokuza artmasıyla dengelendi. Kıbrıslı Türk üyelerin sayısı aynı (üç) kaldı.⁹ Aynı zamanda Kıbrıslı Elen seçim bölgeleri üçten on ikiye artırılarak seçimlerin tek koltukluk yarışlara dönmesine neden oldu.

Yasama Konseyi yüksek komiser/vali sömürge politikalarını uygulamakta zorluk yaşadığı zaman kenara itilebiliyordu ve Konsey'in uygulamada güçsüz kılınmasına neden oluyordu. Ek olarak, Konsey'e sunulan konuların kapsamı oldukça sınırlıydı. Adanın bütçesiyle veya diğer masraflarla ilgili yasama İngiliz parlamento uygulaması ile hizadaydı ve mutlak otorite yönetim gücüne (vali) bağlıydı.¹⁰ Bu nedenle Kıbrıslıların katılımı daha az derecede önem taşıyan konulara sınırlıydı. Yerinde müzakereler Konsey'in ana faaliyetiydi ve bütün önemli konuların değinildiği meydandı. Ancak Konsey, görevlerini yerine getirmesine yardımcı olacak bir komite sistemiyle donanımlı değildi. Yeni kurumsal çerçevenin en önemli unsurlarından biri Kıbrıslı Elenlerin en güçlü yerli kurumu olan Kıbrıs Kilisesi yönetimini nasıl etkilediği:

Yasama Konseyi'nin kurulması Kilise'nin siyasi rolünün ortadan kaldırılmasının habercisi olmuş ve siyasi gücün artık kurumun seçilmiş üyelerine ait olduğunu hesaba katarak Hristiyanlar üzerindeki otoritesini zayıflatmıştır. Yeni ortam kitlelerin laik örgütlenme ve seferberlik mekanizmalarının ortaya çıkmasını müm-

9) Georghallides, "Colonialism", s. 82. Richter, *History*, s. 308.

10) *Cyprus Blue Book 1886-87*, s. 87-98.

kün kılmıştır. Bunun üzerine bu, siyasi birim tarafından meşrulaştırılan halkçı siyasi güçlerin yükselmesine işaret eder.¹¹

Yukarıda alıntısı yapılan değerlendirme tamamıyla doğru değildir, çünkü Kıbrıs Kilisesi siyasi ve kamusal yaşamda etkin olan büyük sayıdaki laiklere rağmen egemen siyasi rolünü korumaya devam etmiştir. Dahası İngilizler tarafından getirilen yeni sistem aslında çelişkiliydi: İngilizler tarafından uygulanan kurumsal değişiklikler Kıbrıs toplumunun modernleşmesini gözetken unsurlar yanında köklü dönüşüm dinamikleri (seçimler) içerirken, Osmanlı geçmişiyle devamlılığı belirten unsurları da içermekteydi. Siyasi yaşam ve seçim süreçleri Hristiyanlara karşı Müslümanlar olarak sadece dini ayrım üzerine yapılanmıştı. Etnik ve dini farklılıklar boyunca siyasi bölünmeler yaratılması sömürge güçlerinin “etnik gruplar ve kimlikler oluşturup politize etmek amaçlı kurumsal teşvik” sağlama uygulamasıydı.¹² Seçim sisteminin günah çıkarmayla benzeşen tabiatı Kıbrıslı Elenleri ve Kıbrıslı Türkleri geleneksel etnik ve dini kimliklerini korumaya ve İngilizler tarafından sunulan siyasi fırsatlara değinmede toplumsal bir bakış açısı benimsemeye teşvik etti. Anlaşmazlığın sadece etnik-dini temeller üzerine sınırlandırılması esasında Kilise’nin egemenliğini cesaretlendirmiş ve uzamasına yardımcı olmuştur. Aynı zamanda İngilizlere ada politikası üzerinde kalıcı etki ve iki toplum üzerinde ara bulucu nitelikler kazandırmıştır.

Seçilmiş makamlarla ilgili yasama yeni kurumsal çerçevenin bir başka önemli özelliği idi. Genellikle, siyasi sistemler makamlar arasında ayrılık öngörürken, Kıbrıs’ta bu dönemin ço-

11) Anagnostopoulou, Sia (1999), “The Church of Cyprus and its Ethnarchic role: 1878-1960. The religiousisation of Cypriot political activity: enosis”, *Contemporary Issues*, s. 200 [Yunanca].

12) Mozaffar, “Ethnicity”, s. 240.

ğu boyunca Yasama Konseyi'ne üyelik Belediye Konseyi'ne üyeliği engellememiş ve benzer olarak, bir kişi aynı anda hem belediye hem köy konseylerinde de üye olabilmıştır. Bu nedenle zaman zaman, az sayıda mevki sahibi kişiler aynı anda iki makam yürütmüşlerdir. 1930'da makamları ayırma önerisi Yasama Konseyi'ne getirilmiştir.¹³ Öneri kısmen kabul edilmiş vekil ve belediye başkanlığı makamları beraber götürülemez olarak ilan edilmiş, fakat parlamento üyesinin aynı zamanda encümen üyesi görevini yürütebileceği kararı alınmıştır. Buradaki temel mantık siyasi elit oluşumu ve dolaşımı konusuna değinir. Yönetici sınıf mensupları her iki konuda da muhafazakar görüşler gütmüş ve makamlarından veya gücü kendi yararlarına kullanabilecekleri fırsatlardan mahrum bırakılmak istememişlerdir. Bu durum bu makamlarda görev yapan sayılı kişiler tarafından açıkça gösterilmiştir (bkz. Kısım 2.2.2).

Söz konusu dönem 1931'deki Ekim isyanlarıyla sona ermiş, baskıcı ve otoriter bir hükümet şekline sebep olmuştur. Yasama Konseyi ortadan kaldırılmış ve bütün medeni haklar sona erdirilmiştir. Anayasa askıya alınmış, beş kişiden fazla yapılan toplantılar (kiliseye gidenler haricinde) yasaklanmış ve basın sansürlenmiştir.¹⁴ İngiliz yönetimine karşı 1931 Kıbrıslı Elen ayaklanmasını anlamak için, İngilizler tarafından getirilen değişiklikleri daha geniş bir bağlamda değerlendirmeliyiz. Bu değişiklikler bir yandan yeni efendileri eskilerden ayıracak liberal siyasi ortam ihtiyacını, diğer yandan Kıbrıs'ın sorunsuz idaresini garanti edecek "güvenlik vanaları" geliştirme ihtiyacını yansıtmaktaydı. Güvenlik vanaları valinin oy kullanma ve parlamentoyu her an dağıtma hakkını içeriyordu. Ancak, bu vanalar en önemlisi sömürge yönetiminin Kıbrıslı Elenlere

13) "The bill on municipal authorities", *Eleftheria*, 12 Nisan 1930, s. 2. "The bill on municipal authorities", *Eleftheria*, 24 Mayıs 1930, s. 2.

14) Georghallides, *The Governorship of R. Storrs*, s. 703.

karşı Kıbrıslı Türk azınlıkların tarafını tutma taktiğinde belirgin oluyordu. Kıbrıs'ın o zamanki Yüksek Komiseri Haynes Smith, bu düşünce biçimini açıkça ortaya koyuyordu: "Yasama Konseyi'nin Anayasası adadaki tarafların eşit dengede olmaları fikri üzerine kuruluydu, çünkü Türk üyeler hükümetle taraf olduğu zaman ikisi çoğunluğu oluşturuyordu."¹⁵

Oy Hakkı ve Kitlesele Katılım

Oy hakkının genişletilmesi 20. yüzyılın başlarında kendilerine has özellikler ülkeden ülkeye farklılık göstermesine rağmen Avrupa'nın her yanında gerçekleşti. Bu durum aynı zamanda her seçim bölgesindeki ana güç grupları arasındaki karmaşık pazarlık sürecine de bağlıydı.¹⁶ Oy kullanma hakkının demokratikleştirilmesi doğası gereği siyasi katılım hareketiyle bağlantılıydı.

Kıbrıs'a oy hakkı, son Osmanlı döneminde *muhtar* seçimleri için getirilmişti. İngilizler seçim hukuğunu, inceleme altındaki dönem sırasında yaşanan dört olay üzerine değiştirdi. İlk olarak 1882'de Yasama Konseyi'ni kurmuşdu ve üyelerinin seçimini düzenleyen yasaları geçirdiler. İkinci olarak 1906'da gizli pusula ile oylamayı yasalaştırdılar. Kıbrıs 1925'te resmi olarak Krallık kolonisi ilan edildiğinde, oy kullanma üzerine olan yasalar oy bölgelerinin sayısını artırmak için tekrardan değiştirildi. Son olarak 1931'de bütün seçim ve medeni haklar ortadan kaldırıldı. Bu dönem süresince, halk egemenliğini artırmak ve yozlaşmayı engellemek için oylamanın zorunlu kılınmasıyla ilgili Kıbrıslı Elen basını çağrılarına rağmen oy kullanma her zaman isteğe bağlı olarak kaldı.¹⁷

Kıbrıs'taki oy kullanma ve seçmenlerin bileşimi sorunu Sörmürge Dairesi ve Kıbrıs'a atanan İngiliz yetkililer tarafından

15). CO 883/6/5, Haynes Smith to Mr Chamberlain, Aralık 1901.

16) Rokkan, *Parties*, s. 27.

17) "Obligatory voting", *Eleftheria*, 2 Aralık 1925, s. 1.

belirlendi. İlk başta, belirlenmiş sayıda Yasama Konseyi koltuğu için Kıbrıslı Elen ve Kıbrıslı Türk seçmenler arasında çapraz oylamanın yasalaştırılmasına karar verildi. Ancak, Kıbrıs yüksek komiseri Biddulph bu hükmü Müslüman azınlığın yeterli temsiliyetini tehlikeye sokacağı sebebiyle anında reddetti.¹⁸ 30 Kasım 1882 Anayasası'na göre oy hakkı, bir önceki yılın veya ev ya da dükkan kirasının herhangi üç vergisinden¹⁹ birini ödemiş olmaları halinde seçim tarihinden beş yıl öncesine kadar adada daimi ikamet eden 21 yaş üzeri bütün erkek İngiliz veya Osmanlı vatandaşlarına verilmişti.

İnceleme altındaki dönem sırasında, oy hakkı kadınları dahil edecek şekilde genişletilmemiş, seçim sürecinin meşruiyetinden ve siyasi sitemin demokratikleştirilmesinden ödün vermiştir. Konunun parlamento ortamında gündeme gelişi, 1930 Mayıs'ında belediyeler üzerine yasamanın değişimi için yapılan görüşmeler sırasında oldu. Yasama Konseyi'nin üyelerinden K. Rossides, kadınların oy kullanma hakkına sahip olması ve oy kayıtlarına dahil edilmesi gerektiğini önerdi. Önerisi oylamayla geri çevrildi.²⁰

Kıbrıs'taki seçim sürecinin bir başka önemli özelliği oy hakkına bağlanan mülk sahipliği idi. Bu Batı'da ve ötesinde özellikle de kitlesel seferberliğin ilk safhalarında yaygın bir uygulamaydı. Arazi sahibi elitler genellikle toplumsal ve siyasi ayrıcalıkların tek hak sahibi olarak görülmekteydi.²¹ Siyasi vatandaşlık mal sahipliği olmadan düşünüleliyordu. İngilizler, halk tabakasının siyasi süreçte yer alacak olgunluktan yoksun olduğu inancına dayalı muhafazakar bir yaklaşım izledi.²² As-

18) Georghallides, *History of Cyprus*, s. 45.

19) Bkz Bölüm 1.

20) *Eleftheria*, 5 Mart 1930, s. 2. *Eleftheria*, 21 Mayıs 1930, s. 2.

21) Hobsbawm, J. Eric (2002), *The Age of Revolution 1789-1848*, Athens: Cultural Foundation of the National Bank of Greece, s. 31 [Yunanca].

22) Katsiaounis, *Labour*, s. 85.

linda, bu oy verebilecek olanların mal sahipliği veya iş becerisiyle ölçülen ekonomik başarıya sahip bireylerle sınırlı olduğu anlamına geliyordu. Ağır borçlarla damgalanan bir toplumda bu durum, siyasi hakların nüfusun çoğundan esirgenmesine eş geliyordu. Öşür vergisinde durum farklı olsa da, her yıl vergileri ödeyememe cezaya tabi değildi. Sonuç olarak, vergi borçluları bu zorunluluğu yerine getirip oy kullanma hakkına sahip olmaya sevk edilmiyordu. Bu alt tabakanın ve nüfusun geri kalanın büyük kısmının oy kullanmadan *de facto* dışlanmasına yol açtı.

Yükselen Kıbrıslı Elen burjuvazisi İngilizlerin oy hakkıyla ilgili olan görüşlerine çeşitli sebeplerden dolayı karşıydı. Bazıları için sorun vergilerin 13 Ocak gibi erken bir tarihte toplanmasında yatmaktaydı çünkü böylece orta sınıfların önemli bir kısmı seçim sürecinden men ediliyordu.²³ Diğerleri konuya daha geniş bir açıdan bakarak seçmen kitlesinin mali ve mülkiyet durumuna bakılmaksızın bütün erkek vatandaşlardan oluşması gerektiğine inanıyordu.²⁴ Bu kamp seçmen kitlesi mensupluğu için gerekli olan toplumsal ve ekonomik ön koşulların adil olmadığını düşünüyor, oy hakkının nüfusun çoğunluğunu temsil etmesi için çabalıyordu. Bu pozisyon Kıbrıslı Elenlerin ısrarlı Yunanistan'la birleşme talepleriyle bağlantılıydı: genişletilmiş bir seçmen kitlesi birleşimci iddiaya hatırı sayılır bir meşruiyet katacaktı.

Ancak, burjuva basını eşit vatandaşlık hakları konusunu kapsayıcı bir şekilde gündeme getirmede. Ne kadınlar hiçbir zaman oy hakkına sahip olarak görüldü ne de köylülerin ve işçilerin hakları oy verme hakkının genişletilmesi için sunulan savların bir parçası oldu. Bu duruma bir istisna 1920'lerin ortalarında Halk Partili bir siyasetçi tarafından çıkarılan ve eko-

23) Stasinou, 2 Nisan 1883, s. 1.

24) "Suffrage extension", *Eleftheria*, 9 Aralık 1912, s. 1.

nomik veya mülkiyet durumuna bakılmaksızın bütün insanlar için evrensel oy verme hakkı talep eden *Laiki (Halkçı)* idi.²⁵ KKP 18 yaş üzerindeki bütün vatandaşlar için hiçbir kısıtlama olmadan evrensel oy kullanma hakkı talep eden tek resmi siyasi güçtü.²⁶

Seçim hukuğu açık oylama şartını koşuyordu. Oylama üç iş günü sürer ve seçmen kendi bölgesinde ayrılan koltuk sayılarına göre (her Kıbrıslı Elen için üç ve Kıbrıslı Türk için bir) istediği kadar aday için oy kullanabilirdi.²⁷ Her oy merkezinde bir sandık başkanı, bir memur, bir çevirmen, seçmenleri tanımak için birkaç muhtar ve her adayın atamak isteyebileceği bir vekil. Seçmen oy merkezine kabul edildikten sonra, tercih ettiği adayları ilan eder.²⁸ Oy kullanma yüksek oranda okuma yazma eksikliği olduğundan dolayı açık şekildedeydi.²⁹ Gizlilikten yoksun koşullarda oylama kaçınılmaz gözükse de şüpheliydi. "Oy verme hakkının büyük sayıda okuma yazma bilmeyen kişileri kapsayacak şekilde genişletilmesi katı bir gizlilik kuralına bağlı kalmayı imkansız hale getirdi."³⁰ Açık oylama seçimlerin adil şekilde gerçekleşmesine büyük engel teşkil ediyordu. Seçmenlerin oylarını adayların ya da vekillerinin karşısında kullanması kuralı, seçmenin (müvekkil) adayın (hami) rızasına karşı oy kullanırken yakalanması tehlikesini içeriyordu. Adayların seçilmek için çok az oya ihtiyaç duydukları bir sistemde, din adamları ve zengin kişiler tarafından

25) "Peculiar legislation", *Laiki* 12 Şubat 1926, s. 1. "Universal suffrage", *Laiki* 2 Nisan 1926, s. 1.

26) "The duties of the CPC", *Neos Anthropos*, 6 Kasım 1926, s. 3.

27) *Cyprus Blue Book 1883-4*, s. 124.

28) 1883'teki ilk seçimlerin ilanı için bkz. Madde 21 ve 25.

29) İngiliz sömürge döneminin ilk 30 yılında nüfusun %73,2'si okuma yazma bilmiyordu... Önceki 1881, 1891 ve 1901 sayımlarında bu konuyla ilgili rakam verilmemiştir.

30) *Rokkan, Parties*, s. 153.

uygulanen tesir belirleyiciydi. Başta mülkleri ipotekli olan seçmenlere nüfuzlu elitlerin adayları lehinde oy kullanmaları için baskı uygulamak çok kolaydı. Oy verme faaliyeti toplumsal, ekonomik ve kültürel günlük bağlamından izole edilemezdi ve “siyasi protestodan ziyade daha çok sadık itaatın bir göstergesiydi.”³¹

Çok geçmeden gizli oy pusulalarının getirilmesi şart oldu. Kararın alınmasında iki etken çok önemli rol oynadı: Nüfus daha eğitilmiş hale geliyordu ve Başpiskoposluk Sorunu’nun (1900-9) seçimiyle ilgili yüksek seviyede gerilim vardı. Böylelikle 18 Ağustos 1906’da gizli oy pusulası o dönemin yüksek komiseri King-Harman tarafından uygulanmaya başladı.³² Kıbrıslı Elen toplumu içinde en nüfuzlu makam olan başpiskoposluk görevi için yürütülen kampanya devam etmekte ve yanlılık ile doluydu.³³ Seçimler için her adaya ayrılmış ayrı oy pusulası kutuları vardı. Her kutu biri evet oyunu temsil edecek beyaz boyalı bölüm, diğeri hayır oyunun belirticisi siyah boyalı bölüm olmak üzere iki bölmeden oluşuyordu. Renk farklılığı okuma yazması olmayan seçmenlerin katılımını sağlamak içindi. Galibiyet basit bir çoğunlukla, yani, en fazla beyaz oyları almakla, sağlanıyordu. Bu sistem halen toplumsal baskının uygulanabilmesi için büyük ölçüde pay bırakıyordu. Toplumsal ilişkiler geniş kapsamlı ve karmaşıktı ve gözlem-kontrol etme olanakları seçmenlere gerçekten bağımsız bir se-

31) Age, s. 240.

32) “The dissolution of the Legislative Council. Secret voting”, *Eleftheria*, 23 Ağustos 1906, s. 2. CO 883/6/9, “High Commissioner Sir C. A. King-Harman to the Earl of Elgin, A Proclamation”, 14 Ağustos 1906, Enclosure in No. 68.

33) Makam için rekabet oldukça yoğundu ve Kıbrıslı Elenleri ikiye bölmüştü. Karşıt fikirleri ve değerleri temsil eden iki aday makamda on yıl süren sert bir yüzleşme ile hak iddia ettiler. Katalanos, Zenon. Michael, Michail (2005), “The Archbishopric question (1900-1910), its ideological context and the rise of the Church of Cyprus as a national authority within the British context of administration”, s. 307-60, Yearbook of the Cyprus Research Center, XXXI [Yunanca].

çenek sağlayabilmek için çok fazlaydı. Ek olarak, seçmenlerin büyük bir kısmı biat edip toplumsal ve ekonomik elitleri siyasi liderleri olarak kabul etmeye alışkındı. Bu da siyasi temsiliyetin toplumsal ve ekonomik özelliklerinde yansıtılmaktaydı (bkz. Aşağıda).

Seçim hukukuna yapılan değişikliklerin devamı 1920'lerin başlarında ortaya çıkan siyasi değişkenlerin (uluslararası ve/veya ulusal) sonucuydu. Kıbrıslı Elen milliyetçiler büyüyen enosis hareketinin ilk kez zirve yapması ile Yasama Konseyi'nin 1921-22'deki çalışmalarını ve 1922-23 seçimlerini başarılı biçimde boykot etti. Çatışma ve anlaşmazlık arasında adanın yüksek komiseri Stevenson oy bölgelerinin yeniden yapılandırmasını ve Kıbrıslı Elen milliyetçi hareketi bastırmak için oy hakkına değişiklik getirilmesini önerdi. Sömürgeler Bakanı'na 1923'te birkaç öneri sundu ve bu öneriler Mayıs 1925'te yeni anayasanın gelişiyle onaylandı.³⁴ Benzer öneriler daha önce yapılmış, fakat yasamaya hiçbir zaman dahil edilmemişti.³⁵

Yeni seçim yasası Kıbrıslı Elenlerin seçim bölgelerini 3'ten 12'ye, vekil sayısını 9'dan 12'ye çıkararak bütün bölgeleri çoğunluk seçim sistemi altında tek üyeli hale getirdi. Buna karşın, Kıbrıslı Türk seçim bölgeleri aynı kaldı. Oy hakkı beş yıldan fazla Kıbrıs'ta yaşayan sayıca Yunan vatandaşının seçimlere katılmasını önlemek için İngiliz vatandaşlarına kısıtlandı. Bu Yunan vatandaşlarından bazıları Kıbrıs'taki milliyetçi hareket içinde öncü kişilerdi. Adayların seçimlere katıldıkları bölgede daimi ikamet ediyor olmaları zorunluydu. Oy pusulası kağıtlarının uygulanmaya başlanması önerisi okuma yazması olmayanların oy kullanamayacağı gerekçesiyle reddedildi. Kutu sistemi yürürlükte kaldı.³⁶

34) Georghallides, *History of Cyprus*, s. 292-3.

35) CO 883/6/6, High Commissioner Sir W. F. Haynes Smith to Mr. Lyttleton, Confidential, 8 Haziran 1904.

36) *Eleftheria*, 2 Mayıs 1925, s. 2.

Bu değişikliklerin altında yatan amaç gücü gittikçe artan kentli milliyetçi elitler ve tefecilere karşı yerel adayları güçlendirmektir. İngilizler din adamlarını seçildikleri makamlardan dışlamak eğiliminde olmalarına rağmen, bu fikri devam ettirmedi. Yeni sistem doğası gereği yolsuzluğa açık bulunarak milliyetçi kamp tarafından ağır şekilde eleştirilmekteydi çünkü seçim bölgelerinin küçüklüğü yerli elitler tarafından müdahaleye geniş yer bırakıyordu.³⁷ Halbuki eleştirinin altında yatan, yerleşmiş elitlerin Yasama Konseyi'ne ayrıcalıklı erişimlerini kaybetme korkusu ve Kıbrıslı Elen toplumu içindeki otoritelerinin zedelenmesi endişesiydi. Korkuları 1925 Seçimlerinde, seçilen tüm adayların ilk kez *etnark*'in³⁸ tesiri altında olmamasıyla, gerçekleşti.

Kitlel Siyasi Katılım

İngilizler tarafından getirilen anayasa adadaki toplumsal ve siyasi düzende büyük bir revizyona neden oldu. Teoride, hukuk karşısında demokrasi ve eşitlik sağlıyor, fakat uygulamada toplumun ekonomik eşitsizliklerine ayna tutuyordu. Bir başka deyişle Yasama Konseyi sadece seçim siyasetine girişebilenler için hatırı sayılır bir ilerlemeydi. Siyasi katılım halen toplumsal ve ekonomik değişkenler ve evveliyatlara bağlıydı. Esas endişesi hayatta kalmak olan nüfus çoğunluğu, siyasete etkin biçimde dahil olabilmek için gerekli kaynaklardan, zamandan ve eğitimden yoksundu. *Tablo 1* 1883'ten 1930'a kadar Kıbrıslı Elenlerin Yasama Konseyi için yapılan seçimlerdeki seçmen katılımıyla ilgili verileri içerir.

Tablo 1'deki verilerin ölçümünde, seçmen sayısında yavaş ve

37) "The opinion of medical doctor Themistocle Dervi", *Eleftheria*, 2 Şubat 1929, s. 1. "The small constituency", *Eleftheria*, 16 Mart 1929, s. 1.

38) Tabirin tam anlamı "ulus lideri"dir. Unvan sahibinin hem manevi hem laik otoriteye sahip olduğunu ve özellikle başpiskoposluk görevi yanında Kıbrıs Kilisesi'ne bağlı olduğunu belirtir.

küçük ölçekli bir artış olurken seçimlere katılımın değişkenlik gösterdiği gözlemlenebilir. Seçimle ilgili karar verme süreci seçmeni; ekonomik koşullar, adaylar ve kontrol ettikleri müvekkil ağı, Kıbrıslı Elenlerin *enosis* isteği ile şekillenen siyasi ortam, basın gittikçe belirleyici hale gelen rolü, içsel anlaşmazlıklar ve Kıbrıslı Elenler arasında katılımı körükleyen bölünmeler (ör. Başpiskoposluk Sorunu yüzünden çıkan kavgalar sırasındaki 1901 ve 1906 seçimleri) veya umursamazlığın habercisi olan gelişmeler (ör. Başpiskoposluk Sorunu'nun 1909'da sonuçlanması ve 1922-23 seçimlerine katılmama) gibi çeşitli sorunlardan kaynaklanan baskılarla karşı karşıya getirdi. Yasama siyaseti dönemi (1883-1931) boyunca seçmen sayısı istikrarlı olarak toplam Kıbrıslı Elen nüfusunun yüzde 20'sinden azını oluşturdu. Bu çok düşük bir yüzdeler olarak görünürken oy kullanabilen kişiler arasından oy kullananların yüzdeliği çok daha azdı ve yüzde 10'un altında (tek istisnanın 1916'da yaşanmasıyla) kalıyordu. Bu gidişat zamanın Kıbrıslı Elen siyasetinin belirgin bir özelliğini gösterir: Bu, sadece azınlık bir grup siyasetle ilgiliydi. Seçimle ilgili düşük katılım seviyeleri ve alt sınıflar arasındaki siyasi umursamazlık oy hakkına bağlı çeşitli (ekonomik) koşullar ve ideolojik tartışmaların eksikliği düşünüldüğünde kaçınılmazdı. Bu durum oy vermenin mecburi olmamasıyla daha da kötü hale geldi.

Kurumsal ortam ve seçim sürecinin ana özelliği oligarşik tabiatıydı. Esaslı kitlesel katılım halen gerçekleştirilemiyordu. Alt tabaka toplumsal ve sınıf pozisyonuna göre seçmen olarak hareket edemiyordu. Yaptıkları seçimler serbest ifadelerini engelleyen ideolojik ve ekonomik manipülasyon ve kontrolle şekilleniyordu. İşçilerin, köylülerin ve diğer az gelirli grupların seçimlere düşük katılım sayıları aynı zamanda önemli ekonomik ilişkilerin göreceli dolaylı ve görünmez tabiatını da yansıtıyordu.³⁹ Ekonomik ilişkiler bunlardan etkilenen kişiler tara-

39) Lipset, *Political Man*, s. 197.

Tablo 1 Yasama Konseyi seçimlerine Kıbrıslı Rum seçmen katılımı, 1883-1930

Seçim yılı	Kıbrıslı Elen nüfusu	Kayıtlı seçmen (1)	Kayıtlı seçmen sayısındaki değişiklik (%)	Toplam nüfusun yüzdeliği olarak kayıtlı seçmenler (%)	Seçime Katılım	Kayıtlı seçmen yüzdeliği olarak seçime katılım (%)	Toplam nüfusun yüzdeliği olarak seçime katılım (%)
1883	137,631	21,073	—	15.31%	9,172	43.52%	6.66%
1886	137,631	15,408	-26.88	11.19%	607 (2)	—	—
1891	158,585	10,029	-34.91	6.32%	2,176 (3)	—	—
1896	158,585	12,093	20.58	7.62%	4,575	37.83%	2.88%
1901	182,739	24,952	106.33	13.65%	17,816	71.4%	9.74%
1906	182,739	33,229	33.17	18.18%	17,166	51.65%	9.39%
1911	214,480	34,331	3.31	16.00%	8,241 (4)	—	—
1916	214,480	42,071	22.54	19.61%	18,380	43.68%	8.56%
1921	244,887	49,109	16.72	20.05%	— (5)	—	—
1922-3	244,887 (6)	49,109	4.00 (7)	20.05%			
1925 (8)	244,887	45,342	-7.67	18.51%	29,966	66.08%	12.23%
1930	283,721 (9)	49,831	9.90	17.40%	26,024	52.70%	9.17%

Kaynak: Yazarın topladığı veriler 1881, 1891, 1901, 1911, 1921, 1931 nüfus sayımları ve Cyprus Blue Books kitaplarına dayanır.

- 1) Kayıtlı seçmenler vergi ödemelerine göre kaydedilmiştir.
- 2) Oy verme işlemi sadece üç seçim bölgesinden (Lefkoşa-Girne) birinde gerçekleşmiştir. Diğer iki bölgede adaylar koltuk sayılarıyla eşleşmiştir (veya daha az gelmiştir).
- 3) Oy verme işlemi sadece üç seçim bölgesinden (Larnaka-Mağusa) birinde gerçekleşmiştir. Diğer iki bölgede adaylar koltuk sayılarıyla eşleşmiştir (veya daha az gelmiştir).
- 4) Oy verme işlemi üç seçim bölgesinin (Limasol-Baf) ikisinde gerçekleşmiştir. Diğer bölgede adaylar koltuk sayılarıyla eşleşmiştir (veya daha az gelmiştir).
- 5) Oy verme işlemi hiçbir bölgede gerçekleşmemiştir.
- 6) Aralık 1922'de ve Ocak 1923'te Yasama Konseyi'nin çalışmalarıdan kaçınan Kıbrıslı Elen vekillerini değiştirmek için ek seçimler gerçekleşmiştir.
- 7) Rakam, siyasetçi Spiros Arauzos'un 1923'te Kıbrıslı Elen Ulusal Konseyi adına Londra'daki sömürgeler bakanına sunduğu bildiriye bahsettiği seçmen sayısına (2000) dayalıdır.
- 8) Kıbrıs'ın resmi olarak Kraliyet Kolonisi ilan edilmesinden sonra yeni anayasa kapsamında yapılan ilk seçim. Yeni anayasaya göre Kıbrıslı Elen koltukları 9'dan 12'ye yükseldi. Seçim bölgeleri de 3'ten 12'ye yükseldi.
- 9) Rakam 1931 nüfus sayımına dayalıdır.

findan açıkça görülmediği takdirde, kendi başlarına sandığa gidip adayları desteklemek aşikar ya da anlaşılır değildir. Karmaşık toplumsal sorunların iç yüzünü anlamak eğitim sayesinde olabilir, bu da eğitilmiş sınıfların siyasete artan katılımını açıklar. Alt sınıfların bu dönemin seçim yarışlarına katılımı geleneksel siyaset sınıfını parlamento üyesi olarak seçmekten ibaretti. Katılım ve temsiliyet azlığı aynı zamanda etkili vatandaşlık eksikliğini ve buna bağlı sistemin tümüne sadakat eksikliğini yansıtır.⁴⁰

Yasama Konseyi'nin Toplumsal Sentezi:

Oligarşik Parlamentarizm

Başpiskoposluk Sorunu, temsiliyetin kayırmacılık tabiatı aynı kalmasına rağmen, siyasi temsiliyet yapısında değişikliğe yol açtı. Değişiklik vekillerin sosyolojik özelliklerine yansımış, siyasetleri daha gelenekselci olanlar zamanla ulusalcı olmuştur.⁴¹ Bu yeni temsilci kategorisi (ulusalcılar), yüksek öğrenimlerinde (çoğunlukla Atina'da) Yunan milliyetçiliği ideolojisine maruz kalıp etkisi altında kalan daha genç ve daha eğitilmiş bir sınıf oluşturdu. Yaşı daha büyük mensuplardan oluşan daha gelenekselci siyasi grup modern ideolojilerin etkisinde kalmamış ve genel olarak daha az eğitim görmüştü. Ancak her iki grup için de seferberlik kapasiteleri ve mekanizmaları (hami-müvekkil ilişkileri) aynı kaldı. Her iki grup da değişmeyen, aynı toplumsal kuruluşun parçasıydı.

Çalışmanın söz konusu olduğu dönemde 11 yasama dönemi vardı, ya da başka deyişle, 61 vekilin göreve gelmesi için 11 seçim yer aldı (1922-23 ek seçimleri haricinde). Her üyenin bir kere seçilmesi durumunda, toplam üye sayısı 105'e ulaşıyordu. Ancak bu makamda sadece 61 kişi görev yaptığı için,

40) Age, s. 227.

41) Lyssiotis, Marios (1990), "An analysis of the Cyprus Legislative Council", *The Cyprus Review*, 2 (2), s. 67-8.

bu, seçilen üyelerin yeniden seçilmek için yüzde 50 şanslarının olduğu anlamına gelmektedir. Fakat, diğerleri sadece bir kere seçilirken seçilen bazı vekillerin aynı makamı dört dönem gibi uzun bir süre yürüttüğünü göz önünde bulundurmak gerekir. Bu nedenle, gerçek olasılık çok daha düşüktü.

Vekillerin özgeçmişlerinin⁴² analizi Konsey üyeliği ile eğitim seviyesi, kişisel refah, meslek ve aile ilişkileri gibi belli sosyo-ekonomik değişkenler arasında güçlü bir ilişki olduğunu gösterir. Bu karakteristik duruma tek istisna 1922-23 ek seçimlerinde bu seçimlerin özel durumları nedeniyle (ulusalcıların oylamadan çekilmesi) başka bir tip aday ve vekilin (çiftçi ve köylü) galip gelmesiydi. Vekillerin biyografileri doğrudan (baba ve oğul, kardeşler vs.) ya da dolaylı (evlilik yolu ile) kan bağı ilişkilerine işaret etmektedir. Lyssiotis sadece “baba-oğul” ve “kardeş” ilişkilerinin göz önünde bulundurulması halinde, yedi siyasi ailenin toplam vekil nüfusunun yüzde 25’ini oluşturmuş olacağını belirtir.⁴³

Ek olarak, aynı kişileri farklı makamlara (dönüşümlü) seçme veya atama olayı yaygındı. Yasama Konseyi’ne seçilenler, birçok durumda, diğer kurum ve kuruluşlarda yer alan veya Kıbrıslı Elen toplumu üzerinde otorite sahibi makamlarda görev yapan kişilerdi. Bu kurum ve kuruluşlar belediye meclisleri (belediye başkanlığı ve meclis üyeliği görevleri), merkezi veya bölgesel eğitim kurulları, dini komiteler, mali kurumların müdürlükleri ve okul müdürlükleri gibi görevleri içermektedir. Bazıları vekil görevini yürütürken aynı zamanda Kıbrıs İdari Komitesi üyesi olarak da atanıyordu. Siyasi elitlerin temsiliyet yapısı kişinin nasıl “makam merdivenini tırmandığı”nı, yani düşük prestijli makamlardan daha yükseklerle ulaşıldığını gösteriyordu.

42) Koudounaris, Aristides (1995), *Biographical Dictionary of the Cypriots, 1800-1920*, Nicosia [Yunanca].

43) Lyssiotis, “Cyprus Legislative Council”, s. 65.

Siyasi temsiliyet yapısı sınıf ve cinsiyet eşitsizliklerini yansıtmaktaydı ve bu oy hakkıyla ilgili yasal hükümler düşünüldüğünde beklenen bir durumdu. Köylü sınıfı sayılarına rağmen Yasama Konseyi'nde herhangi bir temsiliyetten yoksundu. Kıbrıs'ta siyasi temsiliyet siyasetin oldukça belirli bir biçimde kavramsallaştırılmasıyla tutarlıydı: Siyasetçilerin mali açıdan çok iyi durumda olmaları, siyasi meslekleri tarafından sağlanan gelir ihtiyacında olmamaları beklenirdi. Bu yaklaşıma göre, siyasete katılabilecek tek kişi, bağımsız gelirleri olan kişidir.⁴⁴ Bu Kıbrıs siyasi elitlerinin toplumsal geçmişleri ve oluşumları ile kanıtlanmıştır. 47 yıllık (1883-1931) seçim siyasetinde herhangi bir işçi veya kadın seçilmemiş, bu durum siyasi elit katında çok düşük seviyede toplumsal seferberliğin göstergesi olmuştur. Yasama Konseyi'nin seçilmiş üyeleri tüccarlar, avukatlar, tefeciler ve Kilise papazları gibi daha küçük ölçekli ama daha eğitilmiş ya da mali durumu daha iyi sınıfların vatandaşları arasından seçilirken, kitleler hakları yenmiş ve güç yapısına erişimden mahrum bırakılmış olarak kalmaya devam ettiler. Sonuç olarak, toplumsal ve siyasal ortam o denli örtüştü ki Yasama Konseyi üyelerinin yüzde 88'i avukatlık, tüccarlık mesleklerini ve/veya arazi sahipliğini tek başına veya aynı anda yürütüyordu.⁴⁵ İngiliz yönetiminin ilk yıllarında Kıbrıslı Elen toplumu içinde bir tarafta Ortodoks Kilisesi, diğer tarafta müvekkil ağlarını kontrol altında tutan siyasetçiler olmak üzere iki öncü grup vardı.⁴⁶

Böylece, beklenen şekilde, parlamentoya seçilen kişiler ve Kıbrıslı Elen nüfusunun büyük çoğunluğunun menfaatleri arasında çok derin bir boşluk vardı.⁴⁷ Toplumsal bileşimi dü-

44) Weber, Max (1987), *Politics as Vocation*, Athens: Papazisis Publications, s. 106 [Yunanca].

45) Lyssiotis, "Cyprus Legislative Council", s. 62, 65.

46) Faustmann, "Clientelism", s. 46.

47) Tzermias, *History*, s. 85.

şünüldüğünde, Yasama Konseyi'nin adadaki yoğun toplumsal sorunlarla ilgilenirken herhangi köklü bir adım atması olanaklı değildi. Söz konusu olan oligarşik bir toplum ve oligarşik bir parlamentoydu.⁴⁸ Seçim siyaseti sadece küçük bir azınlığı oluşturan zengin aileler ve Kilise ileri gelenlerinin nüfuz bölgesiydi. Halk tabakaları siyasetten dışlanmıştı. Söz konusu dönemi en iyi açıklayan temsiliyet modeli, seçilen kişinin seçmenin buyruğu altında olmadığı, onların menfaatlerini kendi daha iyi yargılayabildiği için sorunlara kendi isteği yönünde karar verdiği idari modeldir.⁴⁹ Kitleler eğitimsiz olduğu için kendi çıkarlarına kendileri karar veremezler bu yüzden onların adına eğitilmiş temsilciler karar verebilir. Halkın Yasama Konseyi'ndeki temsilcileri bağımsız aktörler olarak görülmekte ve görüşlerde farklılıklar beklenmekte ve kabul edilmekteydi.⁵⁰

Kıbrıs'taki Siyasetin Belirleyici Bir Unsuru Olarak Kayırmacılık

Kayırmacılık yeni bir uygulama değildir. Kalkınma seviyesine bakılmaksızın Batılı veya Batılı olmayan çeşitli modern ve tarihi ortamlarda var olmuştur.⁵¹ Bu nedenle, siyasi kayırmacılık çalışmaları her toplum kendine özgü olduğu için tarihi, ekonomik, kültürel ve siyasi bağlama oturtulmalıdır. Asimetri bu tip ilişkilerin doğasında vardır ve ilgili işlemler bütün toplumsal sektörlere nüfuz eder. Köylü ve ailesi (müvekkil),

48) Tabir Muzelis tarafından Yunanistan örneği için kullanılmıştır. Mouzelis, Nicos (1995), "Modernity, late development and civil society", içinde Hall, John (ed), *Civil Society: Theory, History, Comparison*, Great Britain: Polity Press, s. 1.

49) Heywood, *Introduction*, s. 315.

50) "Variety of perceptions", *Eleftheria*, 23 Kasım 1927, s. 1.

51) Lemartand, Rene and Legg, Keith (1972), "Political clientelism and development: a preliminary analysis", *Comparative Politics*, 4, (2), s. 149. Genel olarak kayırmacılık için ayrıca bkz. Hopkin, Jonathan (2006), "Clientelism and party politics", içinde Katz ve Crotty (ed), *Party Politics*.

bir siyasetçiye (hami) oy sağlarken, siyasetçiden de karşılık olarak onların maddi ihtiyaçlarını karşılaması beklenir. Gelişen dünyada daha yaygın kayırmacılık olduğu gözlenir.⁵² Mouzelis, özellikle Balkanlar'daki ve Güney Avrupa'daki geç gelişen ülkeleri örnek göstererek, bunu ülkelerin "bağımsızlık öncesi despotik kökenleri"ne atfeder.⁵³ Kıbrıs bu tarife uyar. Adanın Osmanlı geçmişi soyluların ve yüksek devlet yetkililerinin padişaha mutlak itaatleriyle tanımlanmaktaydı. Hamimüvekkil ilişkileri Osmanlı döneminde gelişmiş ve Kıbrıs'ta yaşamın bütün alanlarına nüfuz ederek İngiliz dönemini kapsayacak şekilde siyasi temsiliyetin tabiatı üzerinde belirleyici otorite kurmuştur.⁵⁴ Kıbrıs'ta siyasetin kurumsal yapısı kaçınılmaz şekilde o dönem baskın olan toplumsal, ekonomik ve sınıf antitezleriyle bağlantılıdır. Adadaki sınıf yapısı mülkiyet dağıtımındaki dengesizliğe ve vergi sistemindeki eşitlik ve adalet eksikliğe ayna tutmaktaydı. Tefecilik nüfus çoğunluğunun çaresizliğinden ve herhangi bir sosyal yardım sistemi veya güvenilir kredi/banka sistemi eksikliğinden doğdu. Kitlelerdeki yaygın yoksulluk arazi sahipleri, tüccarlar, simsarlar, tefeciler ve avukatları içeren bir kayırma ağına yol açtı. Ortodoks Kilisesi geniş arazilere sahip olduğu için bu ağın önemli bir parçasıydı ve arazileri ya doğrudan köylülere ya da dolaylı yoldan çiftçilere kiralayacak zengin kişilere kiralyordu.⁵⁵ Bu ortamda hamilik ilişkileri yoksul tabakaların hayatta kalması için elzemdi. Oy kullanma haklarını takas için meta olarak kullanmak hayatta kalma şanslarını artırdığı için çok doğal geliyordu. Meynaud aşağıdaki alıntıda Yunanistan'dan söz etse de, sözleri Kıbrıs'tan bahsediyormuş gibi algılanabilir: "Bağımsız bir gözlemci için bu uygulama 'ahlak dışı' görünebilir.

52) Randall, "Political Parties and social structure in the developing world", s. 393.

53) Mouzelis, "Modernity", s. 231.

54) Faustmann, "Clientelism".

55) Age, s. 44-6.

Ancak bu, hayatı maddi ihtiyaçlara bağılı olmayan bir kişinin görüşü olabilir.”⁵⁶

Kıbrıs’taki toplumsal koşullar kayırmacılığı besledi. Hami-müvekkil ilişkileri Kıbrıslıların hem toplumsal kumaşının hem de siyasi kültürlerinin parçalarından oluşmaktaydı. Bağımlılık mekanizmaları birçok seviyede ve birbirine bağılı şekilde çalıştı. Köylüler ağır şekilde borçlu oldukları alacaklılarına (tüccarlar ve avukatlar) tamamen bağılıyken, öğretmenler de onların seçim tercihleri üzerinde kontrol sağlıyordu. Öğretmenler köylerdeki tek okuma yazması olan kişiler olduğu için saygı görüyorlardı. Buna karşılık öğretmenler, içeriği kısmen Yasama Konseyi’nin ve Kilise’nin Kıbrıslı Elen üyelerine bağılı olan Kıbrıslı Elen Eğitim Konseyi ve Bölge Eğitim Komiteleri’ne tabiydi. Bu nedenle, öğretmen şehirlerde yaşayan hırslı siyasetçiler için aracı olmak zorunda bırakılıyordu. Bir öğretmenin ataması, terfi, ödeneği ve daha iyi bir çalışma ortamına nakli tamamen hamilerine nasıl hizmet ettiğine bağılıydı.⁵⁷ Bu yüzden kayırmacılık, yönetici sınıf ve alt tabaka mensupları arasındaki ilişkilerle sınırlı değildi. Müvekkil ilişkileri elit kesimler arasındaki toplumsal ve siyasi etkileşimlere de nüfuz etti. Kıbrıslı Elen gazeteleri, bu meselelerin tartışıldığı ortamdı. Editörler ve köşe yazarları da hırslı siyasetçilerle ve parlamenterlerle bağımlılık ve karşılıklı fayda ilişkisi içinde bağılantılıydı. Gazeteler siyasetçileri ve politikaları reklam şeklinde verilen ödeme karşılığı destekliyordu.⁵⁸

Kayırmacılık ve yozlaşma müvekkil sisteminin olmazsa olmaz parçalarıydı ve Kıbrıs’ta seçmen iradesinin serbestçe ifade edilmesi önünde ciddi bir engel oluşturunuyordu. Doğal olarak yoksul tabakaların, özellikle de borçlu küçük çiftlik sahip-

56) Meynaud, Jean (2002), *Political Forces in Greece 1946-1965*, Cilt A, Athens: Savvallas Publications, s. 66-7 [Yunanca].

57) Richter, *History*, s. 369.

58) “The opinion of medical doctor Themistocle Dervi”, *Eleftheria*, 2 Şubat 1929, s. 1.

lerinin üzerinde baskı oluşturmak daha kolaydı. Papademetris rüşvetin 1906 Seçimleri⁵⁹ sırasında ne kadar yaygın olduğundan (130 olay) baş hakimın bir dilekçeyi takiben yazdığı rapordan alıntı yaparak söz eder: “En yoksul köylerde seçmen tamamen alacaklısının kontrolü altında görünmektedir.”⁶⁰ Lefkis 1925’te Limasol’da gerçekleşen bir olayda 18 kişinin yaklaşan seçimler nedeniyle birisinin çocuğunu vaftiz etmeyi teklif ettiğini belirtir.⁶¹ Açık oylama sorunu daha da kötü hale getirmekteydi çünkü adaylar ve seçmen arasında hami-müvekkil ilişkilerinin oluşması için hazır ortam sunuyordu. 1906’da gizli oylamanın getirilmesi durumu iyileştirmede. Seçim yarışlarındaki ideolojik çizgilerde bölünmenin yokluğu dikey ilişkilerin ve kayırmacılık üzerine kurulan siyasi bir sistemin daha da gelişmesini kolaylaştırdı.

Ancak Richter farklı bir görüşe sahip olup, Kıbrıs’ta İngiliz yönetiminin ilk yıllarının ötesindeki kayırma politikası paradigmasına karşı çıkar.⁶² Yorumu İngilizler tarafından çeşitli seviyelerde alınan inisiyatifler nedeniyle adada yaşanan kayda değer iç kalkınmanın temelinde kayırmacılığın kapsamını sorgular. Ancak sunduğu bakış açısı dönemin aktörleri dahil olmak üzere akademisyenlerin çoğunluğu tarafından benimsenmemiştir.⁶³ Hami-müvekkil ilişkilerinin kökleri Osmanlı dönemine dayanıyor olabilir, ancak bu ilişkiler İngiliz döneminde derinleşip kalıcı hale gelmiştir. Bununla birlikte, kayırmacılık etkilerinin değişmesini ya da enazından azalmasını sağla-

59) Papademetris, Panayiotis ve Petrides, Petros (1979-80), *Historic Encyclopedia of Cyprus 1878-1978*, Nicosia: Epiphaniou Publications, Cilt. III, s. 184.

60) Alıntılanan yer; Katsiaounis, Rolandos (1995), “Social and political change in Cyprus: 1878-1924”, *Yearbook of the Cyprus Research Centre*, XXI, Nicosia, s. 229.

61) Lefkis, *The Roots*, s. 133.

62) Richter, *History*, s. 15-6, 99-100.

63) Faustmann, “Clientelism”, Choisi, Jeannete (1995), “The Greek Cypriot elite: its social function and legitimization”, *The Cyprus Review*, 7 (1), s. 34-68.

yacak birtakım etkenler vardı. Bu etkenler İngilizler tarafından çiftçinin payını artıracak önlemler alınması, milliyetçilik ideolojisinin tesiri, daha iyi eğitim, geliştirilmiş kuruluş yapı ve şekilleri ve Komünist Parti vesayeti altında güçlü bir sendika hareketinin ortaya çıkışı gibi etkenleri içermektedir. Kıbrıs'ta siyasi yaşam halen çeşitli süreçlerin geliştiği bir geçiş safhasından geçmekteydi. Yukarıda belirtilen toplumsal ve kurumsal etkenler arasındaki bağ gerileme örneklerine rağmen yavaşça artan siyasi farkındalığa ve katılıma yol açıyordu. Seçmeni mecbur kılan ve kolayca kontrol altına alan geleneksel hami-müvekkil ilişkileri ve kişisel bağlılıklar bu dönemde bozulmaya başlıyordu fakat dönem boyunca güçlü kalmaya devam etti. Aslında, Kıbrıs'ta kayırmacılık hiçbir zaman tamamen son bulmadı ve Kıbrıs siyasetinin tanımlayıcı bir özelliği olmaya devam etti.

Tamamlanmamış Siyasi Bütünleşme

Politikleşme ve seçime katılım, siyasi bütünleşmeyle eş anlamlı değildir. Bütünleşme toplumun bütün vatandaşlarının kısıtlama olmadan tam teşekküllü siyasi ortaklığını teklif ve kabul etmeye istekli olduğunu varsayar.⁶⁴ Sosyopolitik düzenlemeler yüzünden siyasi süreç dışında bırakılanların siyasi bütünleşmesi, sosyoekonomik ilişkilerin gelişmesi, daha evrensel bağlılıkların (ör. ulus) gelişmesi ve modern toplumsal ve siyasi kuruluşların ortaya çıkması ile bağdaştırılır.⁶⁵

Medeni, siyasi ve toplumsal hakların alt tabakalar arasında yayılması nüfus kitlelerinin ulus devlete dahil edildiğinin habercisidir. Geç gelişen toplumlarda bu temel hakların dağıtımı Batı ve Kuzey Avrupa'da olduğundan daha düzensiz ve kısıtlı bir biçimde gerçekleşmiştir. Alt tabakalar onlara siyasi güç ve

64) Kirchheimer, Otto (1966), "The transformation of the western European party systems", içinde LaPalombara ve Weiner (ed), *Political Parties*, s. 183.

65) Lemartand ve Legg, "Clientelism", s. 154, 171.

zenginlikten makul bir pay verebilecek temel haklardan dahi mahrum bırakıldılar. Dahil olma süreci daha dikey ve otoriter bir yol izledi ve bu süreç burjuva siyasetçileri tarafından kontrol edilen hami-müvekkil ilişkileriyle gerçekleşti. Bu tür bir ağ (sınıfa dayalı) sendikalar ve siyasi partiler gibi daha yatay siyasi kuruluşların ötesine geçer. Daha bütünleştirici dahil etme araçlarını kurumsallaştırma önündeki yapısal engeller yüzünden bu ülkelerdeki kayırmacılık ağları yaygın hale gelir ve çağdaş ortamlara ayak uydurur.⁶⁶

Mouzelis bu tür siyasi modernleşme için Yunanistan'ı iyi bir örnek olarak lanse eder. Özellikle ekonomik ve siyasi bütünleştirmeden önce gelen, alt tabakaların din ve milliyetçi ideolojiyle kültürel olarak dahil edilme süreci göz önünde bulundurulduğunda Kıbrıs'taki durum oldukça benzerdir. Olayların bu şekilde dizimi kayırmacı ilişkilerin kalıcılışmasını kolaylaştırmış ve bütünleşme mekanizması olarak üstlendikleri rolleri güçlendirmiştir. Alt sınıfların siyasi bütünleşmesi söz konusu dönem boyunca tam olarak gerçekleşmemiştir. Nüfusun büyük çoğunluğu oy hakkından yoksun ve örgütleri gelişmemiştir. Temel bireysel ve toplumsal hakları hiçbir zaman tamamen yerine getirilmemiştir. Sonuç olarak, siyasi hakları da engellenmiştir.

Sömürgeciliğin Kısıtlamaları

Anayasanın 1931'de kaldırılması bütün seçim süreçlerinin son bulduğunun habercisi oldu. Bundan itibaren, bütün kamusal makamlar doğrudan Kıbrıs'ın İngiliz valisi tarafından atandı. Atama için gerekli tek kriter iç meselelerde İngiliz politikalarını uygulamaya istekli olmaktı. Oy hakkı ve Yasama Konseyi hükümlerini İngiliz sömürgeciliği ve liberalizm bağlamında değerlendirmek önemlidir. Meclisler hükümet eden

66) Mouzelis, "Modernity", s. 226-7.

kuruluşlar olmasalar da, hem liberal hem muhafazakar siyasetin köşe taşlarını oluştururlar. Kıbrıs'a İngilizler tarafından devredilen temsiliyet kurumları genellikle meclislere verilen önemli yetkilerle (temsiliyet, tartışma ve yasama) birlikte bu iki boyutta değerlendirilmelidir. Liberalizm genellikle güç ayrılığı hükümlerine ve meclislere verilen ağırlıklara göre değerlendirilirken, temsil edilebilirlik, temsilci kurumlara bahşedilen yetkiler, yerine getirdikleri görevler ve halk egemenliğinin kurulduğu ve değiştiği kapsam çerçevesinde kanıtlanmaktadır. İngilizlerin Kıbrıs'taki varlıkları çerçevesinde bu kriterlere bakıldığında iki özellik öne çıkar: Biri sağlanan kurumların demokratik eksikliği, diğeri ise seçimlerin sömürge rejimini meşrulaştırmak için araç olarak kullanılmasıdır.

Demokratik Açık

İngiltere tarafından uygulanan kurumsal yapı en başta sömürge yönetimini kolaylaştırmak için oluşturulmuştur. Sonuç olarak, hükümetin yürütme kolu (İngiliz vali) dönem boyunca bazı değişikliklere rağmen ve bazı valilerin iyi niyetine bakılmaksızın gücünü korurken, "Yasama Konseyi baskıcı rejime demokratik bir görünüm kazandırmak için Kıbrıslılara verilen her daim etkisiz bir parlamento olmuştur."⁶⁷ Valinin yetkisi aslında sınırsızdı ve bu hükümet şeklinin liberal ve demokratik niteliklerinin suni olduğunu gösteriyordu. Basın Konseyi "bileşimi liberalizmin parodisi ve taklidinden ibaret, başıboş ve sakat bir kurum" olarak kınadı.⁶⁸

Parlamento yürütmenin sıkı kontrolü altında kalmaya devam etti ve bu kesinlikle güç ayrılığı olmadığı anlamına geliyordu. Yasama Konseyi'nin tasarıları kabul ya da reddetme

67) Yiallourides, "Cyprus party system", s. 166.

68) "The Cypriot polity", *Eleftheria*, 26 Ekim 1907, s. 1. "What Cypriots want from England", *Eleftheria*, 31 Ağustos 1907, s. 1.

hakkı vardı, ancak değiştirme yetkisi yoktu. Dahası, Kıbrıslı Elen ve Kıbrıslı Türk temsilcilerin aynı görüşte olduğu seyrek durumlarda, valinin halen kararname çıkarma veya istediği yasayı herhangi bir biçimde uygulama yetkisi vardı. Yasama Konseyi kendi bütçesini öneremezdi, hükümet tarafından önerilen bütçeyi sadece tasvip veya reddedebilirdi. Konsey'in birincil görevi konuların tartışılmasıydı. Tartışmalar, ulusal konularla ilgili kamusal tartışma, genel yasama konularıyla ilgili sorunlar, yönetimin başlattığı önerilerin incelenmesi, rapor ve bildirilerin yayınlanması gibi konuları içermektedir. Bu nedenle Kıbrıs'taki temsilci siyasetin şekli "tartışma kulübü"nden fazlası değildi. Yapısına özgü demokratik açık Yasama Konseyi'ni sınırlamış ve aynı zamanda üyelerinin İngiliz politikalarına karşı üzüntülerini ve itirazlarını ifade ettikleri bir alana dönüştürmüştür.

Bir hükümetin gerçekten temsilci olabilmesi için halk katılımı ve verimli karar alma arasında denge sağlayan uygulanabilir kurumlardan oluşması gerekir. Karar verme mekanizmasının işleyiş kuralı basit bir norm olan çoğunluk yönetimi olmalıdır.⁶⁹ Özgürlükçü anayasal geleneğin bu ve yukarıda bahsedilen ilkeleri şiddetli şekilde ihlal edilmiştir. İngilizler seçim hükümlerini bölmüş, çoğunluğun haklarını korumayı başaramamış, oy hakkına kısıtlamalar getirmiş ve Yasama Konseyi faaliyetlerinin kapsama alanını kısıtlandırarak Konseyi etkisiz hale getirip meşruiyetini kaybetmesine neden olmuştur. Ek olarak, İngilizler tarafından uygulanan demokratik "ilkelerle" esas olarak ve her şeyden evvel, adanın düzgün ve adil biçimde yönetimi değil, sömürge menfaatlerine yarar sağlaması hedeflenmiştir. İngiliz yöneticilerin süreçleri ve kurumları poli-

69) Leonidas Stringos, Haravgi röportajı, 22 Ağustos 1976. Bu hücrenin üyeleri: Kostas Hristodulides, Hristodulos Hristodulides, Leonidas Stringos, Dimitris Hrisostomides, Soleas (veya Solyatis) ve isimleri anımsanamayan başka iki şahıs. Kısa bir süre içinde Hristos Savvides ve Haralambos Solomonides de katılmıştı.

tikalarına uyacak şekilde kontrol altında tutabilme kapasitesi sömürge sistemine özgüdür ve kapitalist (sömürge) demokrasinin paradokslarından birini temsil eder: “Bir ülkedeki demokrasi diğer ülkelere gelince despot baskıyı ve eşitsizliği dışlamaz.”⁷⁰

Anayasal yapı Kıbrıslıların siyasi ve medeni hakları üzerinde ciddi kısıtlamalar oluşturmalarına rağmen, basının nispeten özgürlüğü, yürütmenin yargıdan ayrılması, dilekçe verme ve rejimi eleştirme hakkı basit demokratikleşme için ortam sağlamıştı. Ancak, meclisleri sadece kurumsal analizle anlayamayız, burada toplumun örf ve adet hukuğu eşit derecede önem taşır. Gelişen ve sömürge altındaki uluslarda bu “örf ve adet” hukuğundan biri de Kıbrıs dahil olmak üzere birçok ulusun seçim siyasetinin belirleyici unsuru olan kayırmacılık olmuş, böylelikle sistemin demokratik niteliklerini zayıflatmıştır. Dahası seçim sistemi sınıf ve cinsiyet ayrımından muzdarip, açık oylama demokrasinin yanlış temsilinin en büyük örneklerinden olmuştur. Yasama Konseyi üyeleri çoğunlukla din mensubu, arazi sahipleri ve kentli elitlerden (avukat, doktor, tüccar) oluşmaktaydı. Bu sınıflar siyasi temsiliyeti tekelleştirdi. Bu, alt tabakalar için önemli olan konuların Yasama Konseyi’nde gündeme getirilmemesi ve basında nadiren yer alması anlamına geliyordu.

Bir ülkenin seçim sistemini analiz ederken, seçim yoluyla doldurulan makamların kapsamına, oy verme hakkına kimin sahip olduğuna, oyları koltuklara dönüştürecek seçim kurallarına (çoğunluk ya da orantılılık sistemleri) ve seçmenlere sunulan alternatif sayısına bakılması gerekir.⁷¹ Tartışmaya açık olsa da, İngiliz sömürge yapısındaki en sorunlu iki alan

70) Miller, Warren (1970), “Majority rule and the representative system of government”, içinde Allardt ve Rokkan (ed), *Mass Politics*, s. 284.

71) Heller, Agnes (1993), “On formal democracy”, içinde Keane, John (ed), *Civil Society and the State*, London: Verso Publications, s. 144.

zayıflatılmış seçim sistemleri ve hesap verilebilirliğin tamamen eksik olmasıydı. Kıbrıs'ta bu dönemdeki seçim ve seçim sistemi analizi çok büyük bir demokratik açık olduğuna işaret eder. İngiliz yüksek komiseri (1925'ten sonra vali), Yürütme Konseyi, bölge komiserleri ve Yasama Konseyi'nin neredeyse yarısı olmak üzere birçok makam seçimle değil atamayla elde ediliyordu.

Rejim Meşruiyeti Aracı Olarak Seçimler ve Katılım

Seçimler liberal/temsili demokrasi modelinin yapı taşları olarak görülür. Aynı zamanda bir dereceye kadar katılıma izin verdikleri için yarı rekabetçi rejimleri istikrara kavuşturma görevi de görürler.⁷² Bu şekilde toplum içindeki gerilimlerin yatışmasına yardımcı olurlar.⁷³ Rokkan seçimleri "su kanallarındaki kapaklara" benzetmiştir. "Yükselen sosyokültürel güçlerin sistemin kurulmuş kanalları içinden akmasına izin verirken aynı zamanda akıntıyı ve seli önlemeyi mümkün kılarlar."⁷⁴ Böylelikle, seçimler kitleleri disiplin ve kontrol altında tutma görevi görür ve herhangi radikal ve yıkıcı talepler aleyhine işlev görür çünkü anlaşmazlığı sistemin kendisine değil toplum içindeki gruplar arasında ya da hükümete karşı kanalize eder. Rekabet bu şekilde daha rahat bir ortamda gerçekleşir, sistemik değişkenler dışarda bırakılır. Bu durum bu dönemdeki Kıbrıs'ı tarif etmektedir.

Yasama Konseyi ve yerli yönetim için yapılan seçimler Kıbrıs'taki sömürge yönetimini meşrulaştırma sürecinde önemli bir araç görevi görmüştür. Siyasi ortam Kıbrıs elit kesimini

72) Heywood, Introduction, s. 321-2. Taagepera, Rein (2007), "Electoral systems", içinde Boix, Carles ve Stokes, Susan (ed) *Comparative Politics*, New York: Oxford University Press, s. 678-702.

73) Nohlen, Dieter (2007), *Party System and Electoral Systems*, Salonika: Epikentro Publications, s. 20, 30 [Yunanca].

74) Lipset ve Rokkan, "Cleavage structures", s. 5.

ada idaresine katmış, bu da var olan siyasi sistemi güçlendirmek ve sistemi alaşağı etmek için daha radikal taleplerden ve seferberlikten caydırma görevi görmüştür. Bütün İngiliz karşıtı gösteriler sadece Kıbrıslı Elen elitinin İngilizlere karşı olan pozitif düşünceleri yüzünden değil aynı zamanda Yasama Konseyi'nin tartışma ve anlaşmazlıkların çözülmesi ortamı olarak uygulamaya girmesi yüzünden genellikle "yumuşak" tabiatlıydı. İngilizler zekice Kıbrıslıları anlaşmazlık çözülmesinin siyasi yaşamdaki gerilimleri emen bu anayasal şekli içine hapsettiler. Ek olarak Kıbrıslı ekonomik ve toplumsal elitlerin Yürütme ve Yasama konseyleri yoluyla idari sisteme dahil edilmesi İngilizlere sadece elitlerin sadakatini değil, idareleri için çok önemli içeriden edinilen bilgileri de kazandırmıştı.⁷⁵

1882 ve 1925 anayasaları ve Kıbrıs'taki genel İngiliz politikaları esas olarak Kıbrıslıları, Kıbrıslıların (kısıtlı) katılımının yeni düzeni meşrulaştıracağı daha geniş bir yürütme bağlamına dahil etmeyi hedeflemiştir. İngilizler tarafından getirilen değişiklikler daha çağdaş bir siyasi sistemin temellerini içeriyor olsa da, (sözde bahsedilmiş) anayasal ilke olan güç ayrılığının geçerliliğini yok sayan hükümler de vardı. İngiliz valilerinin iradelerini her an uygulayabilme kapasiteleri, Yasama Konseyi'ni hepten ortadan kaldırma hakkı ve Konsey'in aslında kısıtlı olan faaliyet kapsamı Kıbrıs parlamentosunun küçülen temsili görevine ve kısıtlı siyasi önemine işaret eder. Hükümet ya da kraliçe tarafından çıkarılan kararnamelerle oluşan keyfi hükümet, kontrol ve dengenin herhangi bir kurumsal biçiminden yoksun siyasi sistemde İngiliz yöneticilerin baş vurduğu son çareydi. Anayasada liberal hükümlerin eksikliği ve 1931'de anayasanın nihayet kaldırılması Kıbrıs'ta otoriter bir İngiliz rejiminin göstergeleriydi. Bu aksaklıklara rağmen,

75) Rokkan, "The structuring of mass politics", s. 180.

ilk kez temsiliyet kurumlarının ve temel siyasi özgürlüklerin getirilmesi temsili ve parti siyaseti için gerekli olan toplumsal altyapının tedrici gelişimini kolaylaştırdı. Siyasi süreç artan sayıda vatandaşı embryonik parlamentarizm bağlamında bünyesine topladı.⁷⁶

Siyasi düzenlemeler parlamento veya demokratik geleneklerin olmadığı bir ülkede yürürlüğe konuldu. Kıbrıs, o dönemde kapitalist kalkınmaya geç katılan bir ülke olarak, siyasi sisteme kitlelerin dahil olmamasıyla tanımlanıyordu. Kıbrıs parlamentosu suni bir otoriteye sahipti. Sadece kısmen temsilci ve yasa geçirmek için egemen hakkı olmadığından gerçekte yasama meclisi özelliği taşımıyordu. Özetle, sömürge hükümetinin içinde demokratik temsiliyet yokluğu ve suni yasama yetkisi olan bir sistemi dayatması, Kıbrıs'taki hükümetlerinin meşrulaştırılmasını sıfırla çarpmıştır.

76) Lyssiotis, "Cyprus Legislative Council", s. 55.

Bölüm 3

Siyasi Kökenler

Kıbrıs Komünist Partisi bir dizi sürecin “ürünü”ydü ve bu nedenle birkaç etkenin, özellikle de 20. yüzyılın başlarında Kıbrıs’taki ekonomik ve toplumsal sorunların ışığında incelenmelidir (bkz. Bölüm 1). Komünist hareketin öncesinde gelen gösteri gruplarının rolü, faaliyetleri ve etkisi yanında belirli uluslararası olaylar da ayrıca önemlidir. Bu bölüm KKP’nin siyasi kökenlerine odaklanacak. Bunun nezdinde iki konu önem taşır. Oluşumundan önce gelen ve partinin kurulması için gerekli ön koşulları ve adetleri sağlayan gruplar ve gelenekler ve Parti’ye yol gösterici çerçeve oluşturan adadaki sosyalist faaliyet ve ideolojilerin başlangıcı bu iki konuyu oluşturur. 20. yüzyılın ikinci yarısında toplumun sosyal ve ekonomik normları genellikle seferberlik şeklinin belirleyicisi oldu. Bu dönemde Kıbrıs’ta seferberlik köylü göstericiler ve toplumsal eşkıyalık şeklini aldı. Bu hareketler ağır vergiler ve kuraklık nedeniyle yaşanan zorluklara tepki olarak alt tabakalar arasında doğaçlama gelişen patlamalardı. Ancak bu eko-

nomik sıkıntılar herhangi bir tür siyasi tepkiye neden olmadı çünkü kitleler siyasal farkındalığa sahip değildiler. Kıbrıs'ta zorluklara karşı kitlesel tepkileri şekillendiren himaye politikasına riayet gibi başka etkilerdi.

Yine de, bu dönemde alt sınıflar arasında siyasi bilincin başlangıçları görülmekteydi ve bundan sorumlu etkenler siyasi olarak daha bilinçli olan 19. yüzyılın meslek loncaları, 20. yüzyıl başlarının çeşitli sınıfsız birlikleri ve kısa ömürlü Ziraat ve Halkçı partileriydi. Bu partiler yöneten sınıfın bireysel siyasilere tarafından kendi siyasi kariyerlerinin reklamını yapmak ve yeniden seçilmelerini garantiye almak amaçlı kurulmuştu. Ancak, siyasi çabalarının bir parçası olarak, aynı zamanda alt tabakaların bazılarını seferberlik tekniklerinde eğitiler. Ancak en önemlisi, siyasi kampanyaları yoluyla, alt sınıfların kendi menfaatlerinin farkına varmalarını sağladılar. Böylelikle komünist hareketin kökenleri kısmen bu etkenlerde bulunabilir.

1917'deki Rus Devrimi'nden sonra Kıbrıs'a getirilen ilk sosyalist fikirler bu parti kurma süreci için çok önemliydi. Bunların izine ilk olarak Yunancanın modernleştirilmesi için başlatılan kültürel hareketlerde Kıbrıs'ın ana liman kenti olan Limasol'da rastlanabilirdi. Sosyalistler bu hareket içinde küçük çevreler oluşturdular ve birtakım kamuya açık konuşmalar düzenlediler. Sosyalist çevrelerin gelişimi yavaşça içinde işçi partisi mensupları ve komünistlerin ortak var olduğu Kıbrıs İşçi Partisinin 1922'de kurulmasına yol açtı. Bu iki fraksiyon arasında devam eden çatışma komünistlerin zaferiyle sonuçlandı ve bu adadaki işçi sınıf hareketinin takip eden yıllardaki temposunu belirledi.

Bu bölüm yukarıdaki örgütlerin detaylı incelemesini ve bunu takiben Kıbrıs'ı Batı Avrupa'dan ayıran iki önemli konunun tartışmasını ve analizini yapacaktır. Konuların ilki sendikaların ve işçi sınıfı partisinin ortaya çıkış sırasıyla ilgilidir.

Kıbrıs'ta bunlar Batı Avrupa'ya göre ters sırada ortaya çıkmış, yani Parti sendikalardan önce gelmiştir. İkinci konu ise adada sosyalist partinin tarihi eksikliğiyle, onun yerine komünist bir partinin kurulmasıyla ilgilidir.

Alt Tabaka Seferberlik Projeleri

18. yüzyılın ortalarında alt sınıflar birçok seferberlik ve başkaldırı düzenlemiş, 1833'te küçük ölçekli mal sahipliği üzerinde sınıf uzlaşmasına varıldığında bunları düzenlemekten vazgeçmişlerdi.¹ Britanya'nın 1878'de Kıbrıs'ı devralması İngiliz ekonomik ve toplumsal değişikliklerinin varılan uzlaşmayı alt üst etmesiyle bu yoğun toplumsal karşıtlıkların yeniden doğmasına neden olmuştu (bkz. Bölüm 1). Faizcilik, halk kitleslerinin korkunç çalışma ve yaşam koşulları siyasi elitler tarafından dikkate alınmayan sorunlardı fakat giderek kötü hal alıyordu. Yerel yönetim yüksek sınıfların menfaatlerine zarar verebilecek politikalar gütmek niyetinde değildi. Bu isteksizlik Kıbrıslı Elen parlamenterlerin İngilizler tarafından önerilen faizciliği kısıtlamayı ve borçlu köylünün koşullarını iyileştirmeyi hedefleyen yasa tasarısına karşı negatif duruşlarında açıkça görülüyordu.² 1920'lerin başı alt sınıfların (köylü, yövmiyeli işçi vs.) siyasetin ayrıcalıklı kişilerin tek ilgi alanı olduğu geleneksel algısına meydan okuduğu yıllardı. Bu, o ana kadar izledikleri Yasama Konseyi'nden çekimser durma politikasının başarısız olması nedeniyle meydana gelen Kıbrıslı Elen yönetici sınıfındaki liderlik kriziyle kanıtlanmış oldu.³ Sonuç olarak, o ana kadar hatırı sayılır sayıda bir taban oluşturmuş işçi sınıfı ve daha yoksul olan çiftçi tabaka kendi taleplerini

1) Panayiotou, "Lenin in the coffee-shop", s. 273.

2) Pysros, 17 Ocak 1923, s. 1 ve 26 Şubat 1923, s. 1.

3) O dönemdeki Kıbrıslı Elen yönetici sınıfı 1920'li yılların başında Yunanistan'la birleşme taleplerine boyun eğmediği için İngilizlere karşı protesto amaçlı Yasama Konseyi'nden çekimser kalma politikası izlemişti.

duyurmayı başardılar.⁴

Kıbrıs nüfusunun ezici çoğunluğunu oluşturmalarına rağmen yoksul tabaka yönetici sınıfın arkasından gelmeye, eğitimli burjuvazinin ve iyice yerleşmiş arazi sahibi sınıfının yolunu takip etmeye devam etti. Sınırlı eğitimleri ve siyasi deneyim eksiklikleri kendi menfaatlerini öne çıkarmak ve korumak için örgütlerini kurmamalarının ana sebepleridir. Kıbrıs toplumu içinde öne çıkan ilişki ağları alt tabakaların üzerinde hiçbir erişimi veya etkisi olmayan etkenler tarafından belirlenmekteydi (detay için bkz. Bölüm 1 ve 2). Var olan yasama çerçevesi tüccarların faiz oranlarını müdahale olmadan değiştirebilmelerine izin verirken, iş verenler iş koşulları üzerinde mutlak kontrole sahiptiler. Eğitim sistemi üst sınıfların çocuklarına göre ayarlanmıştı. Öğretmenlerin çoğu siyasi adayların sözcüleri olarak hareket ediyordu. Kilise, müminlerinin ana toplumsal sorunlarına değinmek yerine sermaye biriktirmeyle daha ilgiliydi. Daha da kötüsü, Kilise ön yargının baş tahrikçisiydi. Gazeteler toplumsal ve siyasi kurulumu yansıtmakta, parlamentercilerin seçilme ve yeniden seçilmelerine ön ayak olmakta ve sadece *enosis* konusu üzerine odaklanmaktaydı.⁵

İşçi/köylü sınıfı toplumsal hareketinin ilk izlerinin ortaya çıkması İngiliz işgalinden sonra 50 yıl aldı. Nihayet ortaya çıktıktan sonra hareket, aşağıda da incelenecek olan üç şekil aldı: (a) burjuva siyasetçileri tarafından görünürde alt tabakanın menfaatlerine değinen ancak özünde sadece kurucularının siyasi kariyerlerini ilerletmek için kullandıkları partiler (Ziraat ve Halkçı partiler) kurmak için kısa süreli çabalar, (b) işçi sınıfını sendikalarla örgütlenme çabaları ve (c) işçi sınıfı si-

4) Katsiaounis, "Change", s. 246, 250.

5) *Pirsos* (Meşale) gazetesi bütün bu olaylara değinmiş, işçilere uyanmaları ve burjuvaziye teslim olmayı reddederek ve örgütlenerek direnmeleri çağrısını yapmıştı. Bkz. *Pirsos*, 17 Ocak 1923, s. 1 ve 26 Şubat 1923, s. 1.

yasi partisi. Bu hareketleri tedricen gündeme getiren koşulların izleri toplumsal çalkantının üç türünde görülebilir. Bunlar, toplumsal eşkıyalık ve kırsal memnuniyetsizlik, burjuva siyasetçileri tarafından yaratılan sınıfsız işçi birlikleri ve kapitalist, İngiliz dönemi öncesi esnaf ve zanaatkarların örgütsel gelenekleridir.

Kırsal Tedirginlik ve Toplumsal Eşkıyalık

Kırsal tedirginliğin klasik örneği yemek isyanlarıydı. Çoğu durumda, bu gösteri türü ani ve şiddetli eylemle tanımlanan münferit olaylardı. Bu gösteriler güçlü örgütlenmeden yoksun oldukları için coğrafi olarak yerel boyutlarda sınırlı kaldılar ve bu gösterilere katılım karışık toplumsal taban yoluyla ayırt ediliyordu.⁶ Hobsbawm'a göre bu gruplar gösterileri, gözdağını ve şiddeti kendi menfaatlerini ve taleplerini ilerletmek için kolektif müzakerenin bir türü olarak görüyordu.⁷ Kıbrıs'ta köylü direnişi çiftçi mitinglerinde, kargaşalarında ve tefecilerle sömürge yönetimi temsilcilerinin mülklerine karşı gece yağmalamalarında kendini gösteriyordu.

İlk gösteriler Kıbrıs'ın büyük kentlerinde (Lefkoşa, Larnaka ve Limasol) 1887-99 yıllarını kapsayan dönemde meydana geldi. Bunlar İngilizler tarafından dayatılan baskıcı önlemlere karşı ve İngilizlerin büyük kuraklık dönemlerinde ve murabaha uygulamalarının patladığı dönemlerde kırsal kitlelerin kaldığı zor durumlarda herhangi bir toplumsal endişe göstermemesine karşı olan gösterilerdi. Böylesi gösterilerin ilki 1887 Aralığı'nda Kıbrıs'ın bütün büyük kentlerinde düzenlendi.⁸ O dönemde çıkan gazete haberlerine göre, 1888 Ocağı'nda Lefkoşa'da yer alan gösteriye 10.000'den fazla hem kent sakini hem de bütün gece gösteriye katılmak için yürüyerek gelen

6) Geary, *European Labour Movement*, s. 33-4.

7) Hobsbawm, *Special People*, s. 20.

8) Katalanos, *Zenon*, s. 72.

köy sakini karıştı.⁹ Bu olay 1895'te tekrar edildi.¹⁰ Bu gösteriler yüksek rütbeli papazlar ve Lefkoşa bölgesi parlamenterleri tarafından düzenlenip, sadece çiftçilerin taleplerini değil aynı zamanda siyasi özgürlük ve ulusal iyileşme konularını da gündeme getirdi. Bu gösterileri düzenlemek için inisiyatifin gösterilerde ana konuşmacı da olan Kilise ve siyasetçiler tarafından alınması himaye politikasının alt sınıflara nüfuz etmeye devam ettiğini gösterir.

Ancak, halk tepkisinin en tipik hali Kıbrıs'ta ilk kez 1880'lerin sonlarında görülen ve 1890'ların ortalarında büyüyen toplumsal haydutluktu. Eşkıyalık olayları nüfusu zor durumda bırakan korkunç yoksulluktan ileri gelmekteydi. Geleneksel Osmanlı toplumundan çağdaş topluma geçiş sürecinde, birlik duygusunun geleneksel şekillerinin yok edildiği ve toplumun önemli bir dönüşümden geçtiği dönemde meydana geldi. Birçok durumda, eşkıyalar halk kahramanları haline gelmiş ve özellikle de yoksul tabaka arasında popüler olmuşlardı. Haydutların işlediği suçlar polisler, muhbirler ve tefecilere -başka deyişle yönetimi veya zenginliği temsil eden halk arasında kimsenin sempati duymadığı kişilere- yöneltildiği için "ahlak kuralı" çerçevesinde işlenmekteydi.¹¹

Eşkıyalık ve çiftçi gösterileri örgütlü toplumsal tepki ve başkaldırının oldukça ilkel biçimiydi ve embiryonik seviyede alt toplumsal tabaka ve grupların örgütsel ve eğitsel gelişimini yansıtıyordu. Toplumsal eşkıyalık ve köylü gösterileri, sanayi ve siyasi gelişim arifesindeki alt tabakaların geleneksel yaşam biçimlerini bozan yeni ekonomik ilişkilere tepki göstermesinin tek yoluydu. Bu gösterileri toplumsal hareket veya toplumsal hareket öncesi durumların yerine koyabiliriz.¹²

9) "The demonstration in Nicosia", *Foni tis Kyprou* (Kıbrıs'ın Sesi), 12 Ocak 1888, s. 1.

10) Katalanos, Zenon, s. 96.

11) Katsiaounis, "Antitheses", s. 24. Yine bkz. Katsiaounis, *Labour*, s. 155.

12) Katsiaounis, *Labour*, s. 151.

Esnafın Örgütsel Gelenekleri

Avrupa'nın her yerinde işçi hareketinin en erken liderleri vasıflı esnaf ve bağımsız zanaatkarlardı, çünkü maddi olarak vasıfsız işçilerden daha iyi durumdaydılar.¹³ Mesleklerinin serbest piyasa rejimi tarafından tehdit edilmesi başkaldırmalarına ve işçi sınıfı adına talepler ortaya koymalarına yol açtı. Gösterileri serbest piyasanın yeni değerlerine karşı yöneltilmiş, sanayileşmenin ilk safhalarına ve kapitalizmin ortaya çıkmasıyla uyum sağlama sorunlarını dile getirmiştir.¹⁴ Zanaatkarlar işçilerin geri kalanından daha siyasileşmişlerdi, çünkü daha eğitilmiş ve mesleklerinde daha fazla bağımsızlığa sahiptiler ve bu avantajları halk kitleleriyle daha fazla iletişim kurmalarına ve liderlik görevleri üslenecikleri pozisyonlara gelmelerine yol açtı.¹⁵

Kıbrıs'ta halk içindeki tek örgütlenme biçimi Osmanlı döneminin loncalarıydı. Bu loncalar Kıbrıs'ın kentlerindeki ticareti ve üretimi kontrol eden profesyonel yapıydı. Ürünlerin kalitelerini denetliyor ve mal fiyatlandırmada yönetime tavsiyelerde bulunuyorlardı. En önemli işlevleri ticarete girişin düzenlenmesiydi. Diğer Osmanlı vilayetlerinde olduğu gibi, Kıbrıs'taki müslimler de arazi sahipliğini tercih ediyor ve ticaretle zanaati Hristiyanlara bırakıyorlardı. Böylelikle zanaatkarlar ve tüccarların çoğunluğu Kıbrıslı Elenlerden oluşuyordu.¹⁶

Kıbrıslı Elen zanaat ustalarının lonca sistemini desteklemesi kurumsal yapıların Kıbrıslı Elen toplumu içinde var olan sı-

13) Hobsbawm, *Age of Revolutions*, s. 302-3.

14) Jones, Peter (1991), *The 1848 Revolutions*, 2. Baskı, UK: Longman Publishings, s. 8-10. İngiliz Çartist hareketinde, dokumacılar sonra en büyük grup inşaat işçilerinin iki katı olan kunduracılar. 1789'da devrimci Fransız kalabalıkları toplam Paris nüfusuna oranla daha büyük yüzdelerde matbaacılar, marangozlar, çilingirler ve inşaat işçilerinden oluşmaktaydı. Ayrıca bkz. Hobsbawm, *Special People*, s. 38-9.

15) Hobsbawm, *Special People*, s. 47-53.

16) Georghallides, *History of Cyprus 1918-1926*, s. 54.

nif tabalakaşmasını sürdürmeye eğilimli olduğu ve güç dağılımını kendi lehlerine kullandıkları düşünüldüğünde çok doğaldı.¹⁷ Güçlerinin kaynağı ekonominin sadece onların sahip olduğu el becerileri üzerine dayalı olmasından geliyordu. Lonca sisteminin ortadan kalkması Osmanlı toplumunun çöküşü ve ticari kalkınma olmak üzere iki etken nedeniyle oldu. Ticari kalkınma İngilizler tarafından alınan idari önlemlerle (ör. Avrupa'dan makine yapımı ürünlerin ithali) ve ticari faaliyetler üzerine kurulu bir ekonominin unsurlarının gelişyle hızlandırılmıştı.¹⁸ Dolayısıyla bu loncaların önemli yapısal bileşimi olduğu Osmanlı şirketçi ekonomisini zayıflattı.

Sınıfsız Loncalar ve İşçi Kulüpleri

İngiliz yönetiminin ilk yıllarında işçi sınıfı örgütlenmeye başlamıştı. Bu seferberliğin iki belirgin safhasını gözlemleyebiliriz. Birinci safhada zanaatkarların ve esnafın gönüllü örgütler oluşturma çabalarından da anlaşılacağı gibi, Osmanlı döneminin loncalarını yeniden canlandırma girişimleri oldu ve bunlar kardeşlik, tasarruf kulüpleri ve loncaları gibi birçok farklı isim aldılar.¹⁹ Bu spesifik işçi sınıfı örgütlenme şekli yöneten siyasi sınıf tarafından kabul edilen tek örgütlenme şekliydi. Bu birliklerin çoğu herhangi bir siyasi faaliyetten kaçındı.

Bu loncalara üyelik "işçi aristokrasisi" diye tabir edilebilecek durumla kısıtlıydı çünkü üyeleri esas olarak usta zanaatkarlardı. Loncaların gerçek birlik deneyiminden yoksun olmaları kısa zamanda çözümlerine ve kart oynanan kulüplere dönüşmelerine yol açtı. Bu hareketlerin merkezi başta Limasol

17) Katsiaounis, *Labour*, s. 43.

18) Age., s. 47, 119.

19) Fantis 1889'daki Limasol Kunduracılar Kardeşliği'nin ve 1890'daki Lefkoşa Hizmetliler Umut Birliği'nin örneklerini verir. bkz. Phantis, *The Cypriot Trade Union Movement*, s. 30.

ve ikinci olarak Lefkoşa'daydı.²⁰ Bireysel ekonomik çıkarların, yoğun kişisel rekabetlerin ve anlaşmazlıkların egemen olduğu sınıf bilincinden yoksun merkezlerdi. Bu merkezler toplumsal ve ekonomik kargaşayla tanımlanan bir dönemde ortaya çıkmalarına rağmen, üyelerinin durumuna karşı çıkmak için hiçbir çaba göstermediler. Ek olarak ulusal hareket halihazırda gelişiyor olmasına rağmen, onların adına hiçbir hükümet karşıtı faaliyet teşebbüsü gerçekleşmemiştir. Osmanlı döneminin loncaları gibi, yavaşça Kilise'yle bağlantılı hale geldikten sonra apolitik duruşları tamamen pekişti. Her birinin isim gününü kutladıkları koruyucu azizleri vardı.²¹

İkinci safhada çeşitli burjuva siyasetçileri tarafından kurulan, oy hakkına sahip işçilerin seçim haklarını sömürmeyi amaçlayan işçi kulüpleri vardı.²² Bu dönemin çeşitli loncaları ve işçi merkezleri Kulüp yasalarına uygun olarak kurulmuştu çünkü işçi yasası yoktu. Bu kulüplerin çoğunluğu sadece seçim dönemlerinde ortaya çıkmakta ve belirli adayların desteklenmesi için mekanizma görevi görmekteydi. Bu adaylar için kampanya merkezi olarak kullanılıyor ve seçim sonunda ya

20) Ziartidis, Andreas (Kıbrıs İşçi Federasyonu, PEO'nun eski genel sekreteri) (1986), *The Evolution of the Cypriot Trade Union Movement*, Lefkoşa Belediyesi Yayını, s. 119 [Yunanca]. Yine bkz. Ioannou, Michalakis (Kıbrıs İşçileri Konfederasyonu, SEK'in eski genel sekreteri) (1986), *The Evolution of the Cypriot Trade Union Movement*, Lefkoşa Belediyesi Yayını, s. 114 [Yunanca].

21) Loncaların yeniden canlandırılması konusu üzerine bkz. Katsiaounis, Labour, s. 166-74.

22) Ostrogorski İngiltere örneğinde emek kulüplerinin rolüne değinir. Kıbrıs'ta böylesi ilk girişim 1910 civarında yurtdışında yaşayan ve sendika meselelerine katılan aydınların inisiyatifi üzerine yer almıştı. Bkz. Phantis, *The Cypriot Trade Union Movement*, s. 53. Yine bkz. Ioannou, Michalakis (2002), *The Labour Struggles of SEK*, Nicosia: SEK Publications, s. xx, [Yunanca]. Bu tip birlikler diğerleri yanında, Spiros Arauzos, Evelthon Pitsillidis, Zenon Evgeniu ve sonradan 1920'lerde Mihalis Mihailides ve Yorgos Hacıpavlu tarafından kurulmuştu.

dağıtılmakta ya da etkisiz hale geliyordu. Çalışma koşullarını iyileştirmek veya işçiler adına talepler ortaya koymak için örgütlü bir çabaya ilişkin belirli bir program uygulamadılar.

Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiğinde, ortam değişiyordu. Belli mesleklerin (ör. inşaat ve tersane işçileri), işçilerin ve sahiplerin beraber üyesi olduğu birlikleri ortaya çıkıyordu.²³ Bu dönemde Kıbrıslı işçiler sanayileşme öncesi, az gelişmiş iş bölümü ile disiplinsiz bir iş gücünü oluşturuyordu ve bu nedenle işçilerle sahiplerin farklı menfaatleri arasında ayrım yapamıyordu.²⁴ Ancak Kıbrıslıların artan eğitim seviyeleri ve diğer toplumsal ve siyasi etkenler (bkz. Bölüm 1 ve 2) sayesinde halkın tatminsizliği giderek daha çağdaş siyasi tepki yöntemleriyle ifade ediliyordu. İşçi sınıfı örgütlerinin süreçlerini ve eylemlerini incelemeden önce, buna bağlı olarak güçte gözü olan burjuva siyasetçileri tarafından çiftçi hareketi ve popülist parti örgütlenme girişimini inceleyeceğiz. Aslında yönetici sınıfı parti siyasetinin bir parçası olmasına rağmen, her iki parti de alt tabakaların menfaatlerine demagogik bir biçimde olsa da değindiler bu yüzden belli bir ilgiyi haketmektedirler. Aynı zamanda yeni oluşan KKP'ye de rakip olmuşlardı.

Çiftçi Partisi

Kırsal ve kentsel nüfusu ayıran çizgi bazı siyasi bloklaşmanın temelini oluşturabilir. Çiftçi sınıfı belirli ortak ekonomik ve toplumsal özelliklerle diğerlerinden ayrılır. Çiftçi sınıfı farkının ve çiftçi olmayan gruplar (ör. derebeyleri ve tüccarlar) tarafından gördükleri baskıların farkındadır ama içsel bölünmeleri ve toplumsal ilişkilerin kişiselleştirilmesi (ör. kayırmacı ilişkiler veya kan bağı yoluyla) sınıf bilincinin gelişmesini

23) Ioannou, *Struggles of SEK*, s. xx; Phantis, *The Cypriot Trade Union Movement*, s. 31; Servas, *Responsibilities*, s. 114.

24) Katsiaounis, *Labour*, s. 134.

engeller. Köylülerin potansiyel güçleri ve tesirleri hatırı sayılır olmasına rağmen, uygulamada kendi zayıflık ve aşağılık duyguları ve bireyleri izole eden, fiziksel talepleri (ör. hasat dönemi) sürdürülebilir seferberliği engelleyen çiftçi ekonominin tabiatı tarafından sınırlandırılmıştır. Seçim siyaseti köylüleri bir sınıf olarak etkilemez. Tam tersi, tek bir “işçi sınıfı partisi” için, tek bir “çiftçi partisi” sınıf bilincinin siyasete tabi genişlemesini değil, seyrek bir olayı ifade eder.²⁵ Çiftçiliğin doğası, yani köylüleri sanayi işçileri gibi etkileşim içinde olmak için bir araya getirmek yerine izole eden üretim biçimi siyasi olarak örgütlenme zorluğuna yol açar. Sonuç olarak köylüler sınıf olarak menfaatlerini öne çıkaramaz hale gelir ve kendilerini temsil etmekten ziyade başkaları tarafından temsil edilmeye meyilli olurlar.²⁶ Bu nedenle bazı ülkelerde, çiftçi nüfusu bağımsız çiftçi partisi için taban oluştururken, diğerlerinde köylüler genellikle muhafazakar veya Hristiyan demokratik olan diğer partiler tarafından temsil edilir. Birçok Batı ülkesinde, çiftçi gruplar bazı seçimlere katılmış, ama sadece beş İskandinav devletinde ayrı çiftçi partileri siyasi sistemin istikrarlı unsurları olmuştur.²⁷

Kıbrıs'ta burjuva siyasetçileri tarafından köylüleri parti içinde örgütleme girişimi vardı. Bu çaba her iki etnik grubu (Kıbrıslı Elen ve Kıbrıslı Türk) birden dahil etmeyi amaçlasa da, kısa süreli ve başarısız oldu. Bu hareket köylülerin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra yaşam koşullarındaki gerilemeden, tarım ürünlerinin düşük fiyatlarından ve en önemlisi borçlarını ödeyememekten ötürü duydukları kızgınlık nedeniyle doğdu. Bu kızgınlık 1900'lerin başlarındaki “ılımlı” grubun takipçisi olarak bilinen sözde sosyal reformist grubun ortaya çık-

25) Hobsbawm, *Special People*, s. 210-11, 219, 229.

26) Molyneux, *Marxism and the Party*, s. 14-15.

27) Lipset, *Political Man*, s. 232. Yine bkz. Rokkan, *Parties*, s. 127.

masına neden oldu. Bu grup Kıbrıs toplumunu sosyoekonomik taleplerin ve iddiaların ciddi olarak ele alınmasıyla tanıştırdı.²⁸ İngiliz yönetimiyle iş birliği yapmayı kabul etmiş, talepleri köylülerin yaşamlarını iyileştirmeye odaklanmıştır. Ana talepleri çiftçi borçlarının dondurulması, tarım bankasının kurulması ve çiftçilere sendikalaşma hakkının verilmesini içermekteydi. Bu hareket köylü olmayan siyasetçiler tarafından, özellikle de demagojik avukat ve parlamenter Kiriakos Rossides tarafından yürütülmesine rağmen, bazı köylülere çiftçileri siyasi arenada genellikle temsil eden tüccarlar ve aracların siyasi hamiliklerinden kaçma fırsatı tanımıştır.²⁹

Reformist siyasetçiler toplumsal sorunları çözmek için hükümetle iş birliği yapma yanlısı olmuşlar, nihai *enosis* hedeflerine ulaşmalarına yardım ettiği kapsamda anayasal reformları uygulamışlardır. Attalides bu girişime başka bir bakış açısı ile bakmayı önerir. Bu hareket köylüler üzerinde vesayet oluşturmak için İngiliz yönetimi tarafından uygulanan aşık bir girişimdir. Attalides İngilizlerin, ekonomik ve toplumsal durum nedeniyle oluşan kızgınlığı sömürerek, burjuva sendika yanlısı liderlere karşı sömüre yönetimi ve köylüler arasında bir tür ittifak yaratmaya çalıştığını iddia eder. Burjuva liderlerinin çekimser kaldığı 1923 seçimlerinden önce, sömürge hükümeti çiftçilere Yasama Konseyi'ndeki koltukların hükümete yakın parlamenterler tarafından doldurulması halinde kendi lehlerine olacak idari reformlar gerçekleştirme sözü verdi. İki savaş arası dönem sırasında, sömürge hükümeti köylülerin yaşam koşullarını iyileştirmeyi hedefleyen çeşitli önlemler almasına rağmen, esas amacı ulusalcı burjuva liderlerini zayıflatmaktı (bkz. Bölüm 1). Ancak bu politika, toplumsal reformu sömürgecilikle bağladığı için anayasal özgürlüklerin genişletilmesini

28) Yiallourides, "The Cypriot party system", s. 170, 176.

29) Attalides, "Parties in Cyprus", s. 134.

ve ulusal bağımsızlık talebi için reddedilmesini savunan Kıbrıslı siyasi güçler için zorluk yarattı.³⁰

Çiftçi Partisinin kurulmasından önce, köylü nüfusu örgütlemek için bazı izole ve dağınık girişimler oldu. 1920 Ağustos'unda Lefkoniko köyünde köylülerin taleplerini oluşturacak ve hükümete iletecek 10 kişilik komitenin kurulduğu bir çiftçi toplantısı yapıldı. Komite Kition papazı tarafından yönetildi ve diğer üyeler arasında K. Rossides ve üç Kıbrıslı Türk de vardı.³¹ İki yıl sonra, büyük bir köylü grubu Limasol'da yaşam ve çalışma koşullarını iyileştirme amacıyla bir toplantı yaptı. 1924 Nisan'ında Rossides'in inisiyatifi üzerine, bir kez daha Lefkoniko'da Kıbrıslı Elen ve Kıbrıslı Türk köylülerin katılımıyla ilk tarım kongresi düzenlendi. Basına açık mektupta, Rossides köylülere toplantıya kitleler halinde katılma çağrısı yaptı.³² Rossides, Mağusa bölgesinden bazı Müslüman dini liderlerin de yardımını alarak, Kıbrıs'ın her yanından 150 Kıbrıslı Elen ve 65 Kıbrıslı Türk temsilci toplamayı başardı. Kongrenin nihai bildirisi öşür vergisinin kaldırılması ve acilen bir Tarım Bankasının 500.000 İngiliz paundu sermayeyle kurulmasıydı. Kongre siyasi konuları tartışmayı reddederek Ulusal Konsey'in İngilizlerle yüzleşme³³ politikasını hem geleneksel milliyetçi liderliğe karşı tepki olarak hem de kongre Kıbrıslı Türk çiftçileri de içerdiği için reddetti.³⁴

Kongre'deki zafer havasına rağmen, ithal buğday ve una koyulan vergi sorunu üzerinde odaklanan bazı anlaşmazlıklar

30) Age., s. 142-3.

31) "Farmers' meeting in Lefkoniko", *Eleftheria*, 14 Ağustos 1920, s. 2.

32) *Eleftheria*, 5 Ocak 1924, s. 1. Yine bkz. "On agrarian affairs", *Neos Anthropos*, 1 Ocak 1925, s. 4.

33) Ulusal Konsey 1921'de Yunanistan'la birliği ileri sürme hedefiyle kurulan Kıbrıs Siyasi Örgütü'nün yürütme organıydı ve piskoposlardan, burjuva siyasilerinden ve parlamento üyelerinden oluşmaktaydı.

34) "The agricultural congress at Lefkoniko: the decisions taken", *Eleftheria*, 16 Nisan 1924, s. 2.

vardı. Dağlık bölgelerdeki temsilciler vergilendirmeye karşıyken, düzlük alanda yaşayanlar vergilendirmenin taraftarıydı. Anlaşmazlık iki çiftçi grubunun belirli menfaatleriyle alakalıydı. Her iki ürün de düzlük alanlarda yetiştirildiği için, ithalat gümrükleri düzlük alandaki çiftçilerin menfaatlerini gözetmiş olurdu. Gerilim ve anlaşmazlığa yol açan ikinci bir konu ise çiftçi borçları üzerindeki “borç erteleme” (kredi taksitlerini ödeme zorunluluğunun geçici olarak dondurulması) ile ilgiliydi. Bu öneri Kıbrıslı Türk delegelerden biri tarafından sunulmuş, alacaklıların ortada kalıp borçlandırdıkları para için garantiden yoksun olacaklarını savunan Rossides ve diğerleri tarafından karşı çıkmıştı. Rossides’in görüşü, sonunda delegeleri borç ertelemenin çıkarlarına uygun düşmeyeceğine ve onun yerine Tarını Bankası’nın kurulması için ısrarcı olmaları gerektiğine ikna eden diğer çiftçi olmayan katılımcılar tarafından destek görmüştü. Rossides’in bu konudaki duruşu bu girişimle beraber kendi kişisel sınırlamalarını da açığa çıkardı. Kendi çiftçi olmamakla birlikte, bir avukat olarak köylülere karşı birçok tefeciye davalarda temsil etmiş, mali çıkarlarına önemli derecede zarar verecek bir durumu kabul edememiştir.

Kongre uzlaşmaz milliyetçi siyasetçiler ve onları destekleyen gazetelerin eleştiri odağı olan iki konu üzerinde alınan kararları onaylamıştır. Konulardan biri icra emirlerinin tutarını da içeren yasal ve avukat harçlarında indirim yapılması önerisi ve davalılar için yüksek tutarlara yol açan hukuk mahkemelerinin davaların gereksiz yere ertelemesini durdurması talebiydi. İkincisi çiftçilerin hükümetin hem yasama hem yürütme dallarında temsil edilmesi ihtiyacı ile ilgili alınan kongre kararıydı. Bu iki karar aynı katmanlardan siyasi liderlerin büyük çoğunluğunun seçildiği avukatların ve tüccarların çıkarlarına dokunduğu için Kıbrıslı Elen toplumu içindeki güç dağılımına meydan okumuştur. Bu tarının kongresinin elebaşı olan Rossides’e karşı bir polemğin başlamasına neden olmuş,

kendi siyasi kariyerini desteklemek için köylüleri siyasi olarak sömürdüğü ileri sürülmüştür. Dahası kongreyi düzenleyenler önerdikleri önlemler ve İngiliz hükümetine bağladıkları ümit nedeniyle deneyimsizlik ve saflıkla suçlanmışlardı. Aynı zamanda çiftçi nüfusuna cazip gelme ve imajlarını iyileştirme girişimi çerçevesinde, bazı milliyetçi basın kaynakları hükümetin köylülere ve zor ekonomik durumlarına karşı olan zalimliğine bir dizi makale ayırmışlardı.³⁵

Kongre karışık ve anlaşmazlık içinde olan üyelerden oluşan bir Çiftçi Konseyi seçti. Rossides tarafından yapılan bir öneri üzerine, Yürütme Komitesi 12 Kıbrıslı Elen ve 6 Kıbrıslı Türkten oluşuyordu.³⁶ Ancak bu komitenin toplumsal bileşimi Rossides gibi köylülerle hiçbir ilişkisi olmayan köylülerin taleplerini daha ileri götürmek için seçilmiş az sayıda bireyi de içeriyordu. Temsilcilerin farklı kökenleri tahmin edilebilir bir tutarsızlık yarattı. Yasama Konseyi'nin üyelerinden biri ve kendisi de ticari merkez memuru olan Odiseas Evridiades, kongre sırasında Konsey'in bir "eşek şakası"ndan, talepleri Yasama Konseyi tarafından karşılanamayan Kıbrıs halkının iradesini bastıran ve çarpıtan bir "basmakalıp yalancılık"tan ibaret olduğunu itiraf etti.³⁷ Bu itiraf, Yasama Konseyi'nin işleyişi ve seçimlere katılım konularında milliyetçi kampla olan ve bir yıl sonra ÇP'nin seçimlere katılımıyla meydana gelen yoğun çatışmaların olduğu bir dönemde, Evridiades'in Konsey'deki

35) Örnek için bkz., "The farmers' friend!", *Eleftheria*, 17 Mayıs 1924, s. 3.

36) İlgili kişiler Kostas Yorgadis (Omorfo), Sokrates Mihailides (Evrihu), G. Velaris (Zodya), Mehmet Ratip (Bodamya), N. Grutaris (Lefkara), C. Evangelides (Aradippu), Ali Vechi (Mari), K. Rossides (Agios Teodoros), T. Savvides (Lefkonuk), Hakkı Efendi (Yenağra), H. Modinos (Omodos), P. Teodoru (Finikarya), X. Atem (Malya), C. Papanikopulos (Hirsofu), G. Muzalas (Hulu), Faik Bey (Tera), Hacıtomas (Agios Amvrossios), Ali Hacıhüseyin'dir (Fota), Bkz. "The agricultural congress: the decisions taken", *Eleftheria*, 16 Nisan 1924, s. 2.

37) "The agricultural congress", *Eleftheria*, 16 Nisan 1924, s. 2.

varlığıyla çatışmaktaydı (kısa bir süre sonra istifa etti). Kısa zaman içinde bu hareketin yeni oluşturulmuş yönetimi İngilizler tarafından gördükleri umursamazlığın ve aşağılamanın farkına vardı ve bir anlayışa varma girişimlerini sonlandırma kararı aldı. Aynı zamanda İngilizleri ülkenin “içler acısı” iktisadi ve idari durumundan sorumlu olmakla eleştirdiler ve protesto gösterileri düzenleme niyetlerini duyurdular.³⁸

Bu kongreden kısa bir süre sonra, adadaki iki ana etnik gruptan temsilcilerin katıldığı bir Kıbrıslı Elen-Kıbrıslı Türk toplantısı gerçekleşti. Toplantı Kıbrıslı Türk gazetesi Söz'ün ofisinde yapılmış, toplantıda Lefkoşa'daki dört Kıbrıslı Türk gazetesinin editörleri, Çiftçi Konseyi Yürütme Komitesi'nin dört Kıbrıslı Türk üyesi ve Rossides hazır bulunmuştu. Toplantıda her iki toplumu da temsil edecek bir siyasi partiye ihtiyaç olduğu sonucuna varıldı. Bu parti Yasama Konseyi'nin sadece ekonomik sorunları tartışabileceği algısı üzerine hareket edecekti. Alınan başka bir karar ise, ÇP'nin herhangi dini veya milliyetçi eylemlerden kaçınacağıydı. Toplantıda, 1925 Haziran'ında yapılan ikinci Kıbrıs Tarım Kongresi'nin hazırlıklarına da başlandı.³⁹

Basına göre, Çiftçi Yürütme Komitesi'nin ikinci toplantısı 10 (15 aktif üyeden) üyenin (6 Kıbrıslı Elen, 4 Kıbrıslı Türk) katılımıyla Ticari Kulüp'te gerçekleşti.⁴⁰ Toplantının başında, Laptos Belediye Başkanı Eftivulos Paraskevaidis dahil olmak üzere 3 yeni üye seçildi. Bunun ardından, Komite ÇP'nin yukarıdaki görüşlere göre kuruluşunun ilanını tartıştı. Komite “çiftçi nüfusunun Çiftçi Partisinde birleşmesini nüfusun çeşitli menfaatlerine hizmet etmesine katkı koyması olarak görece-

38) “Agricultural Executive Council”, *Eleftheria*, 20 Eylül 1924, s. 2.

39) “A Greek Cypriot meeting in Nicosia”, *Kypriakos Fylax* (Kıbrıs Güvenlik), 24 Aralık 1924, s. 2. Yine bkz. Attalides, “Parties in Cyprus”, s. 137.

40) *Kypriakos Fylax*, 24 Aralık 1924, s. 2.

ği” bağlamına göre bir karar çıkardı. Bunu takiben üç aylık dönem geçtikten sonra Lefkoşa’da ikinci bir tarım kongresi çağrısı yapma kararı alındı. Başkan’a (Rossides) kongrenin hazırlığı ve başarısı için gerekli bütün eylemleri gerçekleştirme yetkisi verilmişti.

Rossides’e göre bu kongredeki katılım oldukça sınırlıydı.⁴¹ KKP gazetesi bu değerlendirmeyi doğrulamış, ilk kongredeki toplam 237 katılımcıya kıyasla sadece (10’u Kıbrıslı Türk olan) 25 katılımcının orada bulunduğunu tasdiklemiştir.⁴² Organizatörler kongrede 15’i Kıbrıslı Türk 80 delegenin yer aldığını belirtmişti. Ancak bu daha yüksek hesaplamayı dahi organizatörler bizzat tatmin edici bulmamıştır.⁴³ Kongre hem sömürge hükümetini hem de burjuva siyasetçilerini çiftçilerin kötü durumlarına karşı umursamazlıkları nedeniyle eleştirmiştir. Rossides bu azalmış katılımın acilen bir Kıbrıs Çiftçi Partisi kurma ihtiyacını gösterdiğini düşünmüştür. Yoğun bir polemik başkalarının sıkı çalışmalarından zengin olunan ve verimsiz bir meslek olarak eleştirilen burjuva siyasetçilerine yöneltilmişti. Aynı zamanda “cesetlerden beslenen kargalar” ve “işçi arıların üzerinden geçinen asalaklar” olarak renkli bir biçimde betimlenmişlerdi.⁴⁴

İkinci kongrede, birinciden farklı olarak, bir temsilci heyetinin Londra’ya gönderilmesini de içeren siyasi konular gündeme getirilmişti. Bu heyet her iki toplumun temsilcilerinden oluşacaktı, fakat kongre sunulacak talepleri belirlemedi. O dönemdeki Kıbrıs sorunu uluslararası bir konu olarak tanımlanıyor ve bu yüzden Yasama Konseyi’nin “ulusal hedefleri” teş-

41) Rossides, Kyriakos (1925), *The Politics of the Agricultural Party*, Famagusta: Nea Salamina Press, s. 16 [Yunanca].

42) “The calling of the 2nd Pancyprrian Agricultural Congress”, *Neos Anthropos*, 1 Temmuz 1925, s. 2.

43) “Rossides’ speech at the 2nd Pancyprrian Congress”, *Laiki*, 2 Temmuz 1925, s. 3-4.

44) Rossides, *The Politics of the Agrarian Party*, s. 6, 10.

vik etmek için değil halkın hükümetle iş birliği etmesi yoluyla toplumsal ve ekonomik refahın ileri taşınması için kurulan bir meclis olduğu iddia ediliyordu. Rossides Kıbrıs'taki iki etnik toplumun başarılı şekilde ortak ekonomik ve toplumsal çıkarları temelinde beraber çalışabileceklerine inanıyordu.⁴⁵ Kongre aynı zamanda bölgesel çiftçi konseylerini seçecek yüksek kurumsal otoritenin (sadece birkaç üyeden oluşacak) seçilebileceği bir kurumsal yapı önerdi. Bunların altında yetki alanı içinde 10-15 köy bulunduracak bölgesel çiftçi konseyleri ve son olarak üyeleri kayıt altına almaktan sorumlu olacak olan köy çiftçi konseyleri olacaktı. Üyelik harçları yıllık 3 kuruştı.⁴⁶

Rossides'in bu kongrede yaptığı konuşmayı analiz edecek olursak, bu konuşmanın KKP ve milliyetçi kampı tarafından yapılan eleştirileri -ÇP'nin esas olarak Rossides'in ve bazı diğer burjuva siyasetçilerinin kişisel siyasi hırslarına hizmet ettiğini- haklı çıkardığını görebiliriz. Aslında konuşmasında Rossides kuruluşu kongre tarafından oy birliğiyle kabul edilen Parti'nin daha yavaş ve düzenli biçimde gelişmesi gerektiğini, ancak seçimler 1926 yerine 1925'te yapıldığı için daha çabuk hareket etmek zorunda kaldıklarını itiraf etmişti. Kongre aynı zamanda parlamento seçimlerinde "çiftçi yanlısı duruş ve programa sahip" adayların desteklenmesi kararını almış⁴⁷, böylelikle kendi tarafını tutmuştu. Kısa süreli siyasi varlığından dolayı ÇP toplumsal ve siyasi gelişmelerde önemli bir rol oynamadı.⁴⁸ Parti yönetimi çoğunlukla çiftçi sorunlarıyla doğrudan bağlantısı olmayan bireylerden oluşuyordu; bu da burjuva dünyasının ötesinde, partiyi "oy kazanmak için köylü yanlısı kartını oynayan arazi sahiplerinin, murabahacıların ve

45) Age., s. 12-15.

46) Age., s. 17.

47) Age., s. 16, 25.

48) Yiallourides, "Cyprus party system", s. 175.

avukatların karışımı”⁴⁹ olarak tanımlayan KKP tarafından yapılan eleştirilerden biriydi. Bu eleştiriye rağmen, bu partinin ortaya çıkışı en azından çiftçi sınıfının bazı mensupları arasında, var olan siyasi ve ekonomik durumlarına karşı ve Ulusal Konsey tarafından 1921’den 1925’e uygulanan seçim çekimsizliği politikasına karşı tepki verildiğinin habercisiydi. 1920’lerin sonlarına gelindiğinde milliyetçiliğin yeniden doğduğu dönemde, köylüler tekrardan eski geleneksel parti oluşumlarına dahil edildiler.

Bu nedenle, bu dönemdeki çiftçi hareketi bazı burjuva siyasetçileri tarafından köylülerin yoksul yaşam koşullarına olan gerçek kızgınlıklarını sömürme girişimi olarak görülmelidir. Hayatlarıyla ilgili bu memnuniyetsizlikleri sorunlarına daha iyi bir çözüm olacağını düşündükleri için uzlaşmayan, sendikacı duruşlarından hükümetle iş birliği durumuna geçmelerine yol açtı. İngiliz idaresi cevap niteliğinde, çiftçi hareketinin başarısızlığını sömürerek, halkın desteğini kazanmak için köylülerin siyasi taleplerine çağrı yaptı. Bu amaçla öşür vergisinin kaldırılması ve murabahaya karşı önlemler uygulandı. Yine de çabaları sonuçsuz kaldı. Çiftçi hareketi kalıcı olamadı ve partiyi yöneten, profesyonel ve toplumsal geçmişlerinin getirdiği kazançlardan vazgeçemeyen burjuva siyasetçilerinin çıkarlarıyla tanımlandığı için çiftçilerin menfaatlerini siyasi olarak temsil edemedi. Buna tipik bir örnek çiftçi borçlarının uzun vadeli kredilere dönüştürülmesi ve faiz oranının yüzde 7’ye düşürülmesi için sunulan yasama önerisine Rossides’in 1925’te Yasama Konseyi’ne seçildikten sonra karşı çıkmasıydı.⁵⁰ Rossides’in ve çiftçilerin hakkını savunan bu tip diğer siyasetçilerin eylemleri 1925 seçimlerinden önce seçimle ilgili nüfuz kazanmak için kendi çıkarları doğrultusunda yaptıkları girişimler olarak görülmelidir.

49) “This is the road for the villagers”, *Neos Anthropos*, 15 Haziran 1925, s. 1.

50) “Vote on peasants’ debts”, *Eleftheria*, 12 Mayıs 1926, s. 2.

Halkçı Parti

Aynı dönemde başka bir parti olan Halkçı Partinin kurulması, aynı modeli izlemiştir. Bu parti de milliyetçi kamp içinde uzlaşmazlar ve ılımlılar arasında Yasama Konseyi'nin çalışmalarından çekimser kalma politikasıyla yeniden gündeme gelen uzun süreli anlaşmazlığın ürünüydü. Çekimser kalma politikası nihayet 1925 Seçimleri ışığında ortadan kalktı.⁵¹ Ancak bir kez daha, milliyetçi kamp bölünmüştü. Hükümetle iş birliği taraftarı olan halkçı siyasetçiler (ör. Rossides) seçimlere karşı çıktı. Halkçı, hükümet yanlısı trendin başka bir temsilcisi sonradan kendi siyasi partisini kuran öğretmen ve avukat Yorgos Hacipavlu'ydu.

Hacipavlu aynı zamanda, Hacipavlu'nun kayırmacı bağlantılarını kullanarak esasen seçim gücü kazanmak için seferber edilen oy hakkına sahip işçi sınıfına nüfuz etmek amacıyla kurulan bir kulüp olan *Panergatikos Syllogos*'un başkanıydı. 1925 Temmuz'unda HP kendi gazetesi olan *Laiki*'yi çıkarmaya başladı. Gazete sonradan 1926 Haziran'ında *Nea Laiki* (Yeni Halkçı) olarak isim değiştirdi. HP'nin ilan edilen hedefi halka koruma sağlamaktı. Ayrıca Yunanistan'la birlik başarılana kadar evrensel oy verme hakkı ve siyasi özgürlükler için çağrısı yaptı. HP Kilise'ye karşı polemik bir duruş sergiledi çünkü Kilise Meclisi Partinin ana muhalefeti olan Ulusal Konseyi kontrol ediyordu. Bu nedenle HP dini ve laik makamların ayrılması çağrısını yapmış ve Kilise'nin arazilerinin halk kontrolü altına girmesini talep etmişti.⁵² 1925 Seçimleri Kıbrıslı Elenlerin davranışlarındaki değişiklikleri doğruladı ve ılımlı talep çizgisini izleyerek hem HP'ye hem ÇP'ye seçim başarısı kazandı. Kıbrıslı Elen vekillerin büyük çoğunluğu aşamalı reform yanlısı, anayasal program çerçevesinde seçildi. HP'nin

51) *Eleftheria*, 20 Mayıs 1925.

52) *Laiki*, 11 Eylül 1925.

başarısına milliyetçi kamp içindeki bölünmeler ve kavgalar da yardımcı oldu.⁵³ *Nea Laiki*⁵⁴ Ulusal Konseyi “budala” olarak tanımlamış ve Yasama Konseyi halkın seçimiyle meşrulaştırılabilen Ulusal Konsey’in üyelerinin atandığının altını çizmişti.

Başarısına rağmen HP, ÇP gibi uzun vadede milliyetçi blok içinde milliyetçilerin ve Kilise’nin üstünlüğünü tehdit etmede başarısız olmuştu. Reformist siyasetçiler sömürge hükümetinin *enosis* ve siyasi özgürlük taleplerine karşı ve iç meselelere karşı olan olumsuz duruşu nedeniyle alt edildiler. HP’nin toplum içindeki konumu sonuç olarak zedelendi ve Parti radikalleşme için artan baskıları kontrol altına alamadı. Yorgallides 1920’lerin sonlarında “İngiliz emperyalizmiyle Kıbrıslı Elen milliyetçiliği arasındaki uzlaşma” için fırsatın kaçırıldığına inanır.⁵⁵ Göreve 1925’te gelen ılımlı siyasetçilerin çoğunluğu yavaşça milliyetçi kampa dahil edilmiş ve 1930’da Kıbrıs Siyasi Örgütü’nü (1921) izleyen Ulusal Örgüt’ün kuruluşunda yer almıştır. 1930 Ekim Seçimlerinde Hacıpavlu koltuk kazanamamıştı. Başarısızlığını seçmenlerin rakipleri tarafından rüşvet verilerek satın alınmasına atfetmişti (*Nea Laiki*, 24 Ekim 1930).

Sosyalist Çevreler

İlginçtir ki Kıbrıs’ta “Bolşevizm”e ilk gönderme Lefkoşa bölgesinde o dönem Yahudi yerleşiminin yer aldığı Margo köyündeki 7 kişilik bir Yahudi grubuyla ilgiliydi.⁵⁶ Bir gazete ha-

53) *Eleftheria*, 10 Mart 1926.

54) *Nea Laiki*, 26 Kasım 1926.

55) Georghallides, *The Governorship of Storrs*, s. 187.

56) “The Jews in Cyprus”, *Eleftheria*, 13 Nisan 1900, s. 3. 56. Bkz. Yasama Konseyi üyesi C. Sozos’un sorusuna Kıbrıs Hükümeti Genel Sekreteri’nin verdiği cevap. Yahudiler ilk olarak Kıbrıs’a 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında diğer Avrupa ülkelerinde yaşadıkları zulümden kaçmak için adanın İngilizler tarafından sömürgeleştirilme planı kapsamında gelmişlerdir.

berinde aynı köyden başka bir kişinin bu bireyleri Marksizm propagandası yaptıkları için polise şikayet ettiği yazmaktaydı. Yedi kişilik grup tutanağa göre aynı zamanda şiddetle tehdit ettikleri şikayetçinin aile huzurunu bozma suçundan tutuklanmıştı.⁵⁷ Ancak bu Yahudi Marksistlerle Kıbrıslı kardeşleri arasında herhangi bir bağlantı kurulmamış, dönemin basınında ya da Parti'nin dahi yayınlarında bu Marksistlere başka değinilmemiştir.

Kıbrıs sosyalist hareketi 1910'ların sonunda ortaya çıkmış, 1920'lerin başlarında güçlenmiştir.⁵⁸ İlk Kıbrıslı Marksistlerin ideolojik etkileşimlerini 1917 Rus Devrimi'nden aldıkları ve bu Marksist fikirlerin Kıbrıs'a Yunan gemileri üzerinde (Limasol'da demirli) gelen ve işçiler arasında propaganda yapan küçük bir grup entelektüeller ve gemiciler⁵⁹ yoluyla ulaştığı kabul edilmesine rağmen, sosyalist birimler ve fikirlerin ilk ortaya çıkış tarihini tam olarak belirlemek güçtür. Kıbrıslı sosyalistler Limasollu halkçıların düzeyinde, Yunanistan'daki Dil Sorunu bağlamında ortaya çıkmıştı.⁶⁰ Sosyalist grubun liderleri Atina'da hukuk okurken sosyalist fikirlerden etkilenen Giagkos Iliades ve işçiler ve zanaatkarlarla sıklıkla vakit geçirerek kendi kendini yetiştirmiş avukat Panos Fasulyotis'ti.⁶¹ 1919 dolaylarında bu sosyalist grup ilk olarak burjuva siyasetçileri tarafından kurulan bir Limasol kurumu olan Halk Kooperatif Birliği'nin (HKB) kontrolünü ele geçirdi. HKB içinde küçük bir sosyalist grup ortaya çıktı. Kıbrıs'taki bu ilk sosyalist

57) "Bolshevism in Cyprus", *Eleftheria*, 11 Aralık 1920, s. 2.

58) 12 Şubat 1923 sayısı s.1'de Kıbrıs İşçi Partisinin (KKP'nin selefi) organı *Pirosos* (Meşale) gazetesi öncekinin kuruluşuna beş yıl önce (1919 civarı) daha fazla detay vermeden değinmişti.

59) Phantis, *The Cyprus Trade Union Movement*, s. 54. Yine bkz. Servas, "Data on the Study of the CPC", s. 127.

60) Katsiaounis, "Changes", s. 245.

61) Bu sosyalist çevrelerle bağlantılı olan halkçı hareketin diğer önemli kişilikleri Aimilios Hurmuzios, Antonis Indianos vs. idi.

birimle ilgili kanıt özellikle Yunanistan Komünist Partisinin (YKP) Yunanca dil yayınlarından çıkan Marksist düşünce kitapçıklarıyla yurt dışından düzenli biçimde gelen üç kişilik bir grubu içerir.⁶² 1919'da bu grup inşaat işçilerine ait Kıbrıs'taki ilk sınıf birliğinin kurulmasına önemli şekilde katkı koymuştur. Bunun ardından kısa süre içinde tütün işçileri, fırın işçileri, terziler, berberler, marangozlar gibi birçok grup birlik kurmuştur.⁶³ Sonrasında, bu grup Fasulyotis'le bağlantı kurmuş ve bir gazete yayınlama konusunda anlaşmaya varmıştır.

İşçi birlikleri ve sosyalizm üzerine ilk konferansların düzenlenmesi HKB çerçevesinde olmuştur.⁶⁴ İlk başta sosyalist birimler faaliyetlerini Marksist teori üzerine konferansların verildiği⁶⁵ ve Atina'yla İskenderiye'den gelen komünist kitaplar, dergiler ve gazetelerin işçilere düşük fiyatlardan satıldığı Marksist kulüpler kurmayla sınırlandırmışlardı.⁶⁶ 1925'te Limasol'da Kıbrıs'ın ilk komünist kitapevi Astro (Yıldız) kurulmuş, komünist literatürün dolaşımını ve ilerleyişini hızlandırmıştır. Sosyalist birimler faaliyetlerinin birçoğunu kendi yayınlarına (Avgi [Şafak] dergisi ve Pyrsos [Meşale] gazetesi) odaklamıştır.⁶⁷

1920-22 döneminde ilk komünistler Marksist toplumlar içinde ortaya çıktı.⁶⁸ Stringos'a göre, ilk komünist hücre yedi

62) Bu üç şahıs Leonidas Stringos, Hristodulos Hristodulides ve Dimitris Hrisostomides'ti. Bkz. Philippides, Zacharias (1982), "The foundation and consolidation of a class-based trade union movement", *Neos Demokratias*, Ocak/Şubat, s. 79.

63) Lefkis, *The Roots*, s. 49-52. Yine bkz., Kirix (Herald), 3 Mayıs 1919, s. 3; Kirix, 13 Eylül 1919, s. 2.

64) Richter, "The Cypriot communist party", s. 103.

65) "Labour movement", *Pyrsos*, 26 Şubat 1923, s. 4 ve 8 Nisan 1923, s. 3.

66) *Pyrsos*, 8 Ocak 1924, s. 3. Yine bkz. Perdios, Minos (1968), *Essay on the History of the Communist Party of Cyprus and AKEL*, yayımlanmamış el yazması, s. 20 [Yunanca].

67) Servas, "Data on the study of the CPC", s. 128.

68) Liasis Pieris, AKEL müzesinde korunan yayınlanmamış röportaj.

kişiden oluşuyordu.⁶⁹ Genellikle ticari memur veya esnaf olarak çalışan, militanlıkları ve coşkuları onları işçi sınıfı içinde etkin kılan genç kişilerdi.⁷⁰ Komünistler tarafından yönetilen Limasol terzilerinin grevi bu etkiyi yansıtıyordu. Komünistler aynı zamanda bir grup fırın işçisinin işlerinden kovulmasıyla kurulan ilk solcu kooperatifin meydana gelmesini de üstlenmişlerdi. Bu ilk öncü Kıbrıslı komünist grubunun bileşimi işçi yoksul kesimin en militan ve siyasi açıdan bilinçli, aynı zamanda özellikle sosyalist teoriler olmak üzere siyasi fikirlere açık olanlarının vasıflı esnaf ve bağımsız zanaatkarlar olduğu görüşüyle örtüşür.⁷¹ Komünistler ikili veya üçlü küçük gruplar halinde diğer grupların varlığından habersiz hareket ediyorlardı. Bu bir güvenlik önlemiydi⁷² ve radikal grupların tipik kurumsal yapısıydı. Hobsbawm'a göre böyle örgütlenme biçimleri meydana geldiği zaman gruplar tutuklanma ve yargı-

69) Servas, "Elements on the study of the CPC", s. 128. Yine bkz Lefkis, *Roots*, s. 57-63. Lefkis bu ilk komünistlerin isimlerini belirtmiştir: o dönem G. Kudunares'in işçisi olan Leonidas Stringos, Halk Tasarruf Bankası (sonradan Halk Bankası) memuru Hristodulos Hristodulides, Hrisostomides kardeşlerin işçisi Dimitris Anastasiu, Khedivial Mektup Hattı ajansının çalışanı Yiannis Papangelou (Lefkis), gazeteci Milios Hurmuzios, Lanitis Şirketi çalışanı Kleantis Hristofu, Lanitis Şirketi çalışanı Yorgos Dimitriades, Druşotis ve Skizas tütün fabrikası çalışanı Anninos Yorgu, G. Pavlides evi çalışanı Mihalakis Mikellides, marangoz Kostas Hristodulides, terzi çalışanı Hristos Savvides (Plutis Servas'ın kardeşi), terzi çalışanı Kostas Antoniadis, berber Haralambos Solomonides, fırın çalışanı Yorgos Solyatis, marangoz Haralambos Skapaneas ve gizli çalıştıkları için isimleri anımsanamayan başka birkaç kişi. s. 110'da ayrıca Kostas Skapaneas (gençlik hareketi kadrosu), Milios Hurmuzios, Kleious Hristodulides, Leonidas Hristodulides (posta memuru), Kallirois Yeropulu (öğretmen), Kostas Drakos (çiftçi kadrosu) ve Kleantis Silvestru'nun (sendikacı) isimlerine de değinir. Skapaneas sonradan Parti'den atılmıştır "çünkü Troçkist'e dönüşmüş ve sonunda politik casus olduğuna dair şüpheler vardı." Yine bkz. Perdios, *Essay*, s. 20.

70) Hobsbawm, *Age of Revolutions*, s. 259.

71) Lefkis, *The Roots*, s. 62.

72) Hobsbawm, *Age of Revolutions*, s. 169.

lanmaya varacak ifşalardan kaçınmak için aynı devrimsel örgütlenme biçimini -gizli kardeşlik- benimsemiştirler.⁷³ Bu örgütlenme biçimi, sınırlı sayıda üye, gazeteye dayalı güçlü örgütsel ve komploya dayalı faaliyetlere sahip partiye odaklanan devrim öncesi dönemin Leninist yaklaşımını anımsatıyordu.⁷⁴ Bu ilk komünistlerin faaliyetlerini tanımlayan gizlilik *Pyrsos*'un yayın politikalarından belliydi ve sayfalarında mektuplar yayınlayanların anonim kalmalarını garantiye alıyordu.⁷⁵

Kıbrıs İşçi Partisi

HKB iç tartışmalardan dolayı yavaşça çözüldüğünde, onun yerine Kıbrıs İşçi Partisi (KİP) ortaya çıktı. KİP beş profesyonel kuruluştan ve hem sosyalist hem Marksist 330 civarında örgütlü işçiden⁷⁶ oluşuyordu. Parti Kıbrıs toplumu içinde başka fikirlerin gelişmesini gözetken milliyetçi liderler arasındaki bir krizden güç aldı.⁷⁷ Yeni parti etnarşinin ve "Kıbrıslıların masum coşkusu için sömürmekten" suçladıkları kökleşmiş siyasi liderlerin sendika yanlısı duruşuna karşı çıktı.⁷⁸ *Enosis* karşıtı duruş Parti'nin inceleme altındaki dönem boyunca izlediği yolu belirlemiş, bir partinin jenerik etkenlerinin, yani partinin kurulduğu koşulların, bir süre son-

73) Rusya'daki Komünist Parti'nin kurulması Lenin'in *İskra* gazetesinde yaptığı önerisi üzerine gerçekleşmiştir. Lenin'e göre, mutlakiyetçi yönetim koşulları altında tek parti örgütlenme yoluydu. Bir başka deyişle, Parti düzenli yayınlanan ve bütün yerli gruplarla yakından bağlantılı olan bir yayının örgütlenmesiyle başlamıştı. *İskra* gelecek parti için örgütsel çerçeveyi yaratarak Parti'nin hem ideolojik hem örgütsel olarak kurulmasının yolunu açtı. Bkz. Vladimir, Lenin (1964), *What to Do?*, Nicosia: Sputnik Publications, s. 110 [Yunanca].

74) "The trial belongs to you", *Pyrsos*, 20 Ağustos 1923, s. 2.

75) *Pyrsos*, 25 Haziran 1923, s. 1-2.

76) Katsiaounis, "Change", s. 250.

77) "Alea jacta es", *Pyrsos*, 27 Aralık 1922, s. 1.

78) Panebianco, Angelo (1988), *Political Parties: Organization and Power*, Cambridge: Cambridge University Press.

rası için hatırı sayılır belirleyici bir etkisi olduğu görüşünü büyük ölçüde doğrulamıştır.⁷⁹

KİP'in yayın organı *Pysros* gazetesi idi. Gazete kendini sosyalist gazete olarak tanımlıyor, "Kıbrıslı çiftçiler ve işçiler, birleşin" sloganını taşıyordu.⁸⁰ *Pysros*'un ilk baskısı 15 Kasım 1922'de çıkmıştı, iki haftada bir yayınlanmaktaydı. Yıllık üyelik sadece 6 şilindi. 1923 ve 24'te tirajı yaklaşık olarak 100 kopyaydı.⁸¹ *Pysros* Kıbrıs toplumunun toplumsal ve siyasi sorunlarına yeni ve farklı bir görüş getirmişti. Ütopyacılığına rağmen, gazete Kıbrıs toplumunun bazı üyelerinin, özellikle de gazetenin manevi ufuklarını genişleteceğini umanların ihtiyaçlarını karşılıyordu.⁸² Sağ kanat bireyler matbaalara gazetesinin yayınlanmaması için baskı kurduklarından *Pysros* sıklıkla sorunlarla karşı karşıya kalıyor, baskılar sıklıkla gecikiyordu.⁸³ *Pysros* aynı zamanda ilerici kitaplarla ilgili Yunanca ve Yunancaya çevrilmiş bilgiler içeriyordu.

Yeni hareketin etkisi orada yaşayan okuyucuların gazeteye gönderdiği mektuplardan anlaşılacağı gibi Atina ve Mısır'a kadar uzandı. Mısır'da bir grup Kıbrıslı göçmen Kıbrıs'taki partiye ek olarak işlev görmesini umdukları Kıbrıslı İşçiler Partisini kurdu.⁸⁴ Gazete, *Anthropotis* (İnsanlık) isimli kendi gazetesine sahip olacak Lefkoşa'da bir İşçi Partisinin yakında ku-

79) *Pysros*, 19 Aralık 1922, s. 1. Panos Fasulyotis'ten Kıbrıs Başpiskoposu'na Kıbrıs Ulusal Kongresi'nin 21 Mayıs 1923'te toplanmasından önce yazılan mektupta KİP'ten Kıbrıs toplumunun sosyalist kesimini ifade eden parti olarak bahseder. Yine bkz. *Pysros*, 25 Haziran 1923, s. 1-2. *Pysros*'un ilk sayısı 19 Aralık 1922'de yayınlanmış, künyesinde "Kıbrıs İşçi Partisinin Organı" yazılmıştı. Son sayısı 19 Ocak 1925'te yayınlanmıştı.

80) *Cyprus Blue Book* 1923, s. 165 ve *Cyprus Blue Book* 1924, s. 165.

81) Papademetris ve Petrides, *Encyclopedia*, Cilt 5, s. 470; Yiallourides, "Cyprus party system", s. 172; Servas, *Responsibilities*, s. 75.

82) Lefkis, *The Roots*, s. 87.

83) Parti'nin kuruluşunun ilanı *Pysros*'ta 17 Ocak 1923 s.2'de yayınlandı. 84) "Labour movement", *Pysros*, 12 Şubat 1923, s. 4.

rulacağıyla ilgili makale yayınlamasına rağmen, bu hiçbir zaman gerçekleşmedi ve literatürde bu partiyle ilgili başka bilgi çıkmadı. Ancak bu, Parti'yi diğer bölgelere genişletme girişimi olduğunun göstergesidir.⁸⁵

Başlangıçtan beri *Pyrsos*, KİP'in sosyalist hükümet biçimi temellerini atmak için işçi sınıfını örgütlemeyi hedeflediğini duyurdu. Ayrıca *Pyrsos* Parti'nin BLP'nin bir parçası olduğunun altını çizmiş olsa da⁸⁶, literatürde bu bildiriye destekleyen başka bir şey yoktur. Lefkis, Fasulyotis'in KİP'i BLP ile aynı hiza-ya getirmesi girişiminin İngiliz partisinin iktidara gelirken sosyalist bir duruş benimseyeceğini düşünerek aldanmasına dayandığını öne sürer.⁸⁷ Gerçekte Fasulyotis de BLP'nin yükselişinin burjuvadan işçiye rejim değişikliğinin habercisi olacağına, böylece savunduğu ideolojiyi gerçekleştireceğine inanmıştı.⁸⁸ Fasulyotis'in KİP'i BLP'ye dahil etme girişimi gerilim kaynağı olmuş, parti içindeki komünistler bu görüşe katılmadıkları için parti içindeki ilk anlaşmazlık ve bölünmenin sebebi olmuştur.

Aynı zamanda parti adı üzerinde de anlaşmazlıklar yaşanmış, komünistler "komünist" kelimesinin de isme eklenmesini istemişlerdi. 1923 sonbaharında yapılan bir toplantıda, KİP içinde işlev gören komünist grup mensupları örgütlerini Kıb-

85) *Pyrsos*, 19 Aralık 1922, s. 1.

86) Lefkis, *The Roots*, s. 65-7, 70-1. Bu aldanma ayrıca ilk safhalarda gazete tarafından belirtilen pozisyonlarda da görülür. 12 Şubat 1923 sayısı s. 2'de hükümetin artık yerel hükümet görevlileri seçmeyeceği, fakat her seferinde bunların dört kişilik aday listelerinden yüksek komiser tarafından atanması niyetini belirtmişti. Lefkis ayrıca İngiliz sömürge hükümetinin Fasulyotis'in Britanya İşçi Partisi ile bağı üzerindeki ısrarını etkilemekte rolü olduğunu, hükümetin ona yaklaşmakta ve onu bunun Kıbrıs emek hareketi için en iyi gelişme olacağına ikna etmekte başarılı olduğunu yazmıştır.

87) "Russia-Cyprus", *Pyrsos*, 9 Temmuz 1923, s. 1. Aynı makale yasama yolu ile köylü ve işçi yanlısı yasanın oylanmasıyla barışçıl bir devrimi desteklemişti.

88) *Perdios*, *Essay*, s. 21.

rıs Komünist Partisi olarak isimlendirme kararı almışlar ve Komünist Enternasyonal'a (Komintern) katılma girişiminde bulunmuşlardı.⁸⁹ Bu dönemde, komünist grup 35 kişiden oluşmaktaydı.⁹⁰ İçsel anlaşmazlıklar arasında, 25 Haziran 1923'te parti adını Kıbrıs İşçi ve Köylü Partisi olarak değiştirmiş, 26 Kasım 1923'te "Komünist" kelimesi parantez içinde başlığa eklenmiş ve Kıbrıs İşçi ve Köylü Partisi (Komünist) haline gelerek komünistlerin artan egemenliklerini yansıtmıştır.⁹¹ Bu nedenle KKP resmi olarak 15 Ağustos 1926'da Limasol'da kurulmasına rağmen, 1923'ün sonlarından itibaren var olmuştur. "Çiftçi" kelimesinin Parti'nin adına eklenmesi çiftçi bir grubun sadece köylü üyeler için kurulduğunun ilan edilmesinden önce, birçoğu Parti'ye katılmak istediği için gerçekleşmişti.⁹²

1924 Şubat'ında Birleşik Krallık İşçi hükümetine gönderilen bir raporda, parti kendini ilk kez resmi olarak KKP olarak takdim etmiştir. Diğer talepler yanında, üç yıllık genel borç ertelenmesi, Tarım Bankası'nın acilen kurulması, öşür vergisinin kaldırılması ve 8 saatlik mesai uygulaması için çağrı yaptı. Önceden, gelir vergisi⁹³ ve Kilise ile büyük arazi sahiplerine ait arazilerin köylüler yararına dağıtılması konularını gündeme getirmişti.⁹⁴ Ulusal konuda, rapor aşağıdakileri içermekteydi:

Uzun zamandır burjuvazinin talebi olan ulusal sorun (Yunanistan'la Birleşme) hususunda, kısmen kayıtsız kalmaktayız çünkü hareketimize ve işçilerin istiklali için mücadelemize karşı kapitalistlerle bir ol-

89) Georghallides, *History of Cyprus 1918-1926*, s. 309.

90) Lefkis, *The Roots*, s. 71.

91) "Labour movement", *Pysos*, 28 Mayıs 1923, s. 3. Çiftçi kısmın merkezleri Koilani, Pissuri, Akaki, Omorfo ve Agia Filla idi.

92) "A tax on income", *Pysos*, 12 Şubat 1923, s. 2.

93) "Expropriation", *Pysos*, 26 Kasım 1923, s. 1.

94) "Report by the CPC to the Labour government", *Pysos*, 21 Şubat 1924, s. 2.

muş bir cephe oluşturmuştur. Eğer Britanya İşçi Partisi söz verdiği gibi Kıbrıs'ı Yunanistan'a verme niyetinde olsaydı, Kıbrıs komünistleri Yunan proleteryasıyla Yunan ve uluslararası kapitalizme karşı birlik olurdu. Eğer İşçi hükümeti Kıbrıs'ı elinde tutmaya devam edecek olsaydı, sosyalist rejimden yararlanır, adanın işçi ve çiftçi nüfusunun bağımsızlığını kutlardık.⁹⁵

Mektup KKP Yürütme Komitesi'nin Genel Sekreteri D. Hristomides tarafından imzalanmış, 1924'te Sovyetler Birliği Komünist Partisinden bir mektuptan alıntı yapan kıdemli AKEL üyesi Teoris Zambas tarafından doğrulanmıştır.⁹⁶ Mektubun içeriği KKP kademelerindeki karışıklığı açığa çıkarır ve üyeleri arasında benimsenen farklı yaklaşımları yansıtır. Bir yanda, Parti *enosis* politikasına karşı gelmiş olmasına rağmen, İngiliz işçi hükümetinin Kıbrıs'ı Yunanistan'a verme hareketini kabul edebilirmiş görünmekte, diğer yanda BLP'nin Kıbrıs ile ilgili politikalarına parti saf gözle bakmakta, Fasulyotis bu politikaların Kıbrıslıların ulusal hedeflerini gözetecek şekilde kökten değişeceğine inanmaktaydı. Ancak, BLP iktidara geldiğinde, kendini ülkenin sömürge politikasından ayrı tutmadı ve mektup cevapsız kaldı.⁹⁷

1924 yazında, KKP ve Fasulyotis arasında yeni anlaşmazlıklar vardı. Aynı yılın mart ayında, Fasulyotis başkanı olduğu inşaat işçileri birliğinden atılmıştı çünkü birliği kontrol etmek için seçimlerde yolsuzluk yaptığı öğrenilmişti.⁹⁸ Başka bir ça-

95) Zambas, Theoris (2009), *The Historical Route of the CPC-AKEL in Famagusta 1920-1960*, Larnaca, s. 20, 23 [Yunanca].

96) Lefkis, *The Roots*, s. 76. Attalides, "Parties in Cyprus", s. 135-6.

97) Liasis Pieri, yayınlanmamış röportaj.

98) *Neos Anthropos*, 15 Ocak 1925, s. 1. Fasulyotis yayını durdurulduktan sonra Pirsos'un iki sayısını daha yayınlamıştı. KKP gazetesi *Neos Anthropos* (Yeni İnsan) sonraki bir makalede, Fasulyotis grubuna değinerek Parti'nin içinde işlev gören bölücü unsurları temizlediklerini belirtir. Bkz. "The Cypriot question", *Neos Anthropos*, 1 Temmuz 1925, s. 4.

tışma Pyrsos'a karşı açılan hakaret davası yüzündendi. Dava Fasulyotis'in üç aylık hapis ve para cezasına çarptırılmasıyla sonuçlanmış, Fasulyotis'i düşünceleriyle ilgili sözünü kamuoyu önünde geri almaya itmişti. Bu Fasulyotis'i üyelikten atan Parti tarafından ihanet olarak algılanmış, Pyrsos'un yayınlanmasının askıya alınmasına yol açmıştı. Parti organının kaybedilmesiyle KKP, 1925 Ocağı'nda *Neos Anthropos* isimli başka bir gazete yayınlamaya başladı (bkz. Bölüm 5). Bunu, Pyrsos veya yayıncısı Panos Fasulyotis ile hiçbir ilgisi olmadığı üzerinde duran bir açıklama izledi.⁹⁹

İcrasından sonra, Fasulyotis kendi partisi olan İşçi-Çiftçi Partisini (İÇP) 1925 sonbaharında kurdu ve parti organı olarak *Paratiritis* (Gözcü) gazetesini yayınladı.¹⁰⁰ Bu partinin kurulması risklerin artık parti içinde kimin galip geldiği değil, genel sol üzerinde kimin egemenlik kurduğu ve işçi hareketinin bir bütün olarak doğası ve aldığı yön olan çatışmayı yansıtmaktaydı. Fasulyotis'in partisi BLP ile iletişim içinde olmaya devam etti ve aynı zamanda LİM'in komünist ağırlıklı sendikalarıyla rekabet içinde kendi sendikasını kurmaya çalıştı. BLP ile olan iletişim, gerçekten var olduysa, sadece İÇP tarafından işçi kitleleri çekmek amacıyla dış meşruiyet kazanmak için yapılan bir girişimi yansıtabilir. İÇP Limasol'da sendika federasyonu kurma girişiminde bulunmuştur. Uygulamada kanıtlandığı gibi, bu parti örgütsel temeller kurmada başarılı olamamış ve hiçbir zaman işçilerle veya çiftçilerle hatırı sayılır ilişkiler kuramamıştır. KKP gazetesinden, Fasulyotis'in

99) *Paratiritis* yayına Kasım 1925'te başlamış ve ilk başlarda sosyalist dergi ve Sosyalist İşçi Köylü Partisinin organı olarak sunulmuştu. İkinci sayısından itibaren, gazete içeriğinin bir kısmını İngilizce yayınlamaya başlamıştı. Üçüncü sayısında, kendini "sosyalist" kelimesini kullanmadan Anglo-Yunan dergisi olarak tanımlamıştı. Sonradan, 1927'de sadece Yunanca yayınlandı.

100) "Informers", *Neos Anthropos*, 15 Haziran 1926, s. 3.

partisiyle bir dizi ideolojik ve örgütsel konu üzerine yoğun tartışmalar olduğu, Fasulyotis'in İngiliz muhbiri¹⁰¹ olduğu ve İÇP'nin "erdişi" bir parti olduğu iddiaları görülmektedir.¹⁰²

1924'ün son kısmı KKP'nin yeniden örgütlenme dönemi idi. Embryonik parti olarak işlev gören hücreler esas olarak Yunanistan'a göç eden çekirdek kadrolarının bir kısmını (Stringos, Hristodulides ve Hrisostomides) kaybetmişlerdir. Ancak bunların yerini kısa sürede başkaları almıştır. Yunanistan'dan gelen ve Parti'nin örgütsel yapılandırılması ve genişlemesinde öncü rol oynayan tıp doktoru Nikos Yavopulos'la (1988-93 yılları arasında başkanlık yapan Yorgos Vasiliu'nun amcası) ilgili birkaç kaynak vardır.¹⁰³ Limasol'daki ilk komünist hücrelerin örgütlenmesini takiben, diğer hücreler işçi sınıfının önemli miktarlarda toplandığı Amyantos ve Skuriotissa'nın madencilik kentlerinde kurulmuştu. 1924'ün son çeyreğinde, KKP ayrıca önceden dağılmış işçi birliklerini ortak tüzüklerle ve ortak 'sendika' adları altında, LİM çatısı altında bir araya getirme ve yeniden örgütlemeyi başarmıştır. Bu sendikaların tüzükleri Atina'nın işçi örgütlerinin¹⁰⁴ tüzüklerine dayalıydı, bu nedenle Parti üyeleri arasında paylaşımlı görevler arasında LİM'i ve sendikaları gözlemleme de vardı.¹⁰⁵ Bu, Parti'nin sendikalarla olan güçlü ilişkisini gösterir ve sınıf merkezli sendikaların, işçi sınıfının çalışma ve yaşam koşullarında iyi-

101) (The hermaphrodites), *Neos Anthropos*, 1 Temmuz 1926, s. 1. Aynı gazete, 16 Temmuz 1927 tarihli sayısında, "Fasulyotis gibi işçi-çiftçilerin emek politikası" başlıklı bir makale yayınlamış, makalede KKP İşçi Çiftçi Partisinin manifestosuyla ilgili yorum yaparak temel duruşunun sermaye ve emek arasındaki iş birliği olduğunu, bunun KKP için sınıf mücadelesinin inkarı olduğunu belirtmişti.

102) 102. Lefkis, *The Roots*, s. 83, 86. Yavopulos bir yıl sonra Temmuz 1925'te KKP içindeki faaliyeti yüzünden sürgün edilmişti.

103) Servas, "Data on the study of the CPC", s. 128.

104) Lefkis, *The Roots*, s. 98-9, 113.

105) Bu sav ile ilgili bkz. Rashke ve Katsoulis, *Parties*, s. 31.

leşme talep ederek, çoğunluğu sosyalist işçi sınıfı partilerinin kurulmasından önce geldiği diğer birçok Avrupa ülkelerine kıyasla Kıbrıs işçi hareketinin örgütlenmesinde önemli bir farklılık olduğunu ortaya koyar. Kıbrıs'ta bunun tersi olmuştur. KKP sendikaları kurmuş, gelişimlerini gözlemlemiş ve faaliyetlerine bütün açılardan etkin biçimde müdahil olmuştur (ayrıca bkz. Bölüm 5).

Kıbrıs ile Avrupa'nın geri kalanı arasında başka bir fark daha vardı: Ada birçok girişime rağmen, özellikle de KKP'den atılmasından sonra Fasulyotis'in girişimine rağmen, sosyalist veya işçi bir parti kurmayı başaramamıştı. Bu başarısızlığın iki muhtemel açıklaması vardır. İlk olarak, Kıbrıs gibi sanayileşmenin geciktiği toplumlarda, komünist partilerin elinde işçi sınıfını bünyesine dahil etmesi için benzersiz fırsatlar vardı. İkinci olarak olgunlaşmamış KKP'nin içindeki mücadeleler komünistlerin baştan galip gelmesine neden olmuş, Parti'nin ideolojik yönünü belirlemişti.

Siyasi partinin kurulmasına yol açan ilk sosyalist ve komünist hücreler Birinci Dünya Savaşı'ndan sonraki Kıbrıs siyasi hayatının yeni bir özelliğiydi. Parti yine de yoğun biçimde çiftçiliğe devam eden bir toplumun proleterleşmesi ve kentleşmesinin sonuçlarına tepki olarak doğmuştur. Hücrelerin partiler halinde kurumsallaştırılması Marksistlerin nihayet işçi sınıfının bağımsız partisi lehinde karar almaları üzerine gerçekleşti. Bu, halkın ve özellikle Kıbrıs'taki işçi sınıfının önceki temsiliyet biçimlerinden nitelikli bir biçimde ayrıldığını göstermiştir.

Bölüm 4

Kıbrıs Komünist Partisi

Komünist hareket Kıbrıs'ta ilk kez 1920'lerin başlarında ortaya çıktığında sömürge rejimi siyasi, toplumsal ve ekonomik alanlarda yapısal bir krizden geçiyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın sonundaki ekonomik krizi takip eden toplumsal gerginlik, siyasi faaliyete kanalize edilmiş, ilk kez sadece sömürge iktidarına değil aynı zamanda Kıbrıslı Elen toplumuna ait var olan kurumlara meydan okumuştur. Siyasi seviyede, KKP halkın ekonomik ve toplumsal bağımlılık ve baskı sistemine karşı tepkisini ifade etmiştir ve KKP'nin halkının tepkilerini olgun biçimde temsil ettiğini savunan akademisyenler vardır. Siyasi parti işçi sınıfının seferber edilmesi ve daha iyi yaşam ve çalışma koşulları talep etmesi için yeni bir yoldur.¹ KKP'nin toplumsal ve siyasi eşitlik için yaptığı çağrı bariz toplumsal eşitsizliklere ve var olan siyasi kuruluşlara doğrudan saldırıydı. Aynı zamanda, egemen sınıf içinde bölünme vardı ve bu

1) Panayiotou, "Lenin in the coffee-shop", s. 273.

kendilerini artık birleşik bir siyasi söylem aracı olarak sunamayacakları anlamına geliyordu. Bu durum KKP'nin sürdürülebilir bir parti olarak örgütlenmesine yardımcı oldu.

Bu bölüm Parti'nin temeli Marx'ın sınıf mücadelesi teorisi olan siyasi programının genel olarak Marksist-Leninist felsefe çizgisinde yapılanan ana ilkelerini analiz eder. KKP siyasi olarak Kıbrıs toplumu içindeki iki büyük probleme, toplumsal ve ulusal sorunlara, gösterdiği tepkilerle tanımlanır. 1940'a kadar, hem miliyetçi burjuva siyasetçileri hem de Kilise siyasi söylemlerinde toplumsal sorunu marjinalleştirmişler ve (KKP tarafından ifade edilen) sola toplumun küçük fakat giderek büyüyen bir kısmına (işçi sınıfı) sızmasına izin verdiler. Ek olarak sol, sömürge karşıtı mücadelenin amacı ve biçimine farklı bir yaklaşım gösterdi ve bu duruşu büyük ölçüde izlediği yolu belirledi.

Kurucu Kongre

Çeşitli komünist grupların parti içinde örgütlenme süreci 14-16 Ağustos 1926'da Limasol'da yer alan ilk KKP kongresinde gerçekleşti. Bu kongreden önce Şubat 1926'da çekirdek kadroların (güvenlik sebepleri dolayısıyla küçük bir grup) yer aldığı bir toplantı yapılmış, toplantıda kongre için hazırlık dosyaları ve eylem programı belirlenmişti. Bu sebeple Yiannis Lefkis, 1926 Nisan'ında Atina'ya giderek YKP ile iletişime geçmiş, kongreyi düzenlemek ve matbaa makinesiyle maaşlı çekirdek kadro için mali kaynak sağlamak amacıyla yardım istemişti. Ayrıca kongre sırasında KKP'ye yardım etmek için deneyimli YKP kadrosunun yardımını da rica etmişti. YKP bir Kıbrıslıyı, Haralambos Vatilityotis (Vatis)'i göndererek çağrıya cevap vermiş, fakat mali yardım konusunda KKP'nin taleplerine cevap verememişti. Vatilityotis Kıbrıs'a 1926 Temmuz'unda pasaportu olmadan gizlice girmiş, yoldaşlarına KKP kongresindeki duruşun belirlenmesi için yapılan hazırlıklarda

yardım etmişti.² KKP kongresi katılımcıları 1925'ten beri Parti'nin genel sekreteri olan Kostas Hristodulides'i (Skeleas), Komünist Gençlik ve Komünist Kadınlar Kulübü temsilcileri yanında başka 20 civarında kişiyi içeriyordu.³ Kongre sömürge yönetiminin şüphesini çekmemek amacıyla Kıbrıs'ta dini tatil olan 15 Ağustos'ta yapıldı.

Kongre Parti tüzüğünü onayladı ve bir dizi ekonomik, örgütsel, siyasi ve gençlik konularını, kadınların örgütlenmesine ilişkin konuları ve Parti yayınlarını tartıştı. Ayrıca hükümete ve Sömürge Bakanlığı'na karşı Parti'ye yönelik bir polemige istinaden gösteri yapılması onaylandı.⁴ Yeni parti tarafından değinilen konuların kapsamı neredeyse sadece *enosis* konusuyla ilgilenen tek odaklı burjuva örgütlerinden önemli bir farklılık noktası olarak öne çıkar. Tek bir konudan ziyade çeşitli konulara gösterilen ilgi siyasi partileri diğer kuruluşlardan ayıran temel unsurlardan biri olarak görülür.

Sırada inceleyeceğimiz konular; KKP'nin stratejisi, hitap ettiği seçmenler, temel siyasi programı ve seferber olmasına yardımcı temel konuları da içeren ideolojik ve siyasi parametreleridir.

2) Lefkis, *The Roots*, s. 183-96.

3) *Neos Anthropos*, 18 Eylül, 1926. Katılımcıların listesi, içinde Perdios, *Essay*, s. 29 ve Lefkis, *The Roots*, s. 213-19. Listelenen katılımcılar Haralambos Vasilyotis (Vatis), Kostas Hristodulides (Skeleas), Hristos Savvides, Haralambos Skapaneas, Kostas Drakos, Haralambos Solomonides, Yorgos Solyatis, Hristodulos Artemiu, Katina Nikola-u-Tumazu, Platon Tumazos, Yiannis Papangelu (Lefkis), Kleantis Kiuppis, Kostas Erotas, Leonidas Hristodulides ve Anninos Yorgu'dur. Öğrenci ve işçi gençliğin mevcut temsilcileri Plutis Servas, Markos Markullis, M. Mikellides, G. Solomides, Efstatios Ksinaris ve Kiriakos Kukullis'ti. Dr. Nikolaidis ve Dr. Vasilyu da katılmıştı. Kongre merkez komite ve genel sekreter (C. Skeleas) seçmişti. AKEL'in sonradan Genel Sekreteri Ezekias Papaioannu (1949-88) farklı sayıda katılımcı olduğunu belirtir ve kasabalarla kırsal bölgelerdeki Parti örgütlerinden temsilcilerin sayısının 16 olduğunu belirtir. Bkz. Papaioannou, Ezekias (1951), "25 years of struggle", *Demokratias*, 4 (9-10), Eylül-Ekim, s. 173 [Yunanca].

4) Birinci Kıbrıs kongresinin kararları KKP'nin gazetesi *Neos Anthropos*'ta 18 Eylül'den 24 Aralık 1926'ya kadar yayınlanmıştı.

İdeolojik Oryantasyon ve Radikalizm

Bir siyasi partinin kökleri, yani ne biçimde yaratıldığı ve hitap ettiği kitle, genellikle partinin tabiatı, kuruluşu ve siyasi duruşu üzerinde önemli ve uzun vadeli etki bırakır. Duverger, parlamento içi ve parlamento dışı partiler arasında yaptığı kendine özgü ayrımında, alt sınıf partilerinin çoğunluğunun toplumsal gruplar ve siyasi sürece dahil olmamış, kendi ülkelerinin meclislerine katılmamış liderler tarafından parlamento dışında oluşturulmuş olduğunu ileri sürer.⁵ Bu nedenle parlamento dışı partiler, radikal bir siyasi kişilik benimsemeye me-yillidirler. KKP, sınıf ve etnisite arası çekim gücüyle, bunun klasik bir örneğidir.

KKP alt sınıf mücadelesini savunmak için yaratılmış, işçilere yapay bölünmelere karşı ayaklanıp karşı durmaları ve zenginlere karşı birleşmeleri çağrısını yapmıştır.⁶ Parti basını Kıbrıs'ın bütün toplumlar gibi ekonomik duruş açısından iki sınıfa bölünmüş olduğunu altını çizmiş, bunun parti politikalarının başlangıç noktası olduğunu belirtmişti.⁷ Başlangıçtan beri Parti ayrıcalıklardan yoksun toplumsal tabakaların siyasi aracı ve toplumsal ilerleyiş için araç oluşturduğu fikri ile yönlendirilmişti. Aldığı pozisyonlar Parti gazetesinin ilk sayısında ve ilk kongrenin kararları arasında ifade edildiği gibi, Kıbrıs halkının siyasi ve toplumsal mücadelelerinin KKP'nin liderliğine ihtiyaç duyduğu algısını açığa çıkarır.⁸ Parti'nin söylemi belirliydi ve sadece nüfusun belli bir kısmını hedefliyordu. İlk sayısında KKP gazetesi şunu yazdı: "Biz plütokratik burjuva-

5) Duverger, *Parties*, s. xxx-xxxiv, 23-36. Yine bkz. LaPalombara ve Weiner, "Origin of Parties", s. 404-5.

6) "Denial", *Pyrsois*, 17 Ocak 1923, s. 1.

7) "Class struggle in today's society", *Neos Anthropos*, 14 Nisan 1925, s. 4.

8) "KKP kongresi Kıbrıs'ın bütün ekonomik ve toplumsal sorunlarını derinlemesine incelemiş ve işçilerle köylülerin sadece KKP liderliği altında yoğun mücadele ve eylem yoluyla imtiyazlar kazanıp adanın nihai bağımsızlığını elde edeceği sonucuna varmıştır." Bkz., *Neos Anthropos*, 18 Eylül 1926, s. 1.

ziye hitap etmiyoruz... çağrımız işçilere ve köylüleredir.”⁹ Bu çağrı KKP’nin Pan-Helenik Oyunlara (*enosis* davasını ilerletmek için her yıl Kıbrıs’ta düzenlenen) karşı ortaya koyduğu manifestoda da tekrarlanmış, Parti bu manifestoda kendini “adadaki işçi ve çiftçi kitlelerin tek gerçek temsilcisi” olarak tanımlamıştı.¹⁰ Parti’nin Ağustos 1927’de toplanan olağanüstü kongresinde “bütün sınıf bilinci taşıyan sınıfları nedeniyle maruz kaldıkları baskıdan muzdarip çiftçi ve işçilerin partiye katılmaları ve kendi çıkarları için çalışmalarını gerektiği” çağrısı yapılmıştı.¹¹ Bu nedenle yeni parti en başından belirgin bir sınıf karakterine sahipti. Programı özel olarak Kıbrıslı işçi ve köylülere hitap etmiş, burjuvazi veya eski siyasetçilerle ortak dava yürütme ihtimalini ortadan kaldırmıştı. Kurucu kongrede, bu stratejiyi ve özellikle köylülerle iş birliğini açıklamış, çiftçi sınıfının halkın ezici çoğunluğunu oluşturduğu düşünüldüğünde ittifak olarak kabul edilmesi gerektiğinin altını çizmişti.¹²

KKP’nin sınıf stratejisi kendini yeni partinin yaşam koşulları kötü olan kentli işçileri de kapsamına almasında gösteriyordu.¹³ Savaşı takiben yer alan toplumsal değişiklikler (köylerden ve kırsal kesimden kentlere, küçük çiftliklerden fabrikalar, madenler ve büyük zanaat atölyelerine toplu göçler) Parti’nin lehine oldu. Bu yeni durum, KKP’nin topluma yavaşça nüfuz etmesiyle birlikte, bireylerin Kilise’nin etkisinden uzaklaşıp solu ve sendikaları desteklemesiyle sonuçlandı.

9) “Our programme”, *Neos Anthropos*, 1 Ocak 1925, s. 1.

10) “Manifesto of the CPC for the Panhellenic games”, *Neos Anthropos*, 25 Nisan 1925, s. 1.

11) “Manifesto of the party congress to the working masses”, *Ergatis*, 31 Ağustos 1929, s. 1.

12) “Report on the agrarian question. Positions for the 1st Congress”, *Neos Anthropos*, 23 Kasım 1926, s. 4.

13) Katsiaounis, *Constitutional Treaty*, s. 31.

KKP ile var olan Kıbrıs kuruluşları arasındaki ikinci önemli fark -sınıf çağrısından doğan ve bunun ötesinde- KKP'nin, kuruluş kongresinde Kıbrıslı Türkler yer almamasına rağmen her iki Kıbrıslı etnik gruba da hitap etmesiydi.¹⁴ Programında Parti herhangi bir tür milliyetçiliğe (Kıbrıslı Elen veya Kıbrıslı Türk) ve "büyük tüccarlara, arazi sahiplerine ve sözüm ona siyasi milliyetçilere" karşı olduğunu açıkça belli etmişti.¹⁵ Parti'nin Ağustos 1928'deki ikinci kongresinde KKP bu 'iki toplumlu' çağrışı doğrularken, Kıbrıslı Türklere müdahale edememe ve ilgisini çekme kapasitesinin olmadığını da kabul etmişti. Bu nedenle, "Türk işçi kitleleri arasında sistemik propaganda" için önlemler alma kararı almıştı.¹⁶

Kıbrıslı Türklere hitap edilmesi Kıbrıs siyasi bağlamında radikal bir yenilikti. KKP, *enosisi* teşvik eden ulusal örgütlerden farklı olarak, hiçbir Kıbrıslıyı etnik kökenine dayanarak parti kademelerinden dışlamıyordu. KKP kendini ada kapsamında pekiştirmeye çalışan, her iki topluma da hitap etmeyi hedefleyen ilk siyasi örgüttü. Kıbrıslı Türk azınlık her ne kadar küçük olsa da siyasi özgürlük elde etme girişiminde yer alması gerektiğini savundu.¹⁷ Kıbrıs'ın etnik olarak karışık nüfusu ve KKP'nin enternasyonalist ideolojisi Parti'nin Kıbrıslı Türklere yönelik duruşunu belirledi. KKP iki etnik toplum arasındaki ilişkilere tamamen farklı bir gözle bakıyordu:

İlk gayemiz ada sakinleri arasında var olan bütün ırkçı nefreti saf dışı bırakmak ve kitlelerin halkın artık birbirlerini ata topraklarının şanı için yiyip bitirecek diye yoksulluğa ve plütokratların eline düşen Elen ve Türk olarak ayrılmadığını öğrenmeleridir. Sevgi ve bü-

14) Katılımcılar için bkz. Madde 4.

15) "Our programme", *Neos Anthropos*, 1 Ocak 1925, s. 1.Yine bkz., "From our viewpoint", *Neos Anthropos*, 15 Ocak 1925, s. 3.

16) Papademetris ve Petrides, *Encyclopedia*, Cilt V, s. 474.

17) "Parliamentarians and people", *Neos Anthropos*, 15 Haziran 1926, s. 1.

tün yoksulların kendi menfaatleri peşinde kolektif çabalarının birliğinin elçisi olacağız.¹⁸

KKP'nin sınıf tabiatlı yaklaşımı aynı zamanda sömürge idaresini birçok konuda destekleyen (KKP'nin tehlikeli olarak addettiği bir duruş) Kıbrıslı Türk parlamenterleri güçlü şekilde eleştirmesine de yansımıştı.¹⁹ KKP siyasi duruşunu örgütsel seferberliğiyle birleştirmişti. KKP Kıbrıslı Türkleri Parti'ye ve Parti kontrolü altındaki sendikalara dahil etmek için çeşitli girişimlerde bulunmuştu. Ancak, bu Kıbrıslı Türkler Kıbrıslı Elenlerin *enosis* taleplerinden ve polis gözetimi tehlikesinden dolayı caydırılmış oldukları için zordu (Kıbrıslı Türklerin örgütlenmesi konusuyla ilgili daha detaylı bilgi için bkz. Bölüm 6).²⁰

Sendikacı hareket ve Kilise'nin liderliğine karşı yöneltilen polemige rağmen, KKP İngiliz işgaline karşı mücadelede zaman zaman burjuvazi ve milliyetçi siyasetçilerle iş birliği yapmanın gerekli olduğunu anladı. Bunlar bir komünist partisinin stratejisine değinen konulardır ve aşağıda açıklanacaktır.

Strateji

Komünist Parti stratejisi geleneksel olarak “mücadele aşamaları” teorisine göre tanımlanır ve analiz edilir. Komünist literatür bu terimi, bir ülkenin tarihi safhaları partinin hedeflerine nasıl öncelik verdiğine, bu hedeflere ulaşmak için kurduğu ittifaklara, partinin benimsediği örgütlenme, eylem ve çağrı türlerine, önerdiği programa, partinin temel yönü, ana he-

18) “Our programme”, *Neos Anthropos*, 1 Ocak 1925, s. 1.

19) “The secret meetings and the Legislative Council?”, *Neos Anthropos*, 3 Şubat 1928, s. 1.

20. Lefkis, *The Roots*, s. 201. AKEL'in veteran kadrolarından olan Yorgos Hristodulides, Ekim olayları döneminden sonra Kıbrıslı Türkler de dahil birçok KKP üyesinin tutuklandığını belirtir. Özellikle de Limasollu Ahmet Zeki'ye değinir. Bkz. Christodoulides, Giorgos (2005) “Faintheartedness in the ranks of the CPC”, içinde *Haravghi*, 22 Nisan.

defleri ve sınıf düşmanı olarak tanımladıkları varlığa vs. etki ettiğinden, bu safhaları tarif etmek için kullanır. Stratejik tercihler parlamento içi veya dışı veya her ikisinin birleşimi eylem kullanma kararlarıyla da belirlenir.²¹ Bu strateji günlük siyasi ve ekonomik mücadeleler, birleşmiş ulusal cephe politikaları, sendikalara sızma ve demokratik hakların savunulması yoluyla işlevsel taktiklere dönüştürülür. Bu talepler sistemi değiştirmek için mücadeleyi genişletecek, derinleştirecek, birleştirecek ve partinin kitleler üzerindeki etkisini artıracak olduğu için sadece kısmi olarak görülmelidir. “Mücadele aşamaları” teorisi bağlamında, komünist partiler reform mantığını sürecin bir parçası olarak kabul eder. Reform işçilerin sınıf bilincini artırırken partiye toplumsal gruplar ve sınıflar arasındaki ilişkilerin ve mekanizmaların pratik bilgisini kazandıracak ve böylelikle iktidara geçmek için kendini hazırlamasına yardımcı olacaktır. Sonuç olarak parlamento ve birlikler gibi burjuva kurumları içinde hareket etme ihtiyacı genel stratejinin bir parçasıdır ve yerine getirilmelidir.²² Yukarıda bahsedilen bütün unsurlar KKP’nin aşağıda ve izleyen bölümlerde analiz edilecek siyasi programında, kuruluşunda ve faaliyetlerinde bulunmaktadır.

Toplumsal ve Siyasi İttifaklar: Birleşik Cephe Politikası

Mücadele aşamaları yaklaşımının mantıklı bir sonucu birleşik cephe taktiğiydi. Birleşik cephe stratejisi komünist partilerin politikaları arasında diğer siyasi güçlerle ittifak kurma girişimleri olarak pratik bir uygulama yerini aldı. Bu politika KKP tarafından Kıbrıs bağlamında 1925’te önerilmiş ve birkaç

21) Fournaris, Costas (1980), “Questions of strategy and tactics”, *Neos Demokratis*, Issue 61, Ekim [Yunanca].

22) Lenin, Vladimir (1964), *Left-wing Communism-An Infantile Disorder*, Athens: Themelio Publications, s. 12-13 [Yunanca].

olay için tekrarlanmıştı.²³ KKP sömürgeciliğe karşı duruşun bütün Kıbrıs siyasi güçleri arasında birleşik bir cephe kurulması için gerekli temeli sağladığına inanıyordu. Milliyetçi hareketin temsilcilerine karşı yöneltilen KKP polemiği İngiliz karşıtı mücadeleyi değil *enosis* hedefini içeriyordu. Konuyla ilgili parti duruşu gereğince kuramlaştırılmıştı. Sömürge ülkelerindeki komünist parti taktiği analizinde, KKP sömürgelerde kapitalizmin gelişiminin Batı emperyalizmine karşı yöneltilen sömürge karşıtı küçük burjuva hareketleri yarattığını, böylelikle komünist partilerle ittifakların kurulmasına izin verdiğini iddia etti.²⁴

Kritik bir biçimde, KKP birleşik cephenin gerçek bir başarı şansına sahip olması durumunda, Kıbrıs'ın hem Kıbrıslı Elen hem de Kıbrıslı Türkleri içermesi gerektiğini düşünüyordu. Eğer partinin siyasi hedefi Türklerin ihtiyaçlarını görmezden gelen ve halihazırda etnik bölünmeyi tetikleyen Yunanistan'la birleşme olsaydı bu doğal olarak hiçbir zaman gerçekleşemezdi.²⁵ Resmi Parti gazetesinin incelenmesi Kıbrıs'ta bağımsızlık hedefini güdecek birleşik cephe ihtiyacını teşvik eden birçok makaleyi açığa çıkarır.²⁶ KKP bağımsızlık konusu üzerinde

23) Ağustos 1927'de gazete *Neos Ergatis*'e göre "Parti'nin toplanan olağanüstü kongresinde Kıbrıs bağımsızlığı için birleşik cephe sloganı da öne sürülmüştü... Parti'nin ikinci kongresi 1928'in başlarında gerçekleşmişti. Alınan kararlar "nihai hedefi ada'nın bağımsızlığı olacak bir Birleşik Cephe'nin örgütlenmesi için bütün gücüyle çalışması için" merkez komitesine verilen karar direktifini içeriyordu". *Neos Anthropos*, 6 Aralık 1928, s. 2; "The Governmental threat and the need for a united front", *Neos Anthropos*, 8 Ocak 1927, s. 1.

24) "Union or autonomy", *Neos Anthropos*, 26 Ekim 1925, s. 2.

25) KKP'nin birleşik cepheye olan inancının göstergesi Parti birçok olayda parlamenter N. K. Lanitis'le çatışmış olmasına rağmen bu siyasinin 1925'te sömürge güçleri tarafından sürgününe karşı oluşunda görülmektedir. Bkz., "About the unfree", *Neos Anthropos*, 15 Ağustos 1925, s. 2.

26) Örneğin bkz., "To the Cypriot people", *Neos Anthropos*, 1 Ekim 1925, s. 1. Makale "Anti-emperyalist Birleşik Cephe Çok Yaşa" sloganıyla sona ermektedir.

adanın kendi bağımsızlığını koruması koşuluyla diğer hedeflerine bakılmaksızın diğer siyasi güçlerle birleşebileceğine inanmıştı.²⁷

KKP'nin birleşik cephe talebi çok sayıda sözlü ve maddi yorumlamadan geçmişti. İlk duruş sadece işçi-köylü kitleleri dahil etmek ve orta tabakalarla milliyetçi burjuvaziyi dışarda bırakmaktı. Ancak akabinde, bu duruş daha geniş bir yaklaşıma dönüştü. Kıbrıslı Elen ve Kıbrıslı Türk parlamenterler ortak olarak o zamanlar vali tarafından dayatılan 1927 bütçesini reddettiğinde, KKP bütün güçlere "birleşik bir İngiliz karşıtı cephe"de birleşmeleri çağrısını yaptı ve birleşik cephe oluşumunun sadece yukarıdan (parlamenterler tarafından) değil aynı zamanda aşağıdan (halk tarafından) da yapılması çağrısını yaptı.²⁸ 1928'de birleşik cephe algısını daha da genişletti ve bütün "burjuva parlamenterlerine, küçük burjuva siyasetçilerine ve milliyetçilere" ortak program ve taleplerle birleşik bir kamp yaratma çağrısı yaptı.²⁹

Ancak bu çabalara rağmen birleşik cephe önerisi hiçbir zaman gerçekleşmedi çünkü ya milliyetçi kamp ve etnarşi tarafından olumlu karşılanmadı ya da Parti'nin kendi duruşu ve görüşü bu hedefi engelledi. Uygulamada, KKP'nin *enosisi* reddetmesi ve sendika yanlısı liderleri kınaması bu birleşik cepheyi kurabileceği başka siyasi güçler olmadığından Parti'yi siyasi bir getto içinde bıraktı.

Komünist Aktivizmin Usulleri

Parti stratejisi ayrıca aktivizmi de içermektedir. KKP kamusal siyasi mücadeleye Yasama Konseyi seçimleri (bkz. Bölüm 6) ve işçi sınıfına nüfuz edip örgütlenme (Bölüm 5) yoluyla gi-

27) "Positions of the 1st Pancyprrian Congress of the CPC on the economic and political situation", *Neos Anthropos*, 18 Eylül 1926, s. 2.

28) "Let us resist with our united front", *Neos Anthropos*, 19 Mart 1927, s. 1.

29) "United front", *Neos Anthropos*, 11 Şubat 1928, s. 1.

rişti. Ancak bazen, koşullar bu aktivizmin yer altı eylemi olmasını **gerek**tirdi (Bölüm 7). Gizli eylemin kökleri Leninist mirasta yatmaktadır. Lenin yasa dışılık koşulları altında parti gelişiminin spesifik bir safhasında gerekli olacak “ordu” partisi görüşünü formülleştirmişti.³⁰ Mutlakiyetçi yönetim altında iç seçim ve hesap verilebilirlik ilkeleri üzerine işlev gören açık bir parti hedefi, Lenin’e göre ütopyaydı.

Bu koşullar altında, geniş demokrasi işleri sadece polisler için kolaylaştırır. Hareketin çekirdek kadrosu için tek ciddi örgütsel ilke çok sıkı komploculuk, çok sıkı üye seçimi ve profesyonel devrimcilerin gelişimi olmalıdır.³¹

Partinin örgütsel yapısıyla ilgili kararlarında, KKP’nin kurucu kongresi yasal ve yasa dışı eylemin birleştirilmesinin önemini belirtmişti. Bu düşüncenin Parti’yi “kitlelerle iletişim içinde olmadan zararsız yer altı örgütüne dönüştürecek gizli yasa dışılığa” itmemesi gerektiğini, fakat Parti’yi tamamen açık faaliyetlere de yönlendirmemesi gerektiğinin altını çizdi. Parti’nin ayrıca tam yasal faaliyet için mücadele etmesi gerektiğinin de altı çizildi.³² Ancak bu mücadele genç partiyi Lenin’in tarif ettiği “komünist hareketin çocukça düzensizliğe” iten sömürge yönetimleri (bkz. Bölüm 6) tarafından kesinlikle etkilenmekteydi. Uygulamada, 1931 Ekim’i olaylarından sonraki yasaklanma cezasına kadar olan dönemde, KKP yarı yasa dışılık koşulları altında hareket etti. Ocak 1929’da bir

30) Lenin, Vladimir (2003), *Regarding the Proletariat Party*, Athens: Synchroni Epochi Publications, s. 102 [Yunanca].

31) Lenin, *What To Do?*, s. 147, 170, 172.

32) “Report on the organisational question, Positions of the 1st Pancyprrian Congress”, *Neos Anthropos*, 10 Aralık 1926, s. 4. Paralel yasal ve yasa dışı komünist parti maki-nelerinin varlığı güç edinme savaşında çok önemli görülür. Bkz. Molyneux, *Marxism and the Party*, s. 77, 91.

olayda, Parti gönüllü olarak eylemi için sağlam bir gerekçesi olmadan gizlilik ve yasa dışılığa başvurdu ve Marksist teorinin karmaşık bir biçimde algılandığını gösterdi.³³ 1931-41 dönemi Parti için tamamen farklı bir dönemi içerir çünkü resmi olarak yasa dışı ilan edilmişti. Sonuç olarak gizlilik içinde hareket etmekten başka çaresi yoktu.

Siyasi Program

1926'daki kurucu kongresinin toplanmasından önce, KKP uyumlu siyasi bir programdan yoksundu. Kongre Parti'nin siyasi ve örgütsel işlev ilkelerini belirledi ve Parti programının en önemli konusunun Kıbrıs'ın İngiliz işgali olduğu konusunda mutabakata vardı. Kıbrıs sömürge statüsündeydi, bu nedenle Parti toplumsal değişim ve ulusal özgürlük olmak üzere iki cepheli bir mücadele yürütmeye karar verdi. Parti basını İngilizlere karşı verilen antiemperyalist mücadeleyi "KKP'nin nihai hedeflerine ulaşmak için elzem bir geçiş aşaması" olarak tanımlıyordu.³⁴ Gazete ayrıca kitlelerin çalışma ve yaşam koşullarını iyileştirmek için sistem içinde savaş vermeyi olmazsa olmaz addediyordu:

Kıbrıs'ın bağımsızlığı mutlaka bu durumdan kurtulmanın yolunu sağlayacak, ama bu arada kollarımız bağlı oturarak belli ayrıcalıkları mücadeleyle elde etmeye çalışmamak ve işçi sınıfını korumak için spesifik önlemlerin getireceği çözümleri aramamak aptalca olurdu.³⁵

Ancak aynı zamanda, kendini burjuva sistemi bağlamında işçilerin durumunu iyileştirme mücadelesine kısıtlamaya karşı dikkatli olması gerektiğini, çünkü bunun "işçilerin duru-

33) *Neos Anthropos*, 6 Aralık 1928, s. 1.

34) "The new period", *Neos Anthropos*, 21 Kasım 1925, s. 1.

35) "The pseudo-agrarians and their works", *Neos Anthropos*, 16 Temmuz 1926, s. 2.

munu sadece nispeten ve kesin olmayarak iyileştireceğini” savunmuştu. KKP Kıbrıs siyasetinde dönüştürücü bir güç olduğunu kanıtlayıp, siyasi söyleme taze fikirler getirdi. Bir yandan bu fikirler tartışmanın ve gerilimin odak noktası olurken diğer yandan Parti’ye işçi ve çiftçi sınıflarına yaklaşabilme yöntemi sundu. Kıbrıs toplumu KKP’nin ortaya çıktığı dönem oldukça muhafazakardı ve bu bağlamda siyasi söylemi özellikle “kışkırtıcı”ydı.³⁶ Parti polemigi önceden az önem taşıdığı düşünülen konuları (toplumsal sorun) gündeme getirirken, diğer konulara (ulusal sorun) tamamen farklı analitik görüşlerle yaklaştı. Belki de KKP siyasetinin en rahatsız edici unsuru hem İngilizlere hem de -daha önemlisi- dönemin Kıbrıslı Elen burjuva siyasetçilerine meydan okumasıydı. KKP İngiliz sömürgeciliğinin ve Kıbrıslı Elen plütokratlarının alt sınıfların (işçiler ve köylüler) sorunlarından eşit derece sorumlu olduğunu düşünüyordu.

Marksist ideoloji Parti’nin siyasi duruşu için belirleyici çerçeveyi oluşturdu.³⁷ Bu nedenle, yeni ideoloji Kıbrıs toplumunun ayrıcalıklardan yoksun tabakalarına hitap ettiği, yükselen burjuvaziye ve eski yönetici sınıfa aldanmaktan vazgeçmeleri çağrısı yaptığı ve plütokratlarla Kilise’yi gözeten sistemin temel ilkelerini değiştirmeye çalıştığı için yükselen burjuvazi ve eski yönetici sınıftan güçlü bir tepki topladı.³⁸

Plütokratik burjuvazimize hitap etmiyoruz çünkü onların çıkarları bizim görüşlerimizle tamamen çelişiyor, doğru söylediğimize hiçbir zaman katılmayacak, haklı olduğumuzu hiçbir zaman söylemeyeceklerdir. Hedefimiz, sen yoksul işçi ve malı elinden alınmış köy-

36) Bu muhafazakarlığın göstergesi için bkz. Themistokles Dervis’in “Major social scourges: the problem of homosexuality” başlıklı makalesi. *Laiki*, 14 Ağustos 1925, s. 1.

37) Parti ideolojisi parti kimliğinin kaynağına inen bir inanç sistemi olarak görülür. Bkz., Mair, Peter ve Mudde, Cas (1998), “The party family and its study”, *Annual Review of Political Science*, 1, s. 220.

l , senin ekonomik kölelikten kurtulmanken bize nasıl karşı  ıkmasımlar? Nihai hedefimiz insanın insan tarafından sömürülmesine son vermekken nasıl endişelenmeyip bize karşı avazları çıktığı kadar bağırmalarımlar?

Birçok araştırmacı Parti'nin yenilikçi ve çeşitli siyasi söylemini Marksist ideolojinin enternasyonalist karakterine ve sınıf mücadelesine olan odağına atfeder.³⁹ Ortaya çıktığı ilk andan itibaren, KKP açıkça sadece Parti tüzüğü ve ilanında değıl bunları takiben çıkan Parti belgelerinde de yazılı Marksist-Leninist ideolojiyi savunmuştı. Aşağıda KKP'nin Parti'nin benzersiz kimliğini açığa çıkaran duruşunun temel ilkelerine odaklanacağız.

Toplumsal Sorun

Burjuva kuruluşları ve siyasetçileri toplumsal sorunu büyük ölçüde ve çeşitli sebeplerle marjinalleştirmeye meyletmiştir. İlk olarak ve en  onemlisi, dönemin siyasetçileri siyaseti toplumsal soruna hayır işi kapsamında veya *enosis* başarıldıktan sonra değınilmesi gerektiğine inanan elitlerin ve elitler için bir faaliyet olarak görmekteydi. Toplumsal mücadelelerin ve taleplerin *enosis* davası yolunda bölücü konular olduğunu bu nedenle kaçınılması ve dikkate alınmaması gerektiğini düşünmekteydiler.⁴⁰ İkinci bir sebep ise oy hakkının halen oldukça sınırlı olmasıydı, bu da oy hakkından (genellikle) mahrum alt tabakaların İngiliz idaresi, burjuva kuruluşları ve parlamenterler üzerinde herhangi bir etkin baskı oluşturmamasının imkansız olduğı anlamına geliyordu. Son olarak, halk kolektif ve örgütlü biçimde talep ortaya koymaya aşına değıl ve  yle

38) *Neos Anthropos*, 1 Ocak 1925, s. 1.

39) Mavratsas, Caesar (2003), *National Unity and Political Pluralism*, Athens: Katarti Publications, s. 66 [Yunanca].

40) Loizides, *Eleftheria*, 26, 30 Kasım ve 6 Aralık 1930.

bir geleneğe sahip değildiler.

Dönemin Kıbrıs'ında toplumsal sorun, toplumun ayrıcalıklardan yoksun tabakalarının kötü toplumsal ve ekonomik durumundan ibaretti. Bu durum devlet tedarikinin yokluğuyla, birçok hanenin ağır şekilde borçlu olmasıyla ve sömürünün koşullarıyla daha da kötü hale getirilmişti. KKP Toplumsal Sorunun iki ilgili konu içerdiğini savunmaktaydı: Çiftçi ve İşçi Sorunu. Malları elinden alınmış köylüler kentlere göç ettikçe, işçi gücü fazlası oluştu ve bu da işverenlerin maaşları düşük tutmalarına yol açtı. Parti toplumsal sorunun kati olarak İngilizler tarafından çözölemeyeceğini ve çözölmeyeceğini düşünüyor, böylelikle toplumsal sorunu Kıbrıs'ın siyasi sorununun çözümüyle ilişkilendiriyorlardı.⁴¹ Bu düşönceleri ayrıca köylöleri burjuva siyasetçilerinin etkisinden uzaklaştırmayı amaçlayan parti stratejilerini de yansıtıyordu.⁴² İki toplumsal sınıf arasındaki ittifak Parti stratejisi ve hedefleri nezdinde çok önemli addediliyordu. KKP'nin ilk kongresindeki metinde "burjuvaziye karşı mücadelesinde işçi sınıfının bütün bastırılmış sınıflarla ittifak kurması gerektiği [...] bugünün toplumunda ve özellikle sömürge ölkelerinde böylesi bir sınıfın kırsal topraksız işçiler veya küçük çiftlik sahipleri olduğu"⁴³ karakteristik biçimde belirtilmiştir.

Kıbrıs'ın geç kalkınması işçi sorununun dahil edilmesinin herhangi bir işçi sınıfı partisi için hayati önem taşıdığı anlamına gelmekteydi. İlk günlerinden itibaren komünistler köylülerle ilgili politikanın benimsenmesini tartışmışlar, ancak po-

42) "Union or autonomy", *Neos Anthropos*, 26 Ekim 1925, s. 2. Bkz., "The Peasant Issue of Cyprus", *Neos Anthropos* Library, Issue 1, Communist Party Publications, 1925, AKEL's museum.

42) "Our programme", *Neos Anthropos*, 1 Ocak 1925, s. 1. "The agrarian question in Cyprus", *Neos Anthropos*, 18 Şubat 1925, s. 1.

43) "Report on the agrarian question, Positions for the 1st Congress", *Neos Anthropos*, 23 Kasım, s. 4, 10 Aralık 1926, s. 4.

litikanın bu toplumsal grubun boyutuna büyük ölçüde bağlı olması gerektiğine karar vermişlerdi. Kıbrıs'ta çiftçi sınıfı 20. yüzyılın ilk yıllarında nüfusun yüzde 80'inden çoğunu oluştururken, işçi sınıfı toplam nüfusun çok küçük bir kısmını oluşturmaktaydı. Sadece bu sınıfın sayısı bile dahil olmaları gerektiği anlamına gelmekteydi; ancak tarım işçilerinin ve diğer tarım gruplarının ekonomik ve toplumsal pozisyonlarının işçi sınıfınıninkilerle benzer oluşu da konuyla alakalıydı. KKP'nin çiftçi sorununa duyduğu ilgi Kıbrıs nüfusunun sınıf bileşimi göz önünde bulundurulduğunda kaçınılmazdı. Bu sınıf bileşimi "köylü sınıfının mülk ve yerli toprak sevgisi onu kentsel devrimci fikirlerin 'doğal düşmanı' ve sosyalizme karşı sağlam bir siper yapmasına"⁴⁴ rağmen, Parti'nin sadece işçilere hitap etmesini imkansız kıldı. 1924 gibi erken bir tarihte inisiyatif alınmış ve Lefkoşa'da komünistler, köylüler ve iki Kıbrıslı Türk arasında çiftçi sorunu üzerine bir toplantı yapılmıştı. Toplantıda köylülerin Birinci Dünya Savaşı'nda biriken borçların 5 yıl süreyle dondurulması çağrısı dahil birtakım talepler yapması için seferber edilmeleri gerektiği kararı alındı.⁴⁵ Akabinde, Parti çiftçi borçlarının 3 yıl süreyle dondurulmasını, Tarım Bankası'nın kurulmasını, takdir ve arazi vergisinin kaldırılmasını, dolaylı vergilerin azaltılmasını ve sermayenin vergilendirilmesini, bütçe fazlasının köylülere ucuz krediler halinde geri ödenmesini, borçların silinmesini ya da düşük faizde uzun vadeli dondurulmuş kredilere dönüştürülmesini, manastır ve Kilise arazilerinin topraksız köylüler yararına elden çıkarılmasını, gelir ve lüks vergisi tarihlerinin öne çekilmesini talep etti.⁴⁶ Parti'nin pozisyonu ilkokul düzeyinde eği-

44) Hobsbawm, *Age of Capital*, s. 215. KKP'nin köylüler arasına sızmakta karşılaştığı sorunlara gönderme için Perdios, *Essay*, s. 36. Kıbrıs köylüsünün muhafazakarlığına da gönderme yapılmıştır. Georghallides, *History of Cyprus 1918-1926*, s. 55.

45) Perdios, *Essay*, s. 33.

46) "The agrarian question in Cyprus", *Neos Anthropos*, 18 Şubat 1925, s. 1. "To the Cypriot people", *Neos Anthropos*, 1 Ekim 1925, s. 1.

tim de verebilecek tarım eğitim okulları kurarak başarılabilecek köylü eğitimi için öneri yapılmasını da içeriyordu.⁴⁷

KKP yönetici sınıfın bütün katmanlarına saldırıyor, köylü sınıfının ihtiyaçları ve menfaatlerine kayıtsız kalmakla suçluyordu. Eski burjuva siyasetçilerini köylü sınıfını etkileyen ekonomik krizi dikkate almadan *enosis* yanlısı propaganda yapmaya devam ettikleri gerekçesiyle eleştiriyordu. Ayrıca 1925'te seçilen "yeni" siyasetçileri de köylülere verdikleri sözleri çok çabuk unuttukları için suçluyordu.⁴⁸ Parti burjuvazinin sadece köylülerin dikkatini başka konulara çekmeye çalıştığını savunuyor, 20. yüzyılın başında sert geçen başpiskoposluk çatışmasını ve 1920'lerin başındaki Yasama Konseyi seçimlerinden çekimser kalmayı örnek gösteriyordu.⁴⁹ Bu duruş Kilise'nin ve zenginlerin tepkisini çekmişti.

20. yüzyılın ilk 20 yılında Kıbrıs toplumunda yer alan toplumsal değişiklikler çiftçi kitlelerin durumunu kötüleştiriyor, memnuniyetsizliği teşvik ediyordu. Bu durum, siyasetçiler yüzünden duyulan hayal kırıklığıyla birleşince, sol için yeni siyasi fırsatlar yarattı. Çiftçi kitleler siyasi statülerinin (yokluğunun) farkına vardıkça durum değişmiş, ilk kongrede de bu yaşanmıştır. Ancak köylülere hitap edebilmek için Parti, bazı duruşlarını yumuşatmak zorunda kalmış ve ilk kongrede bunu yapmıştır. Bu dönemde burjuva siyasetçilerinin ve gazetelerin çiftçi nüfusu arasında Parti'ye karşı geliştirdiği olumsuz izlenimleri düzeltmek ve çiftçi desteğini çekmek için Parti küçük arazi sahipliği ve topraksız köylülerin tazmini lehine karar almıştı.⁵⁰ Ancak köylülerin

47) Perdios, Essay, s. 37.

48) "For who to come?" *Neos Anthropos*, 24 Ekim 1927, s. 1. "Who is to blame? The entire Parliament", *Neos Anthropos*, 16 Aralık 1926, s. 1. "Manifesto of the CPC to the parliamentarians", *Neos Anthropos*, 7 Kasım 1928, s. 4. "Yet another worthless piece of paper", *Neos Ergatis* (Yeni İşçi), 20 Şubat 1929, s. 1.

49) "The duty of the rural strata", *Neos Anthropos*, 1 Mart 1925, s. 1.

50) "Report on the agrarian question, Positions for the 1st Congress", *Neos Anthropos*, 23 Kasım, s. 4 kai 10 Aralık 1926, s. 4.

çoğu solun mülkiyet, Kilise ve din ile ilgili olan duruşunu kabul etmediği için mesafesini korudu. KKP özel mülkiyetin kaldırılması, Kilise mallarının topraksızlar yararına dağıtılması ve sosyalist bir toplumun kurulması için çok radikal bir duruş sergilemiş, bu duruş değiştikten uzun yıllar sonra bile devam eden yoğun bir tepki toplamıştı.⁵¹

Toplumsal sorunun ikinci kısmı yükselen işçi sınıfının yaşam ve çalışma koşulları ile alakalıydı. KKP'nin ilk gündeme getirdiği konulardan biri işçi ilişkilerini çeşitli açılardan güvence altına alan işçi yasasının eksikliğine ilişkindi. İngilizleri bu konuyu görmezden geldikleri ve işverenlerin dokunulmazlıkla hareket etmelerine yol açtıkları için kınamıştı.⁵² Parti basını düzenli olarak madenleri ve taş ocaklarını haber yapmış, işçilerin örgütlenme ve sendikalarının hükümet tarafından tanınma hakkını, sekiz saatlik mesaiyi, insani koşullarda yaşamı, seçilmiş işçiler tarafından sendika fonlarının yönetimini, sağlık ve ilaç haklarını ve işçilere ucuz fiyatlarda yiyecek satacak dükkanların kurulmasını talep etmeleri gerektiğine işaret etmişti.⁵³ Parti işçilerin alkol ve kumara başvurma tehlikelerinin de farkındaydı. Bu sebeple kumara ve içkiye karşı kampanyalar düzenlemişti.⁵⁴

Ulusal Sorun

1880'lerde sosyalist partiler arasında ulusal konu üzerinde partilerin izleyebileceği en uygun çizgi konusunda çok büyük bir tartışma çıktı. Ulusal sloganların potansiyel veya gerçek

51) Katsiaounis, *Constitutional Treaty*, s. 32.

52) "Labour laws!" *Neos Anthropos*, 14 Nisan 1925, s. 1. *Ergatis* (İşçi) gazetesi parlamento üyesi Hacıpavlu'nun işçi yasası ile ilgili mektubuna hükümetin verdiği cevabı yayınlamıştı. Hükümet mevcut koşullar altında bunun gereksiz olduğu görüşünü koruyordu. Bkz., "Government mockery and the people's duty", *Ergatis*, 20 Ağustos 1927, s. 1.

53) "On the mines at Amiantos", *Neos Anthropos*, 1 Mayıs 1925, s. 2.

54) Liasis Pieri, yayımlanmamış görüşme.

seçmen kitleleri üzerinde ve çeşitli kitlesel siyasi hareketlerin destekçileri üzerindeki siyasi etkisi acil pratik sorun yarattığı için anlaşmazlık yoğunluğunda.⁵⁵ Bu tartışmalar ideolojik olarak Moskova'da eğitim gören çekirdek kadro (ör. Vatis) tarafından veya artık Komintern'in bir parçası olan KKP yayınları tarafından eğitilen ilk Kıbrıslı sosyalistleri de etkiledi.

KKP'nin ulusal sorunu şekillendirme biçimi Kilise ve ulusal örgütlerin duruşundan tamamen farklıydı. Kıbrıs sorununu o dönemde Doğu Akdeniz'deki birçok halkın deneyimlediği geniş ulusal sorun çerçevesine dahil etti. Parti bu diğer sömürge karşıtı hareketlerde bir fark haricinde benzerlikler gözlemledi: Adanın çoğunlukla Kıbrıslı Elen olan nüfusu (yüzde 80) Kıbrıs ulusal hareketini (anakara) Yunan burjuvazisinin genişlemeci politikalarıyla (Kıbrıs'ta Kilise ve yerli burjuvazi tarafından güdülen) bağdaştırdı. KKP Kıbrıs'taki ulusal bağımsızlık hareketi karşısındaki ana problemin Kıbrıslı Türkleri de içeren birleşik cephenin örgütlenmesi olduğu kanaatine vardı. Bu durum bütün Kıbrıslılara cazip gelecek ve temsil edecek bir slogan edinmeyi gerektiriyordu, Kıbrıslı Elenlerin *enosis* çağrısı bu birleşik cephe önünde engel teşkil ediyordu.⁵⁶ Aynı zamanda, Parti en acil görevin halkın menfaatine olacak değişikliklerin meydana gelmesi için Kıbrıs'ı "despotlardan, sömürücülerden ve acımasız fatihlerden," yani İngilizlerden kurtarmak olduğunu kabul ediyordu.⁵⁷

KKP bağımsızlığı veya özerkliği (birbirleriyle değiştirilebilir olarak kullanılan iki terim) teşvik eden bir sloganın eğer Par-

55) Hobsbawm, J. Eric (1994), *Nations and Nationalism: From 1870 to Date. Programme, Myth, Reality*, Athens: Kardamitsa Publications, s. 67 [Yunanca].

56) "The Cyprus Question", *Neos Anthropos*, 15 Haziran, s. 4 ve 1 Temmuz 1925, s. 4. *Neos Ergatis*, 9 Eylül 1929, s. 2.

57) "The government threat and the need for a united front", *Neos Anthropos*, 8 Ocak 1927, s. 1. "Slap in the face from imperialism", *Neos Ergatis*, 29 Mart 1929, s. 1. "Entering the fourth year", *Neos Anthropos*, 1 Ocak 1928, s. 1.

ti liderliği altındaysa ancak başarılı olabilecek bir birleşik cephe oluşturmanın yolu olduğuna inanıyordu.⁵⁸ Parti özerklik/bağımsızlık yanlısı duruşunu farklı zamanlarda farklı biçimlerde göstermiş, fakat her zaman *enosis* karşıtı karakterini korumuştur. Mart 1925'te KKP tek çözümün "Kıbrıs için mutlak özerklik" olduğunu, işçilerin ve köylülerin "İngiliz ve Kıbrıslı Elen kapitalist plütokratik sınıf"tan kurtulmaları olduğunu ilan etmiştir.⁵⁹ Bir ay sonraki Pan-Helenik Oyunlar Manifestosu "*Enosis Tumba - Bağımsız Kıbrıs Çok Yaşa*" sloganıyla sonuçlandı.⁶⁰ İlk kongre Kıbrıs'ın nihai siyasi ve ekonomik bağımsızlığının ancak "Balkan İşçi-Köylü Federasyonu'na katılacak İşçi-Çiftçi Demokrasisi'nin kurulması"yla olacağını altını çizmişti.⁶¹ Bu duruş bir halkın kendi kaderini tayin hakkına sahip olduğu Leninist felsefeye dayalı olan uluslararası komünist hareketin duruşunu Parti'nin o dönem nasıl yorumladığını yansıtıyordu.⁶²

KKP bağımsızlık için uzlaşmaz bir mücadele yürütmeyi savunuyordu. *Enosis* yanlısı liderlerin taktiklerini eleştiriyor, onları mücadelelerini "duyurulara", "yemeklere", "çay partilerine" ve Londra'ya yolladıkları "elçilere" indirgemekle suçluyordu.⁶³ Militan milliyetçiler aynı çizgiyi izlemiş, Kilise'nin ve siyasi elitlerin politikalarını etkisiz ve laf kalabalığı olarak kınamışlardı.⁶⁴ KKP Kıbrıslı Türkleri de içeren bir kitlesel siyasi

58) "Our programme", *Neos Anthropos*, 1 Ocak 1925, s. 1.

59) "Autonomy or enslavement", *Neos Anthropos*, 15 Mart 1925, s. 1.

60) "Manifesto of the CPC for the Panhellenic games", *Neos Anthropos*, 25 Nisan 1925, s. 1.

61) "Positions of the 1st Pancyprrian Congress on the economic and political situation", *Neos Anthropos*, 18 Eylül 1926, s. 1-2.

62) Phantis, Andreas (1976), "The national problem and the party of the working class", *Neos Demokratias*, Mart [Yunanca].

63) "Only with uncompromising struggle", 9 Eylül 1929, s. 1.

64) Loizides in *Eleftheria*, 26, 30 Kasım ve 6 Aralık, 1930.

mücadelenin adayı İngiliz işgalinden kurtarmanın en etkili yolu olduğunu düşünüyordu.

Parti'nin önerdiği çözüm *enosis* talebi ile beslenmiş halk için algı ötesindeydi. Dahası, KKP'nin *enosis*'i tanımlayış biçimi Parti'nin kitlelere ulaşmasını daha da zorlaştırdı. KKP basını *enosis* "yabani bir çılgılık", "sıcak hava" ve "kuru gürültü" olarak tarif etmekteydi.⁶⁵ Yayınlarından biri milliyetçilere seslenmiş, şunları yazmıştır:

Hayır, hemşehriler! Ana Yunanistan'la Birleşme'yi istemiyoruz [...] Halk uyandı ve *enosis*'in daha fazla kölelik, daha acı bir hayat, yasadışı adalet olduğunu iyi biliyor [...] Halk üzerindeki baskıyı Yunan despotluğu altında artıracak kadar saf değil [...] *Enosis* Kıbrıs'ın ekonomik ölümü olacaktır.⁶⁶

Parti eleştirisini Kıbrıs'tan öteye taşıdı. Yunan Cumhuriyeti "sahte demokrasi" olarak tanımlanmış⁶⁷, KKP Pan-Hellenik Oyunlar Manifestosu'nda *enosis* talebinin "saçma ve yapay" olduğunu iddia etmişti.⁶⁸ Bu duruş Kıbrıslı Elenlerin Parti'nin kendi bağımsızlık isteğiyle bağdaştırdığı gerçek isteklerinin hatalı biçimde değerlendirilmesine dayalıydı. Başka deyişle KKP duruşunu kitlelere danışmadan halkın takip edeceğini düşünerek yukarıdan aşağı tanımladı. AKEL'in en uzun süreli genel sekreteri (1949-88) Ezekias Papaioannu, Parti'nin duruşunu yanlış, anti-Marksist ve halkın isteklerine karşı olarak nitelendirdi.⁶⁹ Phantis'e (AKEL genel sekreteri eski yardımcısı) göre bu hata "sekte solcu tabiatlı"ydı: *Enosis* sloganı Kıb-

65) "Time to mobilise", *Neos Anthropos*, 15 Ocak 1925, s. 1.

66) "No, we don't want this", *Neos Anthropos*, 1 Mart 1925, s. 3.

67) "Quickly, very quickly", *Neos Anthropos*, 25 Nisan 1925, s. 2.

68) "Manifesto of the CPC on the Pan-Hellenic games", *Neos Anthropos*, 25 Nisan 1925, s. 1.

69) Papaioannou, "25 years of struggle", s. 10 [Yunanca].

rıslı Elen jenerasyonlarının isteklerini ifade etmiş, böylelikle Parti'nin duruşu KKP'yi halkın gözünde yabancılaştırmıştır.⁷⁰ KKP ve AKEL'in eski Genel Sekreteri Servas, bu hatayı komünist teoriyi anladığını düşünen ve Troçkist gruplar ile bağlantısı olduğunu öne süren Vatilyotis'e atfetmiştir.⁷¹ İlk kongre "Parti'nin ön cephe ve ikincil gelen sloganlar arasında mücadeledenin ihtiyaçları temelinde ayırım yapması gerektiğini"⁷² savunmasına rağmen, uygulamada KKP Kıbrıs gerçeğine ayak uydurmada başarılı olamadı. Bağımsızlık sloganının Kıbrıslı Elen nüfusu içinde oldukça kısıtlı bir cazibesi vardı.

Bazı akademisyenler KKP'nin *enosis*e karşı radikal duruşunu Yunanistan'ın Başbakanı Elefterios Venizelos'un Yunanistan'daki komünistlere karşı şiddetli önlemler almasına atfeder. Bu nedenle Parti böyle bir Yunanistan'ın parçası olmak istememiştir.⁷³ Diğer araştırmacılar KKP'nin duruşunu belirsiz, bulanık ve temelsiz⁷⁴ olarak nitelendirirken, diğerleri bu duruşun KKP'ye yurt dışından (Komintern) dayatılan bir karar olduğunu düşünmektedir.⁷⁵ Son olarak, bazıları özerklik yanlısı duruşun Parti'nin Kıbrıs'ın bütün etnik toplumlarına kesin çizgilerle tanımlanmadan hitap edecek bir siyasi pozisyon bulma ikileminin cevabı olduğunu iddia eder.⁷⁶ Parti'nin duruşu büyük ihtimalle burjuva toplumu ve normlarını tamamen reddettikleri için alt tabakalarda hakim olan ulusal hissiyatların önemini de hafife alan dönemin çeşitli komünist partilerinin

70) Phantis, *The Cyprus Trade Union Movement*, s. 79. Perdios, *Essays* s. 53'te aynı hislerle KKP'nin milliyetçi liderlere olan çağrılarının Parti'nin onlara karşı genel olarak sürdürdüğü politikadan ötürü kolaylıkla reddedildiğini belirtmektedir.

71) Servas, "Data on the study of the CPC", s. 129.

72) "Positions on the agrarian question", *Neos Anthropos*, 18 Eylül 1926, s. 2.

73) Richter, *History*, s. 375. Richter, "The Cypriot communist party", s. 107.

74) Yiallourides, "Cyprus party system", s. 173.

75) Servas, *Responsibilities*, s. 77.

76) Richter, "The Cypriot communist party", s. 102, 106.

mizaçları yüzündendi.⁷⁷ “Ancak bağımsızlık desteği için bir başka neden, Kıbrıs’ta özellikle agresif murabahadan muzdarip bir toplumda, *enosis*, işçi yoksulların bir kısmı için tefecilik sistemi ideolojisiyle eş düşmesiydi.”⁷⁸ Ancak bazı kaynaklar, KKP’nin ilk Kıbrıslılar konferansı sırasında bazı üyelerin Parti’nin hedeflerine ulaşmak istiyorsa *enosisi* desteklemesi gerektiği görüşlerini ifade ettiklerini iddia eder.⁷⁹

Medeni Hak ve Özgürlükler

Kitlelerin seçimlere katılımı oy hakkına bağlı olan mülkiyet nitelikleri yüzünden kısıtlıydı. Bu nedenle halkın çoğunluğu adanın idaresinde hiçbir söz hakkına sahip değildi. KKP Kıbrıs’taki seçim sürecini “halka mal olan bir komedi” olarak tanımlamış, evrensel oy verme hakkı için çağrı yapmıştı.⁸⁰ Cinsiyetine bakılmaksızın evrensel oy verme talebi Kıbrıs bağlamında radikal bir öneriydi. Aslında, Kıbrıs’ta ilk defa bu talep ortaya konuyordu. Parti kitlesele siyasi hakların İngiliz işgali altında kazanılamayacağını düşünmesine rağmen, yine de bu hakların sömürge yönetiminin emirlerine karşı güvence altına alınmasını talep etmişti. Siyasi haklar talebi Parti stratejisinin var olan sistem içinde belli gelişmeler talep etmesi örneğiydi. Bu talepler (a) 18 yaş üzeri bütün vatandaşların cinsiyetine bakılmaksızın evrensel oy verme hakkının yürürlüğe konulması, (b) Yasama Konseyi’nin sadece seçimle üyelik yöntemiyle özerk bir parlamentoya dönüştürülmesi ve (c) bu parlamentodan sorumlu bir hükümetin oluşturulmasını içeriyordu. Bu haklar ayrıca sendikaların tanınmasını da içeriyor,

77) Carr Edward H. (1986), *The Twilight of the Comintern 1930-1935*, London: Palgrave Macmillan, s. 406.

78) Katsiaounis, Rolandos (2007), “Cyprus 1931-1959: The politics of the anticolonial movement”, *Yearbook of the Cyprus Research Centre*, XXXIII, Nicosia, s. 445.

79) AKEL merkez komitesinin yayınlanmamış belgesi, s. 148.

80) *Neos Anthropos*, 15 Eylül 1925, s. 1. “To the people of Cyprus”, *Neos Anthropos*, 1 Ekim 1925, s. 1.

“köylülerin ve işçilerin siyasi özgürlükleri”ne ve örgütlenme özgürlüğüne ayrıca vurgu yapıyordu.⁸¹ Ancak KKP’nin talepleri sadece sömürge yönetimine yöneltilmiyordu. Parti Kıbrıslı Elen toplumu içindeki güç ilişkilerinin yapısına da meydan okuyor, Ulusal Konsey liderlerini seçimlerden kaçmakla ve kamu makamlarını aralarında paylaşmakla suçluyor⁸², Konseyi temsilci olmayan, “saçma ve yapay,” bölgelerindeki nüfusu temsil edecek meşruiyetten yoksun olarak tanımlıyordu.⁸³ KKP Yasama Konseyi’ni “sömürgecilerin elinde bir silah ve enosis propagandacıları için bir kulüp” olarak görüyordu.⁸⁴ KKP’nin çabalarına rağmen siyasi hak talepleri söz konusu dönemde büyük ölçüde yerine getirilmemişti. Oy hakkı genişletilmemiş, parlamento gerçek siyasi sorumluluk ve güçten yoksun bir kurum olarak kalmıştı. Sonra, 1931’de tamamen ortadan kaldırıldı. Parti’nin potansiyel destekçilerinin çoğunluğunun seçim sürecinden belli bir ölçüde dışlanması siyasi önerilerinin baltalayıcı tabiatını açıklar. Siyasi sistemle bütünleşme tam ve dahil edici olsaydı, Parti Avrupa’daki diğer birçok sosyalist partilerin yaptığı gibi duruşunu yumuşatma yoluna gidecekti.

Kilise Nüfuzuna Karşıtlık

KKP’nin din ve enosisle karşı olan duruşu Phantis’in “sekte solcu tabiatın hataları” olarak tanımladığı, Parti’yi hem siyasetçiler hem de Kilise tarafından saldırıya maruz bırakan iki konuydu. Phantis o dönemdeki Parti duruşunu “din karşıtı” olarak tanımlar ve dini inançları olan kişilere karşı kullanılan fanatikliğe ve cahilliğe atfettiği dilin nüfusun büyük bir kısmı-

81) “Duties of the CPC”, ilk kongrenin tutanaklarından, *Neos Anthropos*, 6 Kasım 1926, s. 3; “Our programme”, *Neos Anthropos*, 1 Ocak 1925, s. 1.

82) “Risen from the dead”, *Neos Anthropos*, 1 Ocak 1925, s. 3.

83) “The National. . . Conclave”, *Neos Anthropos*, 1 Şubat 1925, s. 3.

84) *Neos Anthropos*, 15 Eylül 1925, s. 1.

nı KKP'den uzaklaştırdığını belirtir.⁸⁵ Parti basınında din/Kilise konusunu tartışan birçok makale yanında aynı konu üzerinde yazan gazetelere ve siyasetçilere cevap veren nitelikte makaleler de yer almaktadır.

Komünist basın "rahiplere ve davranışları mide bulandırıcı olan despotlara karşı... ve büyük sermaye onları sömürebilsin diye Hristiyan dini ile kitleleri aldatan şüphe tarafından yaratılan hastalıklı psikolojiye karşı polemik" yaratmıştı.⁸⁶ KKP basını "tarihin işçilere rahiplerin her zaman yönetici sınıfın çıkarlarını gözettiğini öğrettiğini ve Kıbrıs'ta köylülerle işçileri kandırma hedefiyle plütokratlarla iş birliği yaptıklarını" iddia etmiştir.⁸⁷ KKP Kilise'yi "işçiye sonsuz cennet sözleriyle kandıran, şimdiki ızdırabının cennetin krallığında ödüllendirileceğini söyleyen" kapitalist sistemin bir organı olarak görmekteydi. Ancak, komünistler Kilise ve Hristiyan öğretileri arasında ayırım yapmıştı, çünkü aynı metin İsa'dan "adaletsizliğe ve sömürüye karşı büyük bir devrimci" olarak bahsetmişti.⁸⁸ KKP ayrıca Kilise ve siyasetin ayrı olması gerektiğine, rahiplerin faaliyetlerini dini görevlerine kısıtlamaları gerektiğine inanıyordu.⁸⁹

Parti Kilise topraklarının halka geri verilmesi konusunda güçlü bir duruş sergilemiş, bu iddiayı toprakların Kilise malı olmadığı, Kilise mülkiyeti altına Kıbrıslı Elenler yoluyla Osmanlı döneminde ağır vergilerden kaçmak için girdiği gerekçeleriyle meşrulaştırmıştı.⁹⁰ KKP doğrudan halk tarafından seçilen idari konseye sahip Kilise topraklarıyla bunları halka ge-

85) Phantis, "The Cypriot trade union movement", s. 79.

86) "Christianity and communism", *Pyrros*, 10 Aralık 1923, s. 2.

87) "Plutocracy and clericalism", *Neos Anthropos*, 25 Nisan 1925, s. 2.

88) "The church as an organ of the capitalist system", *Ergatis*, 10 Ağustos 1927, s. 4.

89) "Clergy and politics", *Neos Anthropos*, 15 Haziran 1925, s. 3; "Priest and parliamentarian", *Neos Anthropos*, 2 Eylül 1925, s. 1.

90) Kıbrıs Kilisesi'nin uçsuz bucaksız mülkiyetini ve ekonomik yüzeyini elde ediş şekli için bkz. Sant Cassia, "Religion, politics, ethnicity in Cyprus", s. 5-12.

ri vermek hedefinde ilgilenecek özel bir bankanın kurulmasını desteklemişti. Ancak aynı zamanda, kitleleri yabancılaştırmaktan kaçınmak için KKP Parti'nin dine genel olarak değil, sadece yüksek mertebedeki din mensuplarına karşı geldiğini belirtmişti. Bu, Parti'nin din politikasıyla ilgili Parti içinde bazı iç karışıklıklar ve tartışmalar olmuş olacağını açığa çıkarmaktadır. KKP'nin üyelerine inançlı olup olmamaları konusunda özgürlük tanıdığını da belirtmek gerekir.⁹¹ Örnek olarak, *Neos Anthropos*'un ilk sayılarından birinde "Bolşeviklerin ve dünya çapındaki komünistlerin herhangi bir dini desteklemedikleri ve her bireyin istediği dine inanma veya hiçbirine inanmama hakkının olduğu [...] Dine inancın veya inanç eksikliğinin her birey için özel bir mesele olduğu" belirtilmiştir.⁹²

İlk sosyalistler ve komünistler tarafından güdülen bu din karşıtı retorik tamamen Kıbrıs'a özgü bir olay değildi. Ostrogorski Britanya'nın ilk İşçi Partisindeki materyalizm ve ateizmi savunan sosyalistler arasında da benzer bir retoriği gözlemlemişti.⁹³ Ancak Kıbrıs halkının ezici çoğunluğu ve seçmenlerin çoğu dine bağlıydı. Sonuç olarak, KKP'nin duruşu kitleleri yabancılaştırdı. Kıbrıslı komünistlerin din karşıtı retorikleri sol kanat ulusalcı devrimcilerin toplumu yeniden yaratmak girişimlerinde dini önlerindeki en büyük engellerden bir tanesi olarak gördükleri gerçeğiyle açıklanabilir.⁹⁴ Ancak dönemin Kıbrıs toplumu, önemli biçimde dine bağlıydı ve Kilise'nin baskın siyasi ve toplumsal kurum olarak rolüne saygı duyuyorlardı. Halk KKP'nin din karşıtı retoriğini kabullene-memişti.

KKP'nin siyasi programı kurulmuş siyasi kurumları ve Kıbrıs toplumuna nüfuz etmiş patriarşi gibi toplumsal yapıları

91) "Report on the ecclesiastical question", *Neos Anthropos*, 1 Ekim 1926, s. 2.

92) "What is our stand with regard to religion?", *Neos Anthropos*, 1 Mart 1925, s. 4.

93) Ostrogorski, *Political Parties*, s. 285.

94) Lipset, "Political cleavages", s. 41.

eleştirisinde radikal, çağdaşlaştırıcı bir söylem izlemişti. Bağımsızlığın ve hareketin içinde aktif rol oynayan kadınların eşitliğinin altını çizmişti. Parti'nin siyasi programı ulusal yönelimi antiemperyalist, demokratik bir yön izleyecek toplumun sosyalist dönüşümünü hedeflemekteydi. Bu program var olan toplumsal çelişkilerin durulmasını içerdiği için Marksist aşama teorisinin kapsamlı kuramsal analizini açığa çıkarır. Aynı zamanda, bu strateji sosyalist dönüşüm görevinin yabancı işgal sona erene kadar başarıyla sonuçlanamayacağını kabul etmişti. KKP için sosyalist dönüşüme giden yol, ulusal bağımsızlıktan geçmekteydi. Ancak uygulamada ve birçok olayda, aldığı duruşlar bu kuramsal analizi takip etmemiş, kafa karıştırıcı bir çerçeve yaratmıştı. Bazı sorunlarda dönem için "aşırı" görülen ve kitleler tarafından kabul edilemeyecek konuları ve duruşları (ör. Parti'nin *enosise* karşı duruşu) öne çıkarmıştı. Diğer durumlarda, daha ılımlı ve esnek bir siyasi çizgi izledi. İngilizlere karşı birleşik cephe önerisinin merkez ve vatansever Sağ güçlerinin birleşiminden oluşması buna bir örnektir. KKP'nin köylülere ve işçilere ilişkin talepleri ve duruşu bu grupların ihtiyaçlarını önemli ölçüde karşılamış, KKP'nin aldığı onayın hepten olmasa da çoğunlukla bu iki tabakadan gelmesiyle sonuçlanmıştı.

Ulusal soruna ilişkin politikası nedeniyle KKP yönetici burjuvaziden ve Kilise'den gelen polis zulmü ve polemikçi tartışmalarla yüz yüze kaldı (bkz. Bölüm 6). KKP'nin 1920'lerdeki Kıbrıs toplumu bağlamında ne *enosise* politikasını ne de Hristiyanlığı savunuyor olması daha sonraki dönemlerde korunan ve solun rakipleri tarafından sömürülen bir "anti-komünizm rezervuarı"nı meydana getirdi.⁹⁵ Bu KKP duruşu anlaşılmamış ve kabul edilmemiş, bazen de birlik yanlılarından şiddetli tepkiler çekmiş Parti'nin tesirini daha da kısıtlamıştı.⁹⁶ Dahası,

95) Katsiaounis, *Constitutional Treaty*, s. 33.

96) Tzermias, *History*, s. 95.

174 Yiannos Katsourides

KKP siyasi söylemi/retoriğinin tonu ve dili sıklıkla aşırı olup, halkı daha da yabancılaştırmış ve kendi politikalarının uygulanmasına daha fazla set çekmişti.

Bölüm 5

Örgütsel Yapılanma: Paralel Bir Toplum

Bu bölüm KKP'nin hem içsel olarak hem de toplumla dış ilişkilerine bağlı olarak yapısını ve örgütleniş biçimini inceleyecektir. Toplum bakımından odak nokta, parti yapısının topluma nüfuz etmeyi nasıl mümkün kıldığı ve kolaylaştırdığı üzerine olacaktır. İç örgütlenme bakımından ise, Parti'nin içsel işlevlerini (parti organları, karar verme prosedürleri, içsel güç merkezinin belirlenmesi vs.) nasıl düzenlediği bölümün ilgi alanı içindedir. Bölüm ayrıca parti yapısını üçüncü bir açıdan, bir partinin uluslararasılaştırılması, yani ulusal sınırlarının ötesinde kurduğu ilişkiler ve bağlantılar açısından inceleyecek. Bu bağlamda, KKP'nin bu dönemde YKP ve Britanya Komünist Partisi (BKP) ile doğrudan veya Komintern bağlamında geliştirdiği ilişkilere özellikle değinilecektir.

Herhangi bir komünist parti yapısını incelerken, örgütlenme biçimleriyle ilgili Leninist gelenekler ve mirasın göz önünde bulundurulması önemlidir. Bütün komünist partiler hiçbir devrimci ideolojinin işçi sınıfı siyasi partinin yaratılmasında

vücut bulacak devrimci bir örgüt olmadan etkili biçimde tepki gösteremeyeceğini öngören bu Leninist örgütsel “kurallara” uyar.¹ KKP bu ilkeyi iyi kavramışa benziyordu. Sisteme getirecek değişikliğin sadece ekonomik ve toplumsal koşulların mekanik evrimiyle olamayacağını, örgütlü bir partinin herhangi bir değişikliği etkin kılması için elzem olduğunu düşünüyordu.² KKP etkileme ve seferber etme kapasitesinin program/ideolojisine bağlı olduğu kadar örgütsel kaynaklara da bağlı olduğunu erken fark etmişti. Parti kendini geniş bir siyasi ve toplumsal hareketin, halk hareketinin merkezine yerleştirmeye çalıştı. KKP toplumsal etkisini yan kuruluşlar ağı (ör. komünist alt kültürünü genişletmeye odaklanan gençlik, kadın ve çiftçiler grupları) kurarak geliştirdi. Bu örgütsel strateji üyelerinin/seçmenlerinin belli bir kültüre dahil olduğu bir tür “paralel toplum” yaratmış oldu. Aynı zamanda, bu taktik Parti’ye taraftarlarını seferber edecek bir mekanizma sağladı. Bu geleneksel siyasi dünya dışında hareket eden partiler için tipik bir örgütlenme şekliydi. Komünist partiler de dahil olmak üzere kitlesel partiler seçim hakları üzerindeki kısıtlamalar nedeniyle parlamentoda yer almadıkları için seferberlik çabalarında parlamento dışı örgütlenmeden yararlandılar. Örgütlenme gücünü kitlelerin etkin biçimde kullanımından alan halk tabakaları için güç kaynağı oluşturur.³

Solun siyasi örgütlerinin askeri kuruluşlardan iç örgütlenmelerine yarayacak belirli ilkeler ödünç alması yanında bazı askeri terimleri kullandığı da görülmüştür. Kelimenin siyasi anlamıyla çağdaş siyasi parti “savaşan bir kuruluş”tur ve bu nedenle taktik kurallar ve düzenlemelere uyması gerekir.⁴ Sol-

1) Lenin, *What To Do*, s. 165.

2) “Report on the organisational question. Thesis of the 1st Congress”, *Neos Anthropos*, 10 Aralık 1926, s. 4.

3) KKP, bu prensibin tamamen farkındaydı. “In organisation lies strength”, *Neos Anthropos*, 15 Mart 1925, s. 3.

4) Michels, *Parties*, s. 79, 81. De Laveleye 19. yüzyılın sonunda “partilerin ordular

cu partiler ve asker arasındaki yakın ilişki özellikle büyük ölçüde askeri bilimden esinlenen toplumsal demokratik ve komünist terminolojide kendini göstermektedir. Lenin kendisi de partiyi “sadece tam ve kapsamlı bir siyasi tahrikle meşgul olacak, devrimcilerin örgütünün yıkıcı gücünü yaklaştırıp tek vücutta birleştirecek bir ordu” olarak tanımlamıştır.⁵

Topluma Nüfuz Etmek: “Paralel Bir Toplum”

“Paralel toplum” terimi komünizm ve sosyalizm gibi sınıf odaklı siyasi hareketlerin birçok toplumda inşa ettiği ilişkileri yansıtır. “Toplum içinde toplum” olarak işlev gören, işçileri burjuvazinin etkisinden izole eden örgütlü bir “alt kültür” yarattılar. Komünist ve sosyalist partiler üyelerinden güçlü bağlılık talep ediyor ve onları karışık bir ek örgüt ağına dayalı kapsamlı ve iyi örgütlenmiş bir parti ağına bağlıyordu. Bu şekilde, bu partiler bireyin hayatını bütün alanlarda etkileyebiliyordu.⁶ Bir başka deyişle, komünist partiler üyelerinin ideolojik faaliyetler çerçevesi içinde kapsandığı bir bütünleşme

gibi itaatkarlık, disiplin, birlik ve bayrağa bağlılığa ihtiyaç duyduklarını” yazmıştı. “Bu, savaş alanlarında olduğu gibi parlamento savaşlarında da başarının bedelidir.” Bkz., De Laveleye, Emile (1871), “The parliamentary regime and parties in Italy”, içinde Scarrow (ed), *Perspectives*, s. 152.

5) Lenin, *What To Do*, s. 212.

6) Lipset, *Political Man*, s. 203-4. Yine bkz., Krouwel, “Party models”, s. 254-5. Ostrogorski düzensiz birlikleri olan yardımcı ve rakip örgütleri-kadın örgütleri, gençlik örgütleri vs. savaşa hazır düzenli birlikler gibi olan Parti örgütleriyle kıyaslamıştı. Bkz., Ostrogorski, *Political Parties*. Poguntke tarihi olarak bu örgütlerin zirvelerine Avrupa’daki kitlesel partilerin ~~şasaalı~~ günlerinde ulaştığını belirtir. Bu dönemde, yoğun yardımcı örgüt ağları neredeyse bir “su geçirmez alt kültür” yaratmış, bireyleri hayatlarının başından sonuna kadar desteklemiş ve neredeyse bu alt kültürün sınırlarından öte herhangi bir iletişimi neredeyse engellemişti, s. 252. Bkz., Poguntke, Thomas (2006), “Political Parties and other organisations”, içinde Katz ve Crotty (ed) *Party Politics*, s. 396.

ortamı yaratmayı hedefliyordu.⁷ Bu örgütlenme biçimi parti üyelerini aktif siyasi radikalizmle bütünleştirmeyi ve sosyalleştirmeyi başarmıştı.

Parti-toplum ilişkilerindeki Leninist duruş, Parti'nin işçi konseyleri, sendikalar, gençlik örgütleri, eğitsel ve kültürel kulüpler yoluyla başardığı toplumu yönlendirme görevi üstlenmesidir. Parti'nin bu gruplarla olan ilişkisi tarafsız değil mümkün olduğunca yakın olmalıdır. Demokratik koşullar altında bunu başarmanın yolu parlamenter faaliyetten, seçim tahriğinden, yerli toplumsal kurumlara katılımdan ve birliklerin yasal şekilde işleyişinden geçer. Ancak sıkı yönetim koşulları altında, devrimci bir gazete etrafında örgütlenme işlev görebilmenin en etkili yolu olarak kabul edilir.⁸ Kıbrıs'ta KKP'nin örgütsel yapısı ve uygulamaları bu duruşları yansıtmıştı. Parti gazeteleri, ilk olarak *Pysos* ve sonra *Neos Anthropos*, KKP örgütünün genişlemesine önemli şekilde katkı koymuş ve örgütsel öncü görevi görmüştü. Gazeteler Parti'nin kitlelerle iletişim kurduğu araç haline gelmiş, KKP'nin ilk parti gruplarının etrafında oluştuğu çekirdeği oluşturmuştu. Bazı durumlarda, Parti gazeteyi örgütlerine gizli mesajlar ulaştırmak için kullanmış ve hücrelerinin faaliyetlerinin çeşitli kısımları hakkında detaylı raporlar talep etmiştir (örgütsel, ideolojik vs.).⁹

7) Neumann bireysel temsiliyet partileri (elit) ile bütünleşim partileri (kitle) arasındaki analitik ayrımı ihtiyaç olduğunu açıklar. İngilizce konuşan demokrasilerdeki partilerin çoğu, İskandinav ülkeleri ve dini partiler haricinde merkezîyetçi ve muhafazakar partiler bu ilk gruba dahildir. Bu partiler esas görevlerini seçimlerde oy elde etme olarak görmekteydi. Buna karşın, bütünleşme partileri dünyanın geri kalanını kendi temel felsefeleriyle tanıştırmayı hedeflemişlerdi. Bkz., Neumann, Sigmund (1956), "Toward a comparative study of Political Parties", içinde Neumann, Sigmund (ed.), *Modern Political Parties*, Chicago: University of Chicago Press, s. 404-5.

8) Lenin, *Proletariat Party*, s. 17, 47.

9) "Correspondence with the 6th and 10th party cells", *Neos Anthropos*, 8 Ocak 1927, s. 2. "Correspondence with the 15th cell of the Party Youth Movement and the 6th cell of the CPC", *Neos Anthropos*, 21 Mayıs 1927, s. 3. "Announcement by the Central Committee of the Communist Youth Movement to all party cells" *Ergatis*, 20 Ağustos 1927, s. 3.

KKP bütün toplumsal tabakalar içinde parti varlığı oluşturmayı hedeflemişti, bu politikalarını en etkin biçimde sürdürbilmesini sağlayacaktı. Parti kendiyile doğrudan erişimi olmayan belirli toplumsal gruplarla bağlantılar kurabilmek için çeşitli yan örgütler kurmuştu. Köylü sınıfı bu gruplardan biriydi ve Kıbrıs toplumu içindeki büyük sayıları düşünüldüğünde büyük önem taşımaktaydı. KKP sadece ideolojik bir mücadele yürütmenin etkili olmayacağını anlamıştı. Taleplerini (siyasi ve toplumsal) bu fikirleri öne sürecektir bir örgütün kurulmasıyla sağlamlaştırması gerekiyordu. Etkisini köylülere uzatmak için Parti köylerde hücreler oluşturdu ve üyelerini köylü sınıfının yaşam koşullarını iyileştirmeyi hedefleyen yerli veya ulusal inisiyatiflere dahil etti.¹⁰ Bu amaç için Parti elçileri Kıbrıslıların çoğunluğu için temel yerleşim yeri olan köylere köylü hücreleri kurmak için gönderildiler.¹¹ Sistematiik çabalarla Parti köylüleri ve çiftçileri örgütlemeye başarılı oldu ve önce Limasol'da sonra diğer köy ve kasabalarda çiftçi kulüpleri kurdular.¹² Köylüler arasında örgütsel seferberliği kolaylaştırmak için, birlikler kurmak ve daha etkili biçimde talepler ortaya koymak isteyenler tarafından kullanılabilecek bir hüküm taslağı yayınlandı.¹³ Parti'nin hedefi köylüleri burjuvazinin ve toprak sahibi sınıfların etkisinden kurtarmaktı. Bu aynı zamanda KKP'nin köylüler arasındaki etkisini de güçlendirecek-

10) "Positions on the peasant question", *Neos Anthropos*, 18 Eylül 1926, s. 2; "Report on the peasant question", 10 Aralık 1926, s. 4. Yine bkz., Perdios, *Essay*, s. 37. K. Rossides'in daha önce de değindiğim ikinci tarım kongresinde KKP temsilcisi olarak Kostas Drakos'u göndermişti. Drakos büyük toprak sahiplerinin, tefecilerin ve köylü olmayan herkesin Çiftçi Partisinden dışlanmasını talep etmişti.

11) *Census of 1931*, s. 2-4.

12) "Our programme", *Neos Anthropos*, 1 Ocak 1925, s. 1. İlk köylü dernekleri Limasol bölgesindeki Koilani ve Germasoya'da kurulmuştu. Bkz., Perdios, *Essay*, s. 35.

13) "Instructions on the foundation of peasant associations", *Neos Anthropos*, 15 Mart 1925, s. 4. Taslak hali hem erkek hem kadınların üye olabileceğini ve bu derneklerin hem bölgelerinin köy sendikalarına hem de Kıbrıs Köy Sendikası'na bağlı olacağını belirtir.

ti. Köylü örgütlerinin kurulması ayrıca köy kökenli KKP adaylarının seçimlerdeki başarıları için ön koşul olarak görülmüyordu. Parti köylülere gerçek sınıf çıkarlarının farkına varmaları ve Yasama Konseyi'ne kendi sınıflarından temsilciler seçmeleri çağrısını yaptı.

Bütün kitle partileri gibi KKP de genç güruh çekirdek kadrosunun ve aktivistlerinin çoğunu oluşturduğu için gençlik hareketinin oluşturulmasına vurgu yaptı. Dahası gençlik, Parti'nin çağrısını genişletmek için anahtar niteliğindedi. KKP veterani Demetris Kulluras gençlerin Limasol yakınındaki köylerde kampanya yürütmekle ve Parti doktrinlerini yaymakla sorumlu olduklarını hatırlar.¹⁴ Parti'nin gençlik örgütü oluşturmak için ilk girişimleri 1923'ün ortalarında okul öğrencilerini kayıt altına aldığı ve sonra 1924'ün ilk aylarında Limasol Ortaokulu'nda ilk komünist öğrenci grubunu örgütlediği zaman gerçekleşir. Parti 1926'nın ortalarında ilk çıkışını 1926 Ağustos'unda Merkez Komitesi'nden bir bildiriyle yapan İşçi Komünist Gençlik Ligi'ni (İKGL) kurdu.¹⁵ Bu örgütün üyelikten önce komünizm ve işçi hareketi üzerine ders almış yaklaşık 20 üyesi vardı.¹⁶

KKP kurucu kongresinde, öğrenci ve işçi genç hareketlerini bir örgütte, Kıbrıs Komünist Gençlik'te (KKG) birleştirme kararı alındı.¹⁷ KKG hücre sistemleri temelinde kurulmuş¹⁸ ve bu

14) Kulluras Dimitris, yayınlanmamış röportaj, AKEL müzesinde saklanmaktadır..

15) "Proclamation to the young workers and peasants", *Neos Anthropos*, 1 Ağustos 1926, s. 3.

16) Kulluras Dimitris, Liasis Pieri ve Polikarpu Savvas'ın yayınlanmamış röportajları.

17) "Decision on the youth issue", *Neos Anthropos*, 1 Ekim 1926, s. 2. Yine bkz., Perdios, *Essay*, s. 23, 39. *Neos Anthropos*, 1 Temmuz 1926, s. 3. Komünist Okulu Öğrenci Gençlik adına yoksul öğrenciler için bir duyuru yayınlanmış, öğrencileri örgütlenmeye çağırmıştı. Bildiri ayrıca gençlik hareketinin genel sekreterinin bu manifesto altında imzası olduğu için polis tarafından tutuklanan G. Mavromihalis olduğunu da belirtir.

18) "Announcement of the Central Committee of the Communist Youth to all the cells", *Ergatis*, 20 Ağustos 1927, s. 3. Örgütlenme şekli olarak hücreler için bkz. aşağısı.

dönemde en az iki kongre toplamış olduğu görülmektedir.¹⁹ KKG ayrıca KKP gazetesine ek olarak çıkacak *Neos Bolshevikos*'u (Yeni Bolşevik) yayınlamaya başladı. Ancak iki sayıdan sonra sömürge yönetimi eke ayrı bir gazete muamelesi yaparak yayını askıya aldı, çünkü ayrı gazete demek Parti'nin para garantisi yatırmasını gerektiriyordu ve Parti bunu yapacak durumda değildi.²⁰ KKG yine de diğer alanlarda oldukça faaldti: Bir tiyatro kulübü ve biri futbol diğeri yürüyüş kulübü olmak üzere iki spor kulübü kurmuştu.²¹ Hedefleri "Kızıl Spor" diye adlandırdıkları farklı tür spor faaliyetleri düzenlemektir. Yürüyüş kulübü aslında komünistlerin civar köyler ve madencilik bölgelerinde kampanya düzenlemek için kullandıkları kamuflajdı.²² KKG bu dönemde en az iki konferans düzenledi.²³ Kayıtlardan KKG'nin ilk yıllarında iç tartışmalar ve anlaşmazlıklar yaşadığı görülmektedir, ancak bununla ilgili daha fazla bilgi yoktur.²⁴

KKP ayrıca Parti'nin kurucu kongresine katılan, Klio Hristodulides-Ioannidu'nun (Skeleas'ın kız kardeşi) lider rolü oy-

19) "The 2nd Congress of the Communist Youth of Cyprus", *Neos Anthropos*, 14 Ocak 1928, s. 3.

20) "Declaration of support for Neos Anthropos", insert entitled *Neos Bolshevikos* in *Neos Anthropos*, 25 Nisan 1928. Ayrıca bkz. Haralambos Solomonides'in Sömürge bakanına mektubu, 3 Mayıs 1928, AKEL müzesinde saklanmaktadır.

21) "Proclamation of the Worker Youth of Limassol on the organisation of red sports", *Neos Anthropos*, 17 Ağustos 1926, s. 3. *Neos Anthropos*, 18 Ekim 1926, s. 3. Yine bkz., Lefkis, *The Roots*, s. 173. *Eleftheria*, 26 Şubat 1927, s. 3. Nisan 1927'de kulübün tiyatro gösterisine 800 kişi katılmıştı. Bkz., *Neos Anthropos*, 14 Nisan 1927, s. 3.

22) Kulluras Dimitris ve Liasis Pieri'nin yayınlanmamış röportajları. *Neos Anthropos* böylesi "Kızıl yürüyüşler" in yapıldığını bildirmektedir. Örnek olarak bkz., *Neos Anthropos*, 19 Mart 1927, s. 3.

23) "The 2nd Conference of the Communist Youth", *Neos Anthropos*, 14 Ocak 1928, s. 3. Kongre 4-5 Ocak 1928 tarihinde düzenlendi.

24) "Decision of the CC of the Communist Youth of Cyprus concerning the faction from the Limassol section", içinde *Neos Anthropos*, 25 Nisan 1928.

nadığı bir kadınlar kulübü de kurmuştu. Klio'nun hatırladığına göre, ilk teşvik Moskova'da eğitimini tamamladıktan sonra 1924'te Yunanistan'a göç eden kardeşi Hristodulos'tan (Alexis) gelmişti. Klio'ya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'ndeki kadınların pozisyonuyla ilgili mektup yazmış, onu Kıbrıslı kadınları Parti içinde örgütlenme inisiyatifini almaya teşvik etmişti.²⁵ Hücre çok küçüktü (10 kadından fazla değil) ve kadınların özgürlüğüyle kadınların toplum ve aile içindeki rolünün tanınmasını savunuyordu. Üyelerin çoğu KKP çekirdek kadrosunun akrabalarıydı ve Parti faaliyetleri için gereken siyasi bağlantılar kapsamında aracı rolünü üstlenmişlerdi.²⁶ Kulüp LİM'de her hafta konferanslar düzenliyordu. İlk konferans veren kadın *Neos Anthropos* editörü C.Solomonides'in kardeşi Irene Solomides'ti.²⁷ Ayrıca çeşitli sosyalist belgeleri gruplar halinde okuyup tartışıyorlardı.²⁸

Parti'nin topluma nüfuz etmesinin ikinci boyutu bölgesel örgütlenme haliyle alakalıydı. Duverger şubeye dayalı kitlesel partilerle (sosyalistler) hücrelere dayalı taraftar partileri (komünistler) arasında ayırım yapmıştı.²⁹ Sosyalist parti taban birimleri, Parti üyelerinin seçim bölgelerinde kampanyalar için seferber olmalarını kolaylaştırdığı için meskun veya coğrafi hatlarda örgütlenmişti. Rusya'da seçim yarışlarının eksikliği ve komplo ihtiyacı fabrika temelli olan farklı bir tür örgütlenmeyi gerektirmişti.³⁰ Bu fark siyasi rejimin, seçim sisteminin ve örgütlenme halinin birbirine bağlı olduğunu açığa çıkarır. Dolayısıyla, bunlar her partinin parti üyelerini ve takipçilerini

25) Klio Hristodulides, *Haravgi* röportaj 22 Ağustos 1976.

26) Zambas, *CPC-AKEL Famagusta*, s. 22. Ayrıca bkz. Savvas Polikarpı yayınlanmamış röportaj. Diğer üyeler Irene Solomonides, Maritsa Konteatu, Maria Kukullı, Christina Skelea, Katina Nikolau, Kokolau ve Anna Plita'dan oluşmaktaydı.

27) Liasis Pieri, yayınlanmamış röportaj.

28) Klio Hristodulides, *Haravgi* röportaj 22 Ağustos 1976.

29) Duverger, *Parties*, s. 63-71.

30) Molyneux, *Marxism and the Party*, s. 67.

seferber etmek için kendi mekanizmalarını belirlemelerine yol açmıştır.

Rusya Komünist Partisi ilk başta hücreleri Parti'nin temel örgütsel birimleri olarak benimsemişti, çünkü örgütlenmenin bu şekli mutlakiyetçi Çarist rejim yüzünden gerekli olan yer altı faaliyetini kolaylaştırmaktaydı. Hücreler arasında yatay iletişim olmadığından bir hücrenin diğerlerinden haberi olmayan esnek, küçük ölçekli örgütlenme birimlerini temsil ediyordu. Bu şekilde hücreler kolayca tehlike altına girmiyordu. Bu mantık bir dereceye kadar KKP'ye de uyuyordu; üyeler devamlı yargılanıyordu ve Parti sürekli bir yarı yasa dışılık statüsündeydi. Bu durum sürekli kamusal varlığa izin vermiyordu ve bu nedenle Parti daha merkezleşmiş biçimde, yani hücreler halinde ve yasal ve yasa dışı faaliyetlerin bir arada kullanılmasıyla örgütlendi.³¹ Veteran KKP kadroları hücre toplantılarının birçok güvenlik önlemleri alınarak, kapıda onları yaklaşan polis baskınlarına karşı uyaracak nöbetçilerle gerçekleştiğini anlatır. Bazı durumlarda, hücreler tarlalarda, mağaralarda ve izole bölgelerde toplanmaktaydı.³²

Ancak Kıbrıs'ta aynı anda hem seçim prosedürlerinin varlığı hem de büyük ölçekli girişimlerin yokluğu KKP'nin örgütsel ortamını etkilemişti. Sonuç olarak, karışık bir sistem benimsemiş, hücreleri sadece iş yerlerinde (madenler ve fabrikalar) değil, aynı zamanda coğrafi bölgelerde (kentsel mahalleler ve köyler) de etkin hale getirmişti. Örgütlenme ihtiyacının ulusal koşullara göre değişkenlik göstermesi Parti'nin ilk kongresinde geçirilen örgütsel soruna ilişkin alınan kararda belirtilmektedir. Hücrelerin faaliyetleri merkezleştirilmiş ve Parti'nin daha yüksek organlarına tabi olmuş olmalarına rağmen,

31) "Decision on the organisational question", *Neos Anthropos*, 1 Ekim 1926, s. 2.

32) Bkz. KKP-AKEL'in Maraş ve Larnaka'daki veteran kadrolarından olan Prodomos Papavasiliy ve Hristos Russis'in PEO arşivi için Kostas Graikos tarafından gerçekleştirilen röportajları, tarihsiz.

kendi eylem alanlarında inisiyatif alma özgürlüğüne bir derece sahiptiler.³³

Parti'nin kuramsal esnekliğine ve uyum sağlayabilirliğine rağmen uygulamada, bu dönem boyunca çok büyük bir destek (üyelik, seçmenler) çekmeyi başaramamıştı. Kıbrıs komünist hareketinin önemli bir taban oluşturması ancak KKP'nin 1940'ların başında AKEL'e dönüşmesiyle gerçekleşebildi. Bu, köylerde Parti cazibesini artıran öncü görevi görmüş eğitim, spor ve kültürel tabiatlı birliklerin kurulmasıyla başarılmıştı. Buna rağmen KKP tarafından kurulan birlikler Parti'nin Kıbrıs toplumuna geniş olarak hitap etmesini ve erişim dışında kalan toplum kısımlarına erişmesini sağladı. Bu birlikler takip eden yıllarda Parti'nin etkisini kitlesel boyutta geliştirme girişimlerine katalizör etkisi yaptı.³⁴

Kıbrıslı Türk Azınlığın Örgütlenmesi

KKP ayrıca Kıbrıslı Türklerin Kıbrıslı Türk parti kısmı yaratma yoluyla Parti katmanlarına katmak için önemli çabalar göstermiştir. Ancak Parti arşivleri günümüze ulaşmadığı için bu konuyla ilgili kısıtlı bilgi vardır. 1941 (KKP AKEL olduğunda) öncesinde Parti'nin katmanlarına katılacak önemli sayıda Kıbrıslı Türk'ü çekmeyi başaramadığı görülür. Bazı raporlar Limasol'dan Kemal Ahmet adlı bir Kıbrıslı Türk'ün KKP Merkez Komitesi'nin üyesi olduğunu belirtir, ancak diğer bölgelerdeki Kıbrıslı Türklere dair bilgi yoktur. Engellere

33) *Neos Anthropos*, 10 Aralık 1926, s. 4. KKP tüzüğü'nün örgütlenme ve idareyle ilgili 5. Maddesi şunu öngörmüştür: "Herhangi bir sanayi, tarım veya maden girişiminde, en az üç kişinin bulunduğu köy veya kentsel mahallelerde hücre örgütlemektedirler. Hücre kendi düzeni olan ve bir sekreter tarafından yönetilen kendi kendine yetebilir parti örgütüdür." Tüzük *Neos Anthropos*'ta 24 Aralık 1926 s. 4'te yayınlanmıştır.

34) "Proclamation of the CC of AKEL on the 60 years of CPC-AKEL" (1986), *Neos Demokratias*, issue 91 [Yunanca]. Konu üzerinde kapsamlı çalışma için bkz., Petas, Christos (1992), *The Movement of the Cultural Clubs 1931-1945*, Nicosia [Yunanca].

rağmen, bazı Kıbrıslı Türkler sonuç olarak sendika hareketine katılmış ve idari organlara seçilmişlerdi.³⁵ D. Kulluras ayrıca KKP'nin ilk yıllarında bile birkaç Kıbrıslı Türk'ün inşaat işçileri birliğinin parçası olduğunu, bazılarının Kıbrıslı Elen yoldaşlarla ortak grevlere katıldığını, 12 Kıbrıslı Türk'ün de KKP tarafından kurulan atletizm kulübüne üye olduğunu belirtir.³⁶ Kulluras ayrıca LİM tüzüğünün Kıbrıslı Türkler işçi sendikaları ve hedeflerinin sebebini anlayabilsinler diye Türkçeye çevrildiğini de anımsar. Haziran 1930'da Kıbrıslı Türk Ahmet Fetullah'ın yazdığı mektup Parti basınında yayınlanmış, Kıbrıslı Elenler ve Kıbrıslı Türkler arasında ortak örgüt kurma ihtiyacı çağırısı yapmıştır.³⁷

AKEL müzesinde saklanan bir polis raporunda üç Kıbrıslı Türk toplumları içinde öncü komünistler olarak isimlendirilirler: Salim Aziz Bulli (müzayedeci), Ahmet Hulusi (manav) ve Mustafa Naim Hoca (terzi).³⁸ Üç adam da komünizm üzerinde Vatilyotis tarafından eğitiliyordu. Aynı polis raporu Ahmet Hulusi'nin 200 Türk'ü komünist olarak yazdığını iddia eder. Üç gün sonra Türkçe gazete Söz komünist harekete katılan Kıbrıslı Türklere "Sürüden ayrılanı kurt kapar" başlığıyla gönderme yapmıştı.³⁹ Bu dağınık raporlar sayıları az olmasına rağmen bazı Kıbrıslı Türklerin KKP'yle ilişkili olduklarını gösterir. Bahsi geçen rakamlar büyük ihtimalle bir tepki doğurmak için abartılmıştı.

35) "The celebration of May 1st at the Labour Centre, Turkish workers linked in fraternity with their Greek brothers", *Neos Anthropos*, 21 Mayıs 1927, s. 2. Makale toplanıda konuşma yapan ve Limasol'daki İngiliz komiserine çözüm sunan komiteye seçilen Kıbrıslı Türk işçi Ali Feruzi'den bahsetmektedir.

36) Kulluras Dimitris, yayınlanmamış röportaj.

37) *Neos Anthropos*, 13 Haziran 1930.

38) Polis alt müfettişinin Lefkoşa polisi yerel komutanına bildirisi, 10 Ağustos 1931, AKEL müzesinde saklanmaktadır.

39) *Soz*, 13 Ağustos 1931, s. 1-2.

İşin aslı, KKP kendini *enosisten* ayrı tutmasına rağmen Kıbrıslı Türk azınlığı üzerinde çok kısıtlı bir etkisi vardı. Katsiyaunis bunu iki etkene bağlar; (a) Kıbrıslı Türklerin Kıbrıslı Elenlere nazaran her zaman daha muhafazakar olmuş olmaları ve sömürge bürokrasisinde makam sahibi olmaları gerçeğine ve (b) Kıbrıslı Türklerin KKP'nin oluşum yıllarında tabanını oluşturduğu iki tabaka olan işçiler ve zanaatkarların çok küçük bir kısmını oluşturmalarına bağlar.⁴⁰ Kıbrıslı Türklerin sendikalara ve grevlere kitlesel katılımları çok sonra, 1930'lu yılların sonunda gerçekleşmişti. Bu dönemde ve 1940'lı yıllarda KKP-AKEL'in Türk toplumu üzerindeki daha sonraki etkisini gösteren önemli bir Kıbrıslı Türk katılımı vardı.⁴¹ Pantelis Varnavas (AKEL ve Kıbrıs İşçi Federasyonu, ya da PEO veteranı) tarafından yazılan anı yazısında hapsedilen Kıbrıslı Türklerin (çoğunluğu 1940'larda ve 1950'lerde aktifti) isimleri de dahil 1933-58 dönemi arasında sol harekete katılan Kıbrıslı Türklerin listesi verilir. Ayrıca Türkçe yazılan birkaç duyuruyu da yazılarında ekler.⁴²

Parti Basını

Lenin'in aşağıdaki sözünün de kanıtladığı gibi, parti gazetesi komünist parti yapısının önemli bir parçasıydı. "Siyasi olarak adlandırılmak istenen herhangi bir siyasi hareket kolektif propagandist, aydınlatıcı ve örgütleyici rolünü üstlenecek siyasi organına sahip olmalıdır".⁴³ Tarihsel olarak, solcu partilerin gazeteleri oldukça etkili bir rol oynamıştı. Örnek olarak,

40) Katsiaounis, "Cyprus 1931-1959: the politics of the anti-colonial movement", s. 445.

41) G. Christodoulides, "The Turkish section of the CPC", içinde Haravghi, 10 Mayıs 2005.

42) Varnavas, Pantelis (1997), *Common Labour Struggles of Greek and Turkish Cypriots*, Nicosia: Publications of the Pancyprrian Labour Federation, s. 49-62 [Yunanca].

43) Lenin, *What To Do*, s. 110.

Alman Sosyal Demokrat Partisi üyeleri Parti basınındaki makalelere bir tür “günlük kısımlarla inen kutsal kitap” gözüyle bakıyordu.⁴⁴ Parti basınıni okumak üyelerin görüşlerini pekiştirmekte, sonuç olarak partiyi desteklemeye ve gazeteyi almaya devam etmelerine neden olmaktadır. KKP bu dünya çapındaki komünist parti uygulamasında da istisna değildi.

Bu nedenle KKP’nin Parti basını sadece iletişim değil aynı zamanda örgütlenme ana organıydı ve halka sızmak için bir araç olarak tasarlanmıştı. KKP gazetesi *Neos Anthropos* ilk olarak 1 Ocak 1925’te ortaya çıkmıştı. *Pyrso*’u takiben KKP’nin siyasi kontrolü altında⁴⁵ iki haftada bir çıkan “işçi-köylünün ve yoksul amelelerin” organıydı. Gazetenin ismi yeni toplumu ve KKP’nin yaratmayı düşlediği yeni insan tipini simgeliyordu. Gazetenin ana hedefi sosyalizm fikirlerini yaymak ve işçilere rehberlik sağlamak, haklarını korumak ve savunmak için onları sendikalarda örgütlenmeye çağırmaktı. Marksist fikirleri geniş kapsamlı yayma girişimleri çerçevesinde KKP ayrıca Yunanistan’dan düşük fiyata (veya bedavaya) toptan kitap alıyor, bunları üyelerine bedava veriyor veya çok düşük fiyatlara satıyordu.⁴⁶ Aynı zamanda, Parti basını Kıbrıslı Elen ve Kıbrıslı Türkler arasında dostluk, iş birliği ve karşılıklı saygı havası geliştirmiş, ortak bir İngiliz karşıtı mücadele fikrini teşvik etmişti. Parti basınıni kendi kendine “misyoner” rolünü üstlenmesi, *Neos Anthropos*’un arka sayfasında Parti üyelerine ve kadrosuna bir dizi siyasi konu üzerinde kuramsal eğitim veren “Kızıl Dersler” adlı köşede kendini göstermekteydi. *Neos Anthropos* yasal sebepler nedeniyle bir yayıncının (Haralambos Solomonides) isimlendirilmesine rağmen Parti’nin kolek-

44) Michels, *Parties*, s. 196.

45) *Neos Anthropos*, 1 Ocak 1925, s. 1.

46) 31 Ağustos 1927 tarihinde *Ergatis*’te yayınlanmış *Neos Anthropos* içindeki bir ekte Parti ofislerinde oldukça düşük fiyatlarda mevcut olan bir dizi kitap listelenmektedir.

Tablo 2 Kıbrıslı Elen gazetelerinin ortalama tirajı*

Yıl	Gazete Sayısı**	Satış***
1884	3	1,200
1887	4	2,400
1893	6	2,990
1901	7 (1)	4,630
1909	12	8,500
1917	13 (1)	11,250
1922	18 (2)	14,650
1926	16 (2)	16,356
1931	9 (2)	12,600

* Rakamlar İngiliz yönetimi tarafından her yıl yayınlanan Blue Books'lardan alınmıştır.

** Parantezlerdeki rakamlar çıkan dergi sayılarını belirtir.

*** Satış rakamları her gazetenin editörünün belirttiği rakamlardan hesaplanmıştır.

tif malıydı.⁴⁷ Muhafazakar çevreler daha geniş kaynaklarının kanıtı olarak soldan çok daha fazla yayına sahipti (Tablo 2). Gazete kendini destekleyeceği başka sermaye kaynağı olmadığı için sıklıkla abonelerine aboneliklerini zamanında ödemeleri için çağrı yapıyordu. Yıllık abonelik o dönem için çok düşük bir fiyat olan 6 şilindi.

Gazete tirajının ilk iki yılda yaklaşık 800 olduğunu, bu rakamın üçüncü yılda 1600'e yükseldiğini iddia etmişti.⁴⁸

Eğer bu rakamlar doğruysa, potansiyel okuyucularının toplumsal yapısı ve okuma-yazma seviyesi düşünüldüğünde ga-

47) İlk sayının üçüncü sayfasında gazetenin Haralambos Solomonides'in yayıncı, Kostas Skeleas'ın da editör olarak görev yaptığı bir editör komitesi tarafından yazıldığı belirtilmektedir.

48) "Entering the fourth year", *Neos Anthropos*, 1 Ocak 1928, s. 1. Servas gazete tirajının bir noktada 1,500 kopyaya ulaştığını yazmaktadır. Bkz., Servas, "Data on the Study of the CPC", s. 128.

zete tirajlarının oldukça yüksek olduğu anlamına gelir. İngiliz yönetimi tarafından basılan Blue Books *Neos Anthronos*'un tirajının basım tarihi boyunca toplam 850 olduğunu, sadece 1928'de yayınlanan *Ergatis*'in (İşçi) tirajının 400 olduğunu ve 1929'da yayınlanan *Neos Ergatis*'in (Yeni İşçi) 2000 kopyaya ulaştığını belirtir.⁴⁹ Durum her ne olursa olsun, *Neos Anthronos* basım ve tiraj konusunda ciddi mali ve diğer zorluklar yaşamıştı. 1927'de mali zorluklar Klio Hristodulidu'nun 300 poundluk başlık parasını Parti'nin kendi basım ofisini edinmesi için jest olarak bağışlamasıyla azaldı. Bu basım ofisinin adı Astro'ydu (Yıldız).⁵⁰ Coğrafi kısıtlamalar gazetenin küçük tirajının ana nedeniydi. *Neos Anthronos* esas olarak Limasol'da yerli bir gazete olarak, KKP'nin merkezi olarak işlev görüyordu, bu nedenle çağrısını ada çapında genişletmesi ve okuyucu sayısını artırması mümkün değildi. Bu zayıflık Parti tarafından kabul edilmiş, Parti "parti organının henüz gerçek bir Kıbrıs gazetesi olmayı başaramadığını ve az çok Limasol bölgesini ilgilendiren konularla sınırlı kaldığını" belirtmişti. Parti bunun sorumluluğunu üzerine almış, "*Neos Anthronos*'u ciddi siyasi kampanyalar için kullanmakta başarılı olmadığını" açıkça belirtmişti.⁵¹

Birçok okuma-yazması olmayan işçi ve köylü gazetenin hedef kitlesi içindeki dolaşımına bir başka ciddi sorun teşkil etmekteydi. Bu nedenle, gazete kopyasının grup halinde alınıp sonra ilkökul eğitimi olan biri tarafından okunması gibi başka pratik çözümler aranmıştı.⁵² Bu uygulama okuyucu çevrelerini genişletmişti, çünkü grubun bütün üyeleri ifade edilen fikirleri ortak olarak tartışmaktaydı. Bu işçi sınıfı çevrelerinde yaygın bir uygulamaydı.⁵³ Bu bakımdan komünist faaliyetlerin

49) *Cyprus Blue Book* 1928, s. 183. Yine bkz., *Cyprus Blue Book* 1929, s. 189.

50) Klio Hristodulides, *Haravgi* röportaj 22 Ağustos 1976.

51) "Decision on the party press", *Neos Anthronos*, 1 Ekim 1926, s. 2.

52) Psaras Efthimios'un Kostas Graikos'a verdiği röportaj, PEO arşivi (tarihi belirsiz).

53) Bu, Ostrogorski tarafından Britanya örneği kapsamında belirtilmiştir. Bkz., Ostrogorski, *Political Parties*, s. 192.

rolü elzemdir. Rokkan'ın da belirttiği gibi:

“...if taraftarlar iletişim ağı içinde stratejik rollere sahiptirler. Parti basınının mesajlarını toplumlarına ve en yakın çevrelerine yayarlar. Sosyalist partilerin gazeteleri büyük seçmen gruplarına ulaşmazken hatırı sayılır desteği koruyabilmeleri bu süreç sayesinde.”⁵⁴

Kısıtlanmış hedef kitlelerine ve daha önemlisi kısıtlı ekonomik kaynak sorunlarına değinmek için, Parti *Neos Anthropolos*'u tirajıyla da ilgilenecek olan gönüllülerin oluşturduğu bir sistemle dağıtmaya karar verdi. Parti yoğunlukla işçilerin yaşadığı bölgelere (ör. madenler) gazeteyi satmak için ve gazete için haberler toplamak amacıyla gönüllüler göndermiştir. Aslında, yazılarını polisten korumak için karışık bir kodlu dil yaratmışlardı, böylece eğer notları ele geçirilirse kimse yazıların ne anlama geldiğini anlayamayacaktı.⁵⁵

Mali kaynakların eksikliği yanında, gazete tirajla ilgili başka ciddi zorluklar da yaşamaktaydı. Gazete yasa dışı olmamasına rağmen, polis satın alanların kaydını tutmakta, böylece sadece alma ve okuma eylemlerini dahi sonuçlar doğuracak bir eyleme dönüştürmekteydi.⁵⁶ İş bulmak sıklıkla gazete aboneleri için sorunken⁵⁷, yerel posta ofisleri tarafından baskılara el konulması ve yok edilmesi durumları da vardı.⁵⁸ Parti basını dağıtımcıları da bazı olaylar üzerine tutuklanmıştı.⁵⁹ Gazete sıklıkla hakaret davalarıyla karşı karşıya kalıyor⁶⁰, bunlara cevap

54) Rokkan, *Parties*, s. 414-15.

55) Liasis Pieri, yayınlanmamış röportaj, AKEL müzesinde saklanmaktadır.

56) “To our subscribers”, *Neos Anthropolos*, 18 Şubat 1925, s. 4.

57) Bkz. anonim bir abone tarafından gönderilen “Gazetemizin dolaşımı engellenmektedir” başlıklı mektup, *Ergatis*, 10 Ağustos 1927, s. 2.

58) “Arbitrary actions by the post office”, *Neos Ergatis*, 18 Nisan 1929, s. 3.

59) *O Ergatis*, 26 Eylül 1927.

60) “Libel trial”, *Eleftheria*, 16 Temmuz 1927, s. 3.

vermekte zorlanıyordu. Bu okuyucularına ve Parti üyelerine mali destek için çağrı yapmalarına yol açmış⁶¹, bu çağrı sıklıkla yayını askıya almalarıyla sonuçlanmıştı. Ayrıca editör de birkaç olay üzerine tutuklanmıştı.⁶²

Gazete üç defa yayınıni durdurmaya zorlanmış, dördüncü kez sonunu getirmişti. Yayın ilk defa yasal olarak sorumlu editör Haralambos Solomonides iki aylık hapis cezasına çarptırıldığında 15 Şubat-1 Mayıs 1926 arasında askıya alınmıştı. İkinci olay da Solomonides'in hapsedilmesi nedeniyle gerçekleşmiş, bu dönemde kısa bir süre için KKP yayını yine durdurulan *Neos Anthropos* yerine başka bir gazeteyi, *O Ergatis*'i yayınlamıştı. Üçüncü kez askıya alınması 1 Ocak 1929'da KKP hükümetin yeni suçlu yasasına tepki olarak yer altına inme kararı aldığında gerçekleşmişti. Son sayı 6 Aralık 1928'de çıkmış ve onun yerine yeni bir gazete olan *Neos Ergatis* 15 Ocak 1929'da köylülerin ve işçilerin iki haftada bir çıkan gazetesi olarak Parti çekirdek kadrosundan Koilani'li Kostas Drakos'un editörlüğünde ortaya çıkmıştı.⁶³

Yeni gazetenin siyasi söylemi daha dikkatli biçimde formüleleştirilmişti. Sadece bir yıl basılmış, son sayısı 9 Ocak 1930'da çıkmıştı. Bu dönem boyunca, KKP adı gazetenin köşelerinde hiç yer almadı. 30 Ocak 1930'da yasal öneriyi takiben, *Neos Anthropos* "işçilerin, köylülerin ve KKP Merkez Komitesi'nin organı" olarak yeniden yayınlanmaya başladı. Üçüncü sayıya gelindiğinde artık Parti'nin adı gazetede görünmüyordu. Bu

61) "The *Neos Anthropos* trial", *Neos Anthropos*, 15 Mayıs 1925, s. 3. "*Neos Anthropos* in court", *Neos Anthropos*, 1 Temmuz 1925, s. 3. "Contributions to our publisher's fine", *Neos Anthropos*, 1 Haziran 1926, s. 2. Dava Limasol Ortaokulu birliği tarafından öğretmenlerin öğrencileri dövdüğü bilgisinin yayınlanması üzerine açılmıştı.

62) Perdios, Essay, s. 26.

63) Bu gazete 1928'de de birçok kez *Neos Anthropos*'un yayınlanmasına paralel olarak yayınlanmıştı. KKP'nin kırsal tabakalara sızması girişimi çerçevesinde köylüler için bir gazete olarak tasarlanmıştı.

sürekli zulüm ve KKP'nin ceza hukuğu zorluklarını aşarak gazetelerini farklı isimler altında yayınlaması Parti ve sömürge yönetimi arasında devam eden bir tür "kurumsal gerilla mücadelesi"ni yansıtıyordu.⁶⁴ Bu, gazetelerin belli koşullar altında yayınlanmasına izin veren kurumsal ortam yüzünden gerçekleşebiliyordu.

Hükümet herhangi bir gazetenin yayını sürdürebilmesi için 200 paundluk depozito yatırmasını gerektiren yasayı geçirince, gazetenin sonu geldi. Bu düzenleme üzerine 16 Temmuz 1930'da gazete mali destek çağrısı yaptı. Ağustos sonuna kadar sadece 65 paund toplayabildiği için son sayısını 27 Ağustos 1930'da çıkardı.⁶⁵ İzleyen yıllarda Parti bir daha kendi gazetesini çıkarmadı. Ancak, kadrosundan bazıları burjuva gazetelerinde düzenli makaleler yayınlamayı başardı.⁶⁶

Yayın yaptığı yıllar süresince, Parti basını KKP'nin ideolojik ve programlı propagandasında merkezi bir rol oynadı. Parti için önemi halkla etkileşim içinde bir iletişim mecrası olarak işlev görebilmesinde yatmaktaydı. Gazete, üyelerine siyasi rehberlik sağlamış, aynı zamanda KKP'ye toplumda ve iş yerlerinde olup bitenlerden farkında olmasına yardımcı olan, işçiler ve Parti üyeleri tarafından yazılmış makaleler yayınlamıştı.⁶⁷ Tabii ki bu Parti organı olarak gazetenin esasen Parti duruşunu ileri sürmek için işlev gördüğü gerçeğine karşı değer-

64) Panayiotou, Antreas (2008), "The social history of the communist movement in Cyprus", *Politis*, 9 Kasım.

65) Lefkis, *The Roots*, s. 60. Yine bkz., Perdios, *Essay*, s. 62-3, 66, 71-2.

66) Philippides, Zakharias (1982), "The establishment and consolidation of class-based trade union movement", *Neos Demokratias*, Ocak-Şubat s. 81, [in Greek].

67) Gazete okuyucularına makalelerle katkı koymaları için çağrı yapmıştı. Örnek olarak işçilere ve köylülere gazeteye tebriklerini sunmak yanında yaşam koşullarına bas-kılarına vs. değinmeleri için çağrı yapan bkz., "Correspondence", *Neos Anthropos*, 15 Ocak 1925, s. 3, Sonradan gazete "İşçi ve köylülerimizin sesi" başlıklı düzenli bir köşe oluşturmuş, okuyucuların çeşitli konulardaki mektuplarını yayınlamıştı.

lendirilmelidir.⁶⁸ Gazete de “kitlelerin öğretmeni, her tezgahta ve her köy kahvehanesinde her işçinin davasının yoldaşı” olması gerektiğini duyurmuştu.⁶⁹

Kıbrıs medyası içinde, KKP organları ilk “kitleleşme” ve erişilebilirlik örneklerini vermişti. Medyanın geri kalanı esasen eğitilmiş elitlere hitap ediyor ve yoksul işçi sınıfı için önemli konularla nadiren ilgileniyorlardı. KKP yayınları kısıtlı eğitim seviyeleri ve ekonomik imkanları yüzünden daha önce fikirlerini ifade etme fırsatı bulamayanlar için bir ifade ortamı sağlıyordu. Radikal davranışları olan bireyler için örgütsel bir toparlanma noktası sağlıyordu. Yayınları ve propagandası sayesinde, KKP liderliği işçi ve köylü hedef kitesine bireysel hakların zenginlere olduğu kadar yoksullara da tanınması gerektiği ve tam siyasi haklar kazandıklarında sorunlarına kısmen değinileceği ve toplumsal sistem değiştiğinde tamamen çözüleceği mesajını ulaştırmayı hedefliyordu.

İç Yapı

Komünist partilerin iç yapısı büyük ölçüde 12 Temmuz 1921’de Üçüncü Komintern Kongresi’nin 24. Oturumu’nda ortaya konan ilkeler tarafından tanımlanır. Bu kurallar diğer şeyler yanında, komünist partilerinin tek parça olması, güçlü bir taban hedefi olması ve özellikle etkili örgüte, güçlü disiplin, tüzüğe sıkı bağlılığa, demokratik merkeziyetçiliğe ve kolektif yönlendirmeye sahip olması gerektiği koşullarını koymuştu. Kongre, bu ilkelerin parti üyeliği için dikkatli aday seçimiyle güvence altına alınabileceğini belirtmiştir. Parti’ye ya-

68) Lipset bir örgüt içindeki resmi iletişim araçlarının kontrolünün bürokratik hiyerarşi içindeki yetkililerin tasarrufunda önemli bir idari güç kaynağı oluşturduğunu yazmaktadır. İletişim kanallarının bu “tekeli” tavrı ve davranışları şekillendirmek için temel koşuldur. Bkz., Lipset, *Political Man*, s. 394.

69) “How *Neos Anthropos* should be written”, *Neos Anthropos*, 18 Şubat 1925, s. 3.

bancı sınıf unsurlarını kabul etmek kolayca parti disiplini tehlikeye sokabilirdi. Merkez zümrenin rehberliğini reddetmek partinin imhasına eş değerdii.⁷⁰ Komünist partilerin bas-kın örgütsel ilkesi Lenin tarafından “eylem birliğı, tartışma ve eleştiri özgürlüğü” olarak tanımlanan demokratik merkezizet-çiliktir. Bu parti örgütü içinde bir karar alınana kadar eleştir-me özgürlüğü olduğu anlamına gelir, ancak karar alındığı za-man bütün parti örgütünün oy birliğı içindeki iradesi ve eyle-miyle uygulanmalıdır. Herhangi bir örgütlü parti içi grupların oluşumu veya parti birliğı ve disiplini tehlikeye sokacak herhangi bir eylem gerçekleştirmek kesinlikle yasaktır. “Parti gruplaşmalar ve grupların varlığı ile kendinden ödün verme-yecek bir irade ve eylem birliğinden oluşur.”⁷¹

13 maddelik Parti tüzüğünü yürürlüğe koyduğu 1926 KKP kongresini takiben, Parti yapısı, organları ve aralarındaki ilişki tanımlanmış oldu. En büyük tartışma ortamı temsiliyeti örgüt-lü Parti üyelerinin sayısına dayalı olan kongreydi.⁷² Lenin’e gö-re komünist partilerin bu yapısı uzun vadeli bir sürecin sonu-cuydu: “İşçilerin demokrasinin devamlı referandum ve işçi oy-larıyla işlev gördüğünün ne kadar abes bir algı olduğunu far-ketmeleri ve bunun yerine temsilci kurumlar ihtiyacını anla-

70) Lenin, *Proletariat Party*, s. 14-7.

71) Age, s. 17.

72. 7. Madde şunu belirtir: “Parti içindeki en üst güç Parti kongresine, onu takiben Merkez Komitesi’ne (MK), Bölge Kurulu’na, Yerel Komite’ye (YK) ve hücrenin Genel Kurulu’na aittir. Parti kongresi MK tarafından belirlenen bir yerde toplanır ve bölge kurulu tarafından seçilen bölge temsilcilerinden oluşur. Temsilci sayısı her seferinde MK tarafından belirlenen oranla her bölgedeki üye sayısına eş düşer. Kongrenin gö-revleri aşağıda belirtilen gibidir: a) MK’nın faaliyetini kontrol etmek, b) programla il-gili konulara ve parti taktiklerine karar vermek, c) Parti içinde ortaya çıkan bütün ko-nularda son kararı vermek, d) MK’nın ekonomik yönetimini gözlemlemek, e) MK’yi ve partinin Merkez Kontrol Komitesi’ni seçmek. Parti kongresi MK tarafından her yıl veya dilediğı zaman olağanüstü olarak veya başvurusu kongrenin ilgileneceğı konu-yu belirleyecek en az iki Parti bölgesi tarafından istek belirtildiğı zaman toplanır.” Bkz., *Neos Anthropolos*, 24 Aralık 1926, s. 4.

maları için uzun tarihi deneyim gerekliydi.”⁷³ KKP tüzüğü demokratik merkeziyetçiliğe açık bir şekilde gönderme yapmamasına rağmen, en temel ilkeleri üçüncü maddede verilir. Madde Parti üyelerinin kesinlikle tüzüğe ve yüksek mercilerin kararlarına uyması gerektiğini, Parti faaliyetlerine tam katılım göstermelerini ve istihdam edilmişler aylık gelirlerinin en az yüzde 1’ini Parti hazinesine katkı olarak vermelerini belirtir.⁷⁴ Parti bu ilkeleri ihlal eden kişilere karşı katı önlemler almıştır.⁷⁵

Bütün komünist partiler gibi KKP de hiyerarşik olarak yapılandırılmıştı. Parlamento dışı liderlik yardımcı ve yerli örgütlerin bütün faaliyetlerini koordine ediyordu. Bu parlamento dışı liderlik Parti kongresinden ve özellikle Merkez Komitesi’nden oluşuyordu.⁷⁶ KKP’nin içsel olarak ağırlık merkezi özellikle de Merkez Komitesi olmak üzere bu kurumlar üzerindeydi. Kongreler arasındaki zaman mesafesi esas olarak bir komünist partinin merkez komitesini en etkili iç kurul haline getirir. Ancak anımsamalıyız ki söz konusu dönem süresince, Parti kendi temsilcilerini adanın idari kurumlarına seçmekte başarılı olmamıştı. Sonuç olarak, uygulamada parlamento ve parlamento dışı gruplar arasında gerginlik yoktu.⁷⁷

Komünist Partinin temel örgütsel birimi küçük bir grup bireyin oluşturduğu hücrelerdir. Yerel örgütler (hücreler) partinin topluma daha fazla nüfuz edebilmesi için bir araç olarak

73) Lenin, *What To Do*, s. 173.

74) “The statute of the CPC”, *Neos Anthropos*, 24 Aralık 1926, s. 4.

75) KKP’nin kurucu üyelerinden biri olan Haralambos Skapaneas, Parti’den “bölücü eylemler ve taciz” sebebiyle ihraç edilmişti. Bkz., “Decision of the CC of the CPC on the expulsion of a member”, *Neos Anthropos*, 24 Mart 1928, s. 1.

76) *Neos Anthropos*, 24 Aralık 1926, s. 4.

77) Krouwel’e göre, komünist partilerin bir özelliği parlamenter ve hükümet kanadı yaratmadan önce parlamento dışı liderlik yaratmalarıydı. Bu, parlamento kanadının parlamento dışı liderlik tarafından kontrol edildiği, disiplin altına alındığı ve denetlendiği sonucunu yaratmıştır. Bkz., Krouwel, “Party models”, s. 255. Emek hareketi katmanlarındaki parlamento dışı liderliğin gücü ayrıca Michels, *Parties*, s.216’da vurgulanmıştır.

oluşturulmuştur. Parti gazetesi bir komünist hücrenin eylem bölgesinde ve özellikle fabrikada nasıl işlev gördüğünü, işleyiş kurallarını, gerekli disiplin gösterimini, yeni üyelere yaklaşım biçimini vs. açıklayan bir dizi makale yayınlamıştı.⁷⁸ Düzenlemeler bir hücrenin örgütlenebilmesi için üç parti üyesinin mevcut olması gerektiği koşulunu getirmişti.⁷⁹ 1930'ların başlarında bazı ifadelerle göre KKP'nin 19 açık Parti hücresi ve genellikle memurların oluşturduğu birkaç yer altı grubu vardı.⁸⁰ Hücrelerin üzerinde, Parti yerel komiteleri adı verilen bölge komiteleri oluşturmuştu.

Ceza tüzüğüne karşı diğer kentlerdeki Parti bölge komiteleri tarafından imzalanan Parti dilekçesi üzerinde bulunan tek bir Baf imzasından da anlaşıldığı gibi sadece bir hücrenin bulunduğu Baf haricinde bölge komiteleri görünüşe göre Kıbrıs'ın bütün büyük kentlerinde oluşturulmuştu. Ancak 1931'e gelindiğinde Parti Baf'ta da bir bölge (yerel) komitesi kurmuştu.⁸¹ Bundan önce, KKP'nin bazı üyeleri Yeroşibu köyünde bir taş ustaları birliği kurmak için Limasol'dan Baf'a taşınmışlardı. Bazı kaynaklara göre yaklaşık kırk kişiye ulaşmışlardı.⁸²

Mağusa'da (Maraş) ilk komünist hücresi 1923'te halihazırda bulunmaktaydı.⁸³ Limasol'daki merkezle çok sıkı iş birliği

78) "How our cells should work", *Neos Anthropos*, 24 Ekim 1927, s. 4; 2 Kasım 1927, s. 4; 20 Kasım 1927, s. 4; 30 Kasım 1927, s. 4; 10 Aralık 1927, s. 4.

79) "Theses for the organisational question of the 2nd Pancyprrian Congress", *Neos Anthropos*, 6 Aralık 1928.

80) *Sendika Hareketinin Tarihi*, PEO'nun yayınlanmamış belgesi.

81) KKP'nin Baf Yerel Komite Bildirisi, Baf, 20 Nisan 1931, AKEL müzesinde saklanmaktadır.

82) *KKP'nin Tarihi* – AKEL, AKEL Merkez Komitesi'nin yayınlanmamış belgesi, yazar yok, s.93-4. Victoras Yorgu-Mikros, Stelyos Lapertas ve Kotsios Hrisantu Baf hücresinin liderleri olarak bildirilmiştir.

83) *Age.*, s. 94. Yakovos Nikolau, Stefanos Kiprianu ve Platon Tumazos Maraş'taki öncüler olarak belirtilmiştir.

içinde olduğu anlaşıyordu ve 1929'a gelindiğinde sağlam bir örgüt oluşturmıştı. Girne bölgesinde ilk hücre 1926'da kurulmuş, ancak bu bölgede bir parti örgütü oluşturmak Parti'nin neredeyse on yılını almıştı. Başkent Lefkoşa'da şehirdeki artan sayıda işçiler göz önünde bulundurulduğunda Parti liderliği hücre oluşturmaya daha meyilliydi. Bu nedenle, 1925'te Lefkoşa'da oluşturulan parti hüccresinin çabalarını güçlendirmek için 1927'de Limasol'dan üyeler göndermişlerdi. 1929'a gelindiğinde Parti Lefkoşa'da 100'den fazla üyeye sahip 19 hücre kurmayı başarmıştı.⁸⁴ İlginçtir ki, AKEL'in ilk bölge sekreteri adı hatırlanmayan bir Yunanistan vatandaşıydı. Larnaka'da ilk parti hüccresi 1926'da Limasol merkeziyle yakın ilişki içinde olan Vaggelis Argiru önderliğinde kurulmuştu.

Sıklıkla düzenlenen ulusal kongreler Parti'nin siyasi sahne-
de devamlı ve süregelen varlığını belgelemektedir. İlk kongre
yanında ve 1931 isyanı ile takip eden yasaklanma süreci önce-
sinde, KKP ulusal bir kongre, olağanüstü bir kongre ve örgüt-
sel bir kongre toplamıştı. 20-21 Ağustos 1927'de ana konula-
rın birleşik antiemperyalist cephe, üyeliğin genişletilmesi ve
Parti yayınlarının dolaşımı olduğu olağanüstü kongre Lima-
sol'da yer almıştı.⁸⁵ İkinci Kıbrıs kongresi 1928 Aralığı'nın so-
nunda düzenlenmiş ve 1 Ocak 1929'dan beri geçerli olan Par-
ti'nin yasa dışılığı ile uyum sağlayacak "bütün parti kısımları-
nın yeniden örgütlenmesi" üzerine alınan kararları da içermiş-
ti. KKP'nin yer altı faaliyetlerine başvurma kararı İngiliz yöne-
timinin yeni ceza tüzüğünü dayatmasıyla ilgili bilerek alınan
bir karardı, fakat yasa tarafından öngörülmemişti. Bu kendi
kendine dayatılan yasa dışılık durumu düşünüldüğünde, Par-
ti birçok kongre tezleri ve kararlarının yayınlanmasından ka-

84) Age., s. 95. Lefkoşa'daki bu gayretlerin öncüsü Evripides ve Kostas Yakovu, Antonis Paraskeva, Spiros Antoniu ve Yorgos Muntzomenos vs. idi.

85) "Our party's extraordinary congress", *O Ergatis*, 31 Ağustos 1927, s. 3.

çınmıştı.⁸⁶ Kongre ayrıca KKP'nin "partideki son parti içi krizi yaratan hainleri" daha fazla bilgi vermeden partiden atma kararını da onayladı.⁸⁷ Bu karar açıkça daha önce parti içi sorunun yaşandığını gösteriyordu, bu muhtemel olarak Limasol'daki 1927 belediye seçimleri üzerine yaşanan anlaşmazlıklar ile alakalıydı.

12 Temmuz 1931'de yer alan ikinci Kıbrıs konferansı Parti'nin izole hale gelmesine neden olduğu için, Parti'nin yer altına girme kararını "sekte" bulduğu için eleştirmişti. Ancak, genç partinin yakın olduğunu düşündüğü zulümlerden üyelerini korumayı hedef almış olması muhtemeldir. Katılımcıları neredeyse sadece genç üyelere oluşan konferans gerçekleştirdiğinde⁸⁸, Vatilyotis Parti'yi yeniden örgütlemek için ciddi bir girişimde bulundu. KKP merkezini Limasol'dan başkent Lefkoşa'ya taşıma kararı Parti'nin çağrısını genişletme çabalarına destek niteliğinde alındı. Plutis Servas liderliğe geldiğinde, merkezi 1930'ların ortalarında yeniden Limasol'a taşındı.⁸⁹ Ancak Parti'yi genişletme veya iyileştirme ile ilgili bütün çabalar 1931 Ekim ayaklanmalarından sonra İngilizlerin dikta rejimi uygulamasıyla ve KKP liderlerinin çoğunluğunu hapis cezasına mahkum etmesiyle boşa gitti. Parti anında yer altına indi, ancak kadrosunun çoğunluğu kısa zamanda tutuklandı. Tutuklanmalar bu üyeler 1935'te serbest bırakılana kadar parti faaliyetlerini engelledi. Bir yıl sonra 1936'da Parti'nin yeniden örgütlenme çabalarını kolaylaştırmak için üçüncü kongre toplandı. Bu kongrede sendika kalkınması üzerine çalışmalar vardı. Dördüncü parti kongresi Mayıs 1940'ta toplandı ve KKP

86) *Neos Anthropos*, 6 Aralık 1928.

87) "Decision on the Central Committee's activity report", *Neos Anthropos*, 6 Aralık 1928, s. 2. Ayrıca bkz. Kulluras Dimitris, yayınlanmamış röportaj.

88) Perdios, *Essay*, s. 73, 86, 91. Yine bkz., Richter, "The Cypriot Communist Party", s. 111.

89) Perdios, *Essay*, s. 73.

tarafından düzenlenen son kongreydi.⁹⁰ Bir yıl sonra KKP yeni bir kuruluşa dönüştü: AKEL. Ancak KKP hemen dağılmamıştı. 1944'te yapılan sonuncu (beşinci) kongresinde AKEL ile birleşme kararının alınmasına dek AKEL ile beraber varlığını sürdürdü (bkz. Bölüm 7).

Parti faaliyetini gerçekleştirecek örgütlü bir parti mekanizması ihtiyacı, komünist parti yapısının önemli bir özelliği olan "profesyonel devrimciler" bağlamında yansıtılmaktadır. Profesyonel devrimciler yeni partinin etrafında oluştuğu temelleri oluşturmaktaydı. "Bir örgüt, işçi sınıfının siyasi partisi gibi, esasen profesyonel olarak devrimci faaliyetle meşgul, partiye tutarlılık, dayanıklılık ve istikrar getirebilecek bireylerden oluşmalıdır."⁹¹ İlk aşamalarında KKP maaşlı bir Parti mekanizmasını sürdürmek için gerekli mali güçten yoksundu. Parti tüzüğü parti kaynaklarının köylüler, işçiler ve Parti üyelerinin aidatlarından gelmesi gerektiğini belirtmekteydi. Aidatların yüzde 25'i Merkez Komitesi'ne, 25'i yerli (bölge) komitelere, 50'si de hücrelerin kendi aktivitelerine ayrılmıştı.⁹² KKP'nin üye ve destekçilerinin bileşimi düşünüldüğünde, mali kaynakların maaşlı bir parti mekanizmasını destekleyemeyecek kadar küçük olduğunu varsaymak mantık çerçevesi içindedir. Lefkis KKP kadrosunun günlük işlerini bitirdikten sonra gönüllü katkı koymalarına ve Parti görevlerini bitirmek için bütün gece ayakta kalmalarına çeşitli göndermeler yapar.⁹³ Par-

90) Age., s. 91.

91) Lenin, *What To Do*, s. 152-3. Alman toplumsal demokrasiyle ilgili yazan Michels, Parti'nin -aynı çağdaş emek hareketinin diğer kolu olan sendikacılığın- sadece bu canavar makineye hizmet edecek profesyonelce çalışacak çalışanlara ihtiyacı olduğunu belirtir: Gazete editörleri, yerel parti örgütleri sekreterleri, muhasipler, sahaflar ve diğer çalışanlar. Avrupa emek hareketi katmanlarındaki ilk kalıcı ve maaşlı liderlik kadroları 1840'ta İngiliz demir işçileri sendikası tarafından atanmıştı. Bkz., Michels, *Parties*, s. 386.

92) "Statute of the CPC", article 12, *Neos Anthropos*, 24 Aralık 1926, s. 4.

93) Lefkis, *The Roots*, s. 60-2, 113, 115, 184-5.

1950'lerde Kıbrıslı işçiler.
Mehmet Seyis'in kişisel arşivinden

ti'nin minimal mali kaynakları gazete basımıyla, mahkemelerle verilen cezaları karşılamakla ve parti ofisleri kiralamakla tükleniyordu. Parti üyeleri ayrıca sadece yüksek ücretli fakat ilkel toplu ulaşım nedeniyle değil aynı zamanda deneyim eksikliği ve kadro azlığı nedeniyle de faaliyetlerinde ciddi sorunlar yaşamışlardı. Parti'nin sınırlı mali kapasitesi ayrıca KKP'nin maaşlı kadrosunu desteklemesi için YKP'ye çağrı yapmasından (karşılığını almadıkları yardım çağrısı) da kendini göstermektedir (bkz. Bölüm 4).

Daha sonraları 1930'ların başında, Parti'de birkaç ödenekli yetkili olduğu görülmektedir.⁹⁴ Dahası, 1930'ların sonlarına doğru, sendika hareketinin büyümesiyle, daha geniş tabanla-

94) Zambas öne çıkan Parti faaliyeti sayesinde maaşlı kadro olarak Limasol'a transfer edilen Maraşlı Yakovos Nikolau'nun örneğini verir. Bkz. Zambas, *CPC-AKEL* Famagusta, s. 56.

rından ötürü sendikaların daha kapsamlı mali kaynak bulabilmeleri nedeniyle, en azından yönetici sendika kadrosu seviyesinde ödenekli personel alma imkanlarının arttığı görülmektedir. Yakın Parti-sendika ilişkileri göz önünde bulundurulduğunda, bu kadrolar her iki kuruluşa da hizmette bulunmuş, Parti ve sendika işlerini aynı anda yürütmüşlerdi.⁹⁵ Veteran KKP kadroları o dönemde neredeyse bütün sendika sekreterlerinin aynı zamanda Parti kadrosunda da yer aldıklarını ve birçok Parti üyesinin sendika komitelerine katıldığını belirtir.⁹⁶

Bütün bu çabalara rağmen KKP halen örgütsel faaliyetlerinde sınırlamalarla karşı karşıya kalıyordu. İlk olarak Parti'nin coğrafi kapsamı vardı, çoğunlukla Limasol bölgesine kısıtlıydı.⁹⁷ Bu soruna değinmek için, KKP kadroları Lefkoşa'daki işçiler ve diğer bireylerle iletişime geçmeye başladı ve onları örgütlenmeye ve eyleme teşvik etti. Sonrasında Parti birkaç kadro üyesini başkentte Parti hücreleri kurmaya gönderdi ve Lefkoşa sonuc olarak yavaşça Parti örgütlenmesinde ağırlık kazandı.⁹⁸

O dönemki bir Parti üyesine göre, KKP'nin hareketi Lefkoşa'ya genişletme çabaları Türkiye ve Selanik'ten göç eden birçok mülteciden yardım gördü.⁹⁹ Disiplinli kadroları ve sistematik çalışmaları sayesinde KKP 1920 ve 30'larda esas olarak Limasol ve Mağusa'daki işçi sınıfına devamlı erişimi sağladı.

KKP, parti sınırlarının korunması, bütün üyelerin aktif ka-

95) P. Papavasiliyü PEO arşivi için K.Graikos'a verdiği bir röportajında böylesi maaşlı bir kadro üyesinin 1930'ların sonlarında Andreas Ziartidis (PEO eski genel sekreteri ve AKEL'in uzun süreli liderlik kadrosu) olduğunu belirtmektedir.

96) Bkz. Agathangelos Emmanuel, PEO arşivi için Kostas Graikos'la yapılan yayınlanmamış röportaj.

97) Perdios, Essay, s. 40.

98) "Labour news", *Neos Anthrōpos*, 1 Ocak 1926, s. 3. Bkz., Lefkis, *The Roots*, s. 130. Lefkoşa'daki Trust Club'da yapılan konferansta, yaklaşık 80 işçi mevcuttu ve diğer işçileri bulma, geliştirme ve partiye kaydetmekle görevli bir geçici komite seçilmişti.

99) Ksinaris Efstatios, PEO arşivi için Kostas Graikos'la yaptığı tarihsiz röportaj. Ksinaris Komünist Gençliğin öncü kadrolarındandı.

Lefke'de bir sendika toplantısı.

tılıma bağlılığı, katı disiplin, demokratik merkezîyetçilik temelinde parti içi işlev görme, işyeri hücrelerinin birincil rolü, yasal ve yasa dışı faaliyetlerin birleşimi gibi komünist partilerde görülen bütün örgütsel özellikleri sergiliyordu. Temel örgüt birimleri olarak hücrelere bağlılık ve belirli tabakalarla sınıflara (köylüler ve işçiler) ayrıcalıklı odak komünist partisinin temel bileşenlerini oluşturuyordu. KKP'nin diğer örgütsel özellikleri de aynı yöne işaret eder. Bürokratik ve hiyerarşik yapısı Parti örgütlenmesini koordine etme ve kitlelere örgütlü erişim ihtiyacından ileri gelir. Milliyetçi kampın örgütlerinden ve diğer birliklerinden farklı olarak, KKP üyeleri ve takipçileriyle devamlı iletişim içinde kalmış, bunu sadece seçim dönemlerine sınırlamamıştı. Örgütün kalıcılığının çifte hedefi vardı. Bir yandan diğer mekanizmalara erişim eksikliği nedeniyle işçi ve köylülere açık tek kanal olan Parti yoluyla onları seferber etmeyi hedefliyordu. Diğer yandan Parti buyruğu sadece seçim ile ilgili katılıma kısıtlı değildi, daha geniş bir bağlamda toplumu eğitme ve şekillendirme ile tanımlanıyordu.

Siyasi partilerin, özellikle de sol partilerin örgütsel boyutu hem kuramsal kavramı hem de pratik uygulaması açısından eleştirilmiştir. Örgütlenme yapısının şekli talepte bulunma ve kitlelere erişim kazanmanın etkili bir yolu olabiliyorken, ayrıca küçük bir grubun çok güçlü olması halinde tepkisel veya muhafazakar hale gelebileceği ve düşünceyle eylem özgürlüğünü boğacağı için tabiatından gelen belli tehlikeleri de içerir. Bu bakış açısından hareketle, örgüt neredeyse oligarşiyle tıpatıp aynıdır.¹⁰⁰ KKP'yle ilgili olarak bu konuda yeterince kanıt yoktur, ancak incelenen dönem için Parti'nin bu şekilde gelişmesi için yeterince zaman yoktu.

Yönetilenler ve Yönetenler

KKP toplumsal taban ve liderliğinin analizi araştırma ve başka kanıt yetersizliği nedeniyle oldukça zordur. Bu özellikle Parti'nin toplumsal tabanı için geçerlidir, Parti'nin yönetici kadrolarıyla ilgili biraz daha fazla bilgi vardır. Ham veri eksikliğini kapatmak için, dolaylı kaynaklara ve ikinci derece kanıtlara bakarken, ayrıca verinin bulunabildiği diğer ülkelerdeki komünist partilerle olan paralelliklere de bakmalıyız. Bir partinin “kara kutusu”nun (iç bileşkenleri) analizi için kullanışlı bir kavram Katz ve Mair'in parti örgütlenmesinin üç yüzü üzerine çığır açıcı çalışmasında bulunur.¹⁰¹ Gramsci, Marksist nüanza benzer bir ayırım yapmış, komünist partisinin üç katman insan grubundan oluştuğunu iddia etmiştir:

100) Michels, *Parties*, s. 386. Michels kendisi de bizzat Alman Toplumsal Demokratik Partisi'nin üyesiydi.

101) Katz, S. Richard ve Mair, Peter (1993), “The evolution of party organizations in Europe: three faces of party organization”, *The American Review of Politics*, 14, s. 593-617. Yazarlar çeşitli kaynakları, fırsatları ve kendilerine bağlı yönetimleri olan partiler içinde üç katman olduğunu gözlemlemişlerdi: sahada parti, merkez ofiste parti ve makam ofisinde parti.

(a) Sıradan, ortalama insanlardan oluşan, katılımları disiplin ve sadakat şeklini alan kitlesel bir unsur [...] bunlar olmadan parti var olmazdı fakat sadece bunlarla da var olamayacağı ayrıca doğrudur. Onları merkezleştirecek, örgütleyecek ve disiplin altına alacak biri olduğu sürece bir güç oluştururlar [...]. (b) Kendi hallerine bırakıldıklarında bir işe yaramayan güçler kompleksini merkezleştiren [...], etkin ve güçlü kılan tutarlı ana unsur, liderlik [...]. (c) Birinci unsur ikinci unsurla açıkça ifade eden, aralarındaki iletişimi koruyan ara unsur.¹⁰²

Yukarıda bahsi geçen üç kuramcı Michels'in öncü çalışmasından yararlanır. Michels parti hayatına katılan çeşitli kademelerin (seçmenler, üyeler, aktivistler, liderler) olduğunu, her birinin kendi göreceli gücünün göstergesi belirli hiyerarşik pozisyonlarının olduğunu yazmıştır. "Burada etkin güç onu kullananların sayısına ters orantıdadır."¹⁰³

Üyeler ve Takipçiler

Aynı dönemde diğer ülkelerdeki komünist partiler üzerine yapılan araştırmalar birçoğunun hem örgütlü üye hem seçmen işçilerden oluşan bir toplumsal tabana sahip olduğunu göstermiştir. Dahası, bağımsız ve bağımlı orta tabaka bireyleri (zanaatkarlar, vasıflı işçiler vs.) önemli derecede katılım göstermişlerdi. Genel olarak siyasi partilerde, işçiler esasen alt ve orta örgütsel kademelerde bulunurlar. Ancak, diğer tür partilerde olduğundan çok daha fazla, komünist partilerde işçiler ayrıca parti liderliğinde de temsil edilirler.¹⁰⁴ Büyük komünist partilerin olduğu ülkelerde, alt tabaka (işçi ve/veya çiftçi nüfusu, düşük gelirli eğitim seviyesi düşük bireyler, etnik azınlıklar ve hızla değişen bölgelerde toplumsal olarak dışlanan-

102) Molyneux'dan alıntılandı, *Marxism and the Party*, s. 158.

103) Michels, *Parties*, s. 93-4.

104) Rashke ve Katsoulis, *Parties*, s. 32.

lar) komünist partilerin çoğunu oluşturmuştu.¹⁰⁵ Sanayi kasabalarında veya izole bölgelerde yaşamalarını gerektirecek meslekler yapan işçiler (çiftçiler, ormancılar, balıkçılar vs.) de komünist parti üyelerini oluşturmaktaydı.¹⁰⁶

Araştırmalar göstermektedir ki komünist partiler özellikle de toplumsal değişim sürecinden geçen bölgelerden taşınmak zorunda kalan insanlar (ör. kentlere taşınan köylüler) tarafından desteklenmekteydi. Gereğinden fazla basitleştirmeden kaçınmamız gerekse de, dönemin Kıbrıs'ında benzer bir duruma rastlayabiliriz. Bazı akademisyenler tarım bölgelerinden "köklerinden sökülme" ve göç etmenin sendika veya siyasi tabiatlı kolektif/örgütlü bir tür eylemin oluşmasına doğrudan etki etmediğini savunur. Bu düşünce tarzı yabancı kentsel bir çevreye yerleşen bireylerin onları birbirlerine bağlayacak ve eyleme geçmelerine neden olacak sabit iletişim ağlarından yoksun olduklarını varsayar.¹⁰⁷ KKP'nin ilk yıllarında özellikle Limasol bölgesi dışında işçi sınıfı ve genel olarak nüfus üzerindeki kısıtlı etkisi, görülen o ki, bu savı bir dereceye kadar doğrulamaktadır. Ek olarak, KKP'nin Limasol dışındaki işçilere ulaşmasını sağlayacak etkili bir örgütsel ve iletişim ağı yoktu.

Kıbrıs'taki komünist hareketin ilk aşamalarında, başka yerlerde var olan durumlarla Parti'nin toplumsal tabanı arasında paralellikler bulunabilir. Köylü ve işçi azınlığından başka, Parti'nin bilinen üyeliği ticaret merkezi çalışanları ve vasıflı işçilerden (zanaatkarlar) oluşmaktaydı.¹⁰⁸ Bu, sosyalist kitle tabanlarının ilk aşamalarında neredeyse tümüyle fabrika ve sanayi işçileri yerine vasıflı işçilerden oluştuğu birçok Avrupa ülkesindeki resimle benzeşmektedir.¹⁰⁹ Vasıflı emsallerine kı-

105) Lipset, "Political cleavages", s. 33-4.

106) Lipset, *Political Man*, s. 89, 92, 104.

107) Geary, *European Labour Movement*, s. 121-4.

108) İlk komünistlerin meslekleri ile ilgili bkz. Bölüm 3

109) Geary, *European Labour Movement*, s. 112-17.

yasla, basit işçiler kolayca değiştirilebilirdiler ve örgütlendikleri halde işlerini kaybetme korkuları daha fazlaydı, bu da örgütsel seferberlikleri önünde caydırıcı bir rol oynadı.

Bazı sosyalist ve işçi partilerinin iki belirgin üyelik türü vardı: Bir yandan bireysel kartlı üyelik, diğer yandan sendika üyeliği yoluyla kolektif bağlılık.¹¹⁰ Buna karşın, komünist partilere üyelik her zaman için kişisel bir tercihti ve parti ile üye arasında yapılan bir çeşit “mukavele”ydi. Kıbrıs’ta bu bireysel bağlılık uygulamasına ek olarak, ilk komünistlerin altında çalıştığı çok zor koşullar KKP’yi üyelerini oldukça katı prosedürlerle ve kapsamlı bir soruşturma ve testler akabinde kayıtlı etmeye itti.¹¹¹ Bu durum ülkenin rejimiyle alakalı komünist partilerinin üye katmanları altında yatan mantıkla açıklanabilir. *“Otoriter bir ülkede bunlar çok olmamalıdır; üye sayısı ne kadar azsa polisin örgütü dağıtması da o kadar zor olur.”*¹¹² Parti tüzüğü’nün ikinci maddesi yukarıda yazılanı yansıtır ve şu nu belirtir:

KKP’ye üyelik işçilere, köylülere ve diğerlerine partinin hedeflerini ve tüzüğünü kabul edip partinin günlük faaliyet ve çalışmalarında yer aldıkları zaman açıktır. KKP üyesi olmak için, iki parti üyesinin tavsiyesiyle desteklenmiş bir başvuru yollamak ve aday aşamasını geçmek gereklidir. İşçiler için adaylık aşaması üç ay, köylüler ve zanaatkarlar için altı ay ve diğer herkes için bir yıldır.¹¹³

Tüzükte üyelikte cinsiyete göre ayırım yapıp yapılmadığını açıkça belirten herhangi bir gönderme olmasa da, her iki cin-

110) Rokkan, *Parties*, s. 201. Bu durum Britanya İşçi Partisi örneğinde daha belirgindir.

111) Veteran KKP kadrosu Agathangelos Emmanuel, PEO arşivi için Kostas Graikos’la yapılan yayınlanmamış röportajında düzenli bir üye olmadan önce iki yıl üye adayı olarak denemeye alındığını belirtmektedir.

112) Lenin, *Proletariat Party*, s. 105.

113) “The CPC Statute”, *Neos Anthropos*, 24 Aralık 1926, s. 4.

siyetten de üyelerin kabul edildiğini, kadınların ilk sosyalist hücrelerde ve Parti'nin kurucu kongresinde yer almalarından varsayabiliriz. Katrina Nikolau Maraş'taki komünist hücrenin sadece dört üyesi olduğunu ileri sürer.¹¹⁴ Parti tarafından kurulmuş bir kadınlar kulübü vardı¹¹⁵ ve ayrıca kadınlar bütün Parti faaliyetlerinde ve kampanyalarında oldukça faaldiler. KKP sınıf, etnik ve cinsiyet farkı gözetmeksizin 18 yaş üstü bütün Kıbrıs halkı için tam vatandaşlık hakları talep eden dönemin tek siyasi örgütüydü (bkz. Bölüm 4, kısım 4.4.3).

Parti kesin üyelik rakamlarının kaydını tutmuyordu. KKP arşivi, üyelik listeleri ve *Neos Anthropos*'a abone olanların listelerinin 1930'lar sırasında Kıbrıs'ta o dönemin valisi olan ve "Palmer dönemi" olarak bilinen İngiliz baskısı döneminde yok edildiği düşünülür.¹¹⁶ Sonuç olarak, İngiliz istihbaratıyla diğer raporlar yanında eski KKP üyelerinin kişisel arşivlerine bakarak bu rakamlar üzerinde sadece tahmin yürütebiliriz. Yunanistan'a göç eden KKP veterani Leonidas Stringos, 1924'ün sonlarına gelindiğinde KKP'nin 35 üyeden oluştuğunu belirtir.¹¹⁷ 1931'de komünist faaliyetleri üzerine yazılan bir raporda, o dönemki İngiliz Valisi Storrs, polis gözetimi altındaki Parti üyelerinde çok hızlı bir yükseliş olduğunu, altı ay içinde 181'den 365'e yükseldiğini belirtmişti. Aynı yıl komünistlerle ilgili özel dosyalar yaklaşık 400 kişi olduklarını belirtmiş, 48. Numara Parti içindeki üyeliği esasında şüpheli olan Baftaki Galatopulos'a verilmişti.¹¹⁸ Parti üyelerine ek olarak, hatırı sayılı miktarda KKP toplantılarına sempatizan ola-

114) Katina Nikolau, yayınlanmamış röportaj.

115) "The 1st Pancyprrian Congress of the CPC", *Neos Anthropos*, 18 Eylül 1926. Bu makalede, gazete Komünist Kadınlar Kulübü temsilcilerinin kurucu kongrede mevcut olduklarını aktarmaktadır.

116) Lefkis, *The Roots*, s. 215.

117) Leonidas Stringos, *Haravgi* röportaj 22 Ağustos 1976.

118) Cyprus State Archive, SA1/607/1931, Communist Activities, Police Reports, etc.

rak katılan üye olmayan kişiler de gözetim altındaydı.¹¹⁹ Richter Storrs'un kışkırtıcı veya komünist propaganda yaptıklarından şüphe edilen kişilerin komünist olsalar da olmasalar da gözetim altına alındığını itiraf ettiğini belirtir.¹²⁰ 14 Ekim 1932 tarihli bir polis belgesinde "Kızıl 460", Kostas Anafotis'le ilgili bilgi vardır. Bu rakamlar birçok kişinin KKP faaliyetlerine karıştığını gösterse de¹²¹, büyük ihtimalle halk ve hükümet içinde tepki uyandırmak için Parti'yi gözlem altına alan ve birçoklarını olmadıkları halde komünist olarak yaftalayan hem İngiliz hem Kıbrıslı polis memurları bir dereceye kadar abartı yapmaktaydılar. Örneğin, Baftaki KKP yerel komitesi mahkemede komünist olarak yargılanan bir şahsın Parti ile hiçbir ilişkisi olmadığını duyuran bir bildiri yayınlamıştı.¹²² 1931 ve 1941 yılları arasındaki baskının sonucunda, 1935 itibarıyla KKP rakamları ani biçimde 35'e düşmüştü.¹²³ Dördüncü kongre yer aldığı anda, sayıları az miktarda yükselerek 60'a¹²⁴ veya 100'e¹²⁵ çıktı. Az sayıda üyenin bulunması ayrıca -dönemin Kıbrıs'ındaki sömürge rejimi gibi- otoriter rejim altındaki parti örgütünün küçük ve esnek olduğu Leninist kuramla uyumluluğu da gösteriyor olabilir.¹²⁶

Bir siyasi partinin seçim coğrafyasını incelemek partinin en güçlü olduğu bölgeleri tanımamıza ve bir seçimden diğerine avantajının nasıl istikrarlı kaldığını görmemize izin verir.¹²⁷

119) Storrs to Passfield, 4 Haziran 1931, Georghallides, *Storrs*, s. 651.

120) Richter, *History*, s. 458.

121) Larnaka bölge komutanından yüksek komutana, Rapor, No. 48/25, 14 Ekim 1932.

122) AKEL yerel komitesi, 20 Nisan 1931, Ktima, Baf. Bildiri Kostas Krisantu tarafından imzalanmıştır ve Parti müzesinde saklanmaktadır.

123) Richter, "The Cypriot communist party", s. 110.

124) Perdios, *Essay*, s. 73, 86, 91; Richter, "The Cypriot communist party", s. 111.

125) Ioannou, *The Left and the Cyprus Problem*, s. 16.

126) Lenin, *Proletariat Party*, s. 105.

127) Meynaud, *Political Forces*, s. 260.

Çoğu KKP üyesi kentlerde, özellikle de Limasol'da yerleşikti. Bölgesel merkezlerde ve madenlerle kasabalar gibi işçilerin yoğun olduğu bölgelerde de bulunmalarına rağmen, aynı şey Parti örgütleri için de geçerliydi. Özellikle, çoğu Limasol'da, onu takiben Mağusa, Lefkoşa ve Larnaka'da yoğunlaşmıştı.¹²⁸ Parti'nin en güçlü olduğu yer şehirde bulunan yoğun işçi miktarı ve kadrolarının çoğunluğunun orada olması nedeniyle Limasol'du. LİM'in işlev görmesi Parti'ye yeni üyelerin kazandırılması çabalarını güçlendirdi.¹²⁹ Ayrıca Parti'ye ekonomik ve toplumsal sebepler yüzünden yakınlık duyan ancak üye olmayan bir grup sadık sempatizan ve seçmen de vardı. Örneğin, 1925 kadar erken bir tarihte kavramları savuşturacak milliyetçi gösterilere karşı hazırlanan Parti dilekçesini 200 kişi imzalamıştı.¹³⁰ Dahası Parti'nin duruşu göz önünde bulundurulduğunda, bu dönemde KKP üyeleri ve seçmenlerinin toplumdaki en az dine bağlı bireyler olduklarını varsaymak mantık çerçevesindedir.

Sonuç olarak söz konusu dönem boyunca, KKP yapılarını ve seçmen kitlesini kitlesel bir partiye dönüştürmeyi ve Limasol bölgesinin ötesinde hatırı sayılır bir derecede genişlemeyi başaramadı. Dönemin liberallikten uzak rejimi ve Parti'nin kendi eksiklikleri gibi sebepler nedeniyle işçi sınıfının sayıca artması Parti'nin seçim kitlesinde ve üyelik listelerinde eş zamanlı bir artışa yol açmadı.

Liderlik

Profesyonel ve toplumsal geçmiş ile siyaset arasında (yani liderlerin ve siyasi hareketlerin yaratıcılarının geçmişleri) kanıtlanmış bir ilişki vardır.¹³¹ Michels Almanya'daki sosyalist

128) "Persecuted and injured communists", *Eleftheria*, 19 Ağustos 1931, s. 2.

129) Perdios, *Essay*, s. 23.

130) *Neos Anthropos*, 14 Nisan 1925, s. 3.

131) Lipset, *Political Man*, s. 198-9.

parti liderliğini analiz etmiş ve çoğunluğunun iki toplumsal sınıftan geldiğini keşfetmiştir: Proleteryadan ve burjuvazinin entellektüel tabakasından.¹³² KKP'nin ilk liderleri ve nüfuzlu şahısları ile ilgili mevcut veriler fabrika ve sanayi işçileri yerine entellektüeller, zanaatkarlar ve ofis memurlarından oluşan bir karışıma işaret eder.¹³³ Özellikle de ilk aşamalarda köylüler neredeyse liderlik mertebeleri arasında yoktu.¹³⁴

KKP ortama tamamen yeni bir siyasi liderlik ve aktivizm algısı getirdi. KKP'nin oluşumuna kadar, siyasi elitler dini kişiliklerden, büyük toprak sahiplerinden ve tüccarlarla avukatlar gibi bazı burjuvazi üyelerinden oluşmaktaydı. KKP işçi sınıfının kendi için sınıf olması ihtiyacını ve işçi sınıfı hareketinde liderlik rolü üstlenmesini dile getirdi. KKP'nin ortaya çıkışı ve ideolojisi işçilerin kendilerini yavaşça işçi sınıfı örgütlerinin liderliğine getirmelerinin habercisi oldu. Böylelikle Parti katmanlarına siyasi elitlerin marjinal ya da sadece sempatizan olarak adlandırdığı kişileri çekmeyi başardı. KKP de dahil olmak üzere yeni komünist partiler üyelerinin başarılı liderler olabilmeleri için çalışmaya ve eğitime ihtiyaç duyduklarının bilincindeydi. Solun örgütleri yeni liderleri sendika mücadelesine karşı, parti basını ve ideolojik aşılama vs. ile ilgili eğitmek için kullanılan en iyi mekanizmaları kurumlaştırdı.¹³⁵ LLM'in de yaptığı gibi, KKP üyeleri için birçok kişinin katılı-

132) Michels, *Parties*, s. 346.

133) PEO arşivi için Kostas Graikos'la yapılan bir röportajında veteran KKP ve PEO kadrosu Eftimios Psaras Mağusa'da hareketin işçilerden ziyade çoğunlukla aydınlar ve çalışanlar tarafından yürütüldüğünü ve bu nedenle kitlesel seviyede istenilen müdahaleyi yapamadığını aktarmıştır. Mağusa ile ilgili görüşü Prodromos Papavasiliyu tarafından yine Graikos'la yapılan bir röportajda doğrulanmıştır.

134) İlk KKP üyelerinin bu toplumsal oluşumun göstergesi olan mesleklerine hali hazırda üçüncü bölümde değinmiştik.

135) Lenin kitlelere siyasi eğitim kavramını öğretti. Bunun "insanlar arasında her fırsatta işçi halkın siyasi bilincini geliştirme hedefiyle çalkanmayla ilgisi olduğunu" yazmıştı. Bkz., Lenin, *What To Do*, s. 72, 103.

myla sonuçlanan konferans dizisi düzenledi.¹³⁶ Bu konferansların amacı Parti üyelerinin ve sendikalı işçilerin siyasi eğitimi idi.¹³⁷

KKP'de liderlik pozisyonlarında bulunan kişilerin çalışmalarını ve katkılarını aktarmak ayrı bir kitap daha gerektirirdi, fakat Parti içindeki birkaç önemli şahıstan bahsetmemiz gerekir.¹³⁸ Bu dönemde KKP'nin liderleri (genel sekreterler) kronolojik sıra ile: Dimitris Hrisostomides (ilk Parti hücreleri döneminden Kıbrıs'tan ayrıldığı 1924'e kadar), Nikos Yavopulos (1925'teki sürgününe kadar birkaç ay boyunca), Kostas Skeleas (1925-31), Kostas Kononas (1931-3) ve Plutis Servas (1934-41) olmuştur. Hristos Savvides'in göreve resmi olarak seçilmeden Servas'tan önceki iki yıllık dönemde Parti'nin genel sekreterliğini yaptığı düşünülür.¹³⁹

Dimitris Hrisostomides (1901-35) Larnaka'da doğmuştu ve Kıbrıs'taki ilk sosyalist hücrenin üyelerindendi. Ticaret evinde memurluk yapmış, sonrasında da Limasol Limanı'nda dok işçisi olarak çalışmıştı. Şubat 1924'te KKP'nin ilk resmi temsiliyeti olan İngiltere'deki İşçi Partisi hükümetine yazılan mektubun altında onun imzası vardı. 1924'te Yunanistan'a gitmiş ve bir daha Kıbrıs'a dönmemişti.

Nikos Yavopulos (1898-1975) Kıbrıslı anne-babanın çocuğu olarak Atina'da doğdu, orada eğitim görerek tıp doktoru oldu. 1924'te komünist fikirlerden esinlenerek Kıbrıs'a döndü. Hükümetten kinayeli yorumlar gelmesine sebep olan Par-

136. Lefkis işçi sınıfı üyeleri için cazip gelen işçiler tarafından işçilere yapılan konuşmalara değinmektedir. Bkz., Lefkis, *The Roots*, s. 143.

137. *Eleftheria*, 15 Eylül 1926, s. 3. Burada bahsi geçen konferans SSCB'deki işçi ve köylülerin durumu konusu üzerinde Hacıpvavlu Tiyatrosu'nda Vatilyotis tarafından verilmişti. Bkz., Perdios, *Essay*, s. 73.

138. Parti liderlik kadrolarındaki kişisel bilgiler çeşitli kaynaklardan, esasen Kudunaris, *Biographical Dictionary*'den alınmıştır.

139. Perdios, *Essay*, s. 29.

ti gazetesi *Neos Anthropos*'u yayınlayarak belirgin bir katkı ortaya koydu.¹⁴⁰ Sömürge rejimine karşı bir tehdit olarak algılandığı için Temmuz 1925'te sürüldü (bkz. Bölüm 6).

Limasol doğumlu Kostas Hristodulides-Skeleas (1895-1941) marangozluk yapmakta ve ilk komünist hücresi üyele-rindendi. Komünist fikirlerle eşi İrene, küçük kardeşi Hristo-dulos (Aleksis lakaplı) ve başlık parasını Parti'ye basım ofisi ve matbaa makinesi alması için bağışlayan kardeşi Klio olmak üzere bütün ailesiyle birlikte tanışmıştı. 1926 kurucu kongre-sinde ilk resmi KKP genel sekreteri olarak seçildi. Birçok kon-ferans verdi, Kıbrıs boyunca kampanyalar yürüttü, Parti bası-nı için çeşitli makaleler yazdı ve Parti gazetesiyle birlikte baş-ka duyurular yayımladı. Birkaç olayda polis zulmüyle karşı karşıya kaldı ve fanatik siyasi rakipler tarafından dayığa ma-ruz kaldı (bkz. Bölüm 6). Ayrıca Limasol Belediyesi seçimle-rinde Parti listesiyle birlikte adaylığını koydu. 1931'deki Ekim ayaklanmalarından sonra Kıbrıs'tan sürüldü. Birkaç ay sonra Londra'dan kaçıp Moskova'ya gitti, fakat bu noktadan sonra onunla ilgili güvenilir bilgi bulunmamaktadır.

Yer altına sürüklenmiş olduğu için, Parti yeniden örgütlen-mek için zamana ihtiyaç duydu. 1932'de Birleşik Devletler'den Kıbrıs'a dönen Hristos Savvides'in (1901-63) bu süreç boyun-ca çok büyük yardımı dokundu. Birleşik Devletler'deyken sos-yalist harekete katılmış, kuramsal eğitim için Moskova'ya gön-derilmişti. Birinci Dünya Savaşı'nda katır sürücüsü olarak hiz-met verdi. Mesleği terziлиkti ve Plutis Servas'ın biyolojik kar-deşiydi. Limasol'daki ilk grevleri yürüttü ve Parti'nin kurucu üyelerinden biriydi.

Sonradan Parti'den "dengesiz bir unsur" olduğu için ihraç edilmiş ve "komünizm karşıtı katmanlara karışmaktan" suç-lanmış olmasına rağmen kısa bir süre için KKP'ye Kostas Ko-

140) *Fonitis Kiprou* (Kıbrıs'ın Sesi), 24 Ocak 1925.

nonas (1905-83) liderlik etmişti.¹⁴¹ Kononas Lefkoşa'da kadro üyelerinden biriydi ve mesleği öğretmenlikti. Faaliyetleri Ekim ayaklanmalarını takip eden komünist davaları sırasında kendini göstermeye başladı.¹⁴² 1932'de tutuklanmış, 1933'te yargılanmış ve sonuç olarak mahkum edilerek işinden kovulmuştu. 1935'te komünizmi reddettiği ile ilgili bir açıklama imzaladı. Sonrasında KKP'ye fanatik biçimde karşı durdu ve birlikçi milliyetçi kampın çeşitli gazetelerinde çalıştı.¹⁴³

1936'daki Üçüncü Parti Kongresi sırasında Plutis Servas (1907-2001) öncü bir rol oynadı ve 1944'e kadar sürdürdüğü genel sekreter görevini üstlendi. Kişisel ifadelere göre, aslında 1935'te Atina üzerinden Moskova'dan Kıbrıs'a döndüğünden beri genel sekreter görevlerini yürütmekteydi.¹⁴⁴ Bu tarihe kadar, Servas'ın Kıbrıs'a giriş yapması yasaklanmıştı. Ancak herhangi komünist veya siyasi propagandadan kaçınacağına söz veren -tutmadığı bir söz- bir bildiri imzaladığı zaman dönmesine izin verildi.¹⁴⁵ Sosyal bilimler eğitimi aldığı Moskova'dan dönüşünde birkaç gazete için makaleler yazdı. Servas tartışmalı bir kişiliği olan ve aynı zamanda Kıbrıs komünist hareketi içinde oldukça etkili olan bir şahsiyetti.¹⁴⁶ Marksist teori temelini pratik denetimiyle birleştirmiş o dönem Parti'nin en değerli varlığı haline gelmişti. Ancak, etkisi ve gücü kendi ki-

141) Perdios, *Essay*, s. 84.

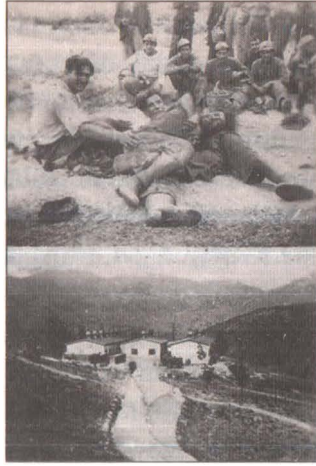
142) Graikos, Costas (1994), *The Ekim Riots and the CPC*, Nicosia [Yunanca].

143) Chryssanthou, Chryssanthos (2012), "The leadership of the Left in Cyprus, 1920-1940", konferansında sunulan yayınlanmamış makale. Konferans Kıbrıs Üniversitesi ve Promitheas Araştırma Enstitüsü tarafından Lefkoşa'da 24-25 Nisan'da düzenlenmiştir.

144) Bkz. Veteran KKP ve PEO kadrosu Gregoris Spiru'nun PEO arşivi için Kostas Graikos'la yapılan tarihsiz röportajı. Yine bkz., Perdios, *Essay*, s. 86.

145) Richter, "The Cypriot communist party", s. 111. Bu sonradan ona karşı kullanılmıştı çünkü bu bilgiyi Parti'yle paylaşmamıştı.

146) Christodoulides Giorgos, içinde *Haravgi*, 27 Nisan 2005.

1930'lar Kıbrıs'ı.

İsmail Seyis'in kişisel arşivinden

şisel iradesinin Parti hukuğuna dönüştüğü noktaya kadar yükseldi.¹⁴⁷ İnatçı ve buyurgan kişiliği Parti liderliğinin geri kalanıyla uyuşmadı.¹⁴⁸

Haralambos Vatilyotis (1898-1934) esasen hiçbir zaman KKP genel sekreterlik görevi üstlenmedi ama o dönemde kuramsal eğitime sahip tek kişi olduğu için kurucu kongreyi yöneterek Parti duruşuna ideolojik bir temel kazandırdı.¹⁴⁹ İlk olarak Tarım Koleji'nde eğitim gördü ve tarım uzmanı olarak çalıştı. Ancak, kısa zamanda Mısır'a gitti ve burada komünizmle tanışarak çeşitli grevlerde yer aldı. Mısır'dan ayrıldıktan sonra Yunanistan, Balkanlar ve Moskova'dan geçerek Marksist teori üzerindeki bilgilerini ilerletti. 1930'da KKP'nin yeniden örgütlenmesine yardımcı olmak için Kıbrıs'a döndü, ama 1931 Ekim ayaklanmasından sonra Skeleas'la birlikte adadan sürül-

147) Age, Veteran KKP kadrosu Agathangelos Emmanuel, PEO arşivi için Kostas Graikos'la yapılan röportajında Servas'ı otoriter ve inatçı olarak tanımlamıştı.. Ioannou, *The Left and the Cyprus Problem*, s. 21.

148) Agathangelos Emmanuel, PEO arşivi için Kostas Graikos'la yapılan röportaj.

149) Perdios, *Essay*, s. 29.

dü. İngiltere'den kaçıp Moskova'ya gitti ve burada karahum-maya yakalanıp 1933 veya 1934'te yaşamını yitirdi.¹⁵⁰

KKP liderliği İngiliz idaresi altında zulme maruz kalmış, bu zulmün sonuçları Parti'nin örgütsel ve siyasi çalışmalarını olumsuz etkilemişti. Örneğin, KKP döneminde bazı liderler (Yavopulos da dahil) sürülmüş, diğerleri (ör. Hrisostomides, Stringos ve Savvides) sürekli zulümden ve gözetimden ötürü göç etmişti. Ekim 1931 ayaklanmasından hemen sonra, KKP'nin en önemli iki lideri Vatis ve Skeleas İngiltere'ye sürülmüş (ve Kıbrıs'a geri dönmemiş) ve diğer birçok Parti lideri tutuklanmıştı.¹⁵¹ Kısa süreli yer altı faaliyetinden sonra, Parti liderliğinin çoğu tekrardan tutuklandı. 1935'te serbest bırakılmalarına kadar Parti faaliyeti parçalanmıştı ve güçlkle yerine getiriliyordu.

Kıbrıslı komünistler bu dönemde sürgün, ülke içinde yerinden edilme ve ülkeden sınır dışı edilme hallerinde dayanılmaz zulümle karşı karşıya kaldıklarından KKP liderlerinin günlük yaşam ve çalışmaları oldukça zordu. Parti makamlarına seçilenlerin karşılıkları sembolik dahi herhangi bir ödeme şekli ile telafi edilmiyordu. Liderler zaman ve çaba açısından hatırı sayılır fedakarlıklar yapıyor, sıklıkla mahrumiyet, hakaret ve aşağılamaya (örneğin, tutuklamalar veya zil çalma uygulamasıyla) maruz kalıyorlardı.¹⁵² Tatillerde bile kampanya yapıyor, ilanlar dağıtıyorlardı. Parti'ye ve sendikalara olan bu düşkünlüklerinden dolayı, bu liderler işverenler tarafından yapılan misillemelerin hedefi oluyor ve sıklıkla işlerinden oluyorlardı.¹⁵³ KKP liderliği siyasi bir ideolojiye bağlıydılar ve işçi hareketini toplumsal hedefleri gütmek için bir araç olarak görüyorlardı. Bu güçlü bağlılık faaliyetlerinin genellikle getirdiği

150) Chryssanthou, "Leadership of the Left".

151) Perdios, *Essay*, s. 73.

152) Bkz. 6. Bölüm

153) Lefkis, *The Roots*, s. 106-7.

yaptırımları ve önlemleri telafi ediyordu.¹⁵⁴ KKP lideri işçi sınıfıyla alt tabakaları radikalleştirmede ve taleplerini ortaya koymakta belirleyici bir rol oynadı.

KKP'nin Uluslararasılaştırılması:

Yurt Dışındaki Komünist Merkezlerle İlişkiler

Komünist parti tarihinin çokça tartışılan ve sıklıkla çekişmeli konularından biri çeşitli partilerin komünist dünyanın merkeziyle, yani Moskova'yla olan bağlantıları ve ilişkileri ile alakalıdır. Rus Devrimi iletişim teknolojisinin hızla geliştiği bir dönemde gerçekleşti; bu nedenle istihbarat, haberler ve bilgi dünya çapında iletilmekteydi. Sonuç olarak, bir ülke içindeki gelişmeler artık izole değildi. Böylece bir ülkedeki komünist parti haberleri ve gelişmeleri çabukça yayılıp dünya çapındaki diğer komünist partilerin fırsatlarını/gelişimini önemli derecede etkileyebildi. Bu süreç sıklıkla parti ailesinin uluslararasılaşması olarak nitelendirilir.¹⁵⁵ Bir parti ailesinin uluslararasılaşması üç yolla gerçekleşebilir: (a) aynı ilkelere sahip sınır ötesi partilerden yardım ve destek, (b) diğer partilerin takip edebileceği modeller sağlamak ve (c) bir ülkedeki başarılı kardeş parti diğer ülkedeki partinin programını daha kabul edilebilir hale getirebilir.¹⁵⁶ Görünen o ki, KKP ilk aşamalarında bütün bu aşamalara göre uluslararasılaşmıştır.

KKP'nin yurt dışındaki ülkelerle ve Komintern'le olan ilişkilerine işaret eden az kanıt vardır, kanıtlar daha çok varsayım

154) Lipset'e göre bu bağlılık ayrıca dünya çapında sosyalistler ve komünistlerin birçok sendikanın oluşumunda orantısız bir rol oynamasının sebebiydi. Bkz., Lipset, *Political Man*, s. 420.

155) Mudde, Cas (2007), *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge: Cambridge University Press, s. 274.

156) Schain ve diğerleri, (2002), s. 16-17, Mudde'dan alıntılanı. *Populist Radical Right*, s. 274. Özgün kaynak radikal sağ partileriyle ilgilidir, fakat benzer bir paralellik komünist partiler için de kurulabilir.

ile değişkenlik gösteren, kaynağı tartışılır kişisel ifadelerle dayalıdır. Bu dönemde KKP'yle yabancı komünist partiler arasında veya KKP ile Komintern Üçüncü Enternasyonal arasında herhangi bir organik ilişki olduğu kesin olarak söylenemez. İki olayda Parti böyle bir ilişkinin var olmadığını ve bağımsız bir parti olduğunu gazetesi yoluyla duyurmuştur.¹⁵⁷ KKP'nin 1931'de Komintern üyesi olarak kabul edildiğini iddia eden akademisyenler mevcutken¹⁵⁸ bazı AKEL kadroları KKP'nin Komintern'e uluslararası girişinin 1927 tarihli olduğunu savunur.¹⁵⁹ Diğerleri, veteranların kişisel ifadelerine dayalı olarak, bir bağlantının 1924 gibi erken bir tarihte kurulduğunu belirtir.¹⁶⁰ Zambas, *Haravgi*'de (Şafak) yayınlanan Markullis röportajına dayanarak 1923'te Komintern'e başvuru yapıldığını fakat KKP resmi olarak bir parti olarak ilan edilmediği için reddedilmiş olduğunu, dahası Komintern'in YKP'ye KKP'yi koruması altına alması için öneri yaptığını belirtir. Lefkis ilk KKP kongresi üzerine olan raporunda, Vatilyotis'in Parti'nin Üçüncü Enternasyonel'e katılmasını rica edeceğine söz verdiğini belirtmişti.¹⁶¹ Stringos bağlantının 1924'te Hristodulos Hristodulides ve kendisi eğitim için Moskova'ya gittiklerinde kurulduğunu söylemişti.¹⁶²

Komintern'e göre ise, KKP kuruluşu 25 Mart ile 13 Nisan 1931 arasında yer alan 22. Yürütme Komitesi toplantısında

157) "The new profession of the worker-peasants", *Neos Anthropos*, 1 Temmuz 1926, s. 2. "With lies and slander it is not possible to fool labour forever", *Neos Anthropos*, 16 Temmuz 1926, s. 2. Bu yayınlar Parti'nin YKP ile olan herhangi bir organik ilişkisini ve Moskova'dan yönlendirme aldığını yalanlar.

158) Richter, "The Cypriot communist party", s. 110.

159) Zambas, *CPC-AKEL Famagusta*, s. 23-4.

160) Perdios Minos, içinde *Haravgi*, 22 Ağustos 1976.

161) Lefkis, *The Roots*, s. 204-5.

162) Leonidas Stringos, *Haravgi* röportaj, 22 Ağustos 1976.

katılmıştı.¹⁶³ Bu olay nedeniyle, Komintern bu noktadan itibaren KKP'nin eylemlerine ve kararlarına yasal olarak hakemlik edebilecek duruma gelmişti. Gerçekten de, Kıbrıs'taki 1931 Ekim olaylarından sonra, 1932'de Komintern Balkan Bürosu'nun Parti'yi mahkemede yargıladığı ve antiemperyal harekette öncü bir rol oynamak yerine Kilise ile iş birliği yapma kararını kınadığı ile ilgili raporlar vardır. Vatis ve Skeleas'ın görevden alınması kararının alındığını iddia eden bazı kaynaklar dahi vardır.¹⁶⁴ Dönemin ana karakterlerinin ifadeleri KKP'nin öncü rol üstlenmesi için çok zayıf olduğunu belirttiğinden, yargı kararı Komintern'in Kıbrıs'ın gerçekliğinden bihaber olduğunu açığa çıkarmaktadır. Olayların bu kadar hızlı gelişmesi herkesi şaşırtmış, sonuç olarak gençlik hareketinin bazı gelişigüzel faaliyetleri dışında Ekim olaylarına katılmamışlardı.¹⁶⁵

Ancak, KKP'nin Komintern'e girişi Kıbrıs partisinin ne derecede uluslararası veya kardeş bir parti tarafından yönlendirildiğine (veya bağımlı olduğu) açıklık getirmez. Fakat KKP'nin görüş ve deneyim alışverişi yaptığı YKP ile iletişim içinde olduğu kesindir ve KKP'nin keskin ve zıtlaşan söyleminden YKP'nin sorumlu olduğuna inananlar vardır.¹⁶⁶ KKP'nin Ekim 1931 olaylarına kadar Komintern emirlerine uyan YKP kontrolü altında olduğu, sonradan BKP kontrolü altına girdiğini,

163) "The eleventh plenary session of the ECCI", içinde Degras, Jane ed., (1965), *The Communist International 1919-1943, Documents*, Vol. III, London: Oxford University Press, s. 150.

164) Graikos, Costas (1994), *The CPC and the Ekim Riots*, Nicosia, s. 28 [Yunanca]. Yine bkz., Ioannou, Fifi (2005), *This is How the Cyprus Problem Started*, Athens: Filistor Editions, s. 19-20 [Yunanca].

165) Psaras Efthimios, PEO arşivi için Kostas Graikos'la yapılan tarihsiz röportaj.

166) Carabot Philip (2008), "The position of the Communist Party of Greece on the Cyprus issue in the era of Venizelist bourgeoisie", içinde Papapolyviou ve Kazamias (ed), *Venizelos and Cyprus*, s. 165 [Yunanca].

ancak BKP'nin kontrolünün ne derecede olduğunu belirlemenin imkansız olduğu ile ilgili bir başka sav ileri sürülmüştür.¹⁶⁷ Komünist gençlik liderlerinden biri olan Efstatios Ksinaris tamamen zıttını ileri sürer, yani KKP'nin BKP rehberliği altında olduğunu ve Ekim ayaklanmasından hemen sonra YKP denetimi altına girdiğini savunur.¹⁶⁸ KKP kadrolarının, Kıbrıslı komünistlerin polis tarafından tutuklanmasını önlemeye yardımcı olmak için tavsiye ve emir aldıkları BKP ile doğrudan iletişim içinde olduğuyla ilgili bilgiler vardır.¹⁶⁹ Bu bağlantılar herhangi bir yabancı komünist partisiyle organik ilişki içinde olmadığını iddia eden, ancak YKP ile olan iletişimden bahsetmeyen (veya inkar etmeyen) KKP'nin kendisi tarafından doğrulanması gerekirdi (bkz. dipnot 144). Stringos KKP'nin ne YKP ne BKP tarafından yönlendirilmediğini iddia eder.¹⁷⁰ Her iki durumda da, birçok KKP kadrosu Yunanistan'a gittiğinde YKP ile bağlantı içinde oldu. Dahası Nikos Yavopoulos gibi bazı YKP liderleri KKP'nin yeniden örgütlenmesinde önemli rol oynadı (bkz. yukarısı). Aynı durum YKP ile bağlantı kurduğu Yunanistan'a ilk göçünden sonra Kıbrıs'a dönen (1930'ların başında) Vatilyotis için de geçerlidir.

KKP'nin Britanya, Mısır ve Rus komünist partileri gibi YKP'den başka kardeş partilerle ilişki kurmuş olduğu görülmektedir. Vatilyotis 1922'den beri Komintern'in katmanlarında görev yapmış ve elçi olarak Kıbrıs'a gelip KKP'nin kurucu

167) Richter, "The Cypriot communist party", s. 100, 107. Sonradan AKEL genel sekreteri olan Fifiş Ioannu Richter'in görüşüne katılır. Bkz., Ioannou, *Cyprus Problem*, os. cit., s. 15. Komünist gençlik kadrosu Efstatios Ksinaris PEO arşivi için Kostas Graikos'la yapılan röportajda tamamen zıt görüş ileri sürer, yani KKP'nin BKP rehberliği altında olduğunu ve Ekim Devrimi'nden hemen sonra YKP denetimi altına girdiğini savunur.

168) Efstatios Ksinaris, PEO arşivi için Kostas Graikos'la yapılan röportaj.

169) Zambas Vatis'in polis tarafından tutuklandığında Britanya Komünist Partisinden gelen bir mektubu yuttuğunu yazmıştır. Zambas, *CPC-AKEL Famagusta*, s. 24.

1958 Lefkoşa 1 Mayıs Törenleri.
Mehmet Seyis'in kişisel arşivinden

kongresinde yer almıştır. Stringos ve Hristodulides gibi birçokları da Komintern parti okullarına kabul almışlardır.¹⁷¹ Bu resmi olmayarak dahi (Komintern'e girmeden önce) uluslararası komünist örgütle iletişim ve bağlantıların olduğunu göstermektedir. KKP'nin uluslararası bağlantılarına bir başka kanıt ise uluslararası komünist dergisi *Inprekor*'a Kıbrıs konularını üzerinde yazılar gönderme uygulamasıydı.¹⁷² Ancak KKP yönetici komitesinin 1944'teki raporu (bkz. Bölüm 7, kısım 7.5), KKP'nin ne BKP ne de YKP ile etkili yollardan bağlar kurabildiğini, böylelikle günlük siyasetinde ihtiyacı olan rehberlikten yoksun olduğunu ve ciddi stratejik ve taktik hatalar yaptığını açığa çıkarır.¹⁷³ Leventis de KKP'nin iki partiyle olan

170) Leonidas Stringos, *Haravgi*, röportaj 22 Ağustos 1976.

171) Ioannidis, Christophoros (1980), "The international relations of AKEL today", *Neos Demokratias*, sayı 61, Ekim, s. 28 [Yunanca].

172) G. Christodoulides, "The CPC reorganised, the Pancyprrian Trade Union Committee founded", içinde *Haravghi*, 29 Nisan 2005.

173) Yönetici Komitenin Beşinci KKP Kongresi'ne sunduğu rapor. Belge AKEL Müzesi'nde bulunmaktadır, 11 Kasım 1944, s. 1-22.

ilişkileri ile ilgili aynı sonuca ulaşır. KKP söz konusu partilerin hiçbirisi tarafından yönlendirilmiyordu.¹⁷⁴

Kıbrıslı komünistler çoğunlukla öğrencilerden oluşsalar da, Yunanistan'da da mevcuttular. Yunanistan'daki varlıkları *Ergatis*'te yayınlanan Atina'nın Kıbrıslı komünistleri tarafından imzalanan bir makalede açıkça belli edilmektedir.¹⁷⁵ Dahası Kıbrıs'ı 1920'lerin ortalarında terk eden bazı KKP liderleri Yunanistan'a göç ederek YKP'nin önemli kadrolarından olmuşlardı. Aralarında en çok öne çıkanlar YKP siyasi bürosunun üyesi olarak yoluna devam eden L. Stringos ve YKP gazetesi *Rizospastis*'in (Radikalist) baş editörü olan H. Hristodulides'ti.

İşçi Sınıfı Arasındaki Komünist Aktivizm:

Kıbrıs Sendika Hareketi Örgütlenmesinde KKP

Siyasi partiler gibi sendikalar da işçi sınıfına haklarını talep etmek ve menfaatlerini korumak için örgütlü bir yol sunar. Örgütlenme biçimi olarak sendika ve hak talep etme yöntemi olarak grev, sanayi toplumunun ortaya çıkmasına bağlı olarak işçilerin işverenlere karşı çalışma koşulları, maaşlar vs. üzerine karşı çıkmasının çağdaş biçimleridir.¹⁷⁶ Burada sendika ile siyasi parti arasında ayırım yapmak önemlidir. "Sendika eylemi" terimi çalışma koşullarını iyileştirme amacıyla işverenlere karşı yöneltilen gösteri biçimlerine eş değerdir, sosyopolitik sistemin tümüne karşı bir gösteri değildir. Buna karşın, "siyasi eylem" terimi var olan siyasi kurumları çökertmeyi hedefleyen eylemlere eş değerdir.¹⁷⁷ Bu nedenle siyasi mücadele tama-

174) Leventis, Giorgos (2002), *Cyprus: The Struggle for Self-Determination in the 1940s*, Frankfurt and Main: Peter Lang, s. 62.

175) "Open letter to the Governor of Cyprus", *O Ergatis*, 31 Ağustos 1931.

176) Hobsbawm, *Special People*, s. 74, 155. yine bkz., Geary, *European Labour Movement*, s. 31. Geary farklı ülkelerde ve farklı toplumsal bağlamlarda seferberliğin farklı çeşitlerinin örneklerini vermektedir.

177) Geary, *European Labour Movement*, s. 27.

miyle ekonomik olan sendika faaliyetlerinden çok daha geniş kapsamdadır. İki kurum farklı odak/mücadelelere sahip olduğundan, örgütleniş biçimleri de farklıdır. Siyasi parti siyasi mücadelenin aracıyken sendika ekonomik eylem aracıdır.

Kıbrıs sendika hareketi dünya çapındaki sendikaları da etkileyen aynı sosyoekonomik süreçlerin ve değişikliklerin sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Kapitalizmin ortaya çıkışı, işçi sınıfının oluşumu, kentleşme, işçi yasalarının eksikliği, istikrarsız ve güvenli olmayan çalışma koşulları vs. gibi durumlar bu süreçler arasındadır. İşçileri seferber eden ekonomik nedenler benzerlik gösteriyorken, seferber olma şekilleri her ülkenin tarihi deneyimi, gelenek ve göreneklerine göre farklılık gösteriyordu. Kıbrıs'ın mutlakiyetçi geçmişi (Osmanlı işgali) hem çağdaşlaşmayı hem sanayileşmeyi geciktirmişti ve bu ortaya çıkan işçi seferberliği şekillerinde de görülmektedir. Kıbrıs sendika hareketi diğer gelişmiş ülke emsallerinden iki neden dolayısıyla farklıydı: Geç kalkınması ve en başından organik olarak komünist harekete bağlı olması. İkinci sebep nedeniyle, Kıbrıs sendika hareketi üzerine -bu tartışma da dahil- hiçbir tartışma KKP ile sendikalar arasındaki ilişkiyi yok sayamaz.

Leninist gelenekte, sendikalar meslekler çerçevesinde örgütlenmeli ve ideoloji ya da sınıf bilinci temelinde kimseyi dışlamadan bütün işçilere hitap etmelidir. Buna karşın Parti, kendi aralarında hiçbir temelde (ör. meslek) ayırım yapmaması gereken ve gerektiğinde planlı şekilde hareket etmesi gereken profesyonel devrimcilerden oluşmalıdır. Siyasi özgürlüğün olduğu ülkelerde, Parti-sendika ilişkileri olabildiğince yakın ve basit olmalıdır.¹⁷⁸ Yine de, uygulamada bu ilişkiler önemli çeşitlilik göstermişlerdir. Örneğin, İtalya, Britanya ve Almanya gibi bazı ülkeler yakın ilişkiler içindeydi. Buna karşın, Fransa ve İspanya gibi ülkelerde rekabetçi bir ilişki gelişti.¹⁷⁹ Avrupa

178) Lenin, *What To Do*, s. 138.

179) Geary, *European Labour Movement*, s. 139.

ve Amerika'da sendikaların gelişme biçimleri siyasi partilerin birçok üyeye kitlesel örgütler oluşturmalarını önlemişti. Bunun esas nedeni sendikaların halihazırda geleneksel olarak parti tabanı oluşturacak sınıfları temsil etmesiyle kitlesel üye edinmeleiydi.¹⁸⁰ Bu Kıbrıs'ta yaşanmadı, çünkü Kıbrıs'ta sendikalar KKP'nin meydana getirdiği oluşumlardı. Kısa bir süre zarfı içinde KKP bu yönde metodlu ve sistematik çalışarak sendikalar arasında ve işçi hareketi içinde baskın güç olmayı başardı. Sendika hareketine sızma çabaları içinde, Parti yayınlarını kullandı ve örgütlü Parti kadrolarını yüksek işçi yoğunluğunun olduğu bölgelere (ör. madenler) yolladı.¹⁸¹

KKP hem sendika hareketini kendi liderliği altında şekillendirmek hem de işçilerin siyasetçilere ve diğer güç simsarlarına olan bağımlılıklarını azaltmak için hareket içinde yoğun olarak çalıştı.¹⁸² KKP'nin Kıbrıs'taki ilk sendikaların kurulmasındaki rolü belirleyiciydi. Daha önce belirtildiği gibi, 1919'da kurulan ilk sınıfa dayalı sendikalar ilk sosyalist çevrelerin inisiyatifiyi takip etmişti (bkz. Bölüm 3). 1923'te komünist hücrelerin yardımıyla Limasol demir işçileri sendika kurma girişiminde bulundular.¹⁸³ KKP sendikaların ortak bir buluşma noktalarının olması gerektiğinin altını çizdi, böylece işçiler bölgesel işçi merkezleri kurdular. İşletim ruhsatı almak için herhangi bir

180) Lipset, "Introduction", s. xl viii.

181) Larnaka'da Veteran KKP ve AKEL kadrosu Hristos Russis PEO arşivi için Kostas Graikos'la yapılan röportajda KKP'nin 1931'de Larnaka'da işçi merkezi yaratma girişiminden bahseder. Agathangelos Emmanuel, yine Graikos'un gerçekleştirdiği röportajda 1937'de bölgede çalışan Parti kadrolarının şirketten atılmasından sonra madencileri örgütlemek için Pavlakis Yorgu'yla Mavrovuni'ye gittiğini belirtir. P. Papavasiliyü Maraş'ta sendika örgütlenişi üzerinde çalışan bir KKP hücresinin olduğunu ve hücrenin Hristos Savvides, Hristos Katsiaunis ve Yorgos Leventis'ten oluştuğunu aktarır.

182) 22 Şubat 1925'te LİM tarafından yayınlanan ve *Neos Anthropos*'ta da yayımlanan bildiri bu girişimin göstergesiydi, 1 Mart 1925, s. 2. Bu bildiri hiçbir burjuva siyasetçisine merkezde konuşma yapmaya izin verilmeyeceği çünkü burjuva plütokratik sınıfının işçi sınıfının sefaletinden sorumlu olduğunu belirtmektedir.

183) Phantis, *The Cypriot Trade Union Movement*, s. 68-9.

komünist bağlantı bahsinden söz etmediler. Ancak, esasında tamamen KKP'nin himayesi altında görev yapıyorlardı.

Kasım 1924'te bu merkezlerin en önemlisi olan LİM'in kuruluş toplantısında, katılımcılar sadece sendika komitelerinden değil, aynı zamanda KKP Merkez Komitesi'nden de oluşuyordu. KKP merkez komite temsilcisi altı üyelik LİM komitesine sekreter olarak seçilmişti.¹⁸⁴ Nisan 1925'te Limasol İşçi Gençlik kuruldu.¹⁸⁵ LİM düzenli komite üyelerini orantılılık temelinde, yani her sendikanın üyelik rakamlarına dayalı olarak seçiyor, böylece temsil edilebilirlik ilkesini idari kurulunda uygulayabiliyordu. Merkez özellikle de eğitsel ve kültürel alanlarda olağanüstü biçimde faaldi. Kurslar düzenliyor, teatral gösteriler yapıyor, okuma yazması olmayan işçiler için 93 öğrenciyi barındıran bir kütüphane ve gece okulu yürütüyordu. LİM içerisinde görev yapan komünist hücreler de ayrıca işçilerin sosyalist eğitimi için kurslar ve işçi sınıfı dışında davet edilen konuşmacılar tarafından yapılan konferanslar düzenliyordu.¹⁸⁶ 1925'te Kıbrıs'ta ilk defa İşçi Bayramı bu merkezde kutlanmıştı.¹⁸⁷ KKP ile sendikalar arasındaki günlük ile-

184) Perdios, *Essay*, s. 21-2. Yine bkz., "From the Limassol labour movement", *Neos Anthropos*, 15 Ocak 1925, s. 4. Bu kaynaklar Hristos Savvides ve Kostas Skeleas isimlerinden bahseder ve Limasol'daki terzi ve marangozlar birliğinin kurulmasındaki rollerine değinir. LİM komitesine seçilen Nikos Yavapulos'tu. O dönem LİM 257 üyeye sahipti.

185) "The foundation of the Working Youth of Limassol", *Neos Anthropos*, 14 Nisan 1925, s. 2.

186) "Lecture by G. Chryssafinis at the Limassol Labour Centre", *Eleftheria*, 23 Haziran 1926, s. 3. En öne çıkan konuşmacılardan biri iki buçuk saat süren bir konferansta Sovyetler Birliği konusu üzerine konuşma yapan Yunan yazar Nikos Kazancakis'ti. Bkz., *Neos Anthropos*, 1 Haziran 1926, s. 3.

187) "Proclamation of the Limassol Labour Centre", *Neos Anthropos*, 25 Nisan 1925, s. 2. Kutlamalar Maraş (Mağusa) işçi merkezinde de düzenlenmişti. 1990'da *Observer*'da Paskalya Yortusu ile ilgili yazan Michael Ignatieff laik toplumların dini ayinler yerine yedek olaylar koymakta başarılı olamadığını belirtmişti. 1 Mayıs muhtemelen Hristiyan (veya diğer resmi) etkinlikler takviminde laik hareket tarafından sorgulanmadığından yapılan tek ihlaldir. Hobsbawm, *Special People*, s. 164.

tişim ve Parti'nin sendikalar için üstlendiği yol gösterici rol nedeniyle LİM KKP'nin üye topladığı mekan haline gelmişti.¹⁸⁸ Ayrıca diğer ülkelerden gelen komünistler için de buluşma noktasıydı. Kulluras İtalyan balıkçıların merkezi ziyaret ettiklerini ve Kıbrıslı emsallerine ünlü işçi şarkısı "Avanti Popolo"yu öğrettiklerini anımsar.¹⁸⁹

KKP işçi sınıfını ada çapında kucaklama çabası içinde faaliyetlerini Limasol ötesine diğer kentlere taşımıştı. Limasol sendikalarının yardımlarıyla Lefkoşa'da benzer örgütler kurulmuştu. 1925'in sonlarında, KKP Liasis Pieris ve Efstatis Ksinaris'i Parti çabalarını güçlendirmek için Lefkoşa'ya gönderdi.¹⁹⁰ Parti basınına göre 27 Aralık 1925'te Parti'nin genel sekreteri Kostas Skeleas öncülüğünde başkentte de işçi merkezi kuruldu.¹⁹¹ 1926'da sırasıyla Maraş ve Larnaka'da da işçi merkezleri kuruldu.¹⁹² KKP birbiriyle alakalı meslekleri bir sendika altında birleştirmek için sistematik girişimlerde bulunuyordu.¹⁹³ Aşırı milliyetçilerin parti siyasetini yönettiği Girne'de bir işçi merkezinin yaratılamaması bu bölgenin ekonomik ve örgütsel geriliğinin bir göstergesiydi.

Maden sanayisinin Kıbrıs ekonomisindeki önemli ağırlığı ve maden bölgelerindeki yüksek yoğunluktaki işçi gücü göz önünde bulundurulduğunda, Parti maden işçileri sendikasının örgütlenmesi için özellikle yoğun şekilde çalıştı. Madenciler arasında Parti faaliyetinin göstergesi yerel basında çıkan aşağıdaki metindir:

188) Perdios, *Essay*, s. 23.

189) Kulluras, yayınlanmamış röportaj.

190) Phantis, *The Cypriot Trade Union Movement*, s. 82. Ayrıca bkz. Liasis Pieri, yayınlanmamış röportaj.

191) *Neos Anthropos*, 1 Ocak 1926, s. 3.

192) *Neos Anthropos*, 18 Eylül, 1926, s. 3 (Maraş İşçi Merkezi'nin kuruluşu), *Neos Anthropos*, 24 Aralık 1926, s. 3 (Larnaka İşçi Merkezi'nin kuruluşu).

193) Perdios, *Essay*, s. 73. Yine bkz., Philippides, "Establishment", s. 80.

1947 Lefke 'de 1 Mayıs
Mehmet Seyis'in kişisel arşivinden

Kentimizdeki (Limasol) komünist işçi merkezinin propagandasını Amyanto madencilerine genişlettiği, aralarında anarşist ve isyancı bir ruhu yaymayı hedefledikleri bilinmektedir. Mal sahibi şirket bunlara (komünistlere) karşı herhangi köklü bir önlem almamıştır. Ancak, birkaç gün önce, işçilere greve gitmeleri ve şirket malına zarar vermeleri çağrısını yapan isyancı komünist ilanlar çeşitli yerlerde bulunmuştu. Bu durum karşısında, sahipler komünist olduklarından şüphelendikleri 94 işçiyi işten çıkarmak zorunda kalmış, polis azmettiricileri bulmak için soruşturma yapmıştı.¹⁹⁴

Komünistler ayrıca Temmuz 1929'da 6.000 işçinin karıştığı Amyanto'daki maden işçilerinin ilk büyük grevlerinde öncü rol oynamışlardı.¹⁹⁵

KKP dönem dönem -en azından kuramsal olarak- Parti ve sendikalar arasındaki ilişkiyi inceleme altına almaktaydı. 1926'daki KKP kurucu kongresinde sendika hareketine ve özellikle Parti-sendika ilişkilerine oldukça detaylı önem verilmişti. Yayımlanan kararlar işçileri sınıf bilinçli profesyonel örgütler içinde örgütlemenin ve onları daha yüksek seviyede bir

194) *Chronos*, 18 Haziran 1927.

195) *Neos Ergatis*, 12 Ağustos 1929, s. 1.

örgüt olan Kıbrıslı İşçiler Genel Sendikası'na bağlamanın öneme dikkat çekmekteydi. Bu da Parti'nin bölgesel işçi merkezleri kurmasına gösterdiği ilgiyi açıklar. Parti-sendika ilişkileri ile ilgili olarak kabul edilmiştir ki:

Köylüleri ve işçileri örgütlemek için büyük çabalar gösterilmiş fakat tatmin edici sonuçlar alınamamıştır. Bunun nedeni Parti'nin hata yaparak kendi rengini kurduklarında örgütlere geçirmesi ve onları KKP'nin yan kolları olarak sunması, böylelikle hükümetin ve kapitalistlerin ani tepkisini uyandırmasıdır.¹⁹⁶

Parti sendikalarla olan ilişkisini oldukça eleştirel biçimde incelemişti: "KKP ile işçi örgütleri arasında örgütsel bir ilişki olamayacağı çünkü ikisinin tamamen farklı örgütler olduğu anlaşılmalıdır." Bu nedenle ta başından beri KKP kurucu kongresinde, Parti, kendini sadece işçilerin sorunları ve ekonomik mücadeleleriyle ilgilenen işçi örgütlerinden geniş hedefleri olan bir siyasi örgüt olarak ayırma kararı almıştı.

İşçi örgütlerinin üyeleri sadece komünistleri değil aynı zamanda durumunu iyileştirmek için mücadele etmek isteyen bütün işçileri de içerebilir. Sendikalar örgütsel olarak KKP'ye bağımlı olamazlar. Ancak bu, işçiler örgütlerinin liderliğini gönüllü olarak KKP üyelerine verdikleri sürece Parti'nin işçi örgütlerini yönlendirmeyi reddettiği anlamına gelmez.¹⁹⁷

196) "Decision on the action of the CC" ve "Decision on the professional question", *Neos Anthropos*, 1 Ekim 1926, s. 1. Yine bkz., *Perdios, Essay*, s. 30. *Pirsos* gazetesindeki terziler birliğinin yoldaş olarak nitelendirilen altı üyelik komitesindeki isimlerini yayınlayan makale bu mentalitenin göstergesidir. Lefkis 1925'lerin sonlarındaki sendika konseyi seçimlerinde Kostas Skeleas'ın KKP genel sekreteryken aynı zamanda işçi merkezinin sekreteri olarak da seçildiğini yazmaktadır. Bkz., *Lefkis, The Roots*, s. 131.

197) "Decision on the professional question", *Neos Anthropos*, 1 Ekim 1926, s. 1.

Aynı zamanda Parti üyelerine sendikalar ve işçi merkezleri içinde küçük gruplar oluşturmaları ve Parti görüşünü yaymaları için tavsiyede bulunmuş ve yardım etmiştir. Fantis KKP'nin Parti'nin sendikalardan ayrılması konusunda doğru duruş kararını alırken uygulamada kendi duruşunu sergilemediğini belirtir.¹⁹⁸ Parti'yi işçi örgütleriyle tanımlama ile ilgili aşikar bir eğilim vardı.¹⁹⁸ Aslında LİM uygulamada Parti kulübü olarak işlev görmekteydi.¹⁹⁹ 1935-39 yıllarından itibaren sendikla örgütlerinin Parti şubeleri olarak görülmesi olağan olduğundan, bu KKP'nin varlığı boyunca süren bir stratejiydi.²⁰⁰ KKP tarafından yaratılan veya yönetilen bu sendikalara üyelik ya Parti üyeliği ya da en azından KKP'ye güçlü bağlılık gerektiriyordu.²⁰¹ Bu uygulama sendikaların kitlesel temelde gelişimini engelledi ve KKP ile bağdaştırılmalarını kolaylaştırdı.

Sendikacılara göre 1931 öncesi dönemde işçi sendikalarının kurulması Kıbrıs'taki sınıfa dayalı sendika hareketinde ilk adım oldu.²⁰² Bu dönemdeki yaygın örgütlenme şekli her kentte her meslek için ayrı bir sendika kurmaktır. Bu dönemde işçi sendikaları daha iyi örgütlenme ve taleplerin daha etkili ortaya koyulmasıyla sonuçlanacak "yeni" bir bilinç şekillendirmeyi hedeflemişti. Araştırmalar Kıbrıs'ta sendikaların etkilerinin çok önemli olduğunu, bireyi yerel çevresinden bağımsızlaştırarak daha geniş bir iletişim ağıyla bütünleştirdiğini göstermektedir.²⁰³ Ekim 1931'deki ayaklanmalar sendika faaliyetlerinin ilk safhasının sonunu getirmişti. Bu olaylar, sendikala-

198) Phantis, *The Cypriot Trade Union Movement*, s. 61.

199) Örneğin, Kasım 1925'te KKP Kıbrıs'ta ilk kez Rus Sosyalist Devrimi'nin yıldönümünü LİM tesislerinde kutlamıştı. Bkz., *Neos Anthropos*, 21 Kasım 1925, s. 1.

200) Perdios, *Essay*, s. 89.

201) Philippides, "Establishment", s. 80.

202) Phantis, *The Cypriot Trade Union Movement*, s. 69. Yine bkz., Ziartides, "Trade union development", s. 120.

203) Cox, Kevin (1970), "Geography, social contexts, and voting behaviour in Wales, 1861-1951", içinde Allardt ve Rokkan (ed), *Mass Politics*, s. 153.

rı kapsamayacak şekilde her türlü siyasi örgütün yasaklanmasına yol açmıştı. 1931 ile 1941 arasındaki 10 yıllık süre sendika hareketinin ikinci safhasını oluşturmuştu.²⁰⁴

İşçiler yavaşça sendikalar yoluyla kazandıkları gücün farkına varmaya başlıyor, bu gücü daha sıklıkla ve kitlesel katılımda grevler yaparak ifade ediyordu.²⁰⁵ İşçi hareketi güç kazanıyordu, fakat yine de sendikaların birçok zayıflıkları vardı. Küçük ölçekli, mesleki olarak parçalanmış, coğrafi olarak dağınık, koordinasyon eksikliği ve deneyimsiz liderleri olan kurumlardı. Kıbrıs sendikalarının güçsüz olmalarının iki büyük nedeni vardı. Birincisi, adanın zayıf sanayi gelişiminden ötürü Kıbrıs'ta küçük bir işçi tabanı vardı. İkincisi ise, siyasi sadakati güvence altına almak hedefiyle hükümet işçi hareketine müdahale etmişti. Komünistler sendika örgütlenmesinin bir parçasıydılar ve işçi sınıfı örgütlenmesine dinamizm, birlik ve liderlik sunacak pozisyondaydılar.²⁰⁶ Sendikalar KKP'nin işçi sınıfına nüfuz edip yavaşça pekişmesi için güçlü bir mekanizma içermektedir. Örgütlü sendika hareketinin yaratılışını büyük ölçüde KKP'nin sistematik müdahalesine borçlu olması bu konuda belirleyici bir rol oynamıştı.

204) Parti'nin bu dönemdeki sendikalara olan katılımı için bkz. Bölüm 7.

205) Phantis, *The Cypriot Trade Union Movement*, s. 100-1. Kıbrıs'ta ilk grev Yermasoy'a'da hükümetin günlük yövmiyelerinden 1 piastre kestiği 500 hendek kazıcısının katılımıyla 1895'te gerçekleşmişti. İlk sendikaların kurulmasıyla birlikte gerçekleşen ikinci grev, 1922 yılında komünist Christos Savvides önderliğinde Limasol terzi-lerinin greviydi.

206) Attalides, "Parties in Cyprus", s. 144. Yine bkz., G. Christodoulides, "CPC reorganises, PSE founded", *Haravghi*, 29 Nisan 2005.

Bölüm 6

Siyasi Bütünleşme

Herhangi bir tür siyasi hareketin yönelimini, radikalizmini ve karakterini önemli biçimde etkileyen iki etken vardır. Bu özellikle komünist partileri gibi işçi sınıfı partileri için geçerlidir. İlk etken o dönemde sömürge gücüne karşılık gelen devletin tavrıyla ilgilidir. İlk baştan sömürge güçleri BLP'ye benzer -ancak komünist olmayan- bir partiye tolerans göstereceklerini açıkça belli ettiler. İkinci etken işçi sınıfı hareketi ile var olan kurum (*ancien regime*) arasındaki anlaşmazlık/rekabet ile birlikte hareketin burjuva sağının siyasi güçleriyle olan anlaşmazlığı ile ilgilidir. Bu rekabetin tabiatı ayrıca işçi sınıfının kimliğini de kayda değer derecede tanımlamaya meyillidir. O dönemde Kıbrıs'taki siyasi sağ -milliyetçi siyasiler ve kuruluşlar, Kilise- komünizmi siyasi bir hareket olarak değil toplumsal bir akım olarak görüyordu. Sonuç olarak, komünistlere karşı ayrımcılık yapıyor, KKP'ye karşı polemik bir duruş sergiliyordu. Bu iki etken sadece KKP'nin karakterini temelden belirlemekle kalmadı, aynı zamanda sistemle ne derece siyasi

bütünleşme içinde olduğunu da belirledi. Parti'nin seçim statüsü ayrıca siyasi bütünleşme sürecini de etkiledi. Seçim gücüyle ilgili gelişmesi Parti'nin sadece seçimlerdeki kaderini değil aynı zamanda milliyetçi güçlerle içinde olduğu rekabetin usul ve biçimlerini de açığa çıkaracak.

Devlet Baskısı

Karşılaştırmalı araştırmalar devlet baskısı düzeyinin orantılı biçimde emek radikalizmi düzeyine tekabül ettiğini gösterir.¹ Baskı devrimci eğilimleri artırırken, siyasi normallik ve açık toplu pazarlık sistemleri reformist siyasi fikirleri ve sistemle bütünleşmeyi teşvik eder. Böylelikle otoriter Rusya devrimci bir emek hareketi, liberal Britanya "reformist" bir emek hareketi yaratmış ve yarı otoriter Almanya'da işçi sınıfı devrimci ve reformist özellikleri bünyesinde birleştirmişti. Baskıcı mekanizmanın ekonomik mücadeleyi doğrudan askeri müdahale yoluyla devrime döndürebilmesi 1905'te Rusya'nın durumunda görülmektedir. Devletle yüzleşmenin doğrudan ve şiddetli bir karaktere büründüğü durumlarda ve sendika eylemleriyle örgütlenmesini tamamen yasaklayacak kadar ileri giden rejimlerde (böylelikle devletin kendisine karşı düşmanca bir statüko sürdürmesi rolüyle ilgili işçi sınıfının algısının daha kötüye gitmesi), emek hareketi faaliyetini tek çıkış yolu olarak siyasi kanallara yönlendirmişti. Ayrıca ters bir senaryo da varsayabiliriz: İşçi sınıfının radikalizmi devlet baskısını meydana getirebilir.

Emek hareketi Britanya gibi bazı ülkelerde -kabul edilmese de- tolere edilmesine rağmen, sıklıkla saldırgan yasalarla karşı karşıya kalmıştır. Şiddetli ve kışkırtılmamış baskının nispeten yokluğu yöneticilerin emek hareketine karşı olumlu bir duruş sergilediği anlamına gelmiyordu. Dahası, sömürge güç-

1) Geary, *European Labour Movement*, s. 25-6, 93, 272.

leri liberal duruşu kendi ülkelerinde benimsemişken, bu uygulamayı sömürgelerine nadiren götürüyorlardı. Bu kitapta daha önce belirttiğimiz gibi, bu kapitalist demokrasi paradoksudur.² İngiliz sömürge döneminde Kıbrıs'ta durum buydu. İngilizler hem açık baskıyı hem de bütün kuruluşlar ve nüfus üzerinde uygulanan yasama önlemleri yoluyla dolaylı baskı yollarını kullandı.

Oy verme hakkı yükselen emek hareketi politikasının olmazsa olmaz parçasıydı, çünkü işçi sınıfının siyasi sistemle bütünleşmesinin veya yabancılaşıp radikalleşmesinin büyük ölçüde habercisiydi. Daha önce oy hakkıyla ilgili vatandaşlık konusunu incelemiş, 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar işçi sınıfına seçim hakları tanınmayan ülkelerde bu hakları elde etmenin siyasi bir hareket olarak sosyalizmle ilişkilendirildiğini, böylece sosyalizmin radikal bir çeşidinin oluşturulduğunu belirtmiştik.³ Bir başka deyişle işçilere ekonomik ve siyasi hakların verilmediği yerde, işçiler sosyalizmin devrimci çeşidi temelinde seferber oldular. Sosyalist fikirlerin daha kolay kabul görür olduğu ve sistemle bütünleştiği bağlam içinde bu iddiaların geliştiği yerlerde, emek hareketi ideolojik olarak reformist evrimcilikle bağlantılıydı. Bir dereceye kadar, emek hareketinin sadece seçimlere katılımı bile yavaşça rekabetin parlamenter kurallarının asimile edilmesine yol açtı.⁴

Kıbrıs'ta işçiler ve köylülerin seçim hakları üzerindeki önemli kısıtlamalar ve siyasi hak talepleri işçi sınıfının (ya da en azından bir kısmının) komünist sol ile aynı hizada yürümesini açıklayabilir. Ancak hareketin radikal ve devrimci karakteri iki unsur tarafından yumuşatılmıştı. Birincisi işçi sınıfının küçük bir yüzdesine seçime katılma hakkı tanınıyordu ve ılımlılaşıma

2) Heller, Agnes (1993), "On formal democracy", içinde Keane, John (ed), *Civil Society and the State*.

3) Lipset, *Political Man*, s. 73.

4) Geary, *European Labour Movement*, s. 172-4.

teorilerine göre seçimlere katılım işçi sınıfı radikalizmini yu-
muşatan bütünleşme biçimini oluşturunuyordu. İkincisi İngiliz-
ler 1931'e kadar Parti'ye görece tolerans ile yaklaşmıştı.

Başlangıçta sömürge yönetimi Parti'ye karşı toleranslı dav-
ranmasına rağmen, yine de KKP'yi "huzur ve iyi düzeni teh-
likeye sokan amaçlardan şüpheli kişiler üzerinde hükümet ta-
rafından yapılan yakın ve devamlı gözetim" altına aldı.⁵ Bu
1931 Ekim olaylarından hemen önce Vali Storrs'un sömürge-
ler bakanına yazdığı bir raporunda "komünist hareketinin za-
rarlı olsa da endişe verici olmadığını" itiraf etmesine rağmen
gerçekleşmişti.⁶ İngiliz yönetimi bilerek KKP'yi LİM'in emek-
çi sendikalarından ve emekçi odaklı partilerden ayrı tutmayı
seçti. İngiliz modelini takip edecek bir işçi partisinin var olan
sistemi kabul edeceğinden hükümetin sempatisini kazanaca-
ğını ve hükümetin böyle bir parti içinde örgütlenen işçilere
yardım edeceğini açıkça duyurmuşlardı.⁷ Bu işçileri bölmek
için kasti ya da kasıtsız bir çaba olsa da, net sonuç aralarında
gerginlik yaratılmış olmasıydı. Bazı işçiler KKP'nin LİM'den
acilen çıkarılmasını talep ettiler. Bu gerginliğin bir sonucu
olarak, KKP ofislerini başka yere taşımak zorunda bırakıldı.⁸

İngiliz yönetimi KKP'ye karşı sempati duymuyordu çünkü
Parti açıkça rejimi alaşağı etme hedefini ilan ediyordu. Yöne-
tim aktif biçimde Parti liderleri ve üyelerine zulmediyordu, bu
dönemde komünist karşıtı bu uygulama dünya çapında yay-
gındı. *Nea Laiki* gazetesi 25 Aralık 1925'te İngiliz *Workers Da-*
ily'de yayınlanan bir makaleden alıntı yapar. Makaleye göre

5) CO 537/701, Koloniler Genel Sekreteri'ne Kıbrıs'ta komünizm ile ilgili bilgi. 3
Kasım 1926.

6) Carabot, "The position of the communist party of Greece on the Cyprus issue", s.
168.

7) Bkz., Surridge, Limassol valisinin LLC'deki 1 Mayıs kutlamalarındaki konuşması.
"Red May Day", *Eleftheria*, 6 Mayıs 1925, s. 3.

8) Liasis Pieri, yayınlanmamış röportaj.

İngiliz hükümeti görüntüye göre Kıbrıs'taki yerel temsilcilerine "akıl almaz komünist komplosu"nu bozması emrini vermişti.⁹ Ancak konu başka bir açıdan da ele alınabilir: KKP defalarca Kıbrıs'taki İngiliz hükümetinin emperyalist tabiatının altını çizmiş ve İngilizlerle burjuva iş verenlerinin köylü ve işçilere karşı iş birliğinden şikayetçi olmuştu. Duruma bu açıdan bakmak Geary'nin işçi sınıfı radikalizminin devlet baskısını körtüklediği ile ilgili savını doğrulamaktadır. Bu şekilde, sömürge yönetiminin eylemleri KKP'nin siyasi söylem ve uygulamalarına tepki olarak yorumlanabilir.¹⁰

KKP'ye karşı sömürge politikası diğer şeyler yanında işçilerin her hareketinin ve toplantılarının sistematik olarak gözlemlenmesi, komünist içerikli kitap ve yayınların yasaklanması ve komünistler üzerine polis dosyaları açılmasını içermektedir. Örneğin, kayıtlara göre KKP Genel Sekreteri Kostas Skeleas "Kızıl 10", öncü bir köy lideri olan Kostas Drakos "Kızıl 104", *Neos Anthropos* yayıncısı Haralambos Solomonides "Kızıl 25", Tefkros Antias "Kızıl 398" ve Haralambos Vatilyotis "Kızıl 102"ydi. Ayrıca, özellikle komünist işkencesiyle görevli özel bir polis masası vardı.¹¹ Polis gözetimi sistematikti ve sıklıkla yapılan üst aramaları, gündüz veya gecenin herhangi bir vaktinde ev aramalarını, tartaklamaları, para cezaları ve hapislikleri, üyelerin yazılarının ve Parti yayınlarının sansürlenmesini, etkinlik düzenleme yasağını, komünist istihdam etmemeleri için işverenlere yapılan baskıları ve komünistleri sendika liderliği pozisyonlarından dışlama girişimini içermek-

9) "The pseudo-communists", *Nea Laihi*, 22 Ocak 1926, s. 1.

10) Örnek olarak bkz., "The struggle gets tougher", *Neos Anthropos*, 20 Haziran 1927, s. 1. "Capital and government ally", *Neos Anthropos*, 21 Temmuz 1927, s. 1. "Government trickery and the duty of the people", *O Ergatis*, 20 Ağustos 1927, s. 1.

11) Larnaka Bölge komutanından ana komutana, şahsa özel, No. 48/25, 14 Aralık 1932, AKEL müzesinde tutuluyor. Ayrıca bkz., Koullouras Demetris, Polycarpou Savvas ve Liasis Pieri'nin yayınlanmamış röportajları ve "The forbidden books", *Neos Anthropos*, 12 Eylül 1928, s. 4. Böyle on üç kitap yayınlanmıştır.

teydi.¹² Tipik bir örnek o zamanki (gayriresmi) Parti lideri N. Yavopulos'un Yunan vatandaşlığı nedeniyle milliyetçilerin tavsiyeleri üzerine (bkz. Gelecek kısım) 5 Temmuz 1925'te sürgün edilmesi idi. Parti basını bireylerden polis gözetimi ve işveren tavırlarıyla olan deneyimleri ile ilgili birkaç mektup almıştı. Parti ayrıca resmi olarak sömürge hükümetinin Parti ofisinde arama yapması ve eşyalara el koymasını kınamıştı.¹³

KKP araştırılan bütün bu dönem boyunca zulme tabiydi. Temmuz 1930'da Parti gençliği üyelerinden biri olan E. Ksinaris tutuklanmış ve polis tarafından vahşice muammele görmüştü.¹⁴ 1931 Nisan'ında Parti lideri C. Vatilyotis iki konuşmasında insanları "rejim karşıtı duruş benimsemeleri" yönünde kışkırttığı için Lefkoşa'da mahkemeye çıkarılmıştı.¹⁵ Aynı yılın haziran ayında Yunanistan'dan iki mülteci "komünist propaganda yaptıkları ve ayakkabı dükkanlarının komünist toplantı merkezi olması" nedeniyle ülkeden sınır dışı edilmişti.¹⁶ Komünist olduğu bilinen (veya şüphelenilen) okul öğret-

12) Phantis, *The Cyprus Trade Union Movement*, s. 72-4. LİM'deki gözetim üzerine bkz. Lefkis, *The Rots*, s. 125. İlk Kıbrıs kongresinin ilanında Parti kendisine açılan "savaşı" kınadı. bkz. *Neos Anthropos*, 1 Ekim 1926, s. 2. yine bkz. Perdios, *Essay*, s. 24, 51. 21 Mayıs 1927'de (s. 3) *Neos Anthropos* polisi Larnaka'da teatral bir performansı engellemekle suçladı. 14 Nisan 1928'de ön sayfa makalesi "Cesurca beyaz terörle yüzleşiyoruz" başlığı taşıyordu. 4 Ağustos'da ön sayfa başlığı "Terör kuduruyor" altında, gazete evlerinde arama yapılmasını, aşağılayıcı hareketleri, kitaplara el konulmasını vs. kınayan işçilerin mektuplarını yayınlamıştı. 28 Ağustos 1928'de gazete bağlantılarının sansürlenmesini kınadı ve yönetimin bütün Parti üyeleriyle tanıdıklarını, Parti üyesi olup olmadıklarını gözetmeksizin bütün gazete abonelerini gözetim altına aldığını iddia etmişti. Bkz. *Neos Anthropos*, 28 Ağustos 1928, s. 1. yine bkz. "Arrest of communists and confiscation of their correspondence and books", *Eleftheria*, 25 Kasım 1925, s. 3.

13) Örneğin bkz. *Neos Anthropos*, 30 Kasım 1925, s. 3; *O Ergatis*, 10 Ağustos 1927 s. 1; *Neos Anthropos*, 11 Şubat 1928, s. 2; *Neos Anthropos*, 13 Haziran 1928, s. 2.

14) *Neos Anthropos*, 4 Ağustos 1930, s. 3.

15) "Trials of communists", *Eleftheria*, 1 Nisan 1931, s. 3.

16) "Two communist refugees deported", *Eleftheria*, 17 Haziran 1931, s. 2.

meleri de ayrıca katı gözetim altına alınıyordu. Eğitim Direktörü'ne göre:

Hristiyan okullarında öğretmenlik yapan komünist olarak kayıtlı 10 erkek ve 1 kadın öğretmen vardır ve ek olarak geçici olarak istihdam edilmiş 5 yedek öğretmen vardır ve yeniden atanmamışlardır. Komünist sempati duyduğundan şüphelenmekte sebeplerim olan başka birçok kişi vardır.¹⁷

İngilizler küçük ölçekli olduğu için KKP'den gelecek herhangi ciddi bir tehlike altında olmamalarına rağmen, 1928'de ceza yasasına yapılan değişiklik neredeyse sadece o dönemde tek örgütlü parti olan KKP'yi hedeflemişti.¹⁸ Genellikle İngiliz yönetimi ve işverenleri özellikle de liderleri komünistlerden veya komünist olarak görülen bireylerden oluşuyorsa sendikaları tanımıyordu.¹⁹ Ceza yasasına yapılan bu değişiklik bütün Kıbrıs siyasi güçlerinden tepki toplamıştı. Limasol Avukatlar Birliği tarafından Limasol'da siyasetçi N. K. Lanitis tarafından yönetilen bir gösteri düzenlenmiş, Lanitis yasayı özgürlüğü kısıtladığı gerekçesiyle kınamıştı. *Eleftheria* (Özgürlük) gazetesine göre aynı mitingde KKP temsilcisi Plutis Servas önceden planlanmamış bir konuşma yapmış ve orada bulunanlar tarafından alkışlanmıştı.²⁰ Ancak gazetenin yazdığına göre, milliyetçi liderler komünistlerle iş birliği yapmaya istekli olmadıklarından bu anlık mutabakat ileriye gitmemişti. Ser-

17) Eğitim Direktörü'nden Onursal Sömürge Sekreteri'ne, 15 Ağustos 1931, AKEL müzesinde saklanmaktadır.

18) Richter, History, s. 355. Madde 57, 61, 89 ve 90. Maddelerde yasa dışı dernek üyesi olan veya ilkelerini yayan, materyallerini yayınlayan veya kabul eden, propagandasını yayan ve rejime karşı eylem gösteren veya üç kişiden fazla toplantı düzenleyen 16 yaş üstü bireyler suçlu bulunacaktır.. Bkz. *Neos Ergatis*, 29 Mart 1929, s. 4.

19) Phantis, *The Cyprus Trade Union Movement*, s. 64-6.

20) "Pan-Limassol alarm", *Eleftheria*, 6 Kasım 1928, s. 3.

vas parlamenterlerin istifasını, İngiliz ürünlerinin boykot edilmesini, gösteriler yapılmasını ve halkın birleşik bir cephe oluşturmalarını önerdi. Kıbrıslı vatandaşların bütün hak ve özgürlüklerinin kaldırılmasına yol açan 1931 Ekim olayları ayrıca bundan sonra resmi olarak yasaklanan KKP'ye olan zulmü yoğunlaştırdı (bkz. Bölüm 7).²¹

İngiliz hükümetinin Parti'ye ve takipçilerine karşı bu dönem boyunca aldığı önlemler Parti'ye yakınlık duyan vatandaşlar üzerinde baskı uygulamanın bir yoluydu. Bu önlemler kamusal yaşamın bütün alanlarına ulaşmış, sadece sol kanat gazeteleri okumak bile zulme maruz kalmaya sebep olmuştu. Bu önlemler KKP'nin siyasi sistemle bütünleşmesini zor hale getiriyor, bu durum emek hareketinin ılımlılaştırılmasıyla ilgili çeşitli teoriler tarafından doğrulanıyordu.²² Ek olarak, komünistler devamlı olarak sendikalardan atıldıkları için, faaliyetlerini yasa dışı biçimde olsa da siyasi parti düzeyine yöneltmekten başka seçenekleri yoktu. Bu bir dereceye kadar Kıbrıs'ta neden işçi sınıfının siyasi partisinin işçi veya sosyal demokrat parti yerine komünist partisi olarak ortaya çıkmış olduğunu açıklayabilir.

Komünizmin “Homurdanmaları”: Fikirler Savaşı

Yeni kurulan partinin karakterini şekillendiren ikinci önemli etken milliyetçiler ve etnarşi gibi geleneksel siyasi güçler tarafından Parti'nin nasıl kabul edildiği idi. Her ikisi de KKP'ye karşı düşmanca tepki göstermekte, Parti'yi o dönemde dünya çapındaki birçok ülkenin gördüğü şekilde görmekteydi. Avrupa boyunca ve liderlerle elitler arasında, alt sınıfın çeşitli biçimlerdeki gösterileri “kışkırtıcıların” “komplocuların” veya “yabancı unsurların” işi olarak görülüyordu.²³ Kıbrıs'taki du-

21) Holland, *Britain*, s. 33.

22) Bu teori için, bkz. Geary, *European Labour Movement*, s. 164-80.

23) Age., s. 13.

rum farklı değildi. Yerli yönetici sınıf ve sömürge yönetimi KKP'ye aynı yoğunlukta tepki göstermekteydi.²⁴ Felsefi terimlerle, sağ kanat kuruluşları ve siyasileri komünizmi ulusal değil sadece toplumsal bir hareket olarak görüyordu.²⁵ Toplumsal mücadelelerin zararlı olduğunu düşünüyorlardı çünkü bu mücadeleler ulusal hedef olan *enosis* tehdit ediyordu. Bütün toplumsal sınıfların ve tabakaların desteğini gerektiren ulusal bir programa sahip güçlü siyasi örgütlerin oluşumunu engellemişlerdi. Milliyetçiler toplumsal sorunların ulusal bağımsızlığın ertesi günü kendiliğinden çözüleceğine inanıyorlardı.

KKP'yi burjuva basınına göre "yaşamın doğal düzeni" olan toplumsal eşitsizliği sömürerek toplum üzerinde egemen olmaya çalışmakla suçluyorlardı.²⁶ Emek hareketine gösterilen bu tepkinin izleri alt tabakaların kamusal işleri ve gücü yönetmeye elverişli olmadıkları yaygın toplumsal algısında bulunabilir. Kıbrıslı elitlerle birlikte İngiliz yöneticiler için de korku yeni hareketin kitleleri uyandırması ve onların otoritesi aleyhine döndürmesiydi, böylelikle fiili ve manevi üstünlüklerinin sorgulanmasına yol açacaktı.

Daha pratik terimlerle, KKP'nin siyasi sahnedeki varlığı daha ilk ortaya çıkışından itibaren açık muhalefet yarattı.²⁷ Bu polemik gazeteler, işverenler ve Kıbrıs Kilisesi'nin Meclisi gibi birçok düzeyde kendini gösterdi. Klio Hristodulidu'ya göre, komünistler her yerde damgalanıyorlardı. Kendi deneyimlerinden de okulda kardeşi bilinen bir komünist olduğu için diğer çocukların ona sataştığını belirtir.²⁸ Parti gazetesinin ya-

24) Katsiaounis, "Antitheses", s. 35.

25) Bu konuyla ilgili bkz. EREK yönetim kadrosu Savvas Loizides'in makaleleri, *Eleftheria* 26 ve 29 Kasım ve 6 Aralık 1930.

26) "By honourable labour", *Eleftheria*, 29 Nisan 1925, s. 1.

27) CO 537/701, Vali'den Sömürge Bakanı'na, Kıbrıs'ta komünizm ile ilgili bilgi. s. 3 Kasım 1926.

28) Klio Hristodulides, *Haravgi*, röportaj 22 Ağustos 1976.

yınlanmasını takiben bir hafta sonra, milliyetçi gazete *Eleftheria* başlığı “Komünizmin homurdanmaları” olan baş sayfa makalesiyle cevap verdi. Birkaç gün sonra aynı gazete hükümetin komünistlere karşı olan toleransını sorguladı.²⁹ Hükümet bu tavsiyeye uyup ona göre hareket etti. Birkaç ay sonra kentin bir kısım siyasi elitinin menfaatlerini dile getiren Limasol gazetesi *Alitheia* (Gerçek) KKP’nin Genel Sekreter Vekili Nikos Yavopulos’un Kıbrıs’tan sınır dışı edilmesini alkışlıyordu:

Önem liberallik dışı olsa da, İngiliz yönetiminin bu hisle aynı hizada olan kararına desteğimiz tamdır [...]. Kentin sağlıklı toplumsal kitlesinin bütünü bu kararı talep etmiştir, yozlaşmış ve sağlıklı bir üyenin kesilip atılmasını görmekten memnundur. Bu düşüncelerle birlikte [...] hükümet tarafından alınan bu sıkı önlem haklı buluyor, aşırı derecede gerekli olan bir önlem olarak görüyoruz. Umuyoruz ki bu tedbirli gözlem komünist ideolojinin gelecekte sergilenmesi durumunda devam eder, çünkü yarın yeni bir çeşitte oldukça yerinde bir kararla sınır dışı edilmiş yoldaşın şüpheli zaferini kısıktığı için yeniden ortaya çıkabilir.³⁰

Buna rağmen, o zamanki Yunan Konsolos Aleksis Kiru’nun İngiliz yönetimine yazdığı notta bu eylemin esas olarak Kıbrıslı Elen parlamenterlerin baskısı nedeniyle gerçekleştiği sonradan açığa çıkmıştı.³¹ Milliyetçi güçler solu yalnızlaştırmaya ve dezavantajlı bir pozisyona getirmeye çalışıyordu. Parti’nin

29) “The crabs of communism”, *Eleftheria*, 7 Ocak 1925. Makale Glafkos Klerides’in (Kıbrıs Cumhuriyeti Başkanı 1993-2003) babası Ioannis Klerides tarafından imzalanmıştı. Yine bkz. “Communism”, *Eleftheria*, 28 Ocak 1925, s. 2.

30) “Issues”, *Alitheia*, 10 Temmuz 1925, s. 2.

31) DİAYE: 1931, File A/22/III, A. Kyrou, Consul of Greece to the Ministry of Foreign Affairs, Confidential, 19 Haziran 1931, alıntı Protopapas, Vassilis (2002), “The Informal Composition of a Two-Party System: Parties and Municipal Elections, Cyprus 1940-1955”, *Master’s Dissertation*, University of Athens, s. 30-1.

hükümet aygıtlarına erişim yollarını kısıtlayarak Parti'yi yalnızlaştırma stratejisi güttüler. Kıbrıslı Elen ve Kıbrıslı Türk gazetelerin editörleri yayın dolaşımı için gerekli 200 paund garanti ücreti ile ilgili yeni dayatılan yasaya karşı duruşlarını belirlemek için bir toplantı çağırısı yaptığında, solun gazetesi *Neos Anthropos* davet edilmemiş ve ortak bildiriye imzalamamıştı.³² Komünistleri yalnızlaştırma stratejisi diğer kamusal birlik türlerini de içeriyordu. Parti basını Mağusa'daki okuma kulübü Anorthosis'e katılma başvurularının dikkate alınmaması şikayetinde bulunan üç Parti üyesinin mektubunu yayınlamıştı.³³

KKP açıkça din, gelenek ve ulus retoriği kullanan yerli kurumlar (Kilise ve burjuvazi) tarafından eleştiriliyordu. KKP'ye karşı suçlamalarında Parti muhaliflerine göre Rus Komünist Partisi üyelerinin kiliseye gitmeleri veya Hristiyan cenaze töreni yapmaları yasaklanmış olduğu için dinin zulme uğradığı Rusya örneğini veriyorlardı. KKP'yi din ve *anavatana* karşı tolerans göstermemekle, özel mala el koyma hedefleri yüzünden, kadınların ortak mal sahipliğini teşvik etmekle ve çeşitli toplumsal sınıflar arasında uyum içindeki iş birliğini bozmaya çalışmakla suçluyorlardı.³⁴ KKP ayrıca yarattığı birçok tarım birliğinden ve işçi sendikalarından dış kaynak almakla suçlanıyordu.³⁵ Bütün bu retorik Parti'yi Rus komünistlerle bağdaştırmak için yapılan ve duygusal, komünist karşıtı hisler yarat-

32) "Protest by newspaper editors", *Eleftheria*, 3 Mayıs 1930, s. 1.

33) *Neos Anthropos*, 1 Şubat 1925, s. 3.

34) Panayiotou, "Lenin in the coffee-shop", s. 274. Perdios, *Essay*, s. 50'de burjuva gazeteleri ve siyasilerinin Parti'yi ateizimle, evliliği kaldırmakla ve aileleri yıkmakla suçlayarak karaladıklarını belirtir. Yine bkz. "Red Russia. The degradation of religion", *Eleftheria*, 24 Ocak 1925, s. 5. Vatyli (Mağusa) köyünde bir rahip, komünistlerin kadınları ortak mülkiyet olarak gördüklerini nasıl itiraf ettiklerini vazediyordu. Bkz. *Neos Anthropos*, 24 Ekim 1927, s. 3.

35) "Vain attempt", *Eleftheria*, 8 Temmuz 1925, s. 3.

mayı hedefleyen bir taktikti.

KKP'ye yapılan muhalefet gazetelerdeki sözlü suçlamalarla ve hükümete yapılan tavsiyelerle sınırlı değildi. Limasol'da üç inşaat müteahhidi tarafından KKP işçi merkezinin ağırlığına karşılık işçi sınıfını KKP'nin tesirinden uzaklaştıracak rakip bir işçi merkezi kurma girişimi yapılmıştı. Müteahhitler tüm işletme masraflarını üstlenmişler ve merkezlerine katılanların istikrarlı iş sahibi olacağı garantisini vermişlerdi. Stratejileri işçi-işveren ilişkilerinin ortaklık çerçevesinde olması gerektiği fikrini yaymaktı ve KKP'nin yürüten bu ilişkiyi bozmak istediğini iddia ediyorlardı. Yüksek işsizliğin olduğu bir dönemde iş teklifi sunmaları işçi sınıfının birçoğunun komünist merkez ve etkisini terketmeleri için önemli bir tuzaktı. Bu merkez 31 Temmuz 1925'te Limasol İnşaat İşçileri Birliği olarak kuruldu. Bir avukat ve üç müteahhit idari komitesine seçilerek merkezin sınıfsız tabiatına dikkat çekti.³⁶ Buna benzer bir çabayı, esas olarak yaklaşan seçimler için adaylığının tanıtımını yapmak amaçlı Elen İnşaat İşçileri Sendikası'nı (EİS) kuran o dönemki Limasol Belediye Başkanı A. Zenon göstermişti. Ancak sadece iki ay sonra dağıldığı için bu girişim kısa ömürlü olmuştu.³⁷

KKP'ye karşı çıkan sadece milliyetçiler değildi. Muhalefet ayrıca sözde ılımlı sağcılardan, yani cephe olarak işçi yanlısı sloganlardan yarar sağlayan "popülist" siyasetçilerden de yayılıyordu. Bu eğilimin en ön plana çıkan temsilcileri Halkçı Parti ve Başkanı G. Hacıpavlu'ydu.³⁸ Halkçı Parti gazetesi yoluyla

36) "New Labour Centre", *Eleftheria*, 1 Ağustos 1925, s. 3; "Labour Centre", *Eleftheria*, 19 Ağustos 1925, s. 3; "The new Labour Centre", *Eleftheria*, 5 Eylül 1925, s. 3. *Eleftheria*'ya göre üç müteahhit Nikolaos Makrides (Kaymakliotis), Polikarpus Mihailides (Karpes) ve Neofitos Lanitis'ti.

37) Liasis Pieri, yayınlanmamış röportaj.

38) Bu parti için bkz. Katsourides, Yiannos (2010), "The Origins of the Party System in Cyprus", Doktora tezi, University of Cyprus, s. 313– 9 ve bölüm 3.

KKP'nin etkisini Lefkoşa'ya genişletme girişimlerini "meşhur sapkınlığın hastalıklı tohumlarının başkente nakli" olarak tanımlıyordu.³⁹ Ayrıca işçi sınıfı taleplerinin "hırsız komünist komplosuyla"⁴⁰ bağdaştırılmasının Kıbrıs çapında korku ve şüphe yaratacağını, böylelikle herhangi bir işçi yasasının geçmesini engelleyeceğini düşündüğünü belirtiyordu. Kıbrıslı komünistleri "ulusal ruhu ve kendi ruhlarını Bolşeviklerin gizli ajanlarına satan dengesiz bireyler"⁴¹ olarak tanımlıyor ve KKP'nin Kıbrıs'ta büyük ölçekli sanayi eksikliği nedeniyle hiçbir zaman köklenmeyeceğini iddia ediyordu. KKP'yi yasa dışı kılma girişimleri ayrıca yabancı politika konularından da yararlanıyor, "Makedonya'nın özerk olmasını" isteyen Yunan, Türk ve Bulgar komünistlerinin kardeşliğini kınıyordu. HP gazetesi daha ileriye gitmiş ve dükkan sahipleriyle müteahhitleri bilinen komünistleri işlerinden kovmaları için kışkırtmış ve halkı komünistleri istihdam edenleri boykot etmeye teşvik etmişti.⁴² Halkçı retorik komünist ideolojinin bütün sağ kanat yelpazesi için ortak bir düşman sağladığı gerçeğini öne çıkarır.

Benzer çizgide, eski KKP üyesi Panos Fasulyotis 1925'te İşçi-Köylü Partisini (İKP) ve 1926'da da üyeleri küçük dükkan sahiplerinden ve işçiler yanında zanaatkarlardan oluşan İşçi Federasyonu'nu (İF) kurdu.⁴³ İF işçiler arasında kendini uzun süreli olacak bazı eylemlerle göstermeye çalıştı. Bu amaçla İF idari kurumlarının bileşiminin de kanıtladığı gibi işçiler ve burjuvazi üyelerinin beraber var olduğu yönlendirici organlar seçmişti.⁴⁴ Aynı zamanda, "mevcut toplumsal ve siyasi sistem içinde"⁴⁵ yönetimle mükemmel iş birliği içinde olduğu için İn-

39) "The crabs of communism", *Laiki*, 8 Ocak 1926, s. 1.

40) *Age*.

41) *Age*.

42) "Hit Communism", *Laiki Dinamis* (Halkın Gücü), 15 Mayıs 1931.

43) "Labour movement", *Eleftheria*, 22 Mayıs 1926, s. 3.

44) "Labour Federation Elections", *Eleftheria*, 14 Mayıs 1927, s. 3.

45) "The Labour Federation", *Eleftheria*, 27 Ağustos 1927, s. 3.

giliz yanlısı olduğu da anlaşılmaktadır. Bu durum İF'nin aldığı çözüm kararlarında kullandığı anlatım biçiminde de görülmüyordu: "Hükümet sayesinde," "hükümete saygı çerçevesinde rica ediyoruz," "dileğimiz ifade edilir" vs.⁴⁶

Emek hareketine karşı özel polisi, grev kırıclarını, sendikalar içinde muhbirleri, yozlaşmış polis veya yargıcları ve sindirme uygulamalarını içeren uluslararası boyutta yaygın bir uygulama olan ısrarcı ve sistematik bir zulüm politikası güden bazı işverenler vardı.⁴⁷ Yönetici KKP kadroları milliyetçi kampanya eylemlerini ve Parti üyelerine karşı işverenlerin kullandığı çeşitli baskı yöntemlerini; cinayet girişimi, Kıbrıs çapındaki işçi birliklerine örgütlü saldırılar ve komünistlerle diğer işçileri işlerinden kovma hareketlerini içerecek şekilde tarif etmişlerdir.⁴⁸ Parti veteranlarından olan Savvas Polikarpu komünist olduğu için iş bulamadığından evini araba alabilmek için ipoteklediğini ve taksi şoförü olarak çalıştığını anımsar.⁴⁹ KKP gazetesindeki ifade Limasol belediye başkanının gazeteyi satan satıcıları dövdüğünü belirtmişti.⁵⁰ 15 Haziran 1925'te KKP Parti adını taşıyan levhaların yok edildiği bir olayı kınamıştı.⁵¹ Komünistlere karşı en utanç verici eylemlerden biri de Lefkoşa'daki zil çalma uygulamasıydı.⁵² Bu uygulama Hirsofu sokağındaki dükkan sahiplerinin her bilinen bir komünist geçtiğinde zil çalarak insanlara onlarla alay etmesi için çağrı yapmasıydı. Zil çalma komünistlere karşı "sınıf zorbalığı" sis-

46) "And the workers appeal to the governor", *Eleftheria*, 14 Eylül 1927, s. 3.

47) Beaud, Michel (2008), *The History of Capitalism*, Athens: Electra Publications, s. 268 [Yunanca].

48) G. Christodoulides, "Heroism and self-sacrifice", Haravghi, 20 Nisan 2005. "Capital and government make an alliance", *Neos Anthropos*, 21 Temmuz 1927, s. 1. Phantis, *The Cyprus Trade Union Movement*, s. 76-7.

49) Savvas Polikarpu, yayınlanmamış röportaj.

50) "Swashbuckling", *Neos Anthropos*, 1 Mayıs 1925, s. 3.

51) *Neos Anthropos*, 15 Haziran 1925, s. 3.

52) G. Christodoulides, "The so-called communist bells", Haravghi, 21 Nisan 2005.

temini, aşağılama eylemini temsil ediyordu.

İki kamp arasındaki gerginlik 1920'lerin sonlarında ve 1930'ların başlarında zirve yapmış, sık çatışmalara ve anlaşmazlıklara -genellikle komünistlerin konuşma yaptıkları işçi toplantılarına yapılan örgütlü saldırılar- yol açmıştı.⁵³ Örneğin bir olayda beş kişi LİM'i istila etmiş, mobilyayı parçalamış ve kitapları yok etmişti.⁵⁴ Burjuva basını yüzleşme için ortamı oluşturmuş, *Eleftheria* bir ön sayfa makalesinde hükümete içinde "komünist parmağı"⁵⁵ olan emek hareketini temizlemesi için çağrı yapmıştı ve 1928'de KKP ile burjuva siyasetçileri arasında üç büyük keskin kamusal yüzleşme olayı yaşanmıştı. İlk olarak Ulusal Konsey'in kaçınma kararına rağmen İngilizlerin Kıbrıs'taki 50. Yıl kutlamalarında milliyetçi bir katılım unsuru vardı. KKP katılımcıları "yabancı patrona satılmışlar"⁵⁶ olarak eleştirdi. İkinci olay N. Paşalis gibi birkaç öncü milliyetçi kişinin sömürge hükümetinden gelen atamaları -özellikle bu olayda, Yürütme Konseyi'nde koltuk- kabul etmesiydi.⁵⁷ Son olarak başpiskoposun ve parlamenterlerin tarafsız kaldıkları ve KKP'den güçlü eleştiri toplayan hükümetin ceza yasasını uygulama kararı vardı. Parti vekilleri tutarsızlıkla suçlamış, hatta onların açısından vatan hainliğini ima etmişti. Bu olay KKP'nin parlamenterleri istifaya çağırmasıyla ciddi bir anlaşmazlık ve karşılıklı isim takma noktasına geldi.⁵⁸

53) Savvides, Georgios (1976), "The CPC and the policy of the united antiimperialist front", *Neos Demokratias*, issue 46, Mart, s. 31 [Yunanca].

54) *Neos Anthropos*, 21 Temmuz 1927, s. 3.

55) "The labour issue. The communist finger. The need for a government and political purge", *Eleftheria*, 4 Temmuz 1928, s. 1.

56) "The people should reject the celebrations of the occupying power", *Neos Anthropos*, 14 Ocak 1928, s. 1.

57) Örneğin bkz. *Neos Anthropos*'ta bir dizi yayın 28 Eylül 1928, s. 1; 11 Ekim 1928, s. 1; 25 Ekim 1928, s. 1; 7 Kasım 1928, s. 4, Başlık "Pro-Easter and anti-Easter camps".

58) "CPC manifesto to the Cypriot people", *Neos Anthropos*, 25 Ekim 1925, s. 3. "All non- traitors into the struggle", *Neos Anthropos*, 14 Kasım 1928, s. 1.

Durum Mart 1929'da Yunanistan'ın var olan rejime karşı herhangi bir faaliyeti suç sayan ve YKP ile yardımcı örgütlerini yasaklayan sözde "Idionimo Yasası" için oy kullanması ile daha da kötüleşti. Yunanistan hükümetinin sol ile Kıbrıs milliyetçileri arasındaki yüzleşmenin yoğunlaşmasından ne derecede sorumlu olduğunu kesin biçimde değerlendirmek imkansızdır. Kuşkusuz Yunan Konsolosu Aleksis Kiru yükselen gerginliğe kendi vasfı veya aldığı emirler çerçevesinde katkı koymuştu. Kiru KKP'nin minimal başarılarının Kilise'nin komünist tehlikeye uygun şekilde değinmeyi başaramamasından ötürü meydana geldiğini düşünmekteydi. Kilise'nin girişimlerini orta çağdan kalma olarak tanımlıyor, alt tabakalar arasında komünist karşıtı propaganda başlatmayı ve köylüler lehine önlemler alınmasını tavsiye ediyordu.⁵⁹

Gerginlikler 1931'de artarak Kıbrıs çapında birçok olaya yol açtı. Lefkoşa ve Limasol'da 25 Mart'taki Yunan Bağımsızlık Günü kutlamaları sırasında KKP üyeleri ilanlar dağıtma girişiminde bulunurken iki kampın üyeleri arasında olaylar çıkmıştı.⁶⁰ Her iki olayda da sadece komünistler tutuklanmış ve mahkemeye çıkarılmıştı. Duruşmalarda bazı davalılar komünist ideolojilerini inkar etmiş geri kalanlar ise çeşitli cezalara çarptırılmıştı.⁶¹ Lefkoşa yargıcı yargılananların sadece diğerlerine (yani yabancı komünist partilerine) alet olduklarını bilmese çok daha katı davranacağını bildirmişti.⁶² KKP'nin Kostas Drakos tarafından imzalanan Merkez Komitesi bildirisinde Parti 25 Mart olaylarını takiben çıkan "komünistler mezar kitabesi ayinini önleyecek" dedikodularını kınamıştı.⁶³ Fanerome-

59) Bkz. Protopapas, *The Informal Composition of a Two-Party System*, s. 30-1.

60) "And a communist episode", *Eleftheria*, 28 Mart 1931, s. 2.

61) "Trials of communists", *Eleftheria*, 1 Nisan 1931, s. 3.

62) "Conviction of communists", *Eleftheria*, 25 Nisan 1931, s. 3.

63) Costas Drakos, *Communique of the Central Committee of the CPC*, Limassol, 4 Nisan 1931.

ni'deki başka bir olayda, KKP taraftarı bıçaklanmış, aynı yılın ağustos ayında "bir grup barışçıl kasaba sakini ve köylüler" KKP toplantısını dağıtıp KKP kadrolarını kovalayıp tartaklaması ve işçi merkezi binasını dağıtması üzerine Larnaka'da yoğun çatışmalar çıkmıştı. Vatilyotis ve Skeleas tartaklanmış, diğer Parti üyeleri kaçmak için denize atlamak zorunda bırakılmışlardı.⁶⁴ Olayları takiben İngiliz Larnaka Komiseri ve belediye başkanının bulunduğu bir toplantıda kasabanın ileri gelenleri komünistlerin kasabadan "atılmaları" için önlemler alınmasını rica etti.⁶⁵

Milliyetçi şiddet komünist "karşı şiddetini" körüklüyordu. Lefkoşa'da, zil çalma uygulamasıyla başa çıkmak için Parti üç küçük şok grubu kurmuştu. Bu gruplar bu komünist karşıtı aşagılamayı düzenleyenlere saldırıp tartaklamışlar ve böylelikle bu uygulamaya bir son vermişlerdi.⁶⁶ 1931'de Maraş'taki KKP Bölge Komitesi Parti'ye karşı hareket eden kişileri korkutmakla görevli "Kızıl Muhafız"ı örgütledi.⁶⁷ Maraş'taki işçi kulübü üyeleri kulüplerine Vatis'in konuştuğu bir toplantı sırasında saldırı düzenlenmesi üzerine silah taşımaya başladılar. Saldırganların üzerine sıcak su atılmıştı.⁶⁸ Bu örgütlü tepkiler KKP'nin büyüyen çekim gücü nedeniyle artan özgüvenini göstermektedir.

Kilise resmi olarak komünistlerle 1927'de Kilise meclisi "sürekli yayılan komünizm"e karşı önlemler alınmasını inceledi-

64) "The communists provoke and attack", *Eleftheria*, 1 Ağustos 1931, s. 2. "Unprecedented popular uprising. Communists persecuted and injured", *Eleftheria*, 19 Ağustos 1931, s. 2. Dimitris Kulluras, yayınlanmamış röportaj.

65) "Due to the comrades", *Eleftheria*, 26 Ağustos 1931, s. 3.

66) Bu olaydan sonra hapse atılan bu grupların üyeleri Fantis, Kıbrıs Sendika Hareketi, s.78'de listelenmiştir. Bunlar Yorgos Herakles (Gennaios), Petros Hristodulu (Portis), Kristakis Vovides, Mihalis Kulumbas, Yiannis Kuparis (hepsi Lefkoşa'daki Kaymaklı bölgesinden), Teodoros Kallas, Kodros Hristu ve Kiriakos Hristodulu idi.

67) *History of PSE-PEO*, s. 38.

68) Perdios, *Essay*, s. 74-5.

ğinde başa çıkmaya çalıştı.⁶⁹ Ancak Kilise'nin resmi ve aktif olarak sağla birleşmesi 1931'e kadar gerçekleşmedi. Din görevlisi Gennadios Mahariyotis komünizmle suçlanan üç öğretmeni yayınladığı bir makalede kınamış, anavatan, din ve ahlak ideallerini inkar eden bir sistem olan "komünist propaganda'nın basit insanları zehirlediğini" belirtmişti. Bir kişinin hem öğretmen hem komünist olamayacağını bildirmiş ve komünist öğretmenlere istifa etmeleri için çağrı yaparak, "kendi rızanızla yapmadığınız [öğretmenleri] mesleklerinden alacak ve Kilise kurumundan kesip atacak olan dini liderler tarafından size dayatılmalıdır" demişti.⁷⁰ Girne ve Omorfo Pontifik Komitesi de bir dizi KKP karşıtı makaleler yayınlamıştı.⁷¹ Nisan'da Kilise hiyerarşisinin bir toplantısında "komünist sorun ele alınmıştı"⁷² ve komünistlerin bölgelerindeki piskopos tarafından çağırılmaları ve "gidişatlarını düzeltmeleri, yoksa dini aforoz edilme cezasının kendilerine dayatılacağı" tavsiyesi verilmesi kararı alınmıştı. Başpiskoposlukta düzenlenen başka bir toplantıda komünist tehdidi ile nasıl başa çıkılacağıyla ilgili kesin talimatlar verilmişti:

Geçen pazartesi akşamı, neredeyse bütün Lefkoşa birliklerinin temsilcileri Başpiskoposlukta toplanmış ve komünist propagandaya karşı nasıl savaş verileceğini tartışmıştı. Toplantı dükkan sahipleri, fabrika sahipleri, zanaatkarlar, inşaat müteahhitleri, iş adamları, öğretmenler, dini birlikler, okul komiteleri, belediyeler vesaireye çağrı yapma kararı ile sonuçlandı. Kararın altını çizdiği şuydu: Bilinen komünist esnaf ve işçi-

69) *Neos Anthropos*, 30 Kasım 1927, s. 3.

70) "The transgressors. Education and communism", *Eleftheria*, 25 Nisan 1931, s. 1-2.

71) "Communism and equality", "Communism and religion", "Communism and private property", "Communism and the fatherland" in *Eleftheria*, 10 Haziran 1931, s. 1; 4 Temmuz 1931, s. 1; 5 Ağustos 1931, s. 1 ve 26 Ağustos 1931, s. 1.

72) "Proceedings of the Holy Synod. Communism", *Eleftheria*, 6 Mayıs 1931, s. 3.

ler bireyler veya birlikler tarafından istihdam edilmemeli, edildikleri ortaya çıkanlar kovulmalıdır. Komünist öğretmenler ebeveynler tarafından Eğitim Dairesi'yle Başpiskoposluğa şikayet edilmeli ve öğrenciler komünist öğretmenler işten çıkarılana kadar okuldan alınmalıdır. Kasabalardan köylere yeni bir vasıf edinmek için taşınan gençlerin komünist virüsü taşıyan bireylerle temasa geçmeleri önlenmelidir. Komünist kitapları, broşür veya ilanları satın alınmamalı veya okunmamalıdır. Komünistler tarafından düzenlenen herhangi bir toplantı veya etkinliğe katılmaktan kaçının.⁷³

Kilise Meclisi'nin şair Tefkros Antias'ı şiiri "İkinci Geliş" yüzünden aforoz etmesi bu dönemde, 1 Mayıs 1931'de meydana geldi.⁷⁴ Antias aforoz edildiği sırada Parti üyesi değildi, fakat bu eylem onu Parti'ye yazılmaya itti.⁷⁵ Panayotu Antias vakasını o dönemdeki sınıfa dayalı komünist eleştiriyile postmodern aydın kesimi eleştirisinin bir araya gelişinin bir örneği olarak görür.⁷⁶ Antias'ın KKP ile kendini özdeşleştirmesi Parti'ye aynı zamanda hem siyasi hem kültürel anlamda devrimci bir güç vermişti. Bu dönemdeki gerginlik bir başka yolla aileler içinde mirastan yoksun etme ilanlarında kendini gösteriyordu. Ağustos 1931'de *Laiki Dynamis* (Halkın Gücü) gazetesi Akatu köyünde bir annenin komünist oğlunu, itiraf ettiği "Hıristiyan karşıtı ve ulus karşıtı ilkeleri" yüzünden mirastan çıkardığını bildirmişti.⁷⁷

73) "Towards anti-communist measures. Meeting of union representatives", *Eleftheria*, 17 Haziran 1931, s. 2.

74) "Excommunication of the atheist teacher", *Eleftheria*, 2 Mayıs 1931, s. 3. Antias 1941'de AKEL marşının bestecisiydi.

75) Tefkros Anthias (1931), "Libel of infidelity, Salutation to the CPC and the Proletariat", 16 Mayıs.

76) Panayiotou, "The social history of the communist movement in Cyprus", s. 9-10.

77) Alıntı Ioannou, "Development", s. 383-4.

Parti bu eylemleri halk kitleleri arasında KKP'yi silmeyi ve itibarını sarsmayı hedefleyen tam bir toplumsal savaşın işaretleri olarak görüyordu.⁷⁸ Bir dereceye kadar KKP radikalizmi *enosis* yanlısı liderler ve Kilise'nin düşmanlığına karşı bir tepkiydi. Milliyetçilerin emek hareketine karşı gösterdikleri düşmanlık emek hareketinin daha radikal duruşlar benimsemesine yol açarken buna karşılık Parti'nin radikalizminin burjuvazi ve milliyetçileri daha aşırı tepkiler göstermeye ittiği bir kısır döngü oluştu. Örneğin Parti radikalizmi Kıbrıslı düzenin çerçevesini olduğu gibi sorgulamasında kendini göstermekteydi. Parti *enosis*e karşı ve zenginlerin vergilendirilmesiyle Kilise topraklarının dağıtılmasından yana duruş göstermişti. Etnarşi ve burjuvazinin sömürge mücadelesini muhtıralar ve toplantılar yoluyla yürütmesini eleştirmiş, sürekli olarak hükümetle uzlaşmalarını açıkça tasvip etmemişti.⁷⁹ Parti gazetesinde, KKP sözlü olarak muhaliflerine katı ve yakıcı üslup kullanarak saldırmıştı.⁸⁰ İki siyasi kamp arasındaki gerginlik ile birlikte Parti'nin duygusal tepkilerinin ve kadroları tarafından kabul edilen sekter tabiatlı hatalarının⁸¹ tırmanması, komünist dostları olarak aşağılanmaktan korkan ılımlı burjuvaziyi kendini Parti'den uzaklaştırmaya zorlamıştır. Genel olarak gelişen durum Parti'nin savunduğu birleşik cephe politi-

78) "Communism in Cyprus: the voice of danger and the fear of capitalists", K. Skeleas tarafından imzalanan KKP Merkez Komitesi'nin bildirisi, Nicosia, 26 Temmuz 1931.

79) Bkz. *Neos Anthropos*, 15 Mayıs 1926, s. 1. "In the home of the absurd", *Neos Ergatis*, 5 Şubat 1929, s. 1.

80) *Neos Anthropos*'un birçok sayısı *enosis* yanlısı siyasilerle ilgili alaycı ve agresif göndermeler ve yerici tanımlamalar içermektedir. Bazı örnekler: "sold-out institutions and self-elected pseudo-leaders" (15 Ocak 1925, s. 1), "idiotic National Council" (3 Nisan 1925, s. 3), "false leaders" (25 Nisan 1925, s. 1), "fair weather patriots" (1 Temmuz 1925, s. 3), "charlatans" (15 Eylül 1925, s. 2), "saint parliamentarians" (2 Kasım 1927, s.1), "pro-Unionist thugs" (*Neos Ergatis*, 20 Şubat 1929, s. 1),

81) Savvides, "The CPC and the policy of the united anti-imperialist front", s. 32.

kasının KKP tarafından uygulanmasını kolaylaştırmadı (bkz. Bölüm 4). KKP ve milliyetçi liderler arasındaki boşluk büyüyor, Parti'nin yalnızlaşmasına katkı koyuyordu.⁸² Bu yüzleşme ayrıca iki kamp arasında seçim arenasındaki rekabette de kendini göstermişti.

Seçimle İlgili Gelişim ve Rekabet

KKP'nin seçimlerde ilk olarak ortaya çıkışı 1925 parlamento seçimleri sırasında oldu. Parti seçimlere kendi adaylarıyla katılmamış, "eski" *enosis* yanlısı siyasetçilere karşı halk tabakasının aleyhine sloganlar kullanan "yeni" politikacılara "eleştirel" destek vermişti. KKP seçmenlere eski siyasetçilere olan hoşnutsuzluklarını onları seçimlerde "karartarak" ve programları köylülerin rahatlatılması için bazı önlemler içeren yeni adayları onlara resmi olarak güvenmediklerini duyursalar da destekleyerek ifade etmeleri çağrısını yapıyordu.⁸³ Parti kendi adaylarını seçimlere sokamayacağını kabullenmesine rağmen, seçimleri "halka mal olacak bir komedi" olarak nitelendiriyor ve seçim yasasının nüfusun büyük çoğunluğunu dışarda bıraktığı gerekçesiyle seçimlere karşı çıkıyordu.⁸⁴ Bu seçimler yapıldığında KKP hala ilk dönemlerindeydi. Parçalanmış olmalarına rağmen hem önemli derecede seçim deneyimine hem de toplumsal ve siyasi kontrol mekanizmalarına sahip olan milliyetçilerin dengi değildi. Parti uğradığı zulüm nedeniyle seçimlere katılmadığını iddia etse de⁸⁵, muhtemelen örgütlenme ve kaynak eksikliği yüzünden katılamamıştı.

Parti'nin ilk doğrudan seçim deneyimi Mart 1926'daki Li-

82) Perdios, *Essay*, s. 68.

83) "Why you should not vote for the old politicians", *Neos Anthropos*, 15 Eylül 1925, annex. "To the Cypriot people", *Neos Anthropos*, 1 Ekim 1925, s. 1.

84) *Neos Anthropos*, 15 Eylül 1925, s. 1; "To the Cypriot people", *Neos Anthropos*, 1 Ekim 1925, s. 1.

85) *Neos Anthropos*, 1 Ekim 1925, s. 1.

masol belediye seçimleriyle. KKP kontrolü altında olan LİM katmanları içinde merkezin kendi adaylarını koyup koymaması ile ilgili anlaşmazlık olduğu görülür. Anlaşmazlık ayrıca bazı LİM üyelerinin iki farklı aday listesinde kayıtlı G. Hacıpavlu ve A. Zenon olan milliyetçi adaylar için belirttikleri tercihler yüzündendi. KKP bu üyelerin kişisel arkadaşlıklar yanında üst sınıflara olan toplumsal bağımlılık ve sadakat bağları ile yönlendirildiği anlaşılan davranışlarını tasvip etmemişti.⁸⁶ Geniş kapsamda seçimlere katılım konusu genellikle katılımın burjuva siyasi sistemini meşrulaştırması olarak görüldüğü bazı ülkelerin aksine Parti içinde ideolojik anlaşmazlık kaynağı olmamıştı. Parti bu konuyu tartışmış olmasına rağmen, ana endişe oy verme hakkının sınırları ve toplumsal bağlılığın etkileri düşünüldüğünde bütün müessesenin yeter(siz)liyi.

Parti ilk başta 1926 Belediye Seçimlerine bağımsız katılmaya karşı, görece zayıflıklarına ve LİM içinde bölünme tehlikesi nedeniyle tarafsız duruş benimseme kararı almıştı.⁸⁷ Burjuva basını bu kararı “takdire şayan” olarak duyurdu.⁸⁸ Ancak kısa bir süre içinde Parti kararsız duruşu için deneyimsizliğini suçlayarak duruşunu değiştirdi. LİM içinde her iki burjuva kampından bireylerin sömürme girişiminde bulunduğu bir anlaşmazlık olduğunu ve seçimlerde bir tutum belirlemiş olması gerektiğini belirtti.⁸⁹ Bu nedenle Parti KKP adı altında değil LİM platformunda üç adayla birlikte seçimlere katılma kararı aldı. Bu adaylıklar *Eleftheria* tarafından alkışlandı ve gazetenin adayların ideoloji ve siyasi platformuyla ilgili cahilliğini göstermiş oldu.⁹⁰ Bu seçime katılarak, KKP geniş seçmen kit-

86) Lefkis, *Roots*, s. 133-5.

87) “Essential clarification”, *Neos Anthropos*, 15 Şubat 1926, s. 3.

88) “Praiseworthy decision”, *Eleftheria*, 13 Mart 1926, s. 3.

89) *Neos Anthropos*, 16 Temmuz 1926, s. 2 ve “Need for sincerity”, *Neos Anthropos*, 1 Mayıs 1926, s. 3.

90) *Eleftheria*, 20 Mart 1926, s. 3.

lesi arasında seçim kampanyası yürütme ihtiyacının farkına vardı ve böylece Parti gazetesine ek olarak özel seçim bildirimleri dağıttı.⁹¹

KKP bu seçimlerde oyların yüzde 15'ini kazanmıştı. Limasol Belediyesi'nde oy verme hakkına sahip toplam 2.038 vatan-
daştan 1.737'si bu hakkı kullanmış (çekimserlik oranı yakla-
şık yüzde 14'tü) ve KKP adayları 270 oy elde etmişti.⁹² KKP oy
kullanmayan 301 kişinin çoğunun işverenlerinden aldıkları
tehditler yüzünden oy kullanmayan işçiler olduğunu düşün-
mekteydi. KKP'nin bu seçimlerdeki yüzdelere bakıldığı za-
man hesaba katılması gereken etkenler vardır. Birincisi birçok
işçi ve köylü oy kullanma hakkına sahip değildi. Dahası, bir-
çok işçi ve köylü aslında seçimler iş günü (çarşamba) gerçek-
leştiği için oy kullanamamışlar ve seçim sandıkları saatleri iş-
çilere oy kullanmaları için -bıraktıysa da- çok az zaman bırak-
mıştı. Esasında, birçok gösterinin sonucu olarak özellikle o
seçimlerde oy kullanmak için ek bir gün daha ayrılmıştı.⁹³

LİM katmanları arasındaki bölünme, çok az bilgi olmasına
rağmen üzerinde durulmayı hak etmektedir. Özellikle LİM
içindeki yukarıda bahsedilen çatışmaları düşünecek olursak
bölünmenin bazı sendikacıların seçim tutumlarıyla alakalı ol-
ması muhtemeldir. KKP Merkez Komitesi "partiden atılan gü-
nah keçilerine" ve sınıf bilinci edinmemiş öğelerin partiden
çıkarılmasına değinerek seçimi başarılı olarak değerlendirmiş-
ti. Ayrıca KKP'nin "MK'nın [merkez komitesi] talimatlarına
saygı duymayan ve görevlerini terk edebileceklerini veya kişi-
sel amaçlar için pozisyonlarını sömürerek cezasız kalabilecek-
lerini düşünenlere karşı yumruğunu kaldırmamasını bilen disip-

91) Lefkis, *Roots*, s. 134-9. Yine bkz. Perdios, *Essay*, s. 58.

92) Üç aday terzi Panayotis Mirmidones (270 oy), terzi Hristos Savvides (249 oy),
nalbant Spiros Mina (264 oy) idi. Son ikisi KKP üyesiydi. Bkz. "Need for sincerity",
Neos Anthropos, 1 Mayıs 1926, s. 3.

93) Lefkis, *Roots*, s. 139-40. "The municipal elections in Limassol", *Neos Anthropos*,
1 Mayıs 1926, s. 2.

linli bir parti" olduğunun altını çizmişti. Dahası "işçilerimizin bazı sendikaları KKP adayları için oy kullanmamış, bazı vicdansız yoldaşlar sözlere kanarak bize karşı olabilecek en kötü biçimde savaşımlardır" şeklinde duyuru yapmışlardı.⁹⁴ Bu göndermeler bölünmenin göstergeleridir, ancak bunun seçim sonuçlarını önemli şekilde etkileyip etkilemediği ve kimin dahil olduğu açık değildir. İlk kongre bir özeleştirisi anında "Parti'nin kendini vakitli biçimde yönlendirmeyi ve etkisini azaltan ve işçilerin mücadelesine zarar veren rekabet içindeki burjuva partilerine karşı istikrarlı bir çizgi korumayı başaramadığını" belirtmişti.⁹⁵

Nihai olarak mahkeme seçim sonuçlarını geçersiz kılmış, böylece yeni seçim listelerini Mart 1927 için hazırlamıştı. Yeni seçimler yine iki milliyetçi listeye sahipti ve LİM kendi adaylarını çıkarmıştı. LİM'in listesindeki kesin aday sayısı ilgili bilgiler kafa karıştırıcıdır. KKP gazetesi ve Lefkis LİM'in seçimlere tam bir liste ile katıldığını yazmıştır.⁹⁶ Ancak, Perdios günün sonunda sadece iki adaylık için başvuru yapıldığını belirtmektedir. İddiasının doğruluğunu ispatlamak için LİM'in 16 Mart 1927 tarihli tutanağını talep etmişti.⁹⁷ Bu karar görünüşe göre daha önceden KKP'den atılan Panos Fasulyotis'in (bkz. Bölüm 3) İF'siyle yapılan ortak bir toplantının ardından alınmıştı. KKP adayları seçime LİM'i temsil ederek katıldılar ve oy kullanan toplam 1.733 kişiden (oy kullanma hakkı olan nüfus toplamı 2.035'ti) 300 oy (yaklaşık yüzde 17) aldılar.⁹⁸ Parti ba-

94) Perdios, *Essay*, s. 58-9.

95) "Decision on the activity of the CC", *Neos Anthropos*, 1 Ekim 1926, s. 1.

96) Lefkis, *Roots*, s. 174-9. "The Labour Centre candidates who must be supported by all", *Neos Anthropos*, 19 Mart 1927, s. 1. Liste Kostas Skeleas (marangoz), Kleantis Silvestros (inşaatçı), Haralambos Solomonides (berber), Antonis Militses (varil ustası), Stefanos C. Savva (terzi), Panayotis Mirmidones (terzi) ve Spiros Minas'tan (nalbant) oluşmaktaydı.

97) Perdios, *Essay*, s. 60.

98) "The results of the municipal elections", *Neos Anthropos*, 14 Nisan 1927, s. 3.

sını Parti adaylarının nihai sayısı ile veya her biri tarafından kazanılan oy yüzdeleriyle ilgili ek bilgi sunmamıştır.

Mart 1930 Limasol belediye seçimlerine KKP yine iki adayla, "Burjuva adaylarını karart" sloganıyla yarışan Parti Genel Sekreteri Kostas Skeleas ve *Neos Anthropos* editörü Haralam-bos Solomonides ile katılmıştı. Seçim döneminde, Limasol'un yaklaşık 17.000'lik (2.130'unun oy verme hakkına sahip olduğu ve 1.905'inin oy kullandığı) bir nüfusu vardı. İki seçim arasındaki üç yıllık süre boyunca gösterdiği çabalara rağmen, KKP gücünü artırmamıştı. Böylece iki aday Solomonides ve Skeleas, sırasıyla 278 ve 268 oy almış, aynı oy miktarlarını ve yaklaşık yüzde 15 oranı korumuştur.⁹⁹ Ancak önceki seçim yarışına kıyasla önemli bir fark vardı: Bu sefer KKP seçimlere LİM'in himayesi altında değil, bağımsız bir siyasi güç olarak katılmış, Parti'nin daha geniş bir kitleye hitap etmesine izin vermişti. Bu nedenle seçim sonuçları iki farklı şekilde yorumlanabilir: LİM şemsiyesi altında olmadığı için KKP oy oranını artırmıştır veya tersi iddiayla Parti'nin sendikayla özdeşleşmesi her iki örgütün de daha fazla genişlemesini engellemiştir. Ek olarak önceki seçim sonuçlarının ötesinde genişlemeyi başaramamasına da işaret edilebilir.

KKP'nin ilk Yasama Konseyi seçimlerine katılması Haziran 1930'da, yine Limasol bölgesinde Koilani-Evdim seçim bölgesindeki yan seçimlerle gerçekleşmişti. KKP seçimlere kendi adayıyla ve ulusal bağımsızlık ile evrensel oy verme hakkı talepleriyle katılmıştı. KKP adayı rakibinin 1.609 oyuna kıyasla 387 oy (yüzde 16) almıştı. Toplamda 5.414 oy hakkına sahip kişiden 2.452 birey oy vermişti.¹⁰⁰ Birkaç ay sonra Ekim 1930'da KKP yerel karakterini ilk kez aşmış ve -hepsi olmasa

99) *Eleftheria*, 18 Mart 1930, s. 2. "Pre-election movement in Limassol", *Eleftheria*, 22 Mart 1920, s. 3. Yine bkz. Perdios, *Essay*, s. 68.

100) Aday Kostas Drakos'tu. "Parliamentary by-election", *Nea Laiki*, 20 Haziran 1930, s. 3. Yine bkz. Perdios, *Essay*, s. 69-70.

da- bazı seçim bölgelerinde katıldığı adaylarla parlamento seçimlerinde yer almıştı. *Eleftheria* dört seçim bölgesinde yer alan KKP adaylarının isimlerini yayınlamıştı.¹⁰¹ Papadimitris bu seçimleri Kıbrıs'ta gördüğü en gergin seçim olarak tanımlamış, yüzleşmenin artık eski ve yeni siyasetçiler arasında ve ya etnarşi ile Hacipavlu'nun Halk Partisi arasında değil, sağ ve sol arasında bir çatışma olarak yeniden şekillendiğini belirtmişti. Önemli olan nokta ilk kez komünistlerin siyasi arenaya ada çapında girmiş olmalarıydı. Kısıtlı güçlerine rağmen, "kamusal meselelere katılma haklarını onlardan esirgeyen ve onları cüzzamlılar gibi avlayan sömürge yönetiminin ve milliyetçilerin yoğun polemik nesnesi" olmuşlardı.¹⁰² Seçime katılımları Kıbrıs'taki seçim ve siyaset rekabetinin kurallarını önemli derecede değiştirdi.

KKP'nin seçimlerdeki varlığına milliyetçilerin tepkileri yoğun ve bazı durumlarda şiddetliydi. Larnaka'dan bildiren *Eleftheria* şunu yazmıştı:

Bölgemizin batı kısmındaki adaylar Kition Piskoposu, avukat Yorgos Vasilyades ve Pervolya'dan komünist Vassilis Tangas'tır [...]. Pervolya'da aday Tangas'ın dostları Komünist Partinin programını açıklayan Evantis S. Nikolaidis üzerinden konuştular. Kition'da gerilim arttı. Kition Piskoposu'nun ayin yürüttüğü sırada Pervolya'dan komünistler geldi. Aynı anda Bay Haciyoannu geldi ve köylüleri bir zaman Kition sakinleri Yahudileri nasıl köyden atmışsa komünistleri de öyle atmaları için kışkırttı. Bu tartışmalar ve karşılıklı atışmalarla devam etti ve polis silahlı biçimde toplantının dağılmasını emrederek olanlardan komünistleri sorumlu tuttu.¹⁰³

101) "Parliamentary elections: the candidates", *Eleftheria*, 7 Ekim 1930, s. 2. KKP adayları Petros Odiatis (Limasol), Kostas Drakos (Koiloni-Evdim), Tsadalı Sofokles Mikros (Baf) ve Vasilis Tangas (Lefkara) idi.

102) Papademetris ve Petrides, *Encyclopedia*, Cilt 5, s. 379.

103) "From Larnaca, the parliamentary elections", *Eleftheria*, 1 Ekim 1930, s. 3.

Basın raporlarına göre hiçbir KKP adayı seçilmemişti. Daha-sı K. Drakos ile ilgili bilgi bulunmamaktadır; o nedenle seçim sonuna kadar aday kalıp kalmamış olduğu belli değildir.¹⁰⁴ Lefkara bölgesinde Kition piskoposunun 933 oyuna kıyasla Tangas 121 oy almıştı. Baftaki Ktima bölgesinde, C. Galatopulos'un aldığı 1.092 oya kıyasla aday yoldaşı Mikros 616 oy almıştı. Bu dönem için çok yüksek bir oran olan yüzde 35'e tekabül ediyordu. Limasol bölgesinde Petros Odiatis 1.738 oydan 346, yani yüzde 20 oy almıştı. Genel olarak, KKP toplam 4.500 oydan 665 veya yüzde 14,8'lik oy almıştı.

Seçim sonuçlarına iki bölgede karşı çıkılmıştı: Omorfo-Lefke ve Baf. Yargı kararını takiben 1931'de her iki bölgede de yan seçimler yapılmıştı. KKP Omorfo-Lefke bölgesinde K. Drakos'u aday olarak belirlemişti. *Eleftheria*'da çıkan habere göre, Drakos Omorfo'daki bir seçim toplantısında konuşmaya kalkıştığında toplantıyı dağıtan ve sonunda "umuyoruz bu eğitici ders onların ve destekçilerinin akıllarını başlarına getirir" yorumu yapan 500 "fanatik" tarafından saldırıya uğramıştı.¹⁰⁵ Seçim günü Drakos diğer iki adayın taraftarları tarafından engellendiği için hükümet dairesine gidip adaylık başvurusu yapmasına izin verilmemişti.¹⁰⁶

Baf yan seçimlerinde, görev için yarışan adaylar C. Galatopulos ve Loizos Filippu'ydu. KKP kendi adayını belirlemek yerine KKP gazetesinde makaleler yazan ve Parti'nin sosyalist olarak addettiği Galatopulos'u destekleme kararı almıştı. Ek olarak, Galatopulos *Neos Anthropos* editörünü mahkemede hakaret davası sırasında savunmuştu.¹⁰⁷ *Eleftheria* Galatopulos'un -kendinin de inkar etmediği- parlamentoda komünist

104) Seçim sonuçları ile ilgili bilgiler *Eleftheria*, 18 Ekim 1930, s.2-3'te bulunabilir. Kostas Drakos'un aday olarak yarıştığı Omorfo bölgesi ile ilgili sonuç bulunmamıştır.

105) "Disapproval of the communists", *Eleftheria*, 16 Mayıs 1931, s. 3.

106) "Submission of candidacies", *Eleftheria*, 20 Mayıs 1931, s. 2.

107) *Neos Anthropos*, 11 Nisan 1928, s. 4.

menfaatlerini destekleme görevini üstlendiğini iddia etmiş, onu bu duruşundan dolayı eleştirmişti.¹⁰⁸ Galatopulos KKP'nin desteğini kabul etmiş ve sonuçta seçimleri kazanmıştı.¹⁰⁹ KKP'nin desteğini kabul etmesi Parti'nin halihazırda önemli bir siyasi güç olarak görüldüğünün göstergesiydi. Bu seçimler kısa bir süre sonra bütün siyasi hak ve özgürlüklerin yasaklanmasına yol açacak Ekim ayaklanmaları yaşandığından KKP varlığı süresince yer alan son seçimlerdi. Şimdi işçi sınıfının seçim davranışlarının yorum ve analizine dönebilir, KKP'yi siyasi ve seçim sistemi kapsamında inceleyebiliriz.

Komünist Oyu Yorumlamak

KKP oyunu değerlendirirken, hesaba katılması gereken belirgin yerel özellikler ile birtakım genel etkenler vardır. Odukça önemli yerel etkenlerden biri bu dönemde Kıbrıs nüfusunun yüzde 15'ini hiçbir zaman aşmamış küçük işçi sınıfıdır. Ayrıca KKP özellikle işçi sınıfına hitap ettiği için Parti'nin seçmen kitlesi kısıtlıydı (birçok işçinin oy hakkı yoktu). Birbirleriyle alakalı iki genel etken, yani daha yüksek sol kanat oy oranıyla bağlantılı olan fabrika ve kasaba boyutları bu dönemde ayrıca ne büyük kasabaların ne de büyük fabrikalarla büyük ölçekli sanayinin olduğu Kıbrıs için geçerliydi.¹¹⁰ Bütün bu faktörler KKP'nin neden işçilerden oluşan geniş bir seçmen tabanı elde edemediğini açıklamaya yardımcı olabilir. Bu etkenler ayrıca KKP'nin neden en çok 20. yüzyılın başlarında toplumsal ve ekonomik faaliyetin merkezi olan Limasol'da başanlı olduğunu da açıklayabilir. Parti aynı zamanda maden bölgeleri gibi büyük işçi yoğunluğunun olduğu bölgelerde güçlü bir varlığa sahipti.

108) *Eleftheria*, 22 Nisan 1931, s. 3.

109) Papademetris ve Petrides, *Encyclopedia*, Cilt 5, s. 391.

110) Lipset, *Political Man*, s. 242, 263.

KKP'nin seçimlerdeki etkisinin Parti'nin halkın gözündeki cazibesini ne kadar doğru biçimde yansıttığını analiz etmek daha zor olmuştur, çünkü taşınmaz mülk ve vergi ödemelerine dayalı seçim hukuğu topraksız köylü ve işçi kitlesini oy kullanma hakkından mahrum bırakmıştı ve KKP'nin gördüğü destek daha çok bu sınıflar arasındaydı. Dahası bu iki sınıf ortak özellikleri, menfaatleri ve bu yüzden, ortak seçim eğilimleri olan birleşik ve homojen gruplar değildi. Genellikle işçi sınıfı üst sınıflara göre siyasi olarak daha fazla sola eğilimli olsa da, bireyin yaptığı iş türü gibi basit bir sınıflandırma seçim eğiliminin güvenilir bir göstergesi değildir. Örneğin din gibi diğer etkenler de dikkate alınmalıdır.¹¹¹ Ayrıca, toplumsal sınıf ile bir partiye üye olmak/oy vermek arasında bağlantı kurulmasının gereğinden fazla basitleştirme olduğunu önermiş olsak da, Rokkan bir bireyin sosyoekonomik ve kültürel rollerinin otomatik olarak seçimle ilgili tercihlere dönüşmediğini kanıtlamıştır. Aksine partiler seçmen çekmek hedefiyle siyasi gündemlerini aktif olarak yaymalıdır.¹¹²

Düşük gelirli bireylerin toplumsal statülerine göre (sol kanat partileri) oy vermemelerinin esas nedenlerinden biri geleneksel toplumsal değerlerin (ör. din) varlığıdır. Bu "farklılıkların yorumlanması"na göre, zengin ve fakirin statüleri hayatın tabii düzeniyle belirlenip kişisel, ailesel ve yerel bağılıklarla desteklenir. Statüler kişiden bağımsız ekonomik ve toplumsal güçlerin sonucu değil ve kolaylıkla siyasi eylem yoluyla değiştirilemez.¹¹³ Bunun ışığında KKP'nin seçmenini değerlendirmekte yüzleştiği zorlukları daha iyi anlayabiliriz. Köylülerin burjuva siyasi partileriyle ve siyasilerle sosyoekonomik bağıllığı teşvik eden kayırmacı bağlantılar yoluyla geleneksel

111) Bruce, Steven (2007), *Sociology*, Athens: Greek Letters Publications, s. 12-13 [Yunanca].

112) Rokkan, *Parties*, s. 422.

113) Lipset, *Political Man*, s. 273-4.

bağları vardı (bkz. Bölüm 1). Ayrıca Parti'nin dine karşı duruşuyla da ilgili bir problem vardı.

Sömürge idaresi, etnarşi ve milliyetçi siyasilerle ile yüzleşme bağlamında, KKP ikili bir strateji izlemişti: Halk sınıflarını seferber etmek ve örgütlemek ve siyasi yapılara erişim kazanma çabası içinde evrensel oy verme hakkı talebiyle siyasi sistemi demokratikleştirmek için baskı yapmak bu stratejinin parçasıydı. KKP Parti'yi seçimlerde desteklemeleri için kamusal toplantı, konferanslar ve komünist içerikli siyasi literatür ve diğer kitapların dağıtımı gibi siyasi eğitimin çeşitli türlerini kullanarak işçi halkı ve halk tabakalarını ikna etmek için sıkı kampanyalar yürütmüştü. Ancak KKP'ye muhalefet yapan siyasi kurumları tekelinde bulunduran milliyetçi siyasiler ve Kilise gibi güçlü etkenler vardı. Dönemin siyasi ve toplumsal gelenekleri için radikal bir talep olan evrensel oy verme hakkının talep edilmesinde, KKP yine kendini sürdürülebilir bir siyasi güç olarak kökleştirmeyi hedefliyordu. Literatür aynı anda siyasi ve sosyoekonomik haklar talep eden sol kanat partilerinin bir radikalleşme sürecinden geçerken, siyasi katılım haklarına daha kolay erişimi olan solcu partilerin genellikle reformları başarmak için burjuva partileriyle iş birliği yapmaya daha istekli olduğunu ileri sürer.¹¹⁴ Parti'nin radikalliği seçim rekabetini ve sömürge, burjuva rejimine katılmayı kabul etmiş olmasına rağmen seçimle temsiliyet kazanmamış olması tarafından körüklenmiştir. Bir dereceye kadar komünist oyu siyasi ve sosyoekonomik sistemin yasallığına meydan okumanın bir yolu olarak yorumlanabilecek belirli bir protesto türünü yansıtıyordu.¹¹⁵

Radikal önerilerine rağmen, esasen ulusal sorunun katalitik

114) Nohlen, *Party System and Electoral Systems*, s. 52. Yine bkz. Lipset, *Political Man*, os. cit., s. 73.

115) Bu gösteri şekilleri ile ilgili bkz. Allardt, "Types of protest and alienation", s. 50.

etkisi ve Kilise'nin güçlü varlığı yüzünden KKP evrensel oy verme hakkı talebi temelinde kitleleri çekmeyi başaramamıştı. Parti veteranı olan Katina Nikolau'ya göre "o dönemde komünist olmak ateist, ahlaksız ve vatan sevgisinden yoksun bir kişi olmak anlamına geliyordu".¹¹⁶ Ek olarak KKP'nin bu ilk yıllardaki başarısızlığını açıklarken parti siyasetinin arz yönlü etkenleri de dikkate alınmalıdır. Parti'nin ilk dönemlerinde Limasol bölgesine coğrafi olarak kısıtlı kalması, bütün seçim bölgelerinde aday gösterememesi, kısıtlı mali kaynakları, ulusal seviyede deneyimli üyelerinin olmaması bu etkenler arasındadır. Bütün bu etkenler Parti'nin başarılı şekilde ada çapına hitap etmesini zorlaştırdı. Az ayrıcalıklı toplumsal tabakaların resmi örgütlerinin tedricen kurumsallaştırılması -sendika, çiftçi birlikleri ve örgütlü bir parti makinası ile kendi gazeteleri olan sınıfa dayalı siyasi hareket KKP'nin bizzat kendisi gibi- bu tabakaların siyasi bilincini artırma imkanlarını düzenli biçimde artırdı. KKP, halen kitlesel bir parti olmamasına rağmen, 1920'lerin sonlarına gelindiğinde burjuva siyasetinin çeşitli milliyetçi akımlarına karşı duran belirgin bir kutbu temsil ediyordu.

116) Katina Nikolau, yayınlanmamış röportaj.

Bölüm 7

Yıllar Boyu Süren Yasa Dışılık ve Nihai Sıçrayış

Bu bölüm KKP'nin sonraki yıllarına, AKEL'in 1941'deki kuruluşuna kadar on yıllık bir yasa dışılık döneminden (1931-41) sonra KKP, AKEL ile bütünleşene kadar birlikte var oldukları yıllara (1941-44) odaklanacaktır. Bu çerçevede bu konular incelenecektir.

İlk olarak Parti'nin kendini yer altı faaliyeti için nasıl örgütlediğini inceleyeceğiz. Yasa dışı ilan edildiği ilk birkaç yıl içinde Parti'nin üye sayısı o kadar azaldı ki devamlılığı risk altındaydı. Aynı zamanda neredeyse bütün Parti kadrosu hapiste ya da sürgünde olduğu için liderlik krizi yaşanmaktaydı. Parti liderlerinin bazıları hapis/sürgünden kurtuldukları ve Parti yer altı faaliyetlerine odaklı yeniden örgütlenme amaçlı ciddi girişimlerde bulunduğu için durum yavaşça 1930'ların ortalarında değişti.

İkinci olarak Parti'nin sendika hareketine nasıl nüfuz ettiğini ve nihayet kontrolü altına aldığını sorgulayacağız. Sendikaların birkaç yıl öncesinde yasallaştırılması, Parti'nin yeniden

örgütlenmesi ve Parti'nin hedeflerini ilerletmesi için bir yol açtı. İşçi çevreleri içinde komünist bağlantıları yoğun şekilde galeyana geldi ve 1930'ların ikinci yarısında başarıyla birçok sendika kurdu. Parti'nin sendikalardaki varlığı ve etkisi KKP'nin kitle hareketine dönüşmesinde kilit rol oynamıştır.

Üçüncü konu KKP'nin 1941'de AKEL'e dönüşmesiyle ve KKP'nin 1944'te gönüllü olarak, fakat muhalefetle dağılması-na kadar iki partinin birlikte var olmasıyla sonuçlanan olaylar ve koşullarla ilgilidir. Yeni partinin üyeliğini ve destek tabanını genişletmesine ve böylelikle Kıbrıslılar arasında hatırı sayılır etkiye sahip gerçek bir kitlesel parti olmasına yardımcı olan etkenleri inceleyeceğiz.

Ekim 1931 Ayaklanmaları ve KKP'nin Tepkisi

Ekim ayaklanmaları KKP'yi habersiz yakalamıştı. Parti kapitanlarından biri olan E. Psaras bir röportajında şunu belirtmişti:

Parti'nin henüz yeterince örgütlü olmadığı gerçeği Ekim olayları sırasında aldırılmaz bir tavır takınmasında kendini gösteriyordu. Hiçbir karar alınmamıştı ve alınmış olsa bile kişileri örgütleyemeyeceğimiz için bu kararları uygulamak mümkün olmazdı. Öncü değildik fakat hala yol gösterici bir role sınırlandırılmıştık.¹

Dahası Parti içindeki birçok kişinin de ayaklanmanın doğru yol (Parti'nin hedefleri çerçevesinde) olup olmadığı konusunda tereddütleri vardı. Parti veteranı Yosif Mavros'a göre, Parti'nin alacağı duruş merkez komite toplantılarından birinde, KKP taktik değiştirme ve sömürge karşıtı mücadelede milliyetçiler ve Kilise'nin bu konuda gündemi kendi aralarında belirlememesi için daha fazla yer almaya karar verdiğinde belir-

1) Psaras Eftimios, Kostas Graikos'la röportaj, PEO arşivi (tarihsiz). Ayrıca bkz. Perdios, *Essay*, s.83.

lendi.² Sonuç olarak, siyasi *enosis* sloganıyla katılmamasına rağmen Parti kendini ayaklanmanın içinde buldu. Bu yönde, Parti etnarşiye İngiliz sömürgesine karşı ortak bir duruş sergilemeleri için öneride bulunmaya karar verdi.

Kararı uygulamada ilk adım olarak, Vatilyotis ve Tefkros Antias'ı da içeren KKP delegesi başpiskoposu Parti'nin İngilizlere karşı mücadelede etnarşiye iş birliği yapmaya hazır olduğu konusunda bilgilendirdi. İngiliz kayıtları başpiskoposlukta olayların gidişatıyla ilgili kararların alındığı bir toplantının yer aldığını doğrulanmaktadır.³ Raporlarında "Elen milliyetçileri ve komünistlerin Hükümeti alaşağı etme hedefiyle grev ilan etmek için anlaştıkları" belirtilmektedir. Ancak iki taraf göstelerinde taşınacak bayrak konusunda anlaşmazlığa düştüler çünkü Vatilyotis Ermenilerle Türkleri yabancılaştıracağından onları desteklemeyeceklerini düşündükleri için Yunan bayrağı taşınmasını reddediyordu. İki taraf "devrim" in hedefiyle de ilgili anlaşmazlık yaşamaktaydılar. Vatilyotis "İşçiler için Demokrasi" isterken, milliyetçiler tabii ki Yunanistan'la *enosis*in peşindeydiler. Sonuç olarak, herhangi bir mutabakata varılamadığından, KKP 23 Ekim 1931'de kendi manifestosunu dağıttı.⁴ Manifesto bütün etnik toplumları ve Kıbrıslı siyasi güçleri içeren ortak bir cephenin İngiliz emperyalizmine karşı etkili bir tavır almak için gerekli olduğuna ve bu ortak hedefin her partinin bireysel hedeflerinin üzerinde olduğuna vurgu

2) Mavros, Yosif "KKP ve Ekim Ayaklanmaları", yayınlanmamış belge, 9 Kasım 1983, AKEL müzesinde saklanmaktadır.

3) Lefkoşa Yerel Komutanı'ndan Polis Başkomutanı'na, kişiye özel Rapor, No. 626/31, 25 Ekim 1931. CO 67/240/15 Vali Storrs'dan Sömürgeler Bakanı'na, No. 493, 2 Aralık 1931. Yine bkz. Savvides, "The CPC and the policy of the united anti-imperialist front", s. 31.

4) CO 67/240/15 Vali Storrs'dan Sömürgeler Bakanı'na No. 73, Enclosure No. 8, 20 Kasım 1931. Yine bkz. Mavros İosif, yayınlanmamış belge. KKP Tarihi-AKEL'in (s.173) anonim yazarı üçüncü şahıs olarak K. Kononas'ın da delegenin bir parçası olduğunu yazmaktadır.

yapıyordu. Yerli parti örgütlerinin emperyalizm karşıtı ayaklanmalarında gösterdikleri tarafsız duruşu da emperyalistleri gözettiği için kınamıştı. Parti'nin yaptığı U-dönüşü milliyetçilerin arkasından nal toplayan bir imaj verdiği için sonradan Komintern Balkan ofisi tarafından eleştirilmişti.⁵

Aynı polis raporu ayrıca KKP yetkilileri (Vatilyotis ve Skeleas) ile Mustafa Hulusi adında bir Kıbrıslı Türk arasında "*Türkleri memnun edecek ve Türk işçileri devrim ve grevde yer almaya itmek için onların menfaatlerine hitap edecek bir bildiri yayınlamanın yollarını tartıştıkları*" bir toplantının kaydını da tutmuştu. Hulusi bu bildirinin Kıbrıslı Türk onayı almasından önce, Kıbrıslı Türklerin suç ortaklığını inkar etmek için İngilizlere göndermek istemişti. Vatilyotis'in bildiriye basmadan Vatilyotis'in Hulusi'ye bir duyuru göndermesi üzerinde anlaşılmıştı. Duyuru sonuç olarak dışarıya dağıtıldı.

Kriz ve Yeniden Örgütlenme

Ekim 1931 ayaklanmalarını takiben, İngilizler bütün demokratik kurumları kaldırdılar. Bu dönem boyunca Parti ağır darbeler aldı: Ona bağlı bütün örgütlerle beraber yasa dışı ilan edildi⁶, örgütleri dağıtıldı ve ofisleri tarumar edildi, liderleri sürüldü ve birçok Parti kadrosu ya hapse çarptırıldı ya da kırsal bölgelerdeki izole köylere sürüldü. Ekim olaylarından hemen sonra neredeyse 50 KKP kadrosu Parti'nin en önemli iki lideri Vatis ve Skeleas da dahil hapis cezası aldı, sürüldü veya yasaklandı.⁷ Skeleas ve Vatilyotis 25 Ekim'de sırasıyla Limasol ve Lefkoşa'da tutuklandı ve sırasıyla 6 Kasım ve 1 Kasım'da sı-

5) KKP Tarihi-AKEL, yayınlanmamış belge, anonim yazar, s.178-9, s. 178-9.

6) *The Cyprus Gazette*, No. 2307, Friday, 18 Ağustos 1933.

7) Örneğin bkz. CO 883/8/5, No. 41397/31, No. 108, Telegram, Validen Hükümet Sekreteri'ne, 26 Ekim 1931. CO 67/242/4, No. 41397/X, Riots in Cyprus: Reports by Commander in Chief Mediterranean, Enclosure No. 2 No. 1797/120/9, 16 Kasım 1931.

nır dışı edildi.⁸ İngilizler Vatilyotis'in Britanya pasaportunu da geçersiz kılmıştı.⁹ 1932-3 yılları sırasında neredeyse bütün bilinen KKP kadroları tutuklandı, görülen davalarda hepsi suçlu bulundu ve çeşitli cezalara çarptırıldı.¹⁰ Sonuç olarak, o dönemki bütün merkez komite üyeleri hapiste olduğu için Parti liderlikten yoksun kaldı. Parti'nin Genel Sekreter Vekili Kostas Kononas, Parti'den atılmasına yol açan bir pişmanlık bildirisi yayınladı.¹¹ Esasında 1930'ların ortasına kadar Parti'nin gerçek lideri ayaklanma sırasında Moskova'da olan ve Skeleas'la Vatis'in sınır dışı edilmesinden sonra oluşan boşluğu doldurması için Kıbrıs'a gönderilen Plutis Servas'ın kardeşi Hristos Savvides'ti.¹² Toplu tutuklamalar Parti'nin faaliyetlerinin neredeyse durma noktasına gelmesine yol açtı ve bu durum birkaç ay boyunca sürdü.¹³ Bu dönem boyunca, polis Parti katmanlarına sızmayı başardı ve sürekli olarak Parti'nin faaliyetlerinden ve niyetinden haberdar ediliyordu.¹⁴ Örneğin Limasol kamu bahçelerinde altı komünistin buluşmasını kayıt altına alan bir polis raporu vardır. Altıncı kişinin adı verilmemiş, kişi sadece "muhibir" olarak belirtilmiştir.¹⁵ İngilizler "1933-4

8) CO 67/240/15 Vali Storrs'dan Hükümet Sekreteri'ne koloniden, No. 493, 2 Aralık 1931. CO 67/240/14, No. 41397/G Part I, 1931 Riots in Cyprus: Deportations.

9) CO 67 240/14, No. 41397/G Part I, 1931 Riots in Cyprus: Deportations, 17 Kasım 1931.

10) CO 67/254/1, Classified, Sir H. R. Palmer to Sir J. Shuckburgh, 14 Şubat 1934. Davalar için örneğin bkz. *Eleftheria*, 24 Ocak ve 21 Şubat 1934.

11) Perdios, Essay, s. 84-6.

12) Katsiaounis, Rolandos (2011), "The Communist Party of Cyprus in the decade 1931-1941", "The Cypriot Left in the First Era of British Colonialism, 1922-1941". konferansında sunulan yayınlanmamış makale. Konferans Kıbrıs Üniversitesi ve Promitheas Araştırma Enstitüsü tarafından Lefkoşa'da 24-25 Nisan'da düzenlenmiştir [Yunanca].

13) Perdios, Essay, s. 81-2.

14) KKP Tarihi-AKEL, yayınlanmamış belge, anonim yazar, s.191-4.

15) Limasol Yerel Komutanı'ndan Polis Başkomutanı'na, Confidential Report No. 2/25/29, 18 Ağustos 1932.

yıllarında ve yıllar boyu süren yoğun çalışmaların sonunda, KKP'nin 28 öncü şahsiyetinin komplodan mahkum edildiğini ve dört yıla kadar hapis cezasına çarptırıldıklarını" 1955'te de bildirmişti.¹⁶ Parti veteranı Dimitris Kulluras bir röportajında o yıllarda hapsedilen veya sürülen birçok Parti üyesinin örneğini vermişti.¹⁷ Ayrıca komünist zulüm ve ihanet korkusu yüzünden Parti'yi terkeden üyeler de mevcutken¹⁸, İngiliz casusluk taktikleri Limasol ve Lefkoşa şubelerinin dağılmasına, sadece Mağusa şubesinin ayakta kalmasına yol açtı.¹⁹ Mağusa'daki KKP şubesinin sansürden kaçması iki (yasa dışı) Parti kongresinin 1935 ve 1940'ta neden bu bölgede yapıldığını açıklar.

Kıbrıslı Elen yönetici sınıf ve komünistler arasında 1931 ayaklanmaları sonucunda çıkan yeni otoriter rejime karşı tamamen farklı tepkiler vardı. Kıbrıslı Elen yönetici sınıfı ilk baştan ayrıcalıklarını koruma altına almak için İngilizlerle iş birliği yapmaya karar verdi.²⁰ İngilizler sınıfın gerekçelerinin farkına varıp bunu kendi avantajları için kullandılar. Vali Reginald Stubbs "bizimle iş birliği yapmak isteyen bir sınıf yaratmalıyız"²¹ dediğinde bu stratejiyi açıkça ortaya koymuştu. Bu stratejiyi ilerletmek için İngilizler zekice bütün kamusal makamların (yürütme ve tavsiye konseyleri, belediye ve köy konseyleri vs.) atamayla yapıldığı yeni bir yönetim sistemi kurdular. Seçimleri tamamen kaldırma fikri tamamen İngilizlere ait değildi. Palmer'in Sömürgeler Bakanı'yla yazışmaların-

16) Richter'den alıntı, "The Cypriot communist party", s. 109. Yine bkz. Papademetris ve Petrides, *Encyclopedia*, Period 1931-46, Cilt 1, s. 149.

17) Dimitris Kulluras, yayınlanmamış röportaj.

18) Papademetris ve Petrides, *Encyclopedia*, Period 1931-46, Cilt 1, s. 146. yine bkz. Perdios, *Essay*, s. 86.

19) Katsiaounis, "The Communist Party of Cyprus in the decade 1931-1941".

20) Katsiaounis, "Cyprus 1931-1959: the politics of the anti-colonial movement", s. 447.

21) CO 67/251/3, Classified, Sir Edward Stubbs, Governor of Cyprus, to Sir Philip Cuncliffe-Lister, Secretary of State for the Colonies, 24 Haziran 1933.

da açığa çıktığı gibi, P. Kakoyannis (sonradan Krallığa olan hizmetleri nedeniyle şövalye unvanı verilmişti) bu fikri ortaya koyan Kıbrıslılardan biriydi.²² Atamaların hepsi aralarında bütün kamu makamları için yarışan yönetici sınıftan geliyordu. Lefkoşa Belediye Başkanı Temistokles Dervis, bu sınıfın kendi kişisel kazançları için iş birliği yapmaya gönüllü olduklarına iyi bir örnekti: 1932'de belediye başkanlığına atanabilmek için Britanya vatandaşlığı elde etmek amacıyla Yunan vatandaşlığından çıkarılma izni istemişti.²³ Milliyetçi yönetici sınıfın uzlaşıcı tavrının bir başka göstergesi Palmer'in görev süresinin ilk beş yılı içinde Krallığa olan sadakat ve hizmetleri nedeniyle Kıbrıslılara verilen madalya sayısının İngiliz yönetiminin daha önceki 55 yıllık döneminde madalya alanların sayısını aşmasıydı.²⁴ İngilizler Kilise'yi de ayrı tutuyorlardı çünkü KKP'ye karşı emellerinde "paha biçilmez bir değer" olarak gördükleri Kilise'nin komünist karşıtı hislerinden çıkar sağlamak istiyorlardı.²⁵

Milliyetçiler kontrolleri altında olmakla birlikte, İngilizler kendilerine karşı en büyük tehdit olarak gördükleri KKP'ye odaklanmıştı.²⁶ 1933'te yayınlanan bir gazete yazısında toplumun günlük zabıta hizmetlerinden mahrum kaldığından yakınıyor,

Çünkü hükümetin bütün dikkati bugün komünizm avı ile dağıtılmaktadır. Şerefli savcıdan tutun kalan son polise kadar herkes zaman zaman adanın çeşitli yerlerinde bulunan komünist el ilanlarıyla meşgul edilmektedir. Özel yasalar yürürlüğe konmuş, ciddi cezalar verilmiş ve drakonvari önlemler alınmıştır.²⁷

22) CO 67/256/7, Palmer'dan Parkinson'a, 2 Ocak 1934.

23) Protopapas, *The Informal Composition of a Two-Party System*, s. 46.

24) M. L. Santamas (1986), *British Awards in Cyprus, 1878-1960*, Nicosia.

25) CO 67/254/4, "Gizli", Palmer'dan Parkinson'a, 10 Ocak 1934.

26) Holland, *Britain*, s. 33.

27) *Chronos* (Zaman), 6 Eylül 1933, alıntı Katsiaounis, "Antitheses", s. 31.

1932 ve 1933'te birçok Parti kadrosu serbest bırakılmış ve KKP'ye işleyişini iyileştirmesi için yardım etmeye koyulmuştu. Savvides'in liderliğinde yeniden örgütlenmek için ilk girişim yapıldı. Tutuklamaktan kaçınmak için mağaralarda ve kırsal alanda yasa dışı hücreler kuruldu. Parti üyeleri toplantıya piknik görüntüsü vermek amacıyla yanlarında yemek götürüyorlardı.²⁸ Dahası gerçek kimliklerini gizlemek için sahte isimler altında çalışıyorlardı.²⁹ Parti liderliği daha fazla kırılmayı önlemek için dikkatli davranıyordu ve üyelerine dikkatli olmalarını salık veriyordu. Tutuklama durumuna karşı şahıslarına ait komünist kitap veya bildiri bulundurmamaları özellikle önemliydi. Üyelere ayrıca kamu içinde komünizmi tartışmaktan kaçınmalarını tavsiye etmişlerdi.³⁰

Parti gazetesi *Neos Anthropos*'un Ağustos 1930'da gazete yayınları için 200 paundluk garanti gerektiren (yeni) yasa nedeniyle kapatılması, KKP'nin üyeleriyle iletişim kurma yollarını değişmesine yol açmıştı. Yasa dışı statüsü dikkate alındığında, Parti tamamen gizlilik içinde hareket ediyordu. Kitleleriyle iletişim kurmak ve mesajını ulaştırmak için yıllar içinde uzmanı haline geldiği ada çapında bildiri dağıtma taktiğini kullanıyordu.³¹ Örneğin 1 Ağustos 1932'de Parti halka sömürge rejimine karşı ayaklanmaları çağrısını yapan afişler dağıtmıştı.³² Aynı yılın ekim ayının başlarında dağıtılan bir başka bildiride Parti işçilere ve yoksul köylülere KKP'ye katılma ve toplumsal adalet için onunla savaşıma çağrısı yapıyordu. Yeni Vali Sör Reginald Stubbs'ın göreve gelmesiyle birlikte KKP valiye karşı bil-

28) Papademetris ve Petrides, *Encyclopedia*, Period 1931-46, Cilt 1, s. 150.

29) Savvas Polikarp, yayınlanmamış röportaj.

30) Limasol Yerel Komutanı'ndan Polis Başkomutanı'na, Confidential Report No. 2/27/29, 26 Temmuz 1932.

31) Dimitris Kulluras, yayınlanmamış röportaj; Savvas Polikarp, yayınlanmamış röportaj.

32) "Communist Movements", *Eleftheria*, 3 Ağustos 1932, s. 3.

diriler basmıştı.³³ Ocak 1933'te yönetim tarafından el konulan ilanda Parti işçi kitlelerine hitap ediyor, burjuva yönetimi ve temsilcilerine, yani hükümeti ve işçilerle köylüleri sömüren büyük şirketlere karşı örgütlenme ve savaş verme çağrısı yapıyordu.³⁴ Direnişin bir başka yolu ise kasaba ve köyler boyunca küçük kırmızı bayraklar asma uygulamasıydı. Böylece etraftan geçen halk bunları görüp hala rejime karşı savaşıyor insanlar olduğunun farkına varacak, en önemlisi de bu insanların komünistler olduklarını anlayacaktı. Aynı dönemde Parti üyelerin komünist fikirlerle aşılmasına özen göstermeye devam ediyordu. Limasol polisi "*komünistlerin 19 Temmuz 1932 gecesini Limasollu Kızıl 285 Ioannis Karnaos'un ders verdiği Kamu Bahçelerine gittiklerini*" bildirmişti.³⁵

Komünist faaliyetler hükümet için ciddi bir tehlike arz ediyordu. Eylemleri, tamamen kontrol altında, sorunsuz işlev gören hükümet içindeki tek uyumsuzluğun kaynağıydı.³⁶ Bu nedenle İngilizler güç kazanan ve yayılması atamaları ve makamlarından memnun milliyetçilerin pasifliğiyle artırılan bir harekete karşı katı önlemler almıştı.³⁷ Palmer'in valiliği sırasında (1933-9) KKP'ye karşı kovalamacalar yoğunlaştı. Ağustos 1933'te ceza kanununa doğrudan komünistleri hedefleyen yeni bir madde eklenmişti. Kıbrıs valisi, başsavcı ve sömürge yönetimi arasındaki mutabakat açıklı: "*Bu yasanın esas hedefi hükümetin büyüyen komünizm tehlikesiyle başa çıkmasını mümkün kılmaktır.*"³⁸ Böylelikle aynı ay içinde, KKP ve yan örgütleri resmi olarak yasa dışı ilan edilmiş³⁹, yeni yasa gereğince

33) Papademetris ve Petrides, *Encyclopedia*, Period 1931-46, Cilt 1, s. 147-8.

34) "Seizure of communist proclamations in Nicosia", *Eleftheria*, 1 Şubat 1933, s. 2.

35) Limasol Yerel Komutanı'ndan Polis Başkomutanı'na, Confidential Report No. 2/25/29, 20 Temmuz 1932.,

36) Katsiaounis, "Antitheses", s. 35.

37) Papademetris ve Petrides, *Encyclopedia*, Period 1931-46, Cilt 1, s. 148.

38) CO 67/250/12, No. 19773, Criminal Code (Amendment) Law 1933 (secret), s. 43.

39) *The Cyprus Gazette*, No. 2307, 18 Ağustos 1933.

daha ciddi cezalar öngörölmüştü. Komünist kitaplar bulundurmak iki yıl hapis cezasına tabi tutuluyordu. Polise ev aramaları yapmaları, halkı tutuklamaları ve mahkeme emri ile mallara el koymalarına izin veren özel yetkiler verilmişti. Dahası vali genel grev çağrısı yapan herhangi bir örgütü yasaklama/yasa dışı ilan etme hakkına sahipti; tabii ki böyle bir eylem çağrısı yapacak tek örgüt KKP'ydi.

Sömürge yönetimi ayrıca bütün emek tartışmalarında işverenlerin tarafını tutuyordu. Birçok olayda grev kırıcılara geçiş izni (eskort) sağlıyor, mahkemeler grev kırıcıların işe erişimini engelleme girişiminde bulunan grevcileri cezaya çarptırıyordu.⁴⁰ Mağusa'daki bir inşaat şirketinin tesisinde 1938'de grevin patlak vermesi üzerine sömürge sekreterine gönderilen mektupta görüldüğü gibi şirketler ve işverenler bu tavırdan fayda sağlıyordu.

Taş ustaları sendikası zehirli yılanların yuvasıdır, sendikacılar grevin elebaşlarıdır. Hükümet tarafından sergilenen yumuşak politika ve polis durumu daha kötüye götürmektedir. Sadece adı önceden bahsedilen kişilerin [grevcilerin isimlerini listeler] Mağusa şehri dışına sürülmesi veya gündeğumundan günbatımına ev hapsi bu sorunu çözebilir.⁴¹

Bu mektup 1930'ların ikinci yarısında KKP'nin halihazırda çekirdek faaliyetlerini yeniden yönlendirmiş olduğı ve emek hareketine odaklanmış olduğı -ki bu taktik sonradan kitlesel bir parti olarak gelişmesi için etkili bir katalizör olmuştu- gerçeğini tasdikler.

40) Katsiaounis, *Constitutional Treaty*, s. 61.

41) Katsiaounis, *Constitutional Treaty*, s. 61.

Genişleme ve Bütünleşme Aracı Olarak Sendika Himayesi

Parti'nin sömürge yönetimi altında devamlı olarak zulüm görmesi Parti'yi politikalarını sürdürmek ve hedef kitlesine yaklaşabilmek için yeni yollar bulmaya sevketti. Yasa dışı ilan edilmiş olduğu için, Parti İngiliz hükümetinin sendikaları yassallaştırma kararından faydalanmaya ve faaliyetlerini sendika hareketi yoluyla sürdürmeye karar verdi. İngiliz hükümetinin esasında Kıbrıs sendika hareketinin resmi olarak tanınmasını temsil eden ilk yasasını geçirmesi Ocak 1932'de olmuştu. İngilizler Kıbrıs'ta artan ekonomik ve toplumsal kalkınma olduğunun ve sendikaların kısa bir süre içinde siyasi ve toplumsal yaşamın müesseses bir parçası olacağının farkına varmışlardı. Bu karar dönemin Britanya'sındaki durumun ışığında alınmıştı: Sendikalardan gelen baskılarla baş etmek durumunda olan bir işçi hükümetinin varlığı.

İngilizler Kıbrıs'ta sendikaları valinin kişisel denetimi altına alan yasayı geçirmişlerdi. Bu yasa ayrıca sendika kurulması için gerekli prosedürü de belirliyordu. Yasaya göre, sendika mukayyiti işçilerin sendika ortaklığına girme hakları üzerinde belirli kısıtlamalar getirme yetkisine sahipti.

Bir sendikanın sadece belirli sayıda üye kaydetmesine izin veriliyordu ve sendikaya katılmayı arzulayan işçilerin isimlerini aşırıncıların (komünistler veya ultra milliyetçiler) dahil olmadığını doğrulayacak olan mukayyitliğe vermeleri gerekiyordu. Tüzüğün kopyası bütün yeni sendika üyelerine hem İngilizce hem Yunanca dağıtılacaktı.

Yeni üyeler dönem için hatırı sayılır bir miktar olan 10 şilin ödemekle yükümlüydüler. Sendikalar kurul toplamak istediklerinde veya toplantı yapmak istediklerinde bölge komiserinden sadece polisin de toplantıda mevcut olması koşuluyla verilen yazılı onay almak zorundaydılar. Yasanın esas amacı komünist faaliyeti kontrol altına almaktı. Ancak aynı zamanda

sendika faaliyetine izin veriyordu.⁴²

KKP sendikalarda faaliyetlerini yürütmek için açık bir nokta yakalamış ve sendikalar üzerindeki etkisini uygulamak için önemli bir kanal bulmuştu.⁴³ Bu 1936'daki üçüncü Parti kongresinin odak noktasıydı.⁴⁴ Parti halihazırda 1935 civarlarında Plutis Servas liderliğinde yeniden toplanmaya başlamış, yavaşça örgütsel kapasitesini sendika hareketine odakla yeniden kurmaya başlamıştı. KKP o dönemde Avrupalı komünistler tarafından tercih edilen "halk cephesi taktiği"ni benimsemiş, fakat bunu Kıbrıs bağlamıyla uyumlaştırmış ve sömürge karşıtı mücadeleye vurgu yapmıştı. Bazı kaynaklara göre Servas, orta sınıflara hitap edebilmek için yoldaşlarını bazı konularda (ör. din ve *enosis*) radikal söylemleri bırakmaları için ikna etmeye çalışmıştı.⁴⁵ Panayotu'nun belirttiği gibi "1930'ların sömürge diktatörlüğünün gölgesinde komünistler kahramanca yer altı safhalarını yaşamışlardır: Ortaya çıkan işçi sınıfı hareketinin bel kemiği olmuşlardır."⁴⁶

1936'ya gelindiğinde, polis ve bölge komiserlerinin raporları emek hareketi içinde komünist faaliyetlerinde artış olduğu-

42) Ziartides, "Trade union development", s. 115. Phantis, *The Cypriot Trade Union Movement*, s. 69. Richter, *History*, s. 613. Yeni yasa altında ilk kayıt yaptıran sendika 11 Mayıs 1932'de Lefkoşa'daki kunduracılar sendikasıydı. Bunu takiben 8 Nisan 1936'da berber çalışanları, 14 Ağustos 1936'da Mağusa'dan inşaatçılar, 13 Şubat 1937'de Lefkoşa'da özel çalışanlar, 23 Şubat 1938'de matbaacılar ve 27 Ağustos 1938'de Lefkoşa'nın inşaatçıları sendika kurmuşlardı. 1938'in sonuna gelindiğinde beş sendika daha kayıt altına alınmıştı: Lefkoşa fırın işçileri, Limasol bakırcıları, Mağusa doğramacıları, Lefkoşa doğramacıları ve Lefkoşa demiryolu işçileri. 1939 sırasında ve Ocak 1940'ın ilk günlerinde 32 sendika daha kayıt altına alınmıştı.

43) Servas, *Responsibilities*, s. 118.

44) Attalides, "Parties in Cyprus", s. 144. G. Christodoulides, "The CPC reorganises, the PSE is established", *Haravgi*, 29 Nisan 2005.

45) Panayiotou, "The social history of the communist movement in Cyprus", s. 12.

46) Panayiotou, "Lenin in the coffee-shop", s. 269.

nu belirtmekteydi.⁴⁷ Mağusa'daki komünist faaliyetleri büyük endişe kaynağıydı.⁴⁸ 1930'ların sonlarına gelindiğinde -işçi sınıfı kayda değer şekilde büyüdüğü ve KKP sendika hareketine daha fazla örgütsel kapasiteyle odaklandığı sırada- Parti önceki yıllardan daha farklı bir imaj çizmekteydi. İngilizlere göre "Komünistler şüphesiz 1939'un ilk döneminde yer alan grevlerle faal olarak bağlantılıydı [...]. Komünist etkisi şehirlerde kırsal kesimde olduğundan çok daha fazlaydı [...] polis faaliyetlerini yakından takip etmektedir."⁴⁹

Bu dönemde, emek örgütleri iki ana özellikle ayırt edilmekteydi. Birincisi, hem Kıbrıslı Elen hem Kıbrıslı Türk işçileri içerdikleri için iki toplumlu olmalarıydı; bu, Kıbrıs'ın iki etnik toplumu arasında önemli bir iş birliği köprüsü olduğu anlamına geliyordu. Bu iki toplumlu iş birliğinin tamamen komünistlere atfedilebilecek birçok örneği vardı. Örneğin, 1936'da Mavrovuni'deki Amerikan madeninde grevcilerin örgütlenme komitesinin beş Kıbrıslı Türk'ten ve on Kıbrıslı Elen'den oluştuğu çok büyük bir grev başlatılmıştı.⁵⁰ Polis tasarrufunda Türkçe komünist bildiriler bulunduğu için bir ay hapis cezasına çarptığı Mağusalı Kıbrıslı Türk işçi Ahmet Zeki komünistlerin Kıbrıslı Türklerle birlikte çalışmasına başka bir örnektir.⁵¹ Birkaç hafta sonra başka bir Kıbrıslı Türk işçi Hasan Hilmi Limasol bölge

47) CO 67/265/11, Classified, Sir H. R. Palmer, Governor of Cyprus, to J. H. Thomas, Secretary of State for the Colonies, 1 Mayıs 1936.

48) CO 67/265/11, Classified, Sir H. R. Palmer, Governor of Cyprus, to J. H. Thomas, Secretary of State for the Colonies, 1 Aralık 1936.

49) Classified, J. H. Ashmore, Commander of Police (2012) "Report on Communism in Cyprus, 1 Ocak-Haziran 1939, 27 Temmuz 1939, alıntılандığı yer; Protopapas, Vassilis" *The Electoral History of Cyprus: Politicians, Parties and Elections in Anglokratia 1878-1960*, Athens: Themelio Publications, s. 345 [Yunanca].

50) Michaelides, Michalis, *The Turkish Cypriot Presence in Labour Movement of Cyprus*, yayımlanmamış çalışma, s. 14.

51) *Chronos*, 29 Eylül 1933.

mahkemesi tarafından yöneticilere karşı kışkırtıcı faaliyetten ve komünizm propagandası yapmaktan suçlu bulunmuştu.⁵²

Sendikalar militanlıkları ve katı tabiatları ile tanımlanıyordular çünkü örgütlenmelerinden sorumlu olan KKP'ydi.⁵³ Komünistler sendikalara müdahil olmuş ve yükselen harekete enerji, birlik ve liderlik sunacak pozisyona gelmişlerdi. Servas Parti'nin sendikalar içine nüfuz edip yayılma biçimini ustaca olarak nitelendirmişti.⁵⁴ Örneğin, yönetimde oluşabilecek herhangi bir şüpheyi dağıtmak için, KKP bazen çeşitli sendikaların başına komünist olmayan kişileri getiriyordu. Yavaşça, sendikalar Parti politikasının ana taşıyıcıları oldular. Sendikalar ayrıca Parti'nin İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kendini yeniden kurup genişletmesini sağlayan desteği sağladığı ana kaynaktı. Sendika hareketi İngilizlerin tolere edebildikleri tek örgütlü mücadele kanalı olduğu için Parti'nin stratejisi büyük ölçüde gerekçeli ve beklenen bir stratejiydi.

Mevcut bütün kanıtlar yukarıda varılan sonuçları destekler. KKP mekanizmasının 1930'ların başında kırılması o dönemde Kıbrıs'ta az sayıda sendika olmasının esas nedeniydi. Dahası, sömürge yönetimi tarafından dayatılan engellere rağmen, hatırı sayılır miktarda sendika 1930'ların sonlarına doğru kurulmuştu ve bu 1930'ların ortalarında KKP'nin yeniden örgütlenmesiyle bağlantılı bir gelişmeydi. Daha açık olmak gerekirse, 1937'de toplam üyeliği 367 olan sadece altı sendika vardı. Sendikaların sayısı 1938'de 14'e, 1939'da 2.544 üyeye 46'ya, 1940'ta 3.389 toplam üyeye 62'ye yükselmisti.⁵⁵ Sendika hareketinin en önemli olayı 6 Ağustos 1939'da Mağusa'da yer alan ilk ada çapında sendika konferansının yapılmasıydı. Kon-

52) *Chronos*, 4 Ekim 1933.

53) Richter, *History*, s. 613. Yine bkz. Katsiaounis, *Constitutional Treaty*, s. 62.

54) Servas, *Responsibilities*, s. 115.

55) *History of PSE-PEO*, s. 43-7.

feransta 30 tanınmış sendikayla yasal kuruluş aşamasında olan bir başka 27 sendikadan 101 temsilci vardı. KKP bu sendikaları sendika içinde yönetici pozisyonunda olan üyeler yoluyla yönlendiriyordu.⁵⁶ Fantis sendikalara KKP müdahalesinin başka bir göstergesini anımsamıştı: 1938'de Lefkoşa'daki dört sendika hükümete bazı işçi taleplerinin çözülmesini talep eden bir memorandum sunmuştu. Birlik içinde benimsenen duruş, memorandumun yazıldığı üslup ve taleplerin kapsamı hepbirlikte yasadışı KKP'nin etkisine işaret etmekteydi.⁵⁷

Sendikalarda ve sendikalı işçilerdeki artış ayrıca, işçilerin örgütlenme yolu ile elde ettikleri gücün yavaşça farkına varmalarıyla sendikal gücü kullanmaya başladıklarını açığa çıkarır. Bu dönemdeki artan grevler bu durumu canlı biçimde göstermiştir. Papadimitris 1930'ların ikinci yarısında çok sayıda grev olduğunu, işçilerin bu nedenle özgüvenleri yüksek bir duruş sergilediklerini yazmıştır.⁵⁸ Bu grevler zincirinde sigara molası ve emekleri için küçük bir karşılık alma talepleri karşılanmadığı takdirde greve gitmekle tehdit eden hapis mahkumları dahi mevcuttu. Emek hareketi işverenler cevap vermek zorunda kalacak derecede yeterli güç elde etmiş, işverenler çeşitli olaylarda uzlaşmak zorunda bırakılmışlardı. Sadece greve gitme niyetlerini duyurmalarıyla Mağusa'daki liman işçilerinin taleplerinin yerine getirilmesi bu yeni güç dengesinin açıklayıcı bir örneği idi.

Örgütsel seviyedeki başarıları yanında bazı taleplerinin karşılanması, sendikaların daha çok talep göstermelerine ve yönlemlerini (grevler) haklı çıkarmalarına yol açtı. Sendikaların başarıları işçilerin de sendikanın rolüne minnettar kalmaları-

56) Phantis, *The Cypriot Trade Union Movement*, s. 92-4. G. Christodoulides, "The CPC reorganises, the PSE is established", *Haravgi*, 29 Nisan 2005.

57) Phantis, *The Cypriot Trade Union Movement*, s. 121.

58) Papademetris ve Petrides, *Encyclopedia*, Period 1931-46, Cilt A, s. 337.

na ve örgütlenme ihtiyacını daha iyi anlamalarına yardımcı oldu. Ancak bu dönemin sendikaları -Kıbrıslı Sendika Komitesi'nin 1941'de kurulmasına kadar- halen toplum içinde önemli bir rol elde etme gücünden yoksundu. Sendikalar küçük, mesleki olarak parçalanmış, coğrafi olarak dağınık, koordinasyon eksikliği olan ve az deneyimli liderler tarafından yönetilen kurumlardı.⁵⁹ Ancak, KKP'nin önemli sayıda sendikanın kuruluşunda (örgütlenme) ve sayısı artan grevlerde (seferber etme) biçimlendirici rol oynadığı açıktır. Sendikalara sızma yanında, KKP ezilen kitleler arasında gerçekliklerinin farkına varmaları çabası içinde yoğun bir kültürel kampanya yürüttü. 1930'ların sonları Kıbrıs'ta baştan başa kültürel kulüp ağı yaratılmasının habercisiydi.⁶⁰ Bu kulüpler Parti'nin kırsal köylerde genişlemesi için araç olarak kullanılıyordu. Parti *Inprekor* dergisi ve yurt dışından diğer kaynaklardan materyaller kullanarak üyeler için bültenler de yayınlıyordu.⁶¹ KKP'nin Kıbrıs'ın her köşesindeki bu kulüplerle gösterdiği varlığıyla birlikte sendika hareketine sızması ve yönlendirmesi, KKP'yi geliştirmekte olsa da Kıbrıs siyasetinde üçüncü kutup (ılımlılar ve uzlaşmazlar olarak yerleşik iki milliyetçi kampa ek olarak) haline getirdi.

İspanyol İç Savaşı'nda KKP

Komünist partiler uluslararasılıklarıyla ayırt edilirler. İspanyol İç Savaşı (1936-9) sırasında Demokratik İspanya Cephesi'ne gösterdiği destekten de anlaşılacağı gibi, KKP de farklı değildi. Resmi bir Parti kararı muhtemelen hiçbir zaman alınmamış olmasına rağmen, birkaç Kıbrıslı komünistin İs-

59) Ziartides, "Trade union development", s. 120.

60) Petas, *The Movement of the Cultural Clubs 1931-1945*.

61) *The History of the CPC-AKEL*, KKP Tarihi-AKEL, yayınlanmamış belge, anonim yazar, s.205.

panyol Demokratlara katıldığı bilinmektedir. Parti'ye göre 60 Kıbrıslı savaşa yazılmış⁶², 14'ü savaş meydanlarında hayatlarını kaybetmiştir. Kıbrıslı gönüllüler esas olarak çoğu Büyük Britanya Komünist Partisi ve Emperyalizme karşı İttifak'ın faal üyeleri olan Britanyalı Kıbrıslılardı. İspanyol yoldaşlarının yanında İspanya'ya savaşmaya giden ABD yerleşik Kıbrıslılar da vardı.

Uluslararası tugay saflarında savaşan Kıbrıslıların yüzdesi bütün ülkeler arasında en yükseğidir. İspanya'da hizmet veren 63 ülkeden toplam 35.000-40.000 gönüllü arasından o dönemde sadece 350.000 olan bir nüfusla Kıbrıslı gönüllüler tarafından yapılan katkı kayda değerdir. Tarihi araştırma, gönüllülerin kesin rakamları üzerine bilgi vermemiştir.⁶³ 1931'de İngilizler savaşla meşgul olmayı yasaklayan önlemler dayattığı için adada yerleşik Kıbrıslılar muhtemelen İspanya'ya gitmemiştir. Ek olarak Kasım 1936'da Britanya şunu belirten bir yasa geçirmişti: "*Herhangi bir Britanya tebaasının İspanya'daki çatışan tarafların herhangi birinin ordusunda görev veya hizmet yapmayı kabul etmesi suç teşkil eder.*"⁶⁴ Bir başka neden o dönemde KKP'de güçlü örgütlenmenin eksikliğiydi.

Yukarıda bahsedildiği gibi Britanya ve ABD'deki Kıbrıslı göçmenler, Kıbrıslı gönüllülerin çoğunu oluşturmuştu. Kıbrıslı solcular tarafından kurulan Amerikan örgüt *Pagkipriaki* (Bütün-Kıbrıs) İspanyol demokratlarını güçlendirmekte oldukça faaldiler. Ancak İspanyol davasında en gayretli desteği

62) AKEL (1978), *AKEL: The Party of the Working People*, Nicosia: AKEL's Publications, s. 79.

63) Georgis, Giorgos (2012), "Cypriot leftists participation in the Spanish Civil War", konferansında sunulan yayınlanmamış makale. "The Cypriot Left in the First Era of British Colonialism, 1922-1941". Konferans Kıbrıs Üniveritesi ve Promitheas Araştırma Enstitüsü tarafından Lefkoşa'da 24-25 Nisan'da düzenlenmiştir.

64) Age. Ancak kendi de gönüllü olan AKEL Eski Genel Sekreteri Papaioannu (1949-88) Kıbrıs'tan Kıbrıslı gönüllülerin olmadığını aktarmıştır. Bkz. Papaioannou, Ezekias (1988), *Remembrances of my Life*, Nicosia: Pyrsos Publications, s. 46.

verenler Londra'daki Kıbrıslı komünistlerdi. İspanya demokratik hükümetine destek olarak yapılan mitinglerde ve diğer etkinliklerde yer almışlardı ve birçoğu uluslararası tugaylara katılmıştı. BKP ve daha çok Parti'nin Kıbrıs Meseleleri Komitesi, esasen savaş için gönüllüleri askere almakla görevliydi. İlk gönüllülerden biri olan Ezekias Papaioannu, nasıl savaşmaya yazıldığını anımsar: *"Londra'daki bir gösteri sırasında biri gönüllü olarak orduya katılmayı duyurmuştu. Ben, Mihalakis Oikonomides ve Tony Theodulu yazıldık ve birkaç gün içinde Fransa üzerinden İspanya'ya gitmiştik."*⁶⁵ Papaioannu Antioucha muharebesinde yaralanıp Londra'ya geri gönderilmeden önce birkaç çatışmada yer almıştı. Çeşitli etkinlikler ve bağış toplama faaliyetleri ile birlikte hayatlarını kaybedenler için anma törenleri düzenleyerek desteğini Londra'dan sürdürdü. Ayrıca hem İngilizce hem Yunanca birçok makale yayınladı.⁶⁶ KKP'nin İspanyol İç Savaşı'na katılması Parti'nin kolektif hafızasında önemli bir yapı taşı, kahramanca ve uluslararası geçmişini kutlayan bir olayı temsil eder. Bu anlamda, Parti bu olayları sıklıkla destekçilerini bir araya toplamak için anımsar.

KKP'den AKEL'e: Topluma Açılma

İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesi Britanya'nın savaşta sömürgelerinin ittifakını kazanmak amacıyla birçok baskıcı sömürge politikasını değişmesine yol açtı. KKP bundan yarar sağladı ve KKP üyeleriyle destekçilerinin ötesinde merkez sağ ve merkez solun diğer ilerici kişiliklerine hitap edecek yeni bir siyasi örgüt için inisiyatif başlatmaya karar verdi. Böylelikle, Nisan 1941'de Parti'yi AKEL olarak yeniden şekillendirdi. Mayıs 1940'ta, yeni partinin kurulması kararı Mağusa'daki Dördüncü Parti Kongresi'nde alındı. AKEL KKP'nin yönetici li-

65) Papaioannou, *Remembrances of my Life*, s. 41.

66) Georgis, "Cypriot leftists participation in the Spanish Civil War".

derleri ve burjuvazinin birkaç liberal kişiliklerinin dahil olduğu bir toplantı sırasında kuruldu. Aralarında en önemlisi daha önceden 1933'te Stubbs tarafından kurulan istişari mecliste hizmet etmiş avukat G. Vassilyades'ti.⁶⁷ Şaşırtıcı bir şekilde köylüler ve Kıbrıslı Türkler bu inisiyatifte yer almamışlardı.⁶⁸ Kongre sempozyum⁶⁹ ve umursamazlık⁷⁰ şeklinde haber yapan burjuva basını tarafından alayla karşılandı.

Yeni parti toplumla büyük ölçüde bütünleşmiş olacak kitle-sel parti örgütlenmesi için bilinçli bir tercihi temsil ediyordu. Parti'nin demokratik bütünleşme stratejisinin köşe taşı "güce giden yolu" şiddet olmadan seçim yolu ile izleme kararı almaysıydı. Ayrıca, diğer siyasi güçlerle ve kişiliklerle ittifaklar kurma ve aynı anda maaş alanların çoğunu içeren ve orta sınıfa hitap eden geniş bir sol kavramsallaştırması benimseme hedefleri kilit nitelik taşıyordu. Bu strateji 1940'lar ve 1950'lerin başlarında yerel seviyede seçim kazanan koalisyonlarda etkileyici bir seçim performansı ve katılımına ve hızla büyüyen üyeliklere yol açtı: KKP'nin 1941'deki 200 üyesi Mayıs 1942'de 3.224'e⁷¹, 1945'e gelindiğinde ise 5.000'e yükselmişti.⁷² Bu yeni strateji AKEL'in 20. yüzyılın ikinci yarısı ve 21. yüzyılın başlarında adanın siyasi sahnesinde önemli bir yer kaplamaya devam etmesine, Avrupalı emsallerinin nail olamadığı bir duruş kazanmasına yardımcı oldu. Bu özellikle 1940'lar sırasında AKEL'in sömürge karşıtı mücadele inisiyatifi ve üstünlüğünü Kilise'den ve sağ kanattan söküp aldığı, sendika hareketin-

67) CO 67/251/7, Sir Edward Stubbs, Governor of Cyprus, to Sir Philip Cuncliffe-Lister, Secretary of State for the Colonies. *Cyprus Gazette* (Extraordinary), No. 2321, 28 Ekim 1933. *Cyprus Gazette*, No. 2380, 13 Temmuz 1934.

68) ASKI, F-20/21/40, s. 2, 6 Ağustos 1951.

69) *Eleftheria*, 15 Nisan 1941.

70) *Foni tis Kiprou*, 19 Nisan 1941.

71) Perdios, *Essay*, Cilt II, s. 20

72) ASKI, F-20/21/14, s. 11.

de egemen olduğu ve belediye seçimlerinde yüksek oy (bazı zamanlarda yüzde 50'den fazla) aldığı zaman geçerliydi.⁷³

KKP'den AKEL'e giden yol her zaman kolay değildi, aslında önemli derecede çatışma ve anlaşmazlıklarla doluydu. Nisan 1941'de AKEL'in kurucu kongresinden önce, yeni partinin karakterine ilişkin materyaller tartışma için KKP üyeleri arasında dağıtılmıştı.⁷⁴ Bu konuyla ilgili KKP üyeleri arasında ciddi anlaşmazlıklar ve farklı görüşler vardı ve "On Entelektüel" isimli grup önerilen taktiğe karşı -KKP'nin ön organizasyonu olarak AKEL'in kurulmasına- olduklarını bildiren bir belge dağıtmışlardı. Temel anlaşmazlık KKP'nin yeni parti üzerinde ne derece egemenlik kurması gerektiği ve bunun ne kapsamda görünür olması gerektiği üzerineydi. Sonradan AKEL içinde önemli bir kişi olan Mağusa Belediye Başkanı Adam Adamantos tarafından yönlendirilen On Entelektüel'in pozisyonu AKEL'in yeni parti için kılık değişimini -yeni bir yüzü- sağlayacak ilerici görüşlü yeni kişileri ileri sürmesi gerektiği idi. Servas bu görüşe karşıydı ve Parti içindeki tartışmalar uzun ve şiddetli geçmişti. Kongre sonuçta KKP'yi kökten savunan ve Parti üyeleri tarafından idolleştirilen Servas lehine karar aldı.⁷⁵ Kongre KKP'nin egemen olması gerektiği, fakat ayrıca yeni partiyi yönlendirmesi gerektiği kararı aldı. Bu şekilde AKEL liderliği önde gelen KKP kadrolarının elinde kalacak ve "AKEL'in gericilik nedeniyle yoldan çıkmaması" sağlanacaktı. Yine de, birkaç parti üyesi olmayan kişi ve entelektüeller de

73) ASKI, F-20/21/46, s. 7, 18 Ekim 1951. Yine bkz. Christophorou, Christophoros (2006), "The emergence of modern politics in Cyprus (1940-1959)", içinde Faustmann, Hubert ve Peristianis, Nicos (ed) *Britain in Cyprus, Colonialism and Post-Colonialism 1878-2006*, Mannheim and Mohnesee: Bibliopolis, s. 295-314. Protopapas, *The Electoral History of Cyprus*.

74) Ioannou, *The Left and the Cyprus Problem*, s. 21. Yine bkz., ASKI F-20/21/14, "A brief report on Cyprus and AKEL", imzalar F. Ioannou ve A. Ziartides, Kasım 1948.

75) Age., s. 21.

Kongre'ye davet edilmiş, bazıları yeni bir olgunun doğmuş olduğu mesajını vermek amacıyla liderlik pozisyonlarına seçilmişti.⁷⁶

Limasollu avukat ve Yasama Konseyi eski üyesi olan Fedias Kiriakides kongreyi yönetirken, Larnaka'dan başka bir avukat Yorgos Vasilyades (sonradan savcı) yeni partinin amacını açıklamıştı.⁷⁷ Kurucu ilan Kongre'de hiç Kıbrıslı Türk olmaması durumuyla ilgili üzüntüsünü ifade etmiş ve yeni partiyi demokratik, anti-faşist ve Hitler karşıtı bir yönde kurmuştu.⁷⁸ Yeni parti gayriresmi olarak kendi gazetesi *Aneksartitos* (Bağımsız) çıkarmaya başlamıştı.⁷⁹ Birkaç ay sonra, 5 Ekim 1941'de ilk AKEL kongresi Limasol'da toplanmış, Servas genel sekreter seçilmiş ve her iki partinin (yasa dışı KKP ve yasal AKEL) de liderliğini üstlenmiştir. Kongreye o dönemde 1.284 Parti üyesini temsil eden 90 kişi katılmıştı.⁸⁰ Parti üyesi olmayan bir diğer 100 kişi de kongreye katılmıştı. 17 üyeli merkez komitesinde komünistler çoğunlukta idi.⁸¹

76) Christophorou, "The emergence of modern politics in Cyprus", s. 300. Kurucu kongredeki katılımcıların tam listesi aşağıdaki gibidir: Plutis Servas, Lissandros Tsimilis, Miltiades Hristodulu, Minos Perdios, Kostas Kononas, Stavros Pancaris, Nikolas Stratos, Tefkros Antias, Yorgos Mannuris, Antreas Fantis, Lazaros Hristofides, Pavlos Yorgu, Kipridimos, Savvas Ioannu, Hristos Savvides, Kostas Ioakim, Yorgos Vasilyades, Yorgos Hristodulides, Haralambos Solomonides, Dimitris Stefanides, Markos Markullis, Yorgos Hristoforu, Vassos Vasilyu, Fofo Vasilyu, Lefkios Zenon, Akilleas Argirides, Zenon Rossides, Fedias Kiriakides, Fedonas Kolakidis, Mihalıs Constantinides, Adam Adamantos, Yorgos Ladas, Kostas Şakkalis, Andreas Stravrinis, Kiriakos Yerodiakonu, Kostas Karnaos ve Saveris Saveriades.

77) *Aneksartitos* (Bağımsızlık), 15 Nisan 1941.

78) AKEL (1941), *Founding Declaration*, 14 Nisan 1941.

79) Ioannou, *The Left and the Cyprus Problem*, s. 22.

80) "Report of the Central Committee of AKEL", içinde *Aneksartitos*, 6 Aralık 1941. Bu üyeler aşağıdaki gibi dağıtılmıştır: Limasol 382 üye, Lefkoşa 371 üye, Mağusa 366 üye, Larnaka 102 üye, Baf 40 üye ve Girne 23 üye.

81) "AKEL's Congress", *Aneksartitos*, 5 Ekim 1941.

Birlikte varoluş yılları sırasında (1941-4) yasa dışı KKP içinde çok büyük bir tartışma yaşanmıştı. Tartışma konusu iki partinin KKP'nin AKEL'i yönetmesi ile beraber var olmaya devam edip etmemesi veya KKP'nin dağılıp dağılmaması gerektiği ile ilgiliydi. Temelde, kriz yeni partinin yönetimiyle ilgili önceki tartışmalardan ileri gelmekteydi ve AKEL'in karakteri ile ilgiliydi. Kriz Servas'ı destekleyenler ve ona karşı olanlar arasında iki kampa bölünmüş olduğu için kişiselleşmişti.⁸² İlginçtir ki, Servas tavrını değiştirmiş ve KKP'nin dağılması gerektiği görüşünün kararlı bir destekçisi olmuştu. Ioannu'ya göre Servas AKEL'in üstündeki komünist boyunduruk Parti'nin güvenilirliğini tehlikeye sokacağı için popüler cazibesini genişletmek istiyorsa KKP'den ayrılmasının elzem olduğuna inanıyordu.⁸³ Diğer taraf AKEL'in yeterince olgunlaşmadığı ve KKP dağıldığı takdirde "sağcı, küçük burjuva sapmaları" tehlikesinin baş göstereceği görüşünü savunuyordu.⁸⁴ Ioannu Servas karşıtı grubu "solcular" olarak isimlendirmişti. Kriz 1941-42 yılları arasında yatışmış, 1943 yılında canlı biçimde kendini göstermişti.

Bu tartışmanın önemli bir özelliği yeni partinin liderlerine ve iş birlikçilerine seçim yoluyla toplumsal seferberlik için bir şans tanımasıyla ilgiliydi. Bu da Parti artık devlet makamlarını seçimle kazanma ihtimaline sahip olacak kadar büyüdüğü içindi. Aslında 1943'te Servas Limasol Belediye Başkanı seçilmiş ve zamanla Parti makamından çok kamu makamını elinde tutmak istediği anlaşılmıştı. Belediye Başkanı olarak Servas sıklıkla Parti pozisyonundan farklı bir tavır almaktaydı. Örneğin, genel merkezi Limasol'dan başkent Lefkoşa'ya taşıma konusunda alınan Parti kararına onay vermeyi reddetmişti. So-

82) Ioannou, *The Left and the Cyprus Problem*, s. 28.

83) *Age*.

84) *Age*.

run nihayetinde AKEL'in genel sekreterlik görevini 1945'te belediye başkanlığı görevini AKEL liderliği görevine tercih eden (Parti merkezini taşımak konusunda verilen kararla ima edilen) Servas'ın elinden almasıyla sonuçlanmıştı.⁸⁵ Dahası, Ioannu birçok olayda Servas'ın benzer görüşlü AKEL liderleri üzerinde etkisini kullanarak AKEL'e geçirmekle yükümlü olduğu KKP kararlarını bozduğunu belirtmişti.⁸⁶ Böyle bir olay 1943'te Parti Markullis'i belediye seçimlerinde aday gösterme kararı aldığı zaman yaşandı: Servas tesirinin katalizör etkisi bıraktığı Limasol'daki yerel AKEL komitesinde bu kararı bozmuştu.⁸⁷ İsteksiz olmakla birlikte özellikle Limasol'da Servas'ın büyük etkisinden ötürü kırılma yaşamaktan korkan Parti bu kararı kabul etmişti. Servas'ın sahip olduğu etki bir görüşe göre o dönemde AKEL ve KKP yönetici kadroları arasında sayılı üniversite mezunlarından biri olmasıyla açıklanmaktaydı ve Kıbrıs toplumu toplumun eğitimli tabakalarına (AKEL'in seçmenleri de dahil) karşı saygı duymaya alışmıştı.⁸⁸ Ek olarak, AKEL'in Parti üyelerine ve özellikle de halka Hazi- ran 1943'te Britanya asker kuvvetlerine yazılma çağrısı yapması 17 kişilik merkez komitesinden 11 kişinin orduya yazılmasıyla sonuçlandı. O dönemde Servas Limasol Belediye Başkanı olduğundan geride kalmıştı: Birçok komite üyesinin savaşta olmasıyla birlikte kendi gündemini takip etmek için daha fazla özgürlüğe sahipti. Adams orduya yazılma kararının parti içi rekabetçileri ortaya çıkarmayı hedefleyen Servas tarafından bir komplo olduğunu önermektedir.⁸⁹

85) Phantis, Andreas (1993), *The Constitutional Treaty*, Nicosia, s. 50 [Yunanca].

86) Ioannou, *The Left and the Cyprus Problem*, s. 28. Benzer bir görüşü Servas'ı Parti'nin kararlarına karşı aşışılama ve itaatsizlikle suçlayan Phantis de belirtir. Phantis, *The Constitutional Treaty*, s. 50.

87) Katsiaounis, *Constitutional Treaty*, s. 138.

88) Age., s. 141.

89) Adams, Thomas W. (1971), *AKEL: The Communist Party of Cyprus*, Stanford, California: Hoover Institution Press, s. 24-5.

İngilizler AKEL içindeki gelişmeleri yakından takip ediyor ve Katsiaunis'e göre istihbaratları Servas'ın Parti'yi BLP çizgisinde yeniden şekillendirmeye çalıştığını gösteriyordu.⁹⁰ İngiliz raporları Servas'ın Britanya'ya Nisan 1945'teki (AKEL genel sekreteri olarak görevden alınmasından iki ay önce) ziyareti sırasında İngiliz sendika yetkililerinden etkilendiğini ve Parti'yi "daha üretken ve makul bir yönde" şekillendirmeye karar verdiğini belirtmişti.⁹¹ Bu o dönemde Parti içindeki mücadelenin birkaç makam üzerine rekabetten çok daha ciddi olduğunu göstermektedir. Olan, Parti'nin karakteri üzerine bir mücadeleydi. İngiliz istihbaratı ayrıca, Servas'ın görevden alınmasından sonra "daha az aşırı" üyelere hitap edecek ve yaklaşan AKEL kongresinde (Ağustos 1945) onu başarıya götürecek kendi siyasi programını duyurmayı dahi düşündüğünü açığa çıkarmıştır. İngiliz raporları ayrıca Servas'ın kendini ulusal lider olarak yetiştirmeyi umduğunu ve bu çabasında kongrenin çoğunluğunu kazanamaması durumunda destek için sağcılara başvurmayı planladığını belirtmişti.

Bu dönemdeki en önemli konu AKEL'in hem işleyişini hem geleceğini etkilediği için iki partinin birlikte var olmasıydı. KKP geleceğine karar vermek için son kongresi olacak toplantıyı düzenlemiş ve bu toplantıda zor bir karar olan KKP'yi dağıtma kararını almıştı. Kongrenin toplanması esas olarak KKP Merkez Komitesi'nin çoğunluğuyla Servas'a dayatılmıştı.⁹² Merkez komite üyelerinden 16'sı kuruldan 15 Ağustos 1944'te istifa etmiş ve çoğunluğu oluşturdukları için KKP'nin beşinci kongresini düzenlemekten sorumlu beş kişilik bir emanet komitesi seçmişlerdi. Emanet komitesinin giriş belgesi AKEL'in şimdiye kadarki işçi sınıfının öncüsü statüsünü sorgulamıştı.

90) Age., s. 139.

91) CO/67323/4, Top Secret, "The political Situation in Cyprus Eylül 1945", alıntılanan yer Katsiaounis, *Constitutional Treaty*, s. 141.

92) *The History of the CPC-AKEL*, yayımlanmamış belge, yazar belirsiz, s. 346-9.

Bunun esas nedenlerinden birisi AKEL'in fırsatçı ve küçük burjuva unsurlarını kabul etmesiydi ve o zamanki genel sekreter Servas bu gelişmenin sorumlusu olarak görülüyordu.

Emanet komitesinin raporu aşırı derecede öz eleştiri içermesine rağmen KKP'nin geçmiş politikalarının birçok özelliğini de tartışmıştır.⁹³ Parti'nin bağımsız sosyalist Kıbrıs politikasının yalnızlaşmaya yol açan sekte bir hata olduğunu kabullenmesi bu özelliklerden biriydi. Parti *enosis* politikasını benimsemeli ve halkın mücadelesini ulusların self-determinasyon hakkı temelinde yürütmeliydi. Ayrıca 1938'de KKP'nin özerklik politikası gütme kararı verdiği ve bu sebeple BKP'ye Kıbrıs halkının Yunanistan'la birleşmeye karşı olduğunu bildirmesi ve yardım ile yönlendirme istemesi için Londra'ya elçi gönderdiği ile ilgili bilgileri açığa çıkarmıştır. Aslında, Parti Britanya İmparatorluğu içinde özerk bir Kıbrıs için plan yapmıştı. Emanet komitesine göre bu duruş halkın davasına ihanet etmek demekti çünkü Kıbrıs halkının self-determinasyon hakkını ondan esirgiyor ve Kıbrıs'ın İngilizler tarafından emperyalistik şekilde sömürülmesini haklı çıkarıyordu. Aynı hata AKEL'le birlikte varoluş dönemi sırasında da tekrarlandı.

Rapor ayrıca KKP'nin YKP ile bağlantı kuramayıp taktiklerini YKP'ninkilerle (anavatanın partisi) uyumlaştıramamasını ciddi bir hata olarak nitelendirmektedir. Bu daha deneyimli bir partinin kılavuzluğundan mahrum kalmakla ve Parti'nin ulusal konuyla ilgili stratejisinde kendini gösteren kuramsal yetersizlikle sonuçlanmıştı. KKP'nin YKP ile bağlantı kuramaması ve BKP ile bağının siyasi tabiatlı olmaması KKP tarafından gösterilen ihmalkarlıktan ötürüydü.

Kongre 11 Kasım 1944'te gerçekleşti. Birçok KKP kadrosu Parti'yi dağıtma kararına güçlü şekilde karşı çıkmasına rağmen

93) Geçici komitenin KKP'nin beşinci kongresindeki raporu, AKEL müzesinde saklanan belge, 11 Kasım 1944, s. 1-22.

men, beraber varoluşun her iki partinin de varlığını tehlikeye sokacağından endişe duydukları için sonuçta bu karara onay verdiler.⁹⁴ İşçi sınıfına ait sadece bir parti olması gerektiğini düşünmekteydiler, iki liderlik merkezi işçi sınıfı ve Kıbrıs halkı için ölümcül olabilecek gerginliklere ve anlaşmazlıklara yol açacaktı. AKEL'in hali hazırda kitlesel etki elde ettiğini kabullenmişler ve "dereyi geçerken at değiştirmenin" oldukça zor olacağını görmüşlerdi. Bu kongreye KKP'den 36 üye katılmıştı.⁹⁵ İlginçtir ki, kongre toplandığı zaman Servas halen KKP Genel Sekreteri'ydi fakat katılımcılar arasında değildi; bu Parti'nin köklü mensuplarının ona güvenmediğinin göstergesiydi. Tartışmalar Servas'ın rolü, yeni Parti'nin stratejisi, hatta bazı üyeler KKP isminin kullanılmasını istediği için yeni Parti ismi ve orta sınıfa hitap etme ihtiyacı gibi birçok konuyu kapsamıştı. Ancak esas konu AKEL'in işçi sınıfı karakteri ve küçük burjuva unsurlarının olumsuz etkileriyle ilgiliydi. Tartışma KKP'nin dağıtılması kararıyla ve AKEL'in işçi sınıfı karakterini AKEL içinde devam edecek KKP yoluyla güvence altına alma ihtiyacının kabul edilmesiyle sona ermişti. Ayrıca genel sekreterin ofisinin Lefkoşa'da olması gerektiğine ve aynı anda iki görev yürütemeyeceğine, bu nedenle Servas'ın iki makam arasında seçim yapması gerektiğine karar verilmişti. Kongrede dokuz üyelik yeni bir merkez komite seçilmiş, bir ay içinde KKP'nin AKEL'e geçiş sürecinin tamamlanacağı son Parti kongresini düzenlemekle görevlendirilmişti.

Büyümenin Öncülleri

Bu bölümde daha önce belirtildiği gibi, AKEL'in gerçek bir

94) 11 Kasım 1944'te Mağusa'da yapılan beşinci KKP Kongresi tutanakları, AKEL müzesinde saklanmaktadır.

95) Age. Katılımcılar arasında Mağusa bölgesinden on, Lefkoşa'dan altı, Larnaka'dan yedi, Baftan üç, Limasol'dan üç ve davet edilen diğer üç üye vardı. Polisler tarafından yakalanmaları durumunda üyelerin kimlikleri ortaya çıkmayacağı ve onları tutuklamak için polislin işini zorlaştıracığı için katılımcıların sadece ilk isimleri verilmiştir.

kitle partisi olarak büyümesi çabucak gerçekleşti. Parti'nin ulusal sorun ile ilgili tavrını yeniden değerlendirmesi bu başarının olmazsa olmaz, temel parçasıydı. Birçok KKP veterani 1930'ların sonlarında adanın siyasi geleceğiyle ilgili Parti'nin izlemesi gereken çizgi üzerinde tartışmaların yaşandığından bahsetmiştir. Bu tartışmaların sonuçları AKEL'in nihai çözümlerinde görülmekteydi.⁹⁶ AKEL'in kuruluş ilanı *enosis* konusuna açık gönderme yapmasa da, değişim belirtileri açıkça görülmüyordu. Parti "her iki toplumun ulusal kimliklerinin tanınması" amacıyla mücadele etmek için iradesini ortaya koydu.⁹⁷ Kullanılan üslup muğlaktı çünkü Kıbrıs'ın statüsünü temelden değiştireceği için *enosis*e yapılan herhangi bir gönderme yasa dışı kabul ediliyordu. İngiliz yönetimi kurucu kongre için onay vermiş fakat dikkat gerektiren sıkı koşullar koymuştu. Bu nedenle, AKEL'in ilanı ve tüzüğü açıkça yasal eylem araçlarının var olan yasalar çerçevesinde Parti'nin hedeflerini ilerletmede kullanılma ihtiyacını belirtmişti. Dahası, KKP kadrolarının çoğunluğu halen *enosis* fikrine karşıydı.⁹⁸ Yine de AKEL'in benimsediği duruş KKP'nin ulusal sorun üzerindeki duruşundan radikal şekilde ayrılmıştı.

Değişim belirtileri yavaşça belirginleşmişti. 30 Mayıs 1942'de AKEL'in kurucu kongresinden bir yıl sonra, Parti İngiliz valisine bir memorandum göndererek halkların self-determinasyon hakları ile ilgili Atlantik Bildirisi'nin Kıbrıs'ta tam şekilde uygulanmasını talep ederek, bunun *enosis*ten bahsedene o dönemki Yunanistan başbakanının ifadesi çerçevesinde yapılması gerektiğini ekledi.⁹⁹ Ocak 1943'teki ikinci Parti kongresinde Kıbrıs halkı için "ulusal iade" talebi dile getiril-

96) PEO röportaj arşivi, yayınlanmamıştır.

97) AKEL Vakfı Açıklaması, içinde Aneksartitos 15 Nisan 1941.

98) ASKİ, F-20/21/14, s. 9-10.

99) Perdios, *Essay*, Cilt II, s. 18.

mişti.¹⁰⁰ 16 Haziran 1943'te Parti, üyelerine ve destekçilerine “savaşın bitmesinden sonra Kıbrıs'ın ulusal, siyasi ve toplumsal geleceği üzerinde hak talep edebilmek”¹⁰¹ için İkinci Dünya Savaşı'nda savaşmak üzere Britanya ordusunun Kıbrıs alayına yazılmaları için çağrıda bulundu. Nisan 1944'teki üçüncü Parti kongresi Yunanistan'ın bağımsızlığından hemen sonra ulusal iadeye kendilerini hazırlamaları için Kıbrıslıların haklarının tanınması talebini sunmuştu.¹⁰² Temmuz 1945'te yapılan dördüncü kongre Kıbrıs'ın ulusal bağımsızlık konusunda geçtiği aşamayı belirlemiş ve Parti'yi açıkça *enosis* kampına yerleştirmişti: “*Anavatan Yunanistan'la birleşmeyi talep ediyoruz.*”¹⁰³

U-dönüşü süreci resmen tamamlanmıştı. Dahası, AKEL'in siyasi bürosu KKP'nin özerklik/bağımsızlıkla ilgili politikasının kitleleri yabancılaştırdığı için Britanya emperyalizmini kolaylaştıran bir hata olduğunu duyurmuştu.¹⁰⁴ AKEL Parti'nin 1958'e kadar -1947-48 yıllarında kısa süreli bir sapma haricinde- ana hedefi olarak kalacak olan self-determinasyon/*enosis* sloganını başlatmıştı.¹⁰⁵ Ancak AKEL hiçbir zaman “*enosis* sadece *enosis*” görüşüne bağlı olmadı, onun yerine manevra yapmasına izin verecek “sonsuz kadar *enosis*” sloganını ileri sürdü.¹⁰⁶ Parti ayrıca onu *enosis* talep eden diğer sağ kanat siyasi güçlerden ayıran önceki politikalarının bazılarını sürdürmeye devam etti. Bu politikalar işçi haklarının ve toplumsal hakla-

100) AKEL (1943a), 2. Kongre tutanakları, 30-31 Ocak, Famagusta.

101) AKEL (1943b), Plea for Party Members for Voluntary Recruitment in the Military Forces, Decision of the Central Committee, içinde AKEL: *The Party of the Working People*, s. 99.

102) AKEL (1944), “3. Kongre politik kararları”, 23 Nisan, Larnaca.

103) AKEL (1945), 4. Kongre tutanakları, 18-20 Ağustos, Nicosia.

104) ASKI, F-20/21/22, s. 4, 7 Haziran 1951.

105) Bkz., Katsiaounis, *Constitutional Treaty*.

106) ASKI, F-20/21/3, s. 4, 31 Temmuz 1948.

rın mücadelesi, daha siyasi ve medeni özgürlük talepleri ve Kıbrıslı Elen ve Kıbrıslı Türklerle sağ ve sol siyasi güçleri bir arada toplayan birleşik sömürge karşıtı cephenin ileri sürülmesi idi.¹⁰⁷ Bu politikalar AKEL'in büyümesini açıklayan diğer etkenlerdi. Özellikle Parti'nin sınıf mücadelesine egemen olması ve sendika hareketindeki öncü rolü AKEL'in birçok emek başarısına imza atmasına neden olmuştur.

Ek olarak Parti hem kendi başına hem de Kilise ve sağ kanat ile iş birliği içinde Kıbrıs sorununu uluslararası boyuta taşımaya çalışmıştı. AKEL'i ve merkezin diğer iş birlikçi kişiliklerini içeren sol ittifakının ilk temsilciler heyeti 1946-47'de Atina ve Londra'ya gönderilmişti.¹⁰⁸ Yunan hükümeti Kıbrıs sorununun Yunanistan ve Birleşik Krallık arasında iki taraflı bir konu olduğunu ve çözümünün de geleneksel Yunan-İngiliz dostluğu bağlamına oturtulması gerektiğini düşündüğü için heyetle görüşmeyi reddetti.

Parti'nin *enosis* konusundaki köklü tavır değişikliğini bir çerçeveye yerleştirmek önemlidir. Değişimin birinci ve en önemli sebebi Parti'nin programını Kıbrıslı Elen nüfusunun *enosis* talep eden ezici çoğunluğunun hislerine göre uyarlama ihtiyacı duymasıydı.¹⁰⁹ Parti kitlelere nüfuz etmek istediği takdirde bu elzemdi. *Enosis* uzun zaman boyunca hegemonyacı bir ideoloji olarak yerleşmişti ve eğer Parti siyasi getolardan kaçınmayı diliyorsa ydı radikal tavır değişikliği yapmak zorundaydı. Bu nedenle Parti, Kilise liderliğine ve diğer sağ kanat siyasi güçlere sunduğu sömürgeciliğe karşı ortak tavır için yenilenmiş öneri eşliğinde *enosisi* desteklemeye karar vermişti. Bu amaçla farklı toplumsal amaçları gözetmeksizin bütün Kıbrıs siyasi güçlerini kapsayacağını düşündüğü ada çapında

107) ASKI, F-20/21/34, s. 20, 19 Temmuz 1951.

108) ASKI, F-20/21/14, s. 24. Yine bkz. Perdios. *Essay*, s. 65.

109) ASKI, F-20/21/14, s. 11.

bir Ulusal Konsey'in kurulmasını önermişti.¹¹⁰ Ancak, milliyetçiler ve Kilise komünistlerle herhangi bir iş birliği içine girmeyi reddetmişti çünkü Parti'nin *enosis* yanlısı tavrının samimiyetsiz ve fırsatçı olduğunu düşünüyordu ve AKEL "yabancı ulusal unsurlar" içermektedir.¹¹¹

1940'ların başlarında Yunanistan'daki gelişmeleri göz önünde bulundurmak da ayrıca önemlidir. İtalya ve Almanya, Yunanistan'ı işgal ettikten sonra YKP ve ittifakları anti-faşist kampanyaya (ve silahlı mücadeleye) hakim durumdaydı ve direniş hareketinin belkemiğini oluşturmuş, YKP'yi Yunan siyasetinde en güçlü aktör haline getirmişti. Bu gelişmeler Kıbrıs'ın seve seve katılacağı muzaffer ve sosyalist bir Yunanistan'a inanan AKEL tarafından memnuniyetle karşılanılmaktaydı. Sol birleşik cephesi ve Yunanistan'daki diğer siyasi güçler AKEL'i 1940'larda ve 1950'lerin başlarındaki belediye seçimlerinde benzer bir yol izlemeye teşvik etti. Ayrıca İkinci Dünya Savaşı'ndaki İtilaf Devletleri'nin zaferlerini ve özellikle farklı bir dünya vizyonunu sembolleştiren, Parti'nin Kıbrıs'taki sömürge karşıtı mücadelesinde egemen olma ve adanın izlediği yolu sosyalist bir geleceğe yönlendirme veya en azından NATO'nun dışında tutma hırsını daha fazla körükleyen Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin dünya gücü olarak ortaya çıkışını hesaba katmamız gerekir.

AKEL kendini işçi halkın menfaatlerini temsil eden¹¹², yasal sınırlar içinde hareket eden¹¹³ ve bütün Kıbrıslılar arasında birlik çağrısı yapan gerçekçi ve ilerici bir parti olarak lanse etmişti. Bu duruş ve Parti'nin anti-faşist kampanyası¹¹⁴ KKP'nin

110) Aneksartitos, 8 Mayıs 1943.

111) "On the Celebration of the 25th of Mart", *Eleftheria* 20 Mart 1942. Gönderme doğrudan AKEL'in Kıbrıslı Türk üyelerine değinir.

112) "The First Congress of AKEL", *Aneksartitos*, 8 Ekim 1941.

113) "Theses of AKEL", içinde *Aneksartitos*, 16-17 Nisan 1941.

114) Örnek için bkz., "A day's labour for the defense of Cyprus", *Aneksartitos*, 30 Ağustos 1941.

nüfus içinde önceki kötü imajını değiştirmeye yaramıştı. Ek olarak AKEL sınıf bloklaşmasını tekelleştirmiş ve açıkça sömürge karşıtı mücadelenin inisiyatifini alarak mücadeleye kitlesel bir yapı kazandırmıştı. 1940'larda yer alan seçimler Parti'nin yeni tavrının başarısını göstermektedir.¹¹⁵ Parti'nin 1943, 1946, 1949 ve 1953 yıllarının belediye seçimlerindeki gücü bazı durumlarda seçmen kitlesinin yüzde 40'ından fazlasını kapsayacak şekilde yükselmişti; bu da Parti'nin yeni kitlesel karakterinin açık bir kanıtıydı. Tavrındaki değişiklik Parti'nin çeşitli merkez sağ ve merkez sol kişiliklerle ittifaklar kurmasını mümkün kılmıştı ve Parti'nin izolasyonunu kırmak için bu ittifaklar kilit önem taşıyordu. AKEL kadrolarını veya benzer düşüncede adayları birkaç belediyede belediye başkanlığı makamına yerleştirmeyi başarmıştı. 1940'lı yılların başlarında Parti'nin kitleselleşme hedeflerine hizmet eden birkaç yan örgüt kurulmuştu: AON (İlerici Gençlik Örgütü) - sonradan EDON (Birleşik Demokratik Gençlik Örgütü), EAK (Kıbrıs Çiftçiler Sendikası) - sonradan EKA (Kıbrıs Çiftçiler Sendikası), PODG (Kıbrıslı Demokratik Kadınlar Örgütü) - sonradan POGO (Kıbrıslı Kadın Kuruluşları Federasyonu), vs. 1940'lar AKEL'in Kıbrıs toplumunda bugünlere kadar süren büyüme ve sağlamlaşmasının temellerinin atıldığı yıllar olmuştur.

115) Protopapas, *The Electoral History of Cyprus*.

Sonuç

Toplumsal Değişimin ve Radikalleşmenin Temsilcisi

Diğer alt tabaka seferber etme projelerinden farklı olarak, KKP köklü reform için belirli programa sahip bir siyasi hareketti; bir başka deyişle, taleplerinde siyasi olarak bilinçliydi. KKP yoksul tabakaların gelişigüzel ayaklanması değil, toplumsal ve siyasi reform için örgütlenmiş bir hareketti. Parti'nin kurulması kurucu üyelerin işçi sınıfının dağılmasını önleme ve proleteryanın bağımsızlığını sağlama çabalarında büyük bir adım oluşturmuştu. Kuruluşundan beri, KKP alt sınıf siyasetini temsil etmiş, farklı değerler sistemi üzerine dayalı belirgin bir siyasi kültür inşa etmiştir. Kıbrıs solu siyasi kimliğini Kıbrıslı Türklerle dayanışma içinde, milliyetçilik ve emperyalizm karşıtı bir retorik kullanarak işçi sınıfının temsiliyetine dayandırmıştı.

Böylelikle KKP'nin kurulması adanın siyasi yaşamında çok büyük bir değişimin habercisi olmuştu. Özellikle Kıbrıslı Elen toplumu içindeki güç dengeleri üzerinde, genel olarak da siyasi sistem içinde uzun süreli sonuçları olmuştu. Bu sonuçlar

ilk başta görünür değildi, fakat ilk kez, alt sınıfların siyasi gücü ve emekçi yoksullar burjuva milliyetçi sınıfının ve Kilise'nin egemen duruşuna meydan okumuş ve sömürge karşıtı mücadelenin liderliğini ele geçirmiştir. Marjinalleştirilmiş toplumsal grupların ve sınıfların gösterilerine basit bir direniş şekli veya tesadüfi ayaklanma olarak değil, etkisi kalıcı siyasi öneri olarak ifade kazandırmıştır. KKP toplumsal değişim için eylemin temsilcisiydi ve siyasi düzeyde halk tabakalarının radikalizmini ifade etmişti.

Parti'nin Kıbrıs siyasi sahnesine getirdiği yeni gerçeklik Kıbrıslı işçi ve köylülerin özerk siyasi ve örgütsel varlıklarını meydana getirmişti. KKP politikaları toplumsal ve ekonomik ihtiyaçların tatmin edilmesine, Kıbrıslı Türklerle iş birliğine ve burjuva siyasileriyle Kilise tarafından güdülen milliyetçi retorik ve fikirlerin reddedilmesine vurgu yaptı. Birtakım burjuva gruplarının (çoğunun) Kilise tarafından yönlendirilerek siyasi kayırmacılık temelinde güç için rekabet etmesi olan siyasi örgütlenmenin geleneksel biçimlerinde kırılmanın başlangıçlarına işaret etti.¹ Böylelikle KKP'nin kurulması Kıbrıs siyasi yaşamını yeni koşullara dayandırdı. Örgütüyle ve siyasi söylemiyle siyasi yaşamdaki dini egemenliğe meydan okudu.² KKP siyasi ve ideolojik benzersizliğini *enosis* politikasını tamamen reddederek uygulamayı hedeflemişti. Parti'nin siyasi söylemi en azından 1930'ların sonlarına kadar sömürge idaresinden çok *enosis* yanlısı siyasiler için tehlike arz etmekteydi, çünkü bu söylem Kıbrıslı Elen toplumunun içindeki güç dengelerini bozmakla tehdit ediyordu. Bu sebeple, milliyetçi komünist karşıtı söylem İngilizlerinkinden daha ani ve yoğundu.³ Fakat KKP yine de zaman içinde istikrarlı emperyalizm

1) Attalides, "Political Parties in Cyprus", s. 137.

2) Anagnostopoulou, "Church", s. 224.

3) Carrabott, s. 168.

karşıtı retorik ve eylemlerinden ötürü İngiliz yönetiminden güçlü tepki topladı.

KKP siyasi arenaya toplumun bütününü değil sadece bir kısmını temsil ettiğini iddia ederek girmişti; bu bütün kitlesel partilerin karakteristik bir özelliğidir. Seçmen yüzdelерinden kendini belli eden sınırlı etkisine rağmen kendini seçmenler arasında sağlamlaştırmayı başarmıştı. Kıbrıs'ın geç kalkınması bu yönde belirleyici olmuştu. KKP'nin ortaya çıkışının işçi sınıfının oluşumuna rastlaması ve üyelerinin çoğunluğunun zanaatkar ve emekçilerden oluşması Parti'nin bu sınıfın en bilinçli kısmı arasında güçlü destek elde etmesine ve üyeliğini işçi sınıfının çoğunluğuna genişletmesine neden olmuştu. Lipset'e göre, özellikle de az gelişmiş ülkelerde komünist partiler gibi radikal hareketler çevrelerinden "sökölmüş" kitlelere hitap etmiştir.⁴ Kıbrıs'ta, ortaya çıkan işçi sınıfının kaynağını mülksüzleştirilmiş köylüler oluşturmuştu. Köylüler nüfusun önemli bir kısmını temsil etmekteydiler... kayırmacılıkla belirlenmiş siyasi örgütlenmenin dikey biçiminin galip geldiği tarımsal geçim kaynaklarının olduğu yerlerden çıkmaya zorlanmışlar, gelişen yeni yatay sınıf örgütlemesi için hazır bulunabilecekleri kasabalara gelmişlerdi.⁵

KKP'nin bu gruplara gittikçe daha fazla sızması ayrıca var olan siyasi kurumların Kilise'nin tatmin edici çözümler bulmak için isteksiz veya vasıfsız oldukları kötüleşen ekonomik koşullara da bir tepkiydi. KKP'nin kökleri sosyoekonomik koşullarda yatıyor olmasına rağmen, esas olarak bu problemlere ve Kıbrıs toplumunun diğer büyük problemlerine de siyasi çö-

4) Lipset, *Political Man*, s. 136.

5) Attalides, "Political Parties in Cyprus", s. 144. Yatay örgütlenen hareket kavramı üyeliğin homojen sosyolojik kriterlere, özellikle de sınıfa dayalı olduğu partileri ve sendikaları içerir. Bunun tam tersi kayırmacı iletişim bağlantılarından oluşan, bağlantıların kişisel düzeyde yapıldığı dikey örgütlenme biçimleridir.

zümleler sunan siyasi bir partiydi. Kendilerini yönetici sınıfın kurbanları olarak gören herkese bir program ve umut vadeden ihtimaller sunmuştu. Parti'nin işçiler ve köylüler arasındaki başarısı ayrıca bu grupların o dönemdeki eğitim seviyesine uygun basit kelime dağarcığı ve terimler kullanmasıyla da açıklanabilir.

Halk kitlelerini örgütleme girişimi, bunları burjuvazi ve Kilitse'nin himayesinden kurtarma hedefi içinde başlangıç noktasıydı. Bu hedef, bu sınıfın kendi adaylarına, kendi programına ve kendi iletişim yollarına sahip olduğu bağımsız siyasi varlığı oluşturmak için temel şarttı. Bu hedeflere ulaşmak için, KKP destekçilerinin siyasi eğitimlerini konferanslar, tartışmalar ve literatür vs. yoluyla ileri taşıma amacıyla yoğun şekilde çalışmıştı. Aynı zamanda Parti, özerk siyasi varlığının o dönemde siyasi hayata egemen olan bağımlılık ve mali kaynak açılarından bağımsız olması gerektiği anlamına geldiğinin farkındaydı. Bu, üyelere ve niteliğe değil niceliğe ağırlık verecek, ağırlığı birkaç kişiden kitlelere taşıyacak farklı bir tür partiyi gerektiriyordu.

KKP ilk dönemlerinden itibaren işçi sınıfına egemen olmuş ve o zamandan beri hiçbir zaman sosyalist veya sosyal demokrat bir partiden önemli bir tehditle karşılaşmamıştı. Kıbrıs'ın gecikmiş ekonomik kalkınmasından dolayı işçi sınıfının oluşumu Parti'nin ortaya çıkışından önce meydana gelmemişti. Batı Avrupa'da işçi sınıfının oluşumu Ekim Devrimi ve onu takiben komünist partilerin kurulmasından önce gerçekleşmiş, Kıbrıs'ta bunun tersi yaşanmıştı. Kıbrıs'a has bu özel durum sadece komünist hareketinin işine yarayabilirdi. Tarihte, sosyal demokrasi Batı Avrupa'nın ekonomik olarak gelişmiş ülkelerinde ortaya çıkmıştı. Bu ülkelerdeki burjuva sınıfları sömürge politikaları çerçevesinde sınıf iş birliğine ihtiyaç duymaktaydılar, böylece ülke içinde birbiriyle çatışan sınıf cepheleeri yaratmamışlardı. Bu politika sosyal demokrat partilerinin

daha devrimci bir yola sapmalarını önlemişti. Kıbrıs sendika seferberliği konusunda Avrupa'nın geri kalanından daha farklı bir yol izlemişti, çünkü sendika hareketi KKP'nin kurulmasından sonra Parti'nin çabalarının bir ürünü olarak ortaya çıkmıştı.⁶ Bu nedenle Kıbrıs'ta sendika hareketi KKP liderliği altında birleşmişti.

Emek hareketinin birliği ayrıca içine girdiği rekabetle de alakalıydı. Lipset ve Rokkan emek hareketinin burjuvazi ve Kilise'nin birbirine açıkça veya üstü kapalı karşı olduğu ülkelerde, Kilise'nin yükselen burjuvaziyle ortak dış düşmana karşı aynı çizgide yürüdüğü (Kıbrıs gibi) ülkelerden çok daha fazla bölünmüş olduğunu belirtmiştir.⁷ Geniş sol kanat siyaset alanında rekabetin eksikliği ve sağ kanat kampın farklılıklarını aşmayı başarmış olduğu gerçeği sözü geçen dönemde Kıbrıs emek hareketi içinde göze çarpan bölünmelerin olmayışına katkı koymuştur. Bu, KKP tarafından kontrol edilen sendikalara karşı ağırlık koyması için rakip sendika örgütleri yaratma (boşa) çabalarına rağmen meydana gelmişti. Rakip bir emek örgütünün ortaya çıkması 1940'ların ortasında gerçekleşmişti. SEK (Kıbrıs İşçileri Konfederasyonu) burjuvazi ve Kilise tarafından AKEL'in emekçi kitleler arasındaki egemenliğine karşı denge sağlamak amacıyla kurulmuştu.⁸

İşçi sınıfının bütün yükselen partileri gibi KKP de kurumlarla ve toplum yapılarına erişim kazanma gayretinde ciddi engellerle karşılaşmıştı.⁹ Rokkan herhangi bir yeni siyasi hareketin siyasal sisteme dahil olabilmesi için dört kurumsal eşik aşması gerektiğini belirtir.¹⁰ Rokkan'ın bahsettiği eşikler ışığında

6) Sendika seferberliği modeli üzerine bkz. Geary, *European Labour Movement*, s. 71.

7) Lipset ve Rokkan, "Cleavage structures", s. 49.

8) Christophorou, "The emergence of modern politics in Cyprus".

9) Bu konuyla ilgili bkz. Lipset, "Political cleavages", s. 29.

10) Rokkan, "The structuring of mass politics", s. 180-1.

KKP'nin durumunu incelediğimizde, Parti'nin aslında hiçbirini aşmadığını görürüz. Meşrulaştırma olan ilk eşikle ilgili olarak, KKP kendi görüşlerini savunabilme, örgütlenme ve seçimlere katılma hakkını garanti altına almış (veya yöneticilerin tolerans göstermiş) olmasına rağmen, buna sadece ciddi kısıtlamalarla ve birçok engel karşısında izin veriliyordu. Üyeleri gözetim altındaydı, gazetesi birkaç olayda yayını durdurmak zorunda kalmıştı ve Parti'nin kendisi de 1931'den sonra yasaklanmıştı. İkinci eşik siyasi hakların Parti taraftarlarına genişletilmesinin varolan yerleşik tabakalarla eşit düzeyde olmasıyla ilgilidir (bütünleşme eşiği). Bu hiç olmamıştır. Parti'nin potansiyel taraftarlarının ezici çoğunluğu siyasi haklara ne sahiplerdi ne de bu hakları elde etmişlerdi, çünkü 1931'den önce siyasi hakların mevcut olduğu dönem boyunca bu haklar mal sahipliğiyle ilişkilendirilmeye devam etmişti. KKP Rokkan tarafından belirtilen diğer iki eşik olan ne parlamento koltuğu kazanmakta (temsil yet eşiği) başarılı olabilmış, ne de Kıbrıslı Elen toplumunun karar mercilerine (yönetici güç eşiği) girebilmişti.

Toplum içinde ve siyasi yapılar ile faaliyetlerde tutunacak zemin elde etme çabaları içinde, KKP ya dış çevrelerden ya da kendi zayıflıklarından kaynaklanan birtakım kısıtlamalar ve zorluklarla karşı karşıya kalmıştı. İlk olarak seçim yasası seçmenlerin büyük bir kısmını, özellikle de toplumun Parti'nin destek alabileceği kısımlarını dışarda bırakmıştı. İkincisi, Parti'nin din ve ulusal sorun gibi belirli konulardaki duruşunun ne kitleler ne de diğer siyasi güçler tarafından kabul edilebilir olmamasıydı. Bu konulardaki duruşlar diğer bütün siyasi güçleri yabancılaştırmış, Parti'nin birleşik cephe talebini imkansız kılmıştı. Üçüncü olarak, Kıbrıs ekonomisinin yapısından ötürü işçi sınıfının Kıbrıs nüfusu içindeki kısıtlı rakamsal ağırlığı Parti'nin kitlesel bir karakter kazanmasına izin vermemişti. Servas'a göre KKP'nin örgütlü işçiler arasında önemli bir çekim

gücü vardı, fakat bunlar işçi sınıfının çoğunluğunu oluşturmuyordu. Aksine Parti geniş halk kesimleri içinde, özellikle de köylüler arasında ciddi destek kazanmayı başaramamıştı.¹¹ Bu ancak 1930'lu yılların sonunda ve özellikle 1940'lı yıllarda değişmişti. Dördüncü olarak kemikleşmiş yönetici sınıftan ve sömürge idaresinden gelen güçlü tepkiler ve son olarak Parti'nin erken aşamalarındaki kendi örgütsel zayıflıkları tatmin edici bir seviyeye gelecek şekilde büyümesine izin vermedi.

KKP'nin radikal mesajının hem yerel düzen hem de İngilizler tarafından şiddetli direnişle karşılanması çelişkili olarak algılanmamalıdır. Yerel düzen, yani Kilise ve yükselen burjuvazi Kıbrıslı Elen toplumu içindeki sosyalleşme mekanizmalarını (basın, eğitim sistemi, çeşitli kulübler ve Kilise'nin kendisi) tamamen kontrolü altında tutuyordu. Bu mekanizmaları kullanarak toplum üzerindeki muhafazakar egemenliklerini tehdit edecek yeni fikirleri etkili biçimde geri püskürtebiliyorlardı. Ancak İngilizler, yeni partinin adadaki bütün sosyopolitik sistemin temel taşlarını ve kendi varlıklarını potansiyel olarak sarsabileceğini kabul etmişlerdi. Bu nedenle yeni partiyle başa çıkabilmek için çeşitli devlet sansür ve baskı mekanizmaları kullanmışlardı. Sürekli olarak Parti üyeleri ve taraftarlarını mahkemelere sürüklemişlerdi, polis Parti ofislerine ve üyelerin evlerine baskınlar düzenliyordu. Bu tepki göz önünde bulundurulduğunda, KKP'nin toplum içinde kendine yer edinmesi oldukça zordu.

Komünist bir partinin kitleselleşmesi büyük ölçüde ülkenin kurumsal yapılarına ve partinin örgütsel kapasitelerine bağlıdır. Siyasi eylemin büyük ölçüde kısıtlı olduğu koşullar altında kitle partisi talebi esasen ütöpik bir rüya olacaktır. Parti'nin sayıca küçük olması ve gizlilik altında hareket etme zorunluluğu verimlilik ve eğitim gerektirmekteydi. Bu koşullar komü-

11) Servas, *Responsibilities*, s. 116.

nist partilerin örgütsel köşe taşları olarak ortaya çıkan profesyonel devrim kavramına yol açmıştı.¹² KKP hiyerarşik olarak güçlü disiplinle yapılanmıştı, bu disiplin gizliliğini koruması ve hayatta kalmasını garantiye alması için kilit önem taşıyordu. Bu örgütsel özellikler inanılmaz örgütsel bir ağ yoluyla sağlamlaştırılmış olan güçlü, örgütlü ve disiplinli bir hareket olarak komünist hareketinin uluslararası deneyimlerine eşdeğerdi.¹³ Sartori dini veya sosyalist her inanç sistemi için örgütsel desteğin hareketin gücü için hayati önem taşıdığını ileri sürmüştür. Sınıf cazibesi din cazibesini aştığı zaman, bu kitle partisinin siyasi partiler ortaya çıkmadan önce örgütlenmenin ana şekli olan Kilise'ye kıyasla örgütsel egemenliğiyle açıklanmaktadır.¹⁴

KKP parlamento dışı bir örgüttü, buna uygun olarak geleneksel siyasi dünya kuralları dışında işlev görmüş ve Duverger'in bu tip partilere atfettiği bütün özellikleri geliştirmişti. Daha merkezleştirilmişti, daha fazla ideolojik bağlılığa ve disipline sahipti ve parlamento ile seçimlere özel önem atfetmeye daha az istekliydi. Bu tip bir partinin yaratıldığı koşulların sonucu olarak, Parti var olan siyasi kurumlar (toplumsal ve/veya ekonomik) içinde kazanılmış haklar geliştirmemiş, onlara ve genel olarak sisteme karşı muhalefetini haklı çıkarmıştı.¹⁵

Alt sınıf partileri ülkeye özgü özellikler üstlenmekteydi. Güç, örgütsel birlik, ideolojik yönelim ve ülkenin hükümet şekline yakınlaşma veya yabancılaşma derecesi açısından farklılık göstermekteydi. Bu farklılıklar her ülkedeki farklı tarihi koşullardan ileri gelmekteydi.¹⁶ KKP'nin meydana geldiği sıra-

12) Lenin, *What to Do?*

13) Giovanni, Sartori (1970), "The typology of party systems", içinde Allardt, Erik ve Rokkan, Stein (ed), *Mass Politics*, s. 342.

14) Sartori, "Sociology", s. 172.

15) LaPalombara ve Weiner, "The origin of parties", s. 10-11.

16) Rokkan, "The structuring of mass politics", s. 207.

daki koşullar, var olan siyasi düzenin ve sömürge yönetiminin tepkisi ve Parti'nin ideolojik programı Parti'nin karakterini belirleyici biçimde etkilemiş ve şekillendirmiş, böylelikle Panebianco'nun herhangi bir partinin jenerik etkenlerinin gelecekte alacağı yol üzerindeki etkisiyle alakalı yorumunu, yani bir örgütün gelişim döneminin gelecek yapısını ve programını etkilediği savını doğrulamıştı.¹⁷ Halkçılardan ve diğer çiftçi liderlerden farklı olarak, yeni siyasi güç geleneksel muhafazakar ve milliyetçi siyasi dünya tarafından asimile edilemeyecekti. Sonuç olarak KKP'nin kabul edilebilir hale gelmesi imkânsızdı.¹⁸

Devlet tarafından yabancılaştırılmış hareketlerin ortaya çıkması ve resmi ideolojileri olarak bu hareketlerin devrimci Marksizmi benimsemesi de hükümet eylemlerinin sonucuydu. İşçi sınıfının siyasi güçteki paydan mahrum bırakıldığı yerlerde sosyalist hareket devrimci bir ruh sergiliyordu.¹⁹ Çeşitli Avrupa ülkelerinde kemikleşmiş ve yükselen elitlerin işçi halkın taleplerine olan tavırlarında sendikaların ve sosyalist partilerin gelişimini açıkça etkileyen önemli farklılıklar vardı. Örneğin Britanya ve İskandinav'da elitler işçilerin taleplerine etkin biçimde direnmelerine rağmen, az miktarda veya hiç baskı olmadan açık ve pragmatik olmaya da eğilimliydi. Bunlar sisteme en fazla dahil olmuş en büyük sosyalist partilere sahip ülkelerdi. Avusturya, Almanya, İtalya ve İspanya gibi bölücü çizgilerin daha derin olduğu ve devletlerin baskı girişiminde bulunduğu ülkelerde emek hareketleri kendilerini izole etmişlerdi. Avrupa işçi sınıfının büyük kısımlarının sisteme karşı yönelimleri Rus Devrimi'nden sonra zirve yapmıştı.²⁰ Kıbrıs bu bağlamda ikinci grup ülkelerle benzeşmektedir.

17) Panebianco, *Political Parties: Organization and Power*.

18) Katsiaounis, "Antitheses", s. 31.

19) Geary, *European Labour Movement*, s. 98. Bkz. Lipset, "Political cleavages", s. 27.

20) Lipset and Rokkan, "Cleavage structures", s. 22.

Sonuç olarak KKP'nin radikalizmine (Geary'nin yaşam standartlarının kısa vadeli iyileştirilmesi ve ekonomik yeniden yapılandırmanın bir çeşidinin ötesinde hedeflenen eylem olarak yorumladığı bir terim)²¹ hem İngiliz hem de yerel düzenin tepkileri katkı sağlamıştır. KKP'nin radikalizmine rağmen, Parti var olan toplumsal duruma uyum sağlama sinyalleri (ör. burjuvazi ve orta sınıflarla ittifak kurma fikri ve sendika faaliyetini kullanım biçimi) de vermişti. Bu, tarafsız gerçekliğin idrak edildiğini gösterir: KKP sadece dünyadaki en güçlü sömürge gücüyle değil aynı zamanda siyasi ve dini elitler ile burjuvazinin önemli kısımlarıyla da karşı karşıyaydı. Bu nedenle hedeflerini sürdürmek için taleplerini değiştirmeyi ve bütün mevcut kanalları kullanmayı seçmişti. Bu, Lipset'in sendikalardaki ve emek partilerindeki işçi sınıfı örgütlenmesiyle ilgili bulgularını doğrulayan itidal ile radikalizmin bir karışımını kullanmak anlamına geliyordu: Bir yandan bu strateji çatışmayı ifade etmek için bir mekanizma yaratıyordu fakat diğer yandan işçileri siyasi kurumlarla bütünleştireceğinden işçiler ihtiyaçlarını karşılamak için devrimci ruhlarını sakinleştirmeye yarayacak yasal araçlara sahip olacaklardı.²² Uyum sağlama taktiği AKEL döneminde çok daha belirgindi. Panayotu AKEL'in varlığını sağlamlaştırmayı başardığını çünkü ideolojisini Kıbrıs'ın tarihi ve yapısal çevresine uyarladığını düşünmektedir.²³

Bu zayıflıklar ve kısıtlamalara rağmen KKP'nin ortaya çıkışı siyasi ortamı kesin olarak değiştirmişti. *Enosisi* teşvik etmek için burjuvazi ve Kilise tarafından kurulan çeşitli ulusal örgütler yoksul toplumsal tabakaların durumlarını iyileştirmek için savaşmamışlardı, çünkü burjuvaziye ve büyük arazi sahipleri-

21) Geary, *European Labour Movement*, s. 28.

22) Lipset, *Political Man*, s. 24.

23) Panayiotou, "Lenin in the coffee-shop", s. 273.

ni temsil ediyorlardı. Güç dengelerinin etkileneceği derecede Kıbrıs toplumu içinde bir değişimle sonuçlanmamasına rağmen, bu Parti'ye toplumun belirli bir kısmına sızma fırsatı tanımıştı. Güç burjuvazi ve Kilise'nin elinde kalmaya devam etti. Bu dönemde halk kitlelerinin problemlerini çözmekle ilgilenenler henüz yeterince örgütlü değildiler ve siyasi meseleleri belirleyici şekilde etkileyebilecek bir pozisyonda da değildiler. KKP kitle partisi olmamasına rağmen -büyük ölçüde üyeleri tarafından yönlendirilen- daha fazla grevlerin yer alması ve bu yıllar boyunca sendika hareketi üzerinde kontrol sahibi olması ciddi siyasi bir aktör haline gelmekte olduğunu göstermektedir. Parti'nin etkisi ve seçmen ağırlığı çoğunlukla Limasol bölgesine ve daha az miktarda Mağusa'ya kısıtlı olsa da, Parti'nin salt varlığı ve sendikalar yoluyla yönlendirilen faaliyetleri güç dengesinde değişimin sinyalini veriyordu. Dahası işçi sınıfı halen yerel ve ulusal siyasi yaşamdan dışlanmış olsa da gittikçe ağırlık kazanıyordu. Bu yeni güç dengesi işçi sınıfının örgütlenme hakkı, maaşların ve çalışma saatlerinin iyileştirilmesi vs. gibi taleplerinin 1930'ların sonuna doğru ve özellikle 1940'larda yavaşça elde edilmesini açıklar. Bu yeni güçler dengesi Kilise ve sağ kanat kampının da izleyen yıllarda toplumsal sorunla daha çok ilgilenmelerine yol açmıştır.

KKP tamamen farklı türde bir partinin, bazı önemli kişilere veya hami-müvekkil ilişkilerine dayalı değil sahip olduğu üyeliklere dayalı bir partinin temellerini atmıştı. Yeni parti kolektif çalışma, düzgün örgütsel yapılar, üyeleriyle ve çoğunlukla sendikalar yoluyla işçi sınıfıyla devamlı iletişim ve en önemlisi tutarlı bir ideoloji üzerine kurulmuştu. Bu özellikler o dönemde daha önce görülmemişti ve Parti'ye farklı bir kimlik kazandırmıştı. Parti'nin Mart 1940'ta Derinya'da gerçekleştirilen dördüncü kongresinde Parti Ulusal Sorun ile ilgili duruşunu ve hareketin kitleleştirilmesi ihtimalini incelemeye ve yasadışı eylemlerden kurtulmanın yollarını aramaya başlamıştı.

Bu bir yıl sonra AKEL'in kurulmasıyla gerçekleşecekti.²⁴

İki parti de aynı Marksist ideolojiyi paylaşıyor fakat eylem, örgütlenme ve Kıbrıslılar üzerinde etki kazanma biçimlerinde farklılık gösteriyordu. KKP ulusal ve toplumsal konular üzerinde katı görüşlere ve sınırlı etkiye sahip nispeten küçük bir grup olarak kaldı. Buna karşın AKEL, hem liderliğinde hem de çeşitli konulardaki tavırlarında ılımlı bir kamusal imaj çizdi. Bu özellikler AKEL'in başarısını başından itibaren güvence altına aldı. AKEL parti işleyişi, yöntemleri ve uygulamalarıyla ilgili birçok yenilikler getirdi. Faal ve militan üyeliğe sahip iyi yapılanmış bir örgütle demokratik merkezîyetçiliği başarıyla uyguladı. AKEL'in kuruluşu sağdan örgütsel bir tepki gelmesine yol açtı.²⁵ Öyle ki Kıbrıs'ın siyasi ortamı bu noktadan itibaren bir daha aynı olmayacaktı. AKEL'in kurulmasıyla ada kitlesel siyaset dönemine, sol ve sağ arasında ideolojik bir bölünme dönemine girmiş oldu.

24) Perdios, *Essay*, s. 91.

25) Christophorou, "The emergence of modern politics in Cyprus" s. 298-301.

Kaynakça

Birleşik Krallık Ulusal Arşivi

Colonial Office:

CO 67: Original Correspondence, Cyprus:

CO 67/113, CO 67/219/13, CO 67/223/6, CO 67/223/17, CO 67/225/6,
CO 67/227/6, CO 67/227/14, CO 67/240/14, CO 67/240/15, CO 67/242/4,
CO 67/250/12, CO 67/251/3, CO 67/251/7, CO 67/254/1, CO 67/254/4,
CO 67/256/7, CO 67/265/11, CO/67/323/4.

CO 537: Colonial Office and predecessors: Confidential General and Confidential
Original Correspondence:
CO 537/701.

CO 883: War and Colonial Department and Colonial Office: Confidential print
Mediterranean:

CO 883/2/4, CO 883/6/5, CO 883/6/6, CO 883/6/9, CO883/8/3, CO 883/8/5.

Population Censuses Cyprus

1891, 1901, 1911, 1921, 1931.

Cyprus Blue Books

1884– 85, 1886– 87, 1888– 89, 1892 –93, 1895 –96, 1900 –01, 1901 –02, 1903–
04,
1904– 05, 1905 –06, 1908– 09, 1911– 12, 1915 –16, 1916– 17, 1921, 1922,
1923, 1924, 1926, 1928, 1929, 1930.

Kıbrıs Devlet Arşivi, Nicosia (*Κρατική Αρχεία Κύπρου, Λευκωσία*)

Secretariat Archives: (SA1):
SA1/607/1931.

Günümüz Sosyal Tarih Arşivi, Atina

Αρχεία Παγκόσμιας Εργατικής Ομοσπονδίας, ΠΕΟ

K. 371: F-20/21/3, F-20/21/14, F-20/21/22, F-20/21/34, F-20/21/40, F-20/21/46.

AKEL Müzesinde Korunan Belgeler

Sub-inspector of police to the Local Commandant of Police Nicosia, 10 August 1931.

Local Commandant of Larnaca to the Chief Commandant, Confidential, No. 48/25, 14 October 1932.

Director of Education to Hon. Colonial Secretary, 15 August 1931.

Mavros, Iosif, The CPC and the October Riots, unpublished, 9 November 1983.

Local Commandant of Nicosia to Chief Commandant of Police, Confidential Report No. 626/31, 25 October 1931.

Local Commandant of Limassol to Chief Commandant of Police, Confidential Report No. 2/25/29, 18 August 1932.

Local Commandant of Limassol to Chief Commandant of Police, Confidential Report No. 2/27/29, 26 July 1932.

Local Commandant of Limassol to Chief Commandant of Police, Confidential Report No. 2/25/29, 20 July 1932.

"The Peasant Issue of Cyprus", Neos Anthropos Library, Issue 1, Communist Party Publications, 1925.

Charalambos Solomonides letter to the Colonial Secretary, 3 May 1928.

AKEL's local Committee, 20 April 1931, Ktima, Paphos. The statement is signed by Costas Chrysanthou.

Pancyprian Federation of Labour (PEO) Arşivi

Αρχείο Παγκύπριας Εργατικής Ομοσπονδίας, ΠΕΟ

Archive of unpublished interviews with PEO veterans.

History of the Trade Union Movement, unpublished PEO document.

Gazeteler

The Cyprus Gazette

Πυρσός, [Pyrsoi] (Torch)

Νέος Ανθρωπος, [Neos Anthropos] (New Man)

Ο Εργάτης, [O Ergatis] (The Worker)

Νέος Εργάτης, [Neos Ergatis] (New Worker)

Ελευθερία, [Eleftheria] (Freedom)

Λαϊκή, [Laiki] (Popular)

Νέα Λαϊκή, [Nea Laiki] (New Popular)

Λαϊκή Δύναμις, [Laiki Dinamisi] (Popular Power)

Ανεξάρτητος, [Aneksartiitos] (Independent)

Φωνή της Κύπρου, [Foni tis Kiprou] (Voice of Cyprus)

Αλήθεια, [Alitheia] (Truth)

Στασίνος, [Stasinosis]

Κυπριακός Φύλαξ, [Kypriakos Fylax] (Cyprus Guard)

Κήρυξ, [Kirix] (Herald)

Χαράυγη, [Haravgi] (Dawn)

Χρόνος, [Chronos] (Time)

Kitaplar ve Makaleler

- Adams, W. Thomas (1971), *AKEL: The Communist Party of Cyprus*, California, CA: Hoover Institution Press.
- AKEL (1978), *AKEL: The Party of the Working People*, Nicosia: AKEL's Publications.
- Allardt, Erik (1970), "Types of protest and alienation", içinde Allardt, Erik ve Rokkan, Stein (eds), *Mass Politics*, New York, NY: Free Press, s. 45 – 63.
- Altay, Nevzat (2005), *Nationalist Amongst the Turks of Cyprus: The First Wave*, University of Oulu.
- Anagnostopoulou, Sia (1999), "The Church of Cyprus and its Ethnarchical role: 1878 – 1960, The religiouisation of Cypriot political activity: enosis", *Contemporary Issues [Yunanca]*, 68 – 70, s. 198 – 227.
- Anthias, Tefkros (1931), "Libel of infidelity, Salutation to the CPC and the Proletariat", 16 Mayıs.
- Apeyitou, Eleni (2003), "Turkish Cypriot nationalism: its history and development (1571 – 1960)", *The Cyprus Review*, 15 (1), s. 67 – 98.
- Attalides, Michalis (1986), *Parties in Cyprus (1878 – 1955)*, [Yunanca], Nicosia: Municipality Publications, s. 123 – 53.
- Beaud, Michel (2008), *History of Capitalism*, 53, Athens: Electra Publications [Yunanca].
- Brown, Vivienne (2003), "The development of the economy", içinde Hall, Stewart ve Gieben, Bram (eds), *The Emergence of Modernity. Economy, Society, Politics, Culture*, Athens: Savvallas Publications, s. 193 – 257 [Yunanca].
- Bruce, Steven (2007), *Sociology*, Athens: Greek Letters Publications.
- Carabot, Philip (2008), "The Position of the Communist Party of Greece on the Cyprus Issue in the Era of Venizelist Bourgeoisie", içinde Papapolyviou, Petros ve Kazamias, Giorgos (eds), *Venizelos and Cyprus*, Athens: Katsaniotis, s. 154-79 [Yunanca].
- Carr, Edward H. (1986), *The Twilight of the Comintern 1930 – 1935*, London: Palgrave Macmillan.
- Charalambous, Giorgos (2007), "The strongest communists in Europe: accounting for AKEL's electoral success", *Journal of Communist Studies and Transition Politics*, 23 (3), s. 425 – 56.
- Choisi, Jeannete (1995), "The Greek Cypriot elite: its social function and legitimization", *The Cyprus Review*, 7 (1), s. 34 – 68.
- Christodoulides, Giorgos (2005), "The so-called communist bells", *Haravghi*, 21 Nisan.
- (2005), "Faintheartedness in the ranks of the CPC", *Haravghi*, 22 Nisan.
- (2005), "The Turkish section of the CPC", *Haravghi*, 10 Mayıs.
- (2005). "The CPC reorganised, the Pancyprian Trade Union Committee founded", *Haravghi*, 29 Nisan.
- (2005). "Heroism and self-sacrifice", *Haravghi*, 20 Nisan.
- (2006). "Party Change and Development in Cyprus (1995 – 2005)", *South European Society and Politics*, 11 (3 – 4), s. 513 – 42.
- Christophorou, Christophoros (2006). "The emergence of modern politics in

Cyprus (1940 – 1959)", içinde Faustmann, Hubert ve Peristianis, Nicos (eds), *Britain in Cyprus, Colonialism and Post-Colonialism 1878 – 2006*, Mannheim and Mohnesee: Bibliopolis, s. 295 – 317.

——— (2008), "A new communist surprise – what's next? Presidential elections in the Republic of Cyprus, February 2008", *South European Society and Politics*, 13 (2), s. 217 – 35.

——— (2012), "The leadership of the Left in Cyprus, 1920 – 1940", konferansa sunulmuş yayımlanmamış belge, "The Cypriot Left in the First Era of British Colonialism, 1922 – 1941". Konferans Lefkoşa'da Kıbrıs Üniversitesi ve Research Institute Promitheas tarafından organize edilmiştir, 24 – 25 Nisan [Yunanca].

Cox, Kevin (1970), "Geography, social context, and voting behaviour in Wales, 1861 – 1951", içinde Allardt, Erik ve Rokkan, Stein (eds), *Mass Politics*, New York, NY: Free Press, s. 117 – 59.

Daalder, Hans (1990), "The reach of the party system", içinde Mair, Peter (eds), *The West European Party System*, Oxford: Oxford University Press, s. 78 – 90.

Degras, Jane (eds), (1965), *The Communist International 1919 – 1943*, Cilt. III, London: Oxford University Press.

Demetriou, Kyriakos (1999), *Victorian Texts on Cyprus 1878 – 1891*, Nicosia, Kykkos Monastery Research Centre.

De Laveleye, Emile (1871), "The parliamentary regime and parties in Italy", içinde Scarrow, Susan (ed.), *Perspectives on Political Parties*, s. 147 – 56.

Digklis, Pavlos (2010), *AKEL: Speaking Boldly and Frankly*, Basingstoke: Palgrave Press [Yunanca].

Dunphy, Richard ve Bale, Tim (2007), "Red flag still flying?", *Party Politics*, 13 (3), s. 129 – 46.

Duverger, Maurice (1954), *Political Parties*, London: Methuen & Co. Ltd.

Englezakis, Venediktos (1984), "The Church of Cyprus during the 18th and 19th centuries", Nicosia Municipality Publications, s. 309 – 26 [Yunanca].

Faustmann, Hubert (1998), "Clientelism in the Greek Cypriot community of Cyprus under British rule", *The Cyprus Review*, 10 (2), s. 41 – 77.

Fournaris, Costas (1980), "Questions of strategy and tactics", *Neos Demokratias*, Issue 61, Ekim [Yunanca].

Frangoudes, Giorgos (1911, yeniden basım 2002), *History of the Archbishopric Question, 1900 – 10*, Alexandria: Aihmi Publications [Yunanca].

Geary, Dick (1988), *European Labour Movement (1848 – 1939)*, Salonika: Paratiritis Publications [Yunanca].

Georghallides, George (1979), *A Political and Administrative History of Cyprus 1918 – 1926 with a Survey of the Foundations of British Rule*, Nicosia: Cyprus Research Centre.

——— (1984), "The Last Years of Turkokratia in Cyprus, the Transfer of Cyprus to the British and the Consequences", Nicosia: Nicosia Municipality Publications, s. 15 – 31 [Yunanca]

——— (1985), *Cyprus and the Governorship of Sir Ronald Storrs*, Nicosia: Cyprus Research Centre.

——— (1994), "British colonialism 1878 – 1960. A brief reappraisal", Nicosia: Nicosia Municipality Publications, s. 79 – 92 [Yunanca].

Georgis, Giorgos (2012), "Cypriot leftis s participation in the Spanish Civil War",

konferansa sunulmuş yayımlanmamış belge "The Cypriot Left in the First Era of British Colonialism, 1922-1941". Konferans Lefkoşa'da Kıbrıs Üniversitesi ve Research Institute Promitheas tarafından organize edilmiştir, Nicosia 24-25 Nisan [Yunanca].

Graikos, Costas (1994), *The October Riots and the CPC*, Nicosia [Yunanca].

Guttsman, W.L. (1960), "Social stratification and political elite", *The British Journal of Sociology* 11 (2), s. 137 – 50.

Held, David (2003), "The evolution of the modern state", içinde Hall, Stewart ve Gieben, Bram (eds), *The Emergence of Modernity. Economy, Society, Politics, Culture*, Athens: Savvallas Publications, s. 115-91 [Yunanca].

Heller, Agnes (1993), "On formal democracy", içinde Keane, John (eds), *Civil Society and the State*, London: Verso Publications, s. 129 – 45.

Heywood, Andrew (2006), *Introduction to Politics*, 2. Baskı, Athens: Polis Publications [Yunanca].

Hill, George (1952), *A History of Cyprus*, Cilt. IV, Cambridge: Cambridge University Press.

History of PSE-PEO (1991), Nicosia: PEO Publications [Yunanca].

History of the CPC—AKEL. AKEL Merkez Komitesinin imzası ile yayımlanan belge.

Hobsbawm, J. Eric (1994), *Nations and Nationalism: From 1870 to Date. Programme, Myth, Reality*, Athens: Kardamitsa Publications [Yunanca].

——— (1998), *On History*, Athens: Themelio Publications [Yunanca].

——— (2000), *Age of Capital 1848 – 1875*, Athens: Cultural Foundation of the National Bank of Greece [Yunanca].

——— (2001), *Special People*, Athens: Themelio Publications.

——— (2002), *The Age of Revolution 1789 – 1848*, Athens: Cultural Foundation of the National Bank of Greece [Yunanca].

Holland, Robert (1999), *Britain and the Cyprus Revolt*, Athens: Potamos Publications [Yunanca].

Hopkin, Jonathan (2006), "Clientelism and party politics", içinde Katz, Richard ve Crotty, William (eds), *Party Politics*, London: Sage Publications, s. 406 – 12.

Ioannidis, Christophoros (1980), "The international relations of AKEL today", *Nesos Demokratis*, Sayı 61, Ekim.

Ioannou, Fifi (2004), *The Left and the Cyprus problem*, Nicosia: Intercollege Press [Yunanca].

——— (2005), *This is How the Cyprus Problem Started*, Athens: Filistor Editions [Yunanca].

Ioannou, Michalakis (1986), *The Evolution of the Cypriot Trade Union Movement*, Nicosia: Nicosia Municipality Publications, s. 113 – 18 [Yunanca].

——— (2002), *The Labour Struggles of SEK*, Nicosia: SEK Publications [Yunanca].

Ioannou, Yiannis (2007), "Socioeconomic development and nationalism: nationalism and advertising in the Cypriot press, 1900 – 1931", *Yearbook of the Cyprus Research Centre*, XXXIII, Nicosia, s. 383 – 413 [Yunanca].

Jones, Peter (1991), *The 1848 Revolutions*, 2. Baskı, UK: Longman Publishings.

Katalanos, Nicolaos (2003, ilk baskı 1914), *Cyprus Album Zenon*, Nicosia [Yunanca].

Katsiaounis, Rolandos (1994), "Vote and stand in the first parliamentary elections of British colonialism in 1883", *Yearbook of the Cyprus Research Centre*, XX, Nico-

sia, s. 309 – 45 [Yunanca].

——— (1995), “Social and political change in Cyprus: 1878 – 1924”, *Yearbook of the Cyprus Research Centre*, XXI, Nicosia.

——— (1996), *Labour, Society and Politics in Cyprus During the Second Half of the Nineteenth Century, Texts and Studies of the History of Cyprus*, XXIV, Nicosia: Cyprus Research Center.

——— (2000), *The Constitutional Treaty of 1946 – 48*, Nicosia: Cyprus Research Centre [Yunanca].

——— (2004), “Social, national and political antitheses in Cyprus during British colonialism 1878 – 1950”, Nicosia: Nicosia Municipality Publications, s. 19-43 [Yunanca].

——— (2007), “Cyprus 1931 – 1959: The Politics of the Anti-Colonial Movement”, *Cyprus Research Centre Yearbook*, XXXIII, Nicosia, s. 441– 69.

——— (2011), “The Communist Party of Cyprus in the decade 1931 – 1941”, konferansa sunulmuş yayımlanmamış belge “The Cypriot Left in the First Era of British Colonialism, 1922 – 1941”, Konferans Lefkoşa’da Kıbrıs Üniversitesi ve Research Institute Promitheas tarafından organize edilmiştir, Nicosia 24-25 Nisan [Yunanca].

Katsourides, Yiannos (2010), “The Origins of the Party System in Cyprus”, Doktora tezi, Nicosia: University of Cyprus.

——— (2012), “Travelling against the tide: the Cypriot communist left in the post-1990s era”, *Perspectives on European Politics and Society*, 13 (2), s. 187 – 209.

Katz, S. Richard ve Mair, Peter (1993), “The evolution of party organizations in Europe: three faces of party organization”, *The American Review of Politics*, 14, s. 593 – 617.

Kirchheimer, Otto (1966), “The transformation of the western European party systems”, içinde LaPalombara, Joseph ve Weiner, Myron (eds), *Political Parties and Political Development*. New Jersey, NJ: Princeton University Press. s. 177 – 200.

Kitschelt, Herbert (2006), “Movement parties”, içinde Katz, Richard and Crotty, William (eds), *Handbook of Party Politics*, London: Sage Publications, s. 278 – 90.

Koudounaris, Aristides (1995), *Biographical Dictionary of the Cypriots, 1800 – 1920*, Nicosia [Yunanca].

Krouwel, Andre (2006), “Party models” in Katz, Richard and Crotty, William (eds), *Handbook of Party Politics*. London: Sage Publications. s. 249 – 69.

Kyrris, Costas (1984), “An anatomy of the Ottoman regime in Cyprus 1570 – 1878”, Nicosia: Nicosia Municipality Publications, s. 65 – 82 [Yunanca].

LaPalombara, Joseph ve Weiner, Myron (1966), “The origin and development of political parties”, içinde LaPalombara, Joseph ve Weiner, Myron (eds), *Political Parties and Political Development*, New Jersey, NJ: Princeton University Press. s. 3– 42.

Lefkis, Yiannis (1984), *The Roots*, Limassol [Yunanca].

Lemarchand, Rene and Legg, Keith (1972), “Political clientelism and development: a preliminary analysis”, *Comparative Politics*, 4, (2), s. 149 – 78.

Lenin, Vladimir (1964), *What to Do?* Nicosia: Sputnik Publications [Yunanca].

——— (1964), *Left-wing Communism – An Infantile Disorder*, Athens: Themelio Publications [Yunanca].

——— (1976), *One Step Back, Two Steps Forward*, Athens: Sygchroni Epoxi Publications [Yunanca].

——— (2003), *Regarding the Proletariat Party*, Athens: Synchroni Epochi Publications [Yunanca].

Leventis, Giorgos (2001), "Self-government – enosis or immediate enosis: the influence of Zakhariadis on the shift in AKEL's strategy (Kasım 1948 – Ocak 1949)". *The Cyprus Review*, 13 (1), s. 75 – 87.

Lipset, Seymour Martin ve Rokkan, Stein (1967), "Cleavage structures, party systems and voter alignments: an introduction", içinde Lipset ve Rokkan (eds), *Party Systems and Voter Alignments*, New York, NY: Free Press. s. 1 – 64.

Lipset, Seymour (1970), "Political cleavages in developed and emerging polities", içinde Allardt, Erik ve Rokkan, Stein (eds), *Mass Politics*, New York, NY: Free Press. s. 23 – 44.

——— (1963), *Political Man*, New York, NY: Anchor Books.

Loizos, Peter (1986), "Changes in the structure of society", Nicosia: Nicosia Municipality Publications, s. 93 – 106.

Lyssiotis, Marios (1990), "An analysis of the Cyprus Legislative Council", *The Cyprus Review*, 2 (2), s. 55 – 69.

Macridis, Roy (1967), "Introduction: the history, functions, and typology of parties", içinde Macridis R (eds) *Political Parties*, London: Harper and Row Publishers, s. 9 – 24.

Mair, Peter ve Mudde, Cas (1998), "The party family and its study", *Annual Review of Political Science*, 1, s. 211 – 29.

Mair, Peter (2006), "Cleavages", içinde Katz, Richard ve Crotty, William (eds) *Handbook of Party Politics*, London: Sage Publications, s. 372 – 3.

Markides, Diana (2008), "British friendship with Venizelos and Venizelos friendship with Britain in the case of Cyprus, 1906 – 1931", içinde Papapolyviou, Petros, ve Kazamias, George (eds), *Proceedings of Conference, Eleftherios Venizelos and Cyprus*, Athens: Kastaniotis Publications [Yunanca].

Mavratsas, Caesar (2003), *National Unity and Political Pluralism*, Athens: Katarti Publications [Yunanca].

Mayer, Nonna (2005), *Electoral Behaviour*, Athens: Savvallas Publications [Yunanca].

McPherson, Crawford Brough (1986), *Democratic Theory: Essays in Retrieval*, Athens: Gnoseis Publication [Yunanca].

Meynaud, Jean (2002), *Political Forces in Greece 1946 – 1965, Volume A*, Athens: Savvallas Publications [Yunanca].

Michael, Michail (2005), "The Archbishopric question (1900 – 1910), its ideological context and the rise of the Church of Cyprus as a national authority within the British context of administration", *Yearbook of the Cyprus Research Center*, XXXI, s. 307 – 60 [Yunanca].

Michaelides, Michalis, *The Turkish Cypriot Presence in Labour Movement of Cyprus*, yayımlanmamış çalışma.

Michels, Robert (1997), *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*, New York, NY: The Free Press.

Miller, Warren (1970), "Majority rule and the representative system of government", içinde Allardt, Erik ve Rokkan, Stein (eds), *Mass Politics*, New York, NY: Free Press. s. 284 – 311.

Molyneux, John (1986), *Marxism and the Party*, 3. Baskı, Great Britain: Bookmarks Publications.

Mouzelis, Nicos (1987), *Parliamentarism and Industrialisation in the Semi-periphery*, Athens: Themelio Publications [Yunanca].

——— (1995), "Modernity, late development and civil society", içinde Hall, John (eds), *Civil Society: Theory, History, Comparison*, Great Britain: Polity Press, s. 224 – 47.

Mozaffar, Shaheen (2006), "Party, ethnicity and democratization in Africa", içinde Katz ve Crotty (eds), *Handbook of Party Politics*, London: Sage Publications. s. 239 – 47.

Mudde, Cas (2007), *Populist Radical Right Parties in Europe*, Cambridge: Cambridge University Press.

Neumann, Sigmund (1956), "Toward a comparative study of political parties", içinde Neumann, Sigmund (eds), *Modern Political Parties*, Chicago, IL: University of Chicago Press, s. 395 – 421.

Newman, Michael (2006), *Socialism. A Short Introduction*, Athens: Greek Letters Publications, Nohlen, Dieter (2007), *Party System and Electoral Systems*. Salonika: Epikentro Publications [Yunanca].

Noussis, Christophoros (1951), "Credit capital in Cyprus countryside", *Demokratias*, 4 (12), s. 227 – 31 [Yunanca].

Ostrogorski, Moisei (1982), *Democracy and the Organisation of Political Parties*, Cilt I, England: Transaction Books.

Panayiotou, Andreas (2006), "Lenin in the coffee-shop: the communist alternative and forms of non-western modernity", *Postcolonial Studies*, 9 (3), s. 267 – 80.

——— (2008), "The social history of the communist movement in Cyprus", *Politis*, Kasım, s. 1 – 22.

Panbianco, Angelo (1988), *Political Parties: Organization and Power*, Cambridge: Cambridge University Press.

Papademetris, Panayiotis and Petrides, Petros (1979 – 80), *Historic Encyclopedia of Cyprus 1878 – 1978*, Vol. 1 – 7. Nicosia: Epiphaniou Publications.

Papageorgiou, Spyros (1984), *AKEL: the Duplicate of KKE*, Athens: Ladias Publications [Yunanca].

Papaioannou, Ezekias (1951), "25 years of struggle", *Demokratias*, 4 (9 – 10), Ekim, s. 170 – 76 [Yunanca].

——— (1988), *Remembrances of my Life*. Nicosia: Pyrsos Publications.

Papapolyviou, Petros (1997), *Cyprus and the Balkan Wars, Contribution to the History of Cypriot Volunteerism*, Nicosia: Cyprus Research Centre [Yunanca].

Perdios, Minos (1968), *Essay on the History of the Communist Party of Cyprus and AKEL*, yayımlanmamış belge, [Yunanca].

Persianis, Panayiotis (1978), *Church and State in Cyprus Education*, Nicosia: Violaris Printing Works.

Petas, Christos (1992), *The Movement of the Cultural Clubs 1931 – 1945*, Nicosia: Printco Printing House [Yunanca].

Phantis, Andreas (1976), "The national problem and the party of the working class", *Neos Demokratias*, Mart, s. 11 – 20 [Yunanca].

——— (1993), *The Constitutional Treaty*, Nicosia: Printco Printing House

[Yunanca].

——— (2005), *The Cypriot Trade Union Movement during British Colonialism, 1878–1960*, Cilt I and II, Nicosia [Yunanca].

Philippides, Zacharias (1982), "The foundation and consolidation of a class-based trade union movement", *Neos Demokratias*, Ocak – Şubat, s. 72 – 83.

Poguntke, Thomas (2006), "Political parties and other organisations", içinde Katz, Richard ve Crotty, William (eds) *Handbook of Party Politics*, London: Sage Publications, s. 396 – 405.

Protopapas, Vassilis (2002), "The Informal Composition of a Two-Party System: Parties and Municipal Elections, Cyprus 1940 – 1955", Master Tezi, University of Athens.

——— (2012), *The Electoral History of Cyprus: Politicians, Parties and Elections in Angkrokratia 1878 – 1960*, Athens: Themelio Publications.

Randall, Vicky (2006), "Political parties and social structure in the developing world", içinde Katz, Richard ve Crotty, William (eds), *Handbook of Party Politics*, London: Sage Publications. s. 387 – 95.

Richter, Heinz (2003), "The Cypriot Communist Party and the Comintern", *The Cyprus Review*, 15, s. 99 – 119.

——— (2007), *History of Cyprus*, Cilt A (1878 – 1949), Athens: Estia Publications [Yunanca].

Rokkan, Stein (1970), *Citizen, Elections, Parties*, New York, NY: McKay Co.

——— (1968), "The structuring of mass politics in the smaller European democracies: a developmental typology", *Comparative Studies in Society and History*, 10 (2), s. 173 – 210.

Rossides, Kyriakos (1925), *The Politics of the Agrarian Party*, Famagusta: Nea Salamina Press [Yunanca].

Sant Cassia, Paul (1986), "Religion, politics and ethnicity in Cyprus during the Turkokratia (1571 – 1878)", *European Journal of Sociology*, 27(1), s. 3 – 28.

Santamas, M. L. (1986), *British Awards in Cyprus, 1878 – 1960*, Nicosia.

Sartori, Giovanni (1990), "The sociology of parties: a critical review", içinde Mair, Peter (eds), *The West European Party System*, Oxford: Oxford University Press, s. 150–84.

——— (1970), "The typology of party systems", içinde Allardt, Erik and Rokkan, Stein (eds), *Mass Politics*, New York, NY: Free Press, s. 322 – 52.

Savvides, Georgios (1976), "The CPC and the policy of the united anti-imperialist front", *Neos Demokratias*, Sayı 46, Mart, s. 28 – 32.

Scarrow, Susan (2006), "The 19th century origins of modern political parties: the unwanted emergence of party-based politics", içinde Katz, Richard ve Crotty, William (eds), *Handbook of Party Politics*, London: Sage Publications, s. 16 – 24.

——— (2002) (eds), *Perspectives on Political Parties*, USA: Palgrave.

Seligman, Lester (1964), "Elite recruitment and political development", *The Journal of Politics*, 26 (3), s. 612 – 26.

Servas, Ploutis (1951), "Data on the study of the history of the Communist Party of Cyprus at its early stages of development", *Democrat*, 4 (6), s. 127 –9 [Yunanca].

——— (1985), *The Cyprus Problem: Responsibilities*, 2. Baskı, Athens: Grammi Publications [Yunanca].

316 Yiannos Katsourides

Siavelis, Peter (2006), "Party and social structure", içinde Katz, Richard ve Crotty, William (eds), *Handbook of Party Politics*, London: Sage Publications, s. 359 – 70.

Sophocleous, Andreas (1995), *Contribution to the History of the Cypriot Press*, Cilt. A, 1878 – 1890, Nicosia: Intercollege Press [Yunanca].

——— (1997), *The First Greek Newspapers of Nicosia: From the early Years of British Colonialism until the Annexation of Cyprus in 1914*, Nicosia: Intercollege Press [Yunanca].

Spourdalakis, Michalis (1990), *On the Theory and Study of Political Parties*, Athens: Exantas Publications [Yunanca].

Storrs, Ronald (1945), *Orientations*, London: Nicholson and Watson.

Surridge, B. J. (1930), *A Survey of Rural Life in Cyprus*, Nicosia: Government's Printing Office.

Taagepera, Rein (2007), "Electoral systems", içinde Boix, Carles ve Stokes, Susan (eds) *Handbook of Comparative Politics*, New York, NY: Oxford University Press, s. 678 – 202.

Tzermias, Pavlos (2001), *History of the Republic of Cyprus*, Cilt. I, Athens: Libro Publications [Yunanca].

Varnavas, Pantelis (1997), *Joint Greek and Turkish Cypriots Labour Struggles*, Nicosia: PEO Publications [Yunanca].

——— (1989), *Memoirs of a Mine Worker*, Nicosia: PEO Publications [Yunanca].

Vassalo, Francesca ve Clyde, Wilcox (2006), "Party as a carrier of ideas", içinde Katz ve Crotty (eds), *Handbook of Party Politics*, London: Sage Publications, s. 413-21.

Yiallourides, Christodoulos (1993), "The Cyprus Party System", içinde Rascke, Joakim ve Katsoulis, Elias (eds), *The Political Parties of Western Europe*, Salonika: Paratiritis Publications, s. 159 – 205 [Yunanca].

Weber, Max (1987), *Politics as Vocation*, Athens: Papazisis Publications, [Yunanca].

Zambas, Theoris (2009), *The Historical Route of the CPC-AKEL in Famagusta 1920 – 1960*, Larnaca [Yunanca].

Ziartidis, Andreas (1986), "The evolution of the Cypriot trade union movement", Nicosia: Municipality of Nicosia Publications, s. 119 – 22 [Yunanca].

KIBRIS KOMÜNİST PARTİSİ TARİHİ

Sömürgecilik, Sınıf ve Kıbrıs Solu

Kıbrıs'ın sınıf siyaseti bakımından çorak toprakları 1920'li yılların ortasında beklenmedik bir gelişmeye sahne oldu: Kıbrıs'ta bir komünist partisi kuruldu...

O yıllarda, Kıbrıs'ta Kilise'nin siyasi liderliği geniş köylü kitlelerine hükmediyordu; Kıbrıslı Türkler siyasi bir uyanışın eşiğinde bile değilken, Kıbrıslı Elen burjuvazisi kendi mezar kazıcısı Kıbrıs işçi sınıfını da beraberinde sürükleyerek tarih sahnesine daha yeni adımını atmıştı...

Nüfusun ezici bir çoğunluğunu oluşturan Kıbrıslı Elen köylülüğüne Kilise tarafından ezberletilen "enosis yalnızca enosis" sloganının ve İngiltere'nin işgal/ilhak siyasetinin karşısına dikilen komünistler; zayıf, örgütsüz, bilinçsiz ve etnik olarak bölünmüş bir işçi sınıfını ülke siyasetini şekillendirecek bir özne olarak sıfırdan kurmak zorundaydılar...

Kıbrıs Komünist Partisi her anlamda beklenmedik bir gelişmeydi, çünkü Kıbrıs işçi sınıfı henüz sendikal mücadeleler anlamında bile yeterince adım atmamış, siyasal talepleri sürükleyecek bir niteliğe de niceliğe de ulaşmamıştı

Kıbrıs Komünist Partisi "Enosis Tumba, Bağımsız Kıbrıs Çok Yaşa" sloganı ile gözünü dünyaya açtığında, hem İngiliz işgaline karşı bağımsızlık hem de Kilise'nin enosis sloganına karşı halkların kardeşliği bayrağını yükseltmiş oluyordu. Ancak bu sloganı ete kemiğe büründürmek çok daha zor olacaktı.

Kıbrıs Komünist Partisi; etnik bölünme, dinsel hegemonya, emperyalist işgal, zayıf sınıfsal dinamikler ve yetersiz siyasal araçlara rağmen yirmi yılı aşkın bir zaman dilimi boyunca Kıbrıs işçi sınıfını siyasal olarak inşa etmek için mücadele etti. Bu mücadelenin on yılı aşkın bir zamanı işgal rejimi tarafından yasaklanmış olmanın sonucu olarak yeraltında geçti.

Adanın tüm etkili siyasal odakları İngiliz sömürge idaresi, Kilise, Kıbrıslı Elen burjuvazisi ve Kıbrıslı Türk yukarı sınıfı tarafından şeytan ilan edilen bu inançlı ve cesur insanlar, siyasal, ekonomik ve bireysel hayatlarında yüzleştikleri tüm zorluklara rağmen ilkel ve kararlı siyasetlerinden taviz vermediler.

Bağımsız bir Kıbrıs için, halkların kardeşliği için, evrensel oy hakkı için, işçi sınıfının ekonomik ve siyasal kurtuluşu için mücadeleden vazgeçmediler. Bu kitap, resmi tarihte sözü edilmeyen ancak Kıbrıs'ın her iki halından emekçileri arasında bir efsaneye dönüşmüş olan Kıbrıs Komünist Partisi'ni ve onu teri ile, kanı ile, düşünceleri ve eylemleri ile var eden komünistleri anlatmaktadır.

